

VI. évfolyam.
1928.

12. szám,
december.

MAGYAR STATISZTIKAI SZEMLE

SZERKESZTI ÉS KIADJA A M. KIR. KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL.

Megjelenik havonta.

Előfizetési ár:

Egész évre . . . 10 pengő
Közhit. részére 6
közalk. j.

Igazgató:

KOVÁCS ALAJOS dr.
h. államtitkár, a M. Tud. Akad. I. tagja.

Szerkesztő:

DOBROVITS SÁNDOR dr.
miniszteri osztálytanácsos.

Szerkesztőség és kiadóhivatal:

Budapest,
II., Keleti Károly-utca 7.

TELEFON: Aut. 500-20.

TARTALOM:

	Old.		Old.
Terület és népesség.		Ipar.	
Elemi népoktatásunk újabb fejlődése. <i>Asztalos József dr.</i>	1269	A világ automobiltermelése	1362
Szociális statisztika.		Kereskedelem és közlekedés.	
A hatósági munkaközvetítők működése	1308	Magyarország külkereskedelme 1928 nov. havában	1363
Mezőgazdaság.		Irodalmi Szemle.	
Az áralakulás hatása a mezőgazda- ság jövedelmezőségére az 1913— 1925. években. — <i>Badics József</i>	1310	Könyvtári szaporulat	1365
Magyarország területének megoszlása mí- velési ágak szerint	1343	Folyóiratszemle	1367
Élelmiszervizsgálatok 1927-ben	1346	Egyéb.	
A világ dohánygazdasága. — Sajó- helyi István	1349	Összefoglaló helyzelelentes	1371
A legfontosabb kapásnövények 1928. évi világtermése	1359	Népmozgalom. — Munkanélküliség. — Gépjár- mállomány. — Áralakulás. — Pénzügyi be- tétel. — A pénzügyek értéke. — Fizetékép- telenségek. — Váltó átvások. Gazdasági táblák.	

Utánnyomás csak a forrás megjelölésével van megengedve.

Ára: 1 pengő 50 fillér.

VIe année.
1928.

N° 12.
Décembre

REVUE HONGROISE DE STATISTIQUE

RÉDIGÉE ET PUBLIÉE PAR L'OFFICE CENTRAL DE STATISTIQUE DU ROYAUME DE HONGRIE.

Paraît chaque mois. — Abonnement :

Hongrie.

Un an 10 pengős

Etranger, port compris.

Un an 12 pengős

Directeur :

Dr ALOYSE KOVACS
sous-secrétaire d'Etat, membre corresp. de
l'Académie Hongroise des Sciences.

Rédacteur :

Dr ALEXANDRE DOBROVITS
conseiller de section.

Rédaction et administration :

Budapest,
II., Keleti Károly-u. 7.

Téléphone: Aut. 500—20.

SOMMAIRE :

	Page		Page
<i>Territoire et population.</i>		<i>Industrie.</i>	
Le récent développement de l'enseignement primaire en Hongrie. — <i>Dr Joseph Asztalos</i>	1269	Fabrication mondiale d'automobiles.	1362
<i>Statistique sociale.</i>		<i>Commerce et communications.</i>	
Activité des places de placement	1308	Commerce extérieur de la Hongrie en novembre 1928.	1363
<i>Agriculture.</i>		<i>Revue littéraire.</i>	
L'effet de la formation des prix sur le rendement de l'agriculture de la Hongrie en 1913—25. — <i>Joseph Badies</i>	1310	Accroissement de bibliothèque	1365
Répartition du territoire de la Hongrie par branches de culture	1343	Revue	1367
Analyses de vivres en Hongrie en 1927	1346	<i>Autres.</i>	
Production mondiale du tabac. — <i>Etienne Sajóhelyi</i>	1349	Résumé de la situation en Hongrie	1371
Production mondiale des principales cul- tures sarclées en 1928.	1359	Mouvement de la population. — Chômage. — Effectif des véhicules à moteur. — Forma- tion des prix. — Dépôts en banque. — Indice des actions. — Insolvabilités. — Lettres de change protestées. Tableau économique.	

La reproduction des articles est permise, à condition d'indiquer la source.

du numéro: 1 pengő 50 fillérs.

ELŐFIZETÉSI FELHÍVÁS!

A „**MAGYAR STATISZTIKAI SZEMLE**“ szöveges ismertetés keretében *rajzok* (grafikonok) alkalmazásával *gyorsan, könnyen érthetően és mérlegelhetően* közli a hazai és külföldi népesedési, közegészségügyi, kulturális, szociális, mezőgazdasági, ipari, kereskedelmi, közlekedési, pénzügyi, közigazgatási, bűnügyi, stb. statisztikai adatokat. Célja a háború óta teljesen megváltozott hazai állapotok feltárása és nemzetközi viszonylatban való megvilágítása, továbbá a statisztikai adatgyűjtések szükségességének, célszerűségének és gyakorlati hasznának bemutatása.

A „**MAGYAR STATISZTIKAI SZEMLE**“ az 1928. évben is havonként, változatlan terjedelemben jelenik meg. Előfizetési díja (a postaköltség beszámításával) Magyarországon:

*egész évre 10 pengő.
Közalkalmazottak, közhivatalok részére: egész évre 6 pengő.*

A „**STATISZTIKAI HAVI KÖZLEMÉNYEK**“ ezidőszert *negyedévenként* megjelenő füzetei részletes és rendszeresen visszatérő táblázatokat közlik Magyarország legújabb népesedési, közegészségügyi, vándorlási, külkereskedelmi forgalmi és árszisztemi adatait, valamint időszakosan (függeléként) megjelenő táblázatokban nyilvánosságba hozzák a fontosabb mezőgazdasági, ipari stb. statisztikai adatokat és a társadalmi biztosításcsk statisztikai eredményeit

A „**STATISZTIKAI HAVI KÖZLEMÉNYEK**“ előfizetési díja (a postaköltség beszámításával) Magyarországon (közalkalmazottak és közhivatalok részére is):

egész évre 12 pengő. Egy negyedévi összevont szám ára 4 pengő.

A „**MAGYAR STATISZTIKAI SZEMLE**“-re és a „**STATISZTIKAI HAVI KÖZLEMÉNYEK**“-re **együttesen** is lehet előfizetni.

A két közlemény együttes (kombinált) előfizetési díja (a postaköltség beszámításával) Magyarországon:

*egész évre 20 pengő.
Közalkalmazottak, közhivatalok részére: egész évre 16 pengő.*

A „**MAGYAR STATISZTIKAI SZEMLE**“-re és a „**STATISZTIKAI HAVI KÖZLEMÉNYEK**“-re a magyar kir. központi statisztikai hivatalnál (**Budapest, II., Keleti Károly-utca 7. szám, földszint 14.**) lehet előfizetni.

Felkérjük t. Előfizetőinket, hogy a pontos expedíció érdekében ugyanerre a címre sürgősen közölgék az esetleges címváltozásokat és az előfizetési díj befizetése kapcsán nevüket és lakásuk pontos címét olvashatóan írva tudassák a kiadóhivattal.

Megjelent a legújabb

MAGYAR STATISZTIKAI ÉVKÖNYV

Új folyam XXXIV. * 1926.

Az ország közállapotaira, népesedési, szociális s gazdasági viszonyaira vonatkozó gazdag és részletes statisztikai anyagot összefoglaló új kötet tartalma az előző évfolyamokkal szemben számottevően bővült. Újítás az Évkönyvben, hogy függelék képen az 1927. év több főeredménye is helyet kapott, bővült továbbá a kötet a legfontosabb nemzetközi adatok táblázataival.

Ára (kötve): 6 — pengő.

Megszerezhető a Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatalban
Budapest II., Keleti Károly-utca 7. földszint 14.

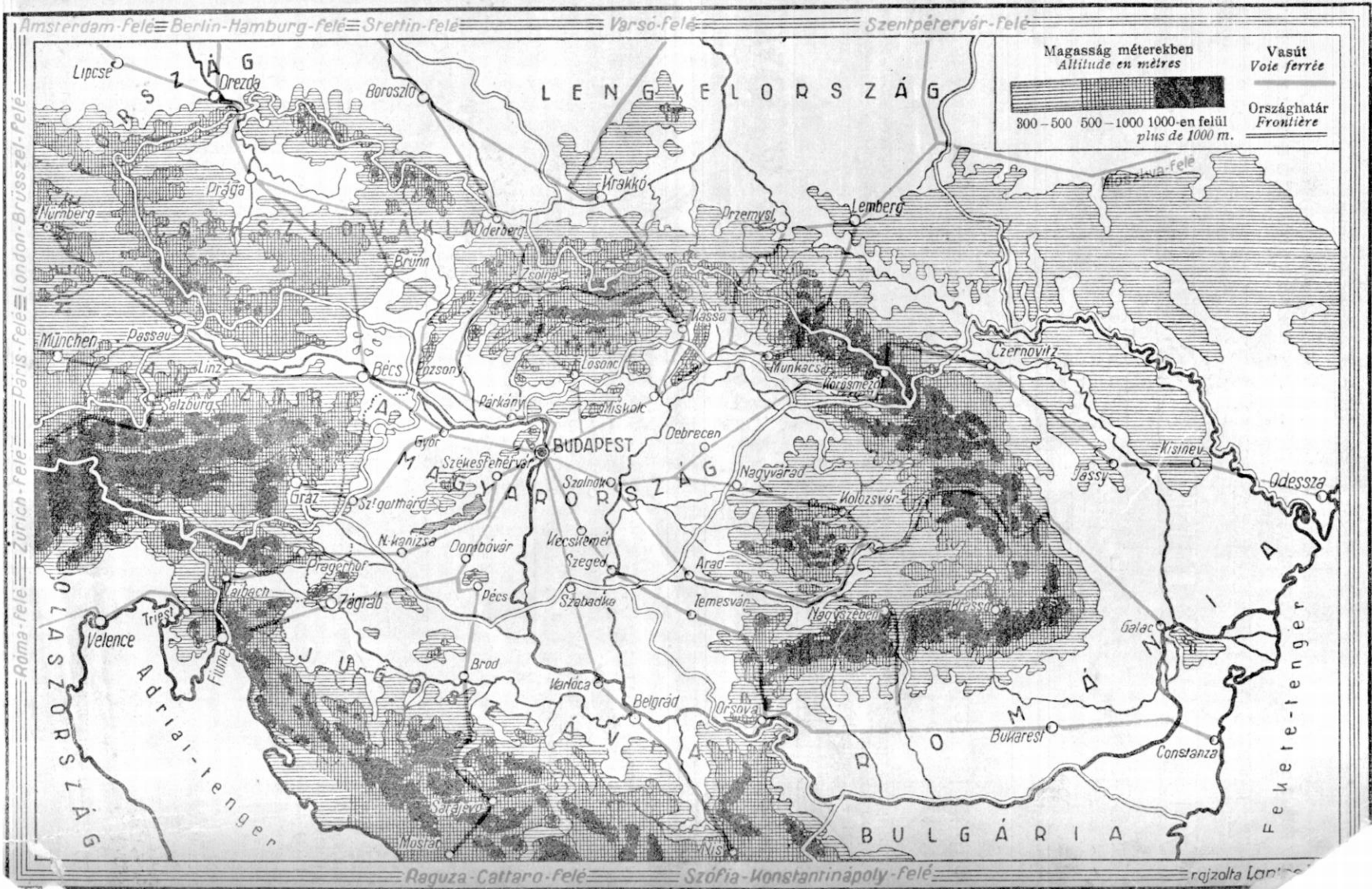
Megjelent

az 1920. évi népszámlálás ötödik része:
RÉSZLETES DEMOGRÁFIA.

A 297 oldalas kötet ára vászonkötésben 7 P.

Megszerezhető a Magyar kir. Központi Statisztikai Hivatalban
(Budapest, II., Keleti Károly-utca 5—7. földszint 14.)

Magyarország és a szomszédos államok. — La Hongrie et les pays limitrophes.

A régi Magyarország természet által nem jelzett határa. — Frontière non naturelle de la Hongrie ancienne.

Elemi népoktatásunk újabb fejlődése.

Le récent développement de l'enseignement primaire en Hongrie.

Résumé. Le ministère hongrois de l'instruction publique et des Cultes a élaboré, au début de 1925, un vaste programme tendant à construire un grand nombre de nouvelles écoles primaires pour assurer l'enseignement des enfants. Le programme sert en premier lieu les intérêts de la population agricole et surtout celle du territoire extérieur des communes (hameaux, puszta, fermes etc.), où se trouvent le plus d'illettrés.

Le nombre des enfants de 6 à 11 ans tenus de fréquenter l'école primaire quotidienne, après avoir depuis la guerre atteint en 1925 le minimum (environ 738.000), a remonté jusqu'à la fin de 1928 à près de 900.000 et compte tenu des naissances et des décès probables, il s'élèvera successivement jusqu'à la fin de 1931 à environ 1.080.000. Dans les années 1931—1935, le nombre des enfants de 12 à 14 ans tenus de fréquenter l'école complémentaire augmentera de même; il est à prévoir qu'il tombera jusqu'en 1930 à 270.000, mais qu'il remontera jusqu'en 1935 à 550.000. Dans ces conditions, le programme en question prévoit un large développement des écoles complémentaires.

La loi VII de 1926, en établissant le programme de la construction d'écoles primaires, prévoyait la construction de 8500 salles de classe et logements d'instituteur, dont les plus nécessaires (5000) devaient être créés à bref délai. (Budapest où les écoles primaires sont entretenues par la ville n'est pas compris dans ce programme). Jusqu'au début de 1928, on a entrepris et en partie achevé la construction de 2350 salles de classe et de 1150 logements d'instituteur, dont ¹/₃ sur le territoire extérieur des communes.

Pour couronner la réorganisation de l'enseignement primaire, les écoles primaires comprendront 8 classes, au lieu de 6 à présent; l'obligation d'aller à l'école primaire s'étendra ainsi sur les enfants de 6 à 13 ans, et ceux de 14 à 15 ans seront tenus de fréquen-

ter l'école complémentaire. Dans celle-ci, l'instruction sera étendue sur les matières de commerce et d'industrie; jusque-là sous ce rapport on n'avait en Hongrie que des écoles complémentaires générales et d'agriculture. Cette réorganisation se fera graduellement entre 1930 et 1940, de sorte qu'à partir de septembre 1940, chaque commune aura son école primaire de 8 classes.

*

Les tableaux 1—27 et les graphiques I—XIV renseignent sur les écoles primaires. Les chiffres détaillés se rapportent en général à l'année scolaire 1926—27; dans la 1er tableau, nous donnons aussi les chiffres disponibles pour 1927—28 (nombre des écoles, etc.). On voit par celui-là, qu'au cours des trois dernières années scolaires, le nombre des écoles primaires augmenta de 303 unités, s'élevant à 6.677 en 1927—28. La moitié des écoles était indivisée: les classes y étaient dans la même salle. On comptait 42% d'écoles en partie divisées, certaines classes s'y trouvaient dans une même salle, d'autres étaient dans des salles séparées, et 8% d'écoles entièrement divisées où chaque classe avait sa salle à part. Les écoles confessionnelles représentaient 70% des écoles; les écoles d'Etat 17%; les écoles communales 11% (tableau 2); depuis l'année scolaire 1920—21, c'est surtout le nombre des écoles d'Etat, communales et catholiques romaines qui a augmenté. Les quatre cinquièmes des écoles autres que celles d'Etat recevaient une subvention d'Etat (tableau 3). Dans la plupart des écoles (93%), les garçons et les filles étaient enseignés plus ou moins ensemble (écoles mixtes, tableau 4). La moitié des écoles avaient un instituteur par classe; 10% avaient 6 instituteurs ou plus (tableau 5); 90% comprenaient 6 classes (tableau 6). Le tableau 7 indique la durée du temps d'étude. D'après le tableau 10, l'effectif du personnel enseignant, qui avait été fort réduit par l'assainissement financier, a augmenté ces derniers temps. La proportion des in-

stituteurs et des institutrices est de 6 à 4. Sur les 17.000 instituteurs (nombres ronds), 35% étaient employés dans les écoles catholiques r., 24% dans celles de l'Etat, 17% dans les écoles communales (tableau 11). Le tableau 12 présente quelques chiffres relatifs à la situation du personnel enseignant.

Le nombre des élèves, après avoir diminué depuis l'année scolaire 1922—1923 par suite de la diminution des naissances pendant la guerre, se relevait depuis 1926—1927 à raison de l'augmentation des naissances survenue depuis la guerre, remontant à 689.000 en 1926—1927 (tableau 13). Les tableaux 14—16 montrent la répartition des élèves par sexe, âge et classes. Depuis la guerre, la forte fluctuation des naissances a amené des écarts essentiels dans l'effectif des élèves des différentes classes (graphique VIII). Un cinquième des élèves fréquentait des écoles indivisées (tableau 17). Les tableaux 18, 19 et 20 montrent la répartition des élèves par langue maternelle, confession et domicile. En moyenne générale, il y avait 41·5 élèves par instituteur (tableau 21).

Parmi les écoles complémentaires, celles de caractère agricole se développent bien fort, elles représentent un cinquième du nombre (5639) de celles-là (tableau 8). 86% des écoles primaires sont pourvues d'école complémentaire (tableau 9); les tableaux 13, 15, 18, 20 et 22 offrent les chiffres relatifs aux élèves de celles-ci. Il existe 48 écoles primaires autonomes (complémentaires) d'agriculture (tableau 23).

Le tableau 24, indiquant la répartition des écoles suivant les parties du pays, présente aussi le nombre des salles de classe, en comparant le nombre des écoles au chiffre de la population et des élèves, et celui des salles de classe et des élèves au nombre global de ces derniers. 180 communes n'ont pas encore d'école primaire (tableau 25), mais la plupart en sont dans le voisinage immédiat de communes ayant une école ou non loin de telles communes. Depuis la mise en exécution du programme signalé plus haut, il a été créé des écoles dans environ 40 communes manquant d'école et bientôt à peu près 25 autres localités seront également pourvues d'école.

Dans le territoire extérieur des communes, lequel a en nombres ronds 1·5 million d'habitants, 18% de la population totale, on trouve de toutes petites écoles, avec en moyenne 59 élèves et des lo-

caux insuffisants pour la plupart. Le programme y prévoit la création de 1431 salles de classe (tableau 26); le développement de l'enseignement primaire dans ces endroits est une des principales préoccupations du ministère de l'Instruction publique.

Dans le tableau 27, nous donnons, à grands traits, une comparaison internationale des chiffres de l'enseignement primaire.

*

A magyar népoktatás alapvető törvényének, az 1868. évi XXXVIII. t.-c.-nek az életbelépte óta (a törvény szentesítésének napja 1868. december 5.-e) hatvan esztendő telt el és ez az évforduló éppen egybeesik az elemi népoktatás fejlesztését előmozdító hatalmas akciónak egyik legtevékenyebb esztendejével.¹⁾ A népoktatás történetében ez az ú. n. építési akció valóban új korszakot nyitott meg, úgy hogy tulajdonképen az elemi oktatás újabb fejlődésének időszakát szorosabban innen s nem a háború végétől kell számítanunk; az iskolaépítési program végrehajtása ugyanis az 1925. év elején indult meg s a háború kezdetétől eddig az időpontig nagyobbmértvű extenzív fejlesztésről nem is lehetett szó.

A népoktatás történetének ebben az új, sok biztató jellel megindult korszakában mindenesetre a statisztikának is fokozott kötelessége a népoktatás változott s ezentúl évről-évre talán még erősebben változó helyzetének állandó és alapos figyelemmel kísérése.

Az elemi népoktatásra vonatkozó részletes adataink az 1926/27. tanévig állanak rendelkezésünkre s így azt a tíz évet, amely a háború óta eltelt, a maga egészében egyelőre még nincs alkalmunk pontosan áttekinteni és éppen az 1927/28. tanévről, amelyben a fejlődés az eddiginél is erősebb lendületet vett, még nem rajzolhatjuk meg a statisztikai képet, de így is, 1926/27-ig, tehát 9 tanéven tekintve át, a népoktatás jobb jövődjét láthatjuk kibontakozni.

Az újjáalakítás munkája a háború utáni években nem egy irányban vette kezdetét és nem csupán az elemi oktatás köréből indult ki, hanem célul tűzte ki a nép széles rétegeinek minél nagyobb körű és mentől teljesebb művelését, a művelődésre való le-

¹⁾ A kultuszminisztérium erre az alkalomra még március havában a népoktatás multját és jelen helyzetét, valamint a tervezett akciót magát is ismertető testes kötetet adott ki „Magyar Népoktatás“ címmel, amelynek ismertetését l. a Magyar Statisztikai Szemle 1928. évi 4. számában.

hetőségek és alkalmak megteremtését. Az analfabétizmus csökkentése, az iskolánkülvüli népművelés, a szabadoktatás mind ebbe a körbe tartozó mozgalmak. A népoktatás hiányainak, bajainak gyökeres orvoslása, jobban mondva *preventív* megelőzése mégis leginkább a népoktatás fejlesztésétől s itt is elsősorban a tanköteleskorú gyermekek hiánytalan beiskolázásától várható. Elemi iskolai adataink részletes ismertetése előtt ezért a tankötelesek legfőbb és az elemi népoktatás helyzetére legközelebről kiható körülményeivel kell foglalkoznunk.

I. Tankötelesek.

A népoktatás legfőbb céljának, az elemi ismeretek minél szélesebb körű elterjedésének sikeres elérésére nézve elsősorban a tankötelesek beiskolázásának kisebb-nagyobb mértéke alapján vonhatunk következtetést. Erre nézve, sajnos, *pozitív* adataink csupán az 1920. évi népszámlálás idejéről állanak rendelkezésünkre, amikor a tanköteles korú gyermekek számát is pontosan tudtuk. Az 1920. évi népszámlálás, valamint az 1920/21. tanévi tanügyi adatok összevetéséből kitűnik, hogy az iskolába nem járó *mindennapi tankötelesek* száma aránylag igen nagy volt. A 6—11 éves korban levő gyermekek közül a jelzett időben ugyanis 79·4% elemi mindennapi iskolába, 3·4% magasabb fokú iskolába járt és így 17·2% jutott az iskolába nem járókra. A következő években a 6—11 évesek számára nézve már csak *kiszámított* adatok állanak rendelkezésünkre; ez a számítás, mely részben a népszámlálási, részben az 1920. évet követő esztendőik születési és halálozási adatai alapján történik, teljes pontosságra nem tarthat igényt, az általános tájékozódás céljaira azonban megfelel.

A mindennapi tankötelesek száma e szerint a születéseknek a háború alatt megcsappant számához képest 1921-től kezdve fokozatosan csökkent s így, amíg 1920-ban 1,109.639-et tett, a következő években fokozatosan kevesebb, azaz

1921-ben	1,053.012,
1922-ben	951.715,
1923-ban	865.272,
1924-ben	765.116,
1925-ben	738.097

volt. A csökkenés a jelzett öt év alatt az 1920. évhez viszonyítva éppen $\frac{1}{3}$ részt (pontosan 33·5%-ot) tesz. Innen kezdve az-

után a születéseknek az 1919. év második felétől kezdődő emelkedéséhez mérten ismét növekszik a mindennapi tankötelesek száma s így

1926-ban	756.383-at,
1927-ben	810.621-et

tett. A következő években a halálozási arány már csupán csak becslés szerint vehető fel s ezen az úton

1928 végére	900.000-re,
1929 „	980.000-re,
1930 „	1,050.000-re,
1931 „	1,080.000-re

becsülhetjük a mindennapi tankötelesek várható létszámát. Ez a nagyarányú emelkedés *öt év alatt összesen 43%-nak* felelne meg és következménye az 1920—1925. évek megnagyobbodott születési számának. A születési arány azonban az 1921-ben elért legmagasabb nívóról (1000 lélekre 31·8) a következő években lassankint ismét visszaesett s ennek következtében a tankötelesek várható számát is az 1931-et követő években alacsonyabban kell felvennünk s így

1932-ben	1,067.000,
1933-ban	1,034.000,
1934-ben	1,023.000,
1935-ben	1,014.000

volna a mindennapi tankötelesek várható száma, megállapodva így a reakcióként jelentkezett szokatlan magasság után a normálisnak nevezhető korábbi színvonalon. Ha csak tehát előre nem látható körülmények (pl. járványos betegség) keresztül nem huzzák számításainkat, a mindennapi tankötelesek *egy millió felüli* számára az elkövetkező években állandóan számíthatunk.

Ami már most az *iskolába járók* számát illeti, az 1920/21—1926/27. tanévek átlagában a mindennapi tanköteleseknek 85%-a járt mindennapi elemi, 5%-a pedig más (magasabb fokú) iskolába s így körülbelül 10% marad az iskolába nem járókra. A magasabb fokú iskolába járók száma adataink szerint a mindennapi tankötelesek és az elemi iskolába járók számának fogyásával ellentétben 1920/21-től 1924/25-ig állandóan növekedett s így arányszámuk is 3·4%-ról 6·2%-ra (47 ezer) nőtt. Csak az 1925/26. tanévben, amikor már a háború alatt születettek kerültek a nevezett iskolákba, állott be itt is visszaesés: nem egészen 43 ezer (5·8%) volt ez időben ugyanis a magasabb iskolába iratkozott

9—11 évesek száma és ez a szám a következő (1926/27.) tanévben még sokkal erősebben csökkent: 33 ezerre azaz a tankötelesek 4·3%-ára.

Ezzel együtt az *iskolába nem járó* mindennapi tankötelesek arányában állandó javulást látunk: 1923/24-ben 9%, a következő években pedig — számításunk szerint — körülbelül 5% lehetett a be nem iskolázottak száma s remélhető, hogy a mostani és a következő tanévekben még alacsonyabbra szorul le ez az arány. Ha tehát sikerül a be nem iskolázottak számát a minimumra leszorítani, aminthogy erre nézve minden törekvésnek és minden reménynek meg kell lennie, az elemi iskolai tanulók számának évről-évre való fokozatos emelkedéssel az 1930. év végére 1,014.000-re, 1931-ben pedig 1,044.000-re kell emelkednie s az ezután következő években, ha körülbelül 40 ezer mindennapi tankötelet (azaz 4%-ot) számítunk a magasabb fokú iskolákra, az egy milliót állandóan meg fogja közelíteni a tanulók száma. (Számításunk szerint 1932-ben 1,026.000 s ezután évről-évre némileg kevesebb; így 1935-ben 973 ezer.) Népoktatási politikánknak tehát a tanulóknak ezzel a tömegével kell számolnia s ezek a megfontolások, kapcsolatban a népoktatás fejlesztését sürgető egyéb követelményekkel, érlelték meg a most folyamatosan levő nagyarányú építési akciót.

Az *ismétlő tankötelesek* (12—14 évesek) száma az 1923—1926. évek folyamán az 1909—1914. évek születési számaihoz képest meglehetősen hullámzott, a legmagasabb színvonalat (554 ezer) 1924-ben érte el, de a többi években sem maradt sokkal mögötte ennek a létszámnak. A következő évek (1927—1928) azonban a háborús születések hatása alatt már csökkenést mutatnak s ugyanilyen csökkenést fognak mutatni a további (1929—1930) évek is és így 1930-ban számításunk szerint csak 270 ezer körül fog állani az ismétlő tankötelesek száma. Majd ismét — 1931-től kezdve — a növekedés hulláma következik (számítás szerint) 329 ezer, 1932-ben 431 ezer, 1933-ban 527 ezer ismétlő tankötelessel s így a létszám 1934-ben már el fogja érni a régi magas nivót (557 ezer) s a következő évben sem maradhat sokkal alatta (544 ezer).

Adataink szerint 1926/27-ben a más (t. i. nem elemi továbbképző) iskolába járó tanulók száma 124 ezer volt azaz az ismétlő tankötelesek 22·6%-a. Ha a további évekre 25%-os arányt alkalmazunk, bár feltehető,

hogy a magasabb fokú iskolába beiratkozó ismétlő tankötelesek nagyobb száma miatt az emelkedni fog, a mélyponton — azaz 1930-ban — kerekszámában csupán 200 ezer továbbképző iskolára utalt ismétlő tankötelet fogunk találni, de viszont az 1931—1935. évek folyamán a háború utáni nagyobb születési szám miatt évről-évre való emelkedést fogunk látni és e periódus végén már jó 400 ezer továbbképző iskolára utalt gyermekkel, illetve, ha beiskolázásuk teljes lesz, ugyanennyi tanulóval kell számolnunk.

Az ismétlő tankötelesek számának ilyen megállapítása egyébként a legutóbbi öt évre nézve arra az öröndetes tényre is rávezet bennünket, hogy ebben a korcsoportban is fokozatosan javul a beiskolázottak aránya. Ez a javulás elsősorban a továbbképző iskolák folyton erősödött látogatottságának köszönhető; az összes 12—14 évesek közül ugyanis

	%
1922/23-ban	38·1
1923/24-ben	47·9
1924/25-ben	59·8
1925/26-ban	53·8
1926/27-ben	54·2

látogatta a továbbképző iskolákat. A más (többnyire magasabb fokú) iskolába járók száma ezzel együtt szintén növekedett (a jelzett öt év alatt 109 ezerről 124 ezerre) s így a be nem iskolázott 12—14 évesek száma évről-évre visszaesett, amennyiben

	%
1922/23-ban	42·1
1923/24-ben	31·7
1924/25-ben	29·5
1925/26-ban	24·4
1926/27-ben	23·2

volt. Ilyenformán számíthatunk arra, hogy a jövődő években az ismétlő tankötelesek közt továbbra is fokozatosan csökkenni fog a be nem iskolázottak aránya. A továbbképző iskolai tanulók emelkedő létszámához mérten ezért az elemi oktatás továbbképző tagozatának a fejlesztése is szükséges.

Amint tudvalevő, az intézkedések már megtörténtek arra nézve, hogy elemi iskoláink a nyugati államok mintájára a következő (1930—1940) évtizedben 8 *osztályúvá* fejlesszessenek; meg van adva a mód arra, hogy egyes elemi iskoláink már át is térhetnek a 8 osztályú iskola rendszerére. Ez esetben a 6—13 éves gyermekek korcsoportja, tehát összesen 8 évfolyam, a mindennapi és a 14—15 éveseké pedig — két év-

folyam — az ismétlő tankötelesek közé tartozna. A megvalósítás esetén az ismétlő tankötelesek körébe a mainál jó $\frac{1}{3}$ -dal kisebb létszám tartozna, de ezzel szemben jelentékenyen — két évfolyammal — megnövekedne a mindennapi tankötelesek serege. Erre vonatkozó számításaink szerint, amíg a 14—15 évesek száma 1929-ben alig haladná meg a 300 ezret, sőt 1932-ig a háborús születések kisebb száma miatt 180 ezerre esne vissza, majd azonban 1935-ig elég gyors ütemben 350 ezerig emelkedne, addig a 6—13 évesek száma már 1929-ben (az előző évi 1,088.000-ról) 1,140.000-ig, 1932-ig pedig fokozatosan 1,370.000-ig emelkedne s 1935-ben még 1,320.000 körül állana. Ha tehát a nevezett reform megvalósul, közoktatási kormányzatunknak a tanulók még jóval nagyobb s bizonyos ideig még fokozatosan emelkedő tömegéhez képest kell a népoktatás kereteit szélesbítenie.

II. Az elemi mindennapi és továbbképző iskolák.

A háborút közvetlen megelőző iskolai évben Magyarország régi területén közel 17 ezer elemi mindennapi iskola működött. Magyarország mai területére ebből a számból 36% jut. A háború és a forradalmak folyamán igen sok iskola szüntette be működését és az iskolák számában ehhez képest jelentékeny csökkenés állott be. A háború után e szerint jóformán csak a szünetelő iskolák újból való megnyitása által szaporodott az iskolák száma. Az 1918/19. és 1919/20. tanévek számbavétele (kerekszámban 5.700, majd 5.950 iskola) egyrészt a forradalmak és a román megszállás miatt nem lehetett pontos, a szünetelő iskolák száma is igen nagy volt, másrészt az akkori megállapítás részben más területre is vonatkozott, amennyiben a szerbek által ezidőben megszállott délmagyarországi terület helyett az azóta elszakított Nyugatmagyarország iskolái szerepelnek itt adataink közt. Az 1920/21. tanévtől kezdve a szorosán vett mai területre (Nyugatmagyarország nélkül és a délmagyarországi terület beszámításával) vonatkoznak adataink. A különbség azonban az 1919/20. és 1920/21. tanév között nem nagy: a nyugati részen 349 iskolát veszítettünk el, a szerbek által kiűritett területen viszont 365 iskolát kaptunk vissza.

Az 1920/21. tanévtől kezdve négy tanévben át új iskola alig nyílt meg; az előállott

szaporulat csupán az újból működésbe lépett iskolák számából ered. (L. az 1. sz. táblát.) Különösen a továbbképző (ismétlő) iskolák nyíltak meg nagy számmal, mint-hogy a háború alatt nagy részük szünetelt. A fejlődés jelei ebben az időszakban inkább a belső szervezés, új feladatok kitűzése és előkészítése terén, valamint az ahhoz szükséges anyagi és szellemi eszközök megteremtésében mutatkoznak. Az elhanyagolt és megrongálódott iskolaépületek rendbehozatala, a tanítószemélyzet viszonyainak a tisztázása, a menekült tanítók elhelyezése, majd gondoskodás arról, hogy a létszámcsökkentés ne okozzon nagyobb akadályokat az elemi oktatás rendjében: ezek voltak a jelzett időszakban a közoktatási igazgatás legfőbb gondjai.

Az 1925/26. tanévig ilyenformán nem is látunk nagyobb emelkedést az iskolaegységek számában, sőt az 1924/25. tanévben némi, átmeneti jellegű apadást vehetünk észre, ami az eddig külön egységként szerepelt iskolák összevonásából, valamint azoknak a kislétszámú iskoláknak a megszüntetéséből ered, amelyek más iskola fennállása mellett feleslegessé váltak és az államsegély megvonása miatt nem is működhettek tovább. (A községi iskolák száma így 16-tal, a felekezetiéeké 10-zel, a társulati és magániskoláké 9-cel apadt.) Ezzel szemben azonban a jelzett tanévben már az új iskolák felállítása is kezdetét vette, de az így előállott gyarapodás számszerűleg ekkor a mondott ellensúlyozó körülmény miatt nem nyerhetett kifejezést. Csupán 1925/26-ban, amikor az építési akció útján már több új (főként tanyai) iskola nyílt meg, vette kezdetét a számszerű gyarapodás. A jelzett évben 64-gyel, 1926/27-ben 103-mal, sőt az 1927/28. tanévben, amelyre nézve egyelőre még csupán az országos eredményt közölhetjük, 136-tal szaporodott az iskolák száma. (L. az I. sz. grafikont.) Az 1926/27. tanévben ugyanis 6.541, az 1927/28. tanévben pedig 6.677 mindennapi elemi iskolát vett számba statisztikánk, nem számítva a szünetelő iskolákat (1926/27-ben 22). A legutóbbi három tanév alatt e szerint 5%-nak, a háború óta pedig — az újból megnyílt szünetelő iskolákat is szaporulatnak számítva — 17%-nak felel meg a gyarapodás.

*

Az elemi mindennapi iskolák részletes adatai közül elsősorban azoknak van jelentőségük, amelyek az iskolák *fenntar-*

1. Az elemi mindennapi iskolák fontosabb adatai (1920/21—1926/27).

Données principales des écoles primaires quotidiennes.

Tanév, jelleg <i>Année scolaire, caractère des écoles</i>	Fiúiskolák <i>Ecoles de garçons</i>			Leányiskolák <i>Ecoles de j. filles</i>			Közös iskolák <i>Ecoles mixtes</i>			Összes elemi mindennapi iskolák <i>Total des écoles prim. quotid.</i>											
	Osztatlan <i>Indivisibles</i>	Részben en partie	Teljesen entièrement	Osztatlan <i>Indivisibles</i>	Részben en partie	Teljesen entièrement	Osztatlan <i>Indivisibles</i>	Részben en partie	Teljesen entièrement	Szám — nombre			Százalék — %								
										Együtt <i>Ensemble</i>			Együtt <i>Ensemble</i>			Együtt <i>Ensemble</i>			Együtt <i>Ensemble</i>		
										osztott <i>divisés</i>	osztott <i>divisés</i>	osztott <i>divisés</i>	osztott <i>divisés</i>	osztott <i>divisés</i>	osztott <i>divisés</i>	osztott <i>divisés</i>	osztott <i>divisés</i>	osztott <i>divisés</i>	osztott <i>divisés</i>	osztott <i>divisés</i>	osztott <i>divisés</i>
1920/21	30	124	87	241	32	141	98	271	3.024	2.400	222	5.646	3.086	2.665	407	50.1	43.3	6.6	6.158		
1921/22	30	109	96	235	34	127	110	271	3.006	2.555	238	5.799	3.070	2.791	444	48.7	44.3	7.0	6.305		
1922/23	36	118	90	244	35	141	96	272	3.103	2.512	220	5.835	3.174	2.771	406	50.0	43.6	6.4	6.351		
1923/24	34	113	90	237	27	137	99	263	3.049	2.599	242	5.890	3.110	2.849	431	48.7	44.6	6.7	6.390		
1924/25	29	107	70	206	23	125	83	231	3.123	2.570	244	5.937	3.175	2.802	397	49.8	44.1	6.2	6.374		
1925/26	29	108	72	209	24	121	100	245	3.149	2.548	287	5.984	3.202	2.777	459	49.7	43.2	7.1	6.438		
1926/27 ¹⁾ szám nombre	29	100	77	206	20	119	93	232	3.223	2.567	313	6.103	3.272	2.786	483	50.0	42.6	7.4	6.541		
	14.1	48.5	37.4	100.0	8.6	51.3	40.1	100.0	52.8	42.1	5.1	100.0	50.0	42.6	7.4	—	—	—	100.0		
Ebből: — Dont:																					
Állami — <i>d'Etat</i>	2	10	26	38	—	7	28	35	447	437	138	1.022	449	454	192	41.0	41.5	17.5	1.095		
Vármegyei — <i>de comitats</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2	—	3	1	2	—	33.3	66.7	—	3		
Községi — <i>communales</i>	—	6	30	36	—	3	29	32	400	176	88	664	400	185	147	54.6	25.3	20.1	732		
Róm. kath. — <i>cath. r.</i>	18	69	14	101	11	93	28	132	1.222	1.235	33	2.490	1.251	1.397	75	45.9	51.3	2.8	2.723		
Gör. kath. — <i>cath. gr.</i>	1	1	—	2	1	1	—	2	77	46	—	123	79	48	—	62.2	37.8	—	127		
Egyesült róm. kath. és gör. kath. — <i>écoles cath. r. et cath. gr. réunies</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	5	4	—	9	5	4	—	55.6	44.4	—	9		
Református — <i>calv.</i>	6	10	6	22	5	11	8	24	589	442	23	1.054	600	463	37	54.5	42.1	3.4	1.100		
Ag. hitv. ev. — <i>luth.</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	265	133	5	403	265	133	5	65.8	33.0	1.2	403		
Egyesült protestáns — <i>écoles protestantes réunies</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	5	—	—	5	5	—	—	100.0	—	—	5		
Gör. keleti — <i>gréco-orient.</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	42	3	—	45	42	3	—	93.3	6.7	—	45		
Unitárius — <i>unitaires</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	2	2	—	—	100.0	—	—	2		
Izraelita — <i>israélites</i>	—	2	1	3	—	1	—	1	88	52	13	153	88	55	14	56.1	35.0	8.9	157		
Felekezeti egyült — <i>Ensemble des écoles confessionn.</i>	25	82	21	128	17	106	36	159	2.295	1.915	74	4.284	2.337	2.103	131	51.1	45.0	2.9	4.571		
Társulati — <i>Ecoles d'associations</i>	2	1	—	3	2	2	—	4	5	3	2	10	9	6	2	52.9	35.3	11.8	17		
Magán — <i>Ecoles privées</i>	—	1	—	1	1	1	—	2	75	34	11	120	76	36	11	61.8	29.3	8.9	123		
Vármegyékben <i>Dans les comitats</i>	26	90	42	158	16	97	49	162	3.081	2.449	190	5.720	3.123	2.636	281	51.7	43.6	4.7	6.040		
Tj. városokban <i>Dans les villes municipales</i>	3	10	35	48	4	22	44	70	142	118	123	383	149	150	202	29.7	30.0	40.3	501		

¹⁾ A szünetelő iskolák (1926/27-ben összesen 22) nélkül. — *Sans les écoles n'ayant pas fonctionné (en 1926—27, 22).*

tóira mutatnak rá s így mindenekelőtt ezeket az adatokat kell vizsgálnunk. Ennek a körülménynek a figyelembe vételével határozzuk meg az iskola jellegét. A fenntartó és a jelleg tulajdonképpen nem azonos fogalmak, minthogy a jelleg az alapítás határozza meg és sok esetben más az alapító és más a fenntartó; így számos róm. kath. jellegű iskolánk van, amelyet magán-

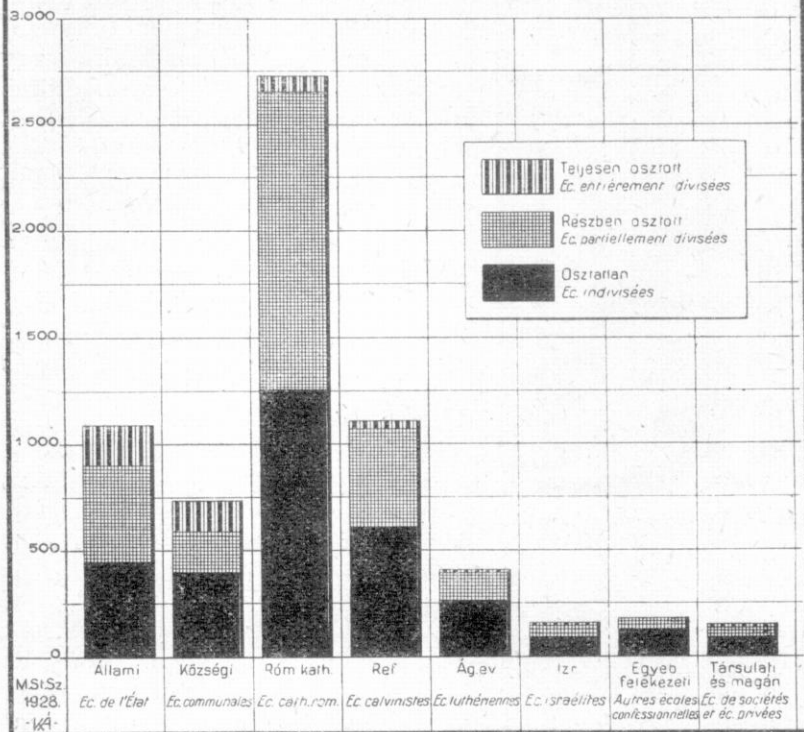
uradalmak, a politikai községek vagy állami hatóságok tartanak fenn. Az iskolák zöménél azonban a fenntartó és a jelleg fogalma egybeesik s ezért az iskolák megoszlását is ez utóbbi, állandóbb természetű körülmény szerint határozzuk meg.

Mindennapi iskoláink összes számából e szerint 1926/27-ben 70% jutott a felekezeti, 17% az állami, 11% a községi isko-

II. AZ ELEMI MINDENNAPI ISKOLÁK FENNTARTÓIK SZERINT.

1926-27.

Les écoles primaires quotidiennes suivant les entreteneurs.

év alatt 166 egységgel gyarapodott, ami 18%-os, a községi iskoláké pedig 87-tel, ami 13%-os emelkedést jelent. A felekezeti iskolák közül egyedül a róm. kath. jellegűek mutatnak számbavehető fejlődést; a jelzett 6 év alatt 125-tel (5%-kal) gyarapodott a róm. kath. iskolák száma; ezzel szemben azonban a többi felekezetek iskolái számszerűleg alig mutatnak fejlődést, sőt több helyütt visszaesést is látunk. Ez az utóbbi körülmény azonban nem jelenti azt, mintha ezek a felekezetek időközben nem állítottak volna fel a szükséghez képest új iskolákat, de egyidejűleg több kislétszámú, ú. n. törpeiskolát voltak kénytelenek megszüntetni s így ezeknél a számszerű növekedést ez az utóbbi körülmény lerontja.

A népoktatási törvény életbelépte idején (1868-ban) elemi iskoláink 95%-a felekezeti iskola volt s az állam maga egyáltalán nem tartott fenn iskolát. Az állami iskolák szervezése 1869-ben vette kezdetét s innen kezdve, de főképen a századforduló után egyre nagyobb számmal nyitlak meg az állami iskolák s másrészt a más jellegű iskolák államosítása (valamint elközösítése azaz községi iskolává alakítása) is

gyakori eset volt. A háború előtt a mai területen 14·5%-ot ért el az állami iskolák aránya s amint látuk, ez az arány azóta már 16·7%-ra növekedett, újabban már nem annyira az államosítások, mint inkább az új (főképen tanyai) iskolák felállítása következtében. Igaz ugyan, hogy Magyarország régi területén a háború előtt az állam sokkal erősebb részt vett az iskolák fenntartásában, amenyiben az iskoláknak több mint $\frac{1}{5}$ részét tartotta fenn, de ezeknek az iskoláknak számottevő része a nemzetiségek lakta s tőlünk elszakított területekre esett. Mai kultúrpolitikánknak tehát, amidőn teljes odaadással, egy nagy-szabású építési program keretében, főképen a múltban elhanyagolt alföldi területeken szaporítja az állami iskolák számát, nagy-

részt a régibb idők mulasztásait kell pótolnia. Kétségtelen azonban, hogy ezeknek a feladatoknak a megvalósítása után az állami iskolák aránya is jóval nagyobb lesz a régi Magyarországon fennállott $\frac{1}{5}$ résznel.

Az állam nemcsak az iskolák fenntartása által, hanem közvetett úton, a nem állami iskolák segélyezésével is elősegíti a népoktatás ügyét. (L. a 3. sz. táblát.) A nem állami iskoláknak több mint $\frac{4}{5}$ része részeseül *államsegélyben*. Az 1926/27. tanévben 82·9% volt ez az arányszám (összesen 4.513 iskola élvezett államsegélyt) és a kifizetett államsegély kerekén 16 millió P-t tett. Ebből az összegből alig néhány százalék a dologi szükségletekre fordított összeg, a többi rész teljesen a személyi kiadások fedezésére szolgált. Az államon kívül igen sok esetben a községek is hozzájárulnak a felekezeti iskolák fenntartásához. Ez a sokszor természetben (tüzifa, világítás, stb.) adott segély (járulék) nem oly rendszeres és határozottan megállapított s értékben is általában jóval kisebb, mint az állami segély. Kimutatásunk szerint 1926/27-ben a felekezeti iskolák 42%-a (összesen 1.927

3. Az elemi mindennapi iskolák állami és községi segélye (1926/27).

Subventions accordées par l'Etat et par les communes aux écoles primaires quotidiennes.

J e l l e g C a r a c t è r e	Ecoles subventionnées (dotées) par			Az összes iskolák közül segélyben részesült		Az állami segély összege ezer pengő, vagy Total de la subvention d'Etat, en milliers de p.	Ebből — Dont p.	
	Az állami l'Etat	A községi la com- mune	AZ állami és község l'Etat et la comm.	Ecoles subventionnées			személyi kiadásokra dépenses de personnel	dolgoi szük- segletekre dépenses de matériel
				sz á m n o m b r e	0/0			
Községi — Ecoles communales	546	—	—	546	74.7	1.770	98.7	1.3
Római kath. — cath. r.	1.169	26	1.193	2.388	87.4	8.409	97.8	2.2
Református — calv.	571	33	417	1.021	92.4	3.935	97.6	2.4
Ag. hitv. ev. — luth.	204	7	168	379	94.0	1.073	97.2	2.8
Egyéb felekezeti — Autres écoles confessionn.	158	—	83	241	72.8	810	97.2	2.8
Felekezetiek együtt — Ensemble des écoles confessionn.	2.102	66	1.861	4.029	88.1	14.227	97.7	2.3
Társulati és magán — Ecoles d'asso- ciations et privées	4	1	—	5	3.6	13	98.8	1.2
Összesen — Total	2.652	67	1.861	4.580	84.1	16.010	97.8	2.2

iskola) élvezett községi segélyt vagy járulékot.

Elemi iskoláink legnagyobb részében a fiúk és leányok együttesen részesülnek tanításban. Az iskoláknak ehhez képest több, mint $\frac{9}{10}$ része közös iskola. (L. a 4. sz. táblát.) A külön fiúiskolák és a külön leányiskolák száma 1926/27-ben mindössze 438 volt, azaz az összes iskolák 6.7%-a. Ebben a tekintetben a háború óta némi visszaesés állott be; az 1913/14. tanévben ugyanis a mai területen még 12.5%-ot (kerek számban 800 iskola) tett a fiú- és leányiskolák

együttes aránya s ez az arány 1920/21-ben már 8.3%-ra (számszerint 512-re) esett vissza s azóta is tovább csökkent. A nevezett iskolák amúgyis csekély számához viszonyítva, a két nem közös nevelésének mai általános rendszere mellett, ennek a csökkenésnek kevés a jelentősége. Többnyire ugyanis csak arról van szó, hogy egyes fiú- és leányiskolák, jobban mondva ezeknek egyes osztályai, a közös tanítás rendszerére tértek át, ami a múlt tanévben a tanulók számának apadásához képest szükségszerű engedmény volt.

4. Az elemi mindennapi iskolák % os megoszlása a két nem elkülönítése szerint (1926/27).

Répartition, en % et suivant le sexe, des écoles primaires quotidiennes.

J e l l e g — C a r a c t è r e	É c o l e s			A közös iskolák aszerint, amint a fiúk és leányok — Ecoles mixtes ou les garçons et les filles		
	A fiú- de garçons	A leány- de j. filles	A közös mixtes	minden évfolyamban dans toutes les classes		részben együtt, részben elkülö- nítve — étaient en partie en- semble, en partie séparés
				együtt étaient ensemble	elkülönítve étaient séparés	
	iskolák (%)			tanítatnak (%)		
Állami — Ecoles d'Etat	3.5	3.2	93.3	85.1	2.2	12.7
Községi — Ecoles communales	4.9	4.4	90.7	86.2	8.3	5.5
Róm. kath. — Ecoles cath. r.	3.7	4.8	91.5	94.5	0.7	4.8
Református — Ecoles calv.	2.0	2.2	95.8	93.5	0.6	5.9
Ag. hitv. ev. — Ecoles luth.	—	—	100.0	96.5	0.5	3.0
Egyéb felekezeti — Autres écoles confessionnelles	1.5	0.9	97.6	96.6	0.9	2.5
Felekezetiek együtt — Ensemble des écoles con- fessionnelles	2.8	3.5	93.7	94.6	0.7	4.7
Társulati és magán — Ecoles d'associations et privées	2.9	4.3	92.8	96.9	0.8	2.3
Összesen — Total	3.1	3.6	93.3	92.1	1.8	6.1
Ebből: Vármegyékben — Dans les comitats	2.6	2.7	94.7	93.7	0.8	5.5
Dont Tjé. városokban — Dans les villes municip.	9.6	14.0	76.4	69.1	16.0	14.9

A két nem elkülönítését egyébként tanítási rendszerünk a közös iskolák egy részében is megvalósította, amennyiben ezek között is találunk 480 olyan iskolát (a közös iskolák 8%-a), amelyekben a két nem tanítása részben vagy teljesen elkülönítve folyik. Előbbi esetben a közös osztályok mellett külön fiú- és külön leányosztályok állanak fenn, míg utóbbi esetben — a teljesen elkülönített tanítású közös iskoláknál — mindegyik évfolyamon külön osztály áll fenn a fiúk és külön osztály a lányok számára, úgyhogy ezeknek az iskoláknak (számuk — 99 — a háború óta szintén csökkenőben van) a fiúosztályait (mint egy iskolai egységet) tulajdonképpen a külön fiúiskolákhoz és leányosztályait a külön leányiskolákhoz számíthatjuk hozzá, minthogy ezeket a típusokat egymástól már csupán szervezési és igazgatási szempontok különböztetik meg.

A csupán fiúkat, illetve lányokat tanító iskolák a városokra jutnak nagyobb számmal; a tj. városokban 24% ezeknek az iskoláknak az aránya a közös iskolák 76%-a mellett. Összefügg ezzel az a körülmény, hogy a fiú- és leányiskolák részeseződését illetőleg a községi iskolák közt találjuk meg a legnagyobb arányt (9·3%). A leányiskolák nagyobb számát látjuk a róm. kath. iskolák közt (zárdai iskolák), valamint a társulati és magániskolák sorában is.

Az iskolák belső szervezetére rámutató adataink között a tanítás eredményessége szempontjából rendkívül jelentőségek azok, amelyek az iskolák *osztottságát* tüntetik fel. (L. az I. sz. táblát.) Ezek szerint az iskoláknak éppen fele osztatlan iskola, azaz olyan, amelyekben az összes osztályok együttesen részesülnek oktatásban; az iskolák egy másik tekintélyes része (42·6%) részben osztott, amennyiben ezekben két vagy több (de legfeljebb öt) osztály tanítása együttesen s ehhez képest egy vagy több osztályé külön-külön történik; ilyenformán csak 7·4% jut a teljesen osztott azaz olyan iskolákra, amelyekben minden egyes osztályt elkülönítve más-más tanító tanít s amely iskolák természetesen hivatásuknak is legjobban felelhetnek meg.

Az osztatlan iskolák magas arányát, amely mellel megjegyezve a régi Magyarország mai területén jóval nagyobb (56%) volt, nem tekinthetjük olyan kedvezőtlen körülménynek, ha figyelembe vesszük, hogy a tanulóknak alig egyötöd része jut az osztatlan iskolákra, négyötöd részük

pedig olyan iskolákba jár, amelyekben egészben vagy részben elkülönítetten folyik az egyes osztályok tanítása.

Az osztatlan iskolák száma, minthogy az újonnan felállított tanyai iskolák legnagyobb részét ehhez a típushoz tartoznak, az utóbbi években (különösen az 1924/25. tanév óta) emelkedett, de emelkedést láthatunk ugyanezen idő óta a teljesen osztott iskolák számában is, úgyhogy az iskolák e két csoportjának az emelkedése a középső (átmeneti) csoport számának és arányának a visszaesését idézte elő. A fiúiskolák és a leányiskolák közt természetesen jóval nagyobb a teljesen osztott iskolák aránya (37·4, illetve 40·1%), míg az osztatlanoké meglehetősen alacsony (14·1, illetve 8·6%). Az a csökkenés egyébként, amely a fiú- és leányiskolák számában a háború óta észlelhető, egyformán jelentkezik ezeknek az iskoláknak mindhárom csoportjában azaz úgy az osztatlan, mint a részben és egészen osztott fiú- és leányiskoláknál.

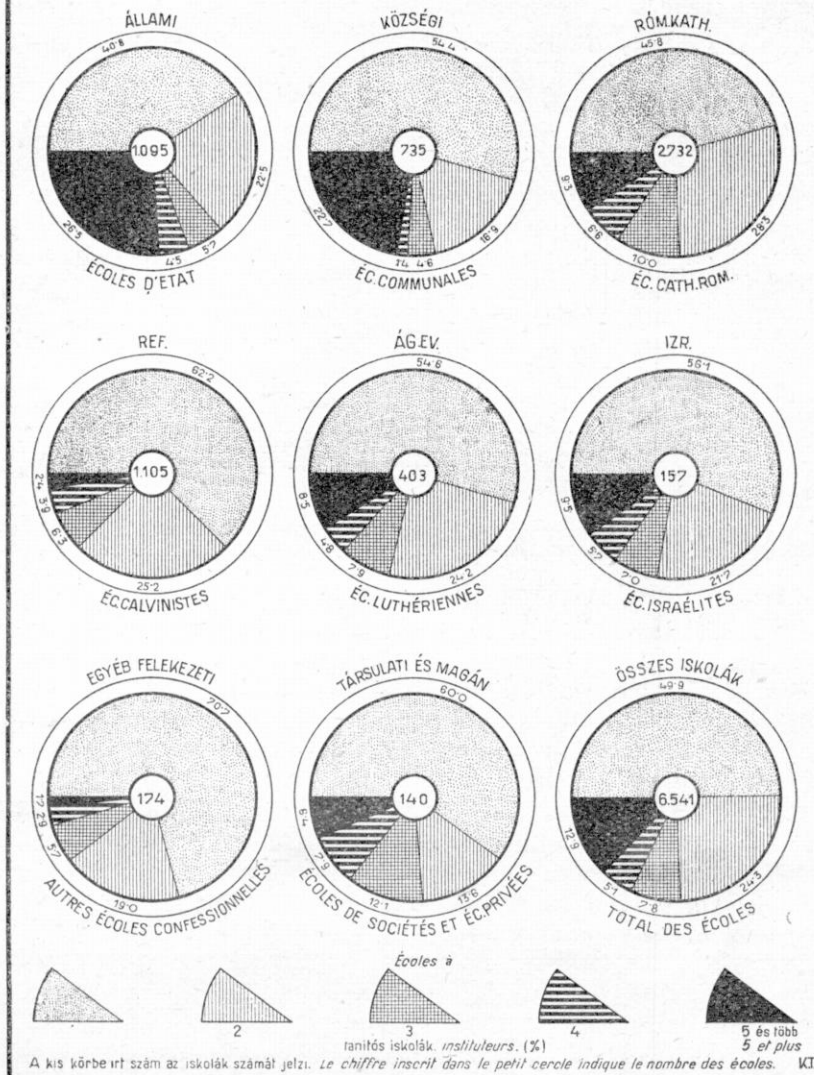
Az iskolák egyes csoportjai közül az állami iskolák közt találunk legkevesebb osztatlan iskolát (41·0%), de aránylag elég kedvező a helyzet ebben a tekintetben a róm. kath. iskoláknál is (45·9%). A többi jellegcsoportok arányszámait valamennyien az országos átlag (50·0%) felett állanak; különösen az ág. evangélikus, gör. kath. és gör. keleti — bár kisebb számú — iskolák helyzete kedvezőtlen ebben a tekintetben. A községi iskolák fejlettségének magas fokára mutat viszont az, hogy ezek között magas (20·1%) a teljesen osztott iskolák száma; itt természetesen ismét a városokra és elsősorban Budapestre kell gondolnunk. Az összes tj. városok iskolái között 40·3%-ot tesz a teljesen osztott iskolák aránya. Ugyancsak magas ezeknek az iskoláknak az aránya az állami iskolák közt is (17·5%); ezenkívül legfeljebb még az izraelita, valamint a társulati és magániskolák között találunk több (9—12%) teljesen osztott iskolát, míg a többi csoportok körében alig néhány százalék az arányuk.

Az osztályokra való osztottság mellett egy másik, hasonló természetű és fontosságú körülmény, amelyre a tanítás eredményességének szempontjából figyelemmel kell lennünk, az iskoláknak *tanítóval való ellátottsága*, más szóval az iskolák megoszlása tanítóik száma szerint. (L. az 5. sz. táblát és a III. sz. grafikont.) Elemi iskoláink felerésze eszerint egy osztálytanítóval működik s e tekintetben az arány csaknem

III. AZ ELEMI MINDENNAPI ISKOLÁK TANÍTÓIK SZÁMA SZERINT.

Les écoles primaires quotidiennes suivant le nombre des instituteurs.

1926-27.

egész pontosan egybeesik az osztatlan iskolák arányával, minthogy alig van néhány (1926/27-ben 10) olyan osztatlan elemi iskolánk, amelyekben két tanító látta el a tanítást. Ettől eltekintve az „osztatlan iskola” és „egy tanítós iskola” ugyanazt a fogalmi kört jelentik. Ezzel szemben a hat, illetve ennél több osztálytanítóval ellátott iskolák aránya (9,6%) nagyobb, mint a teljesen osztott iskoláké (7,4%); itt tehát a kétféle kategória köre nem esik egymással egybe, aminek az az oka, hogy a részben osztott iskolák közt több olyat találunk, amelyeknél a tanítók létszáma az 5-öt meghaladja s így olyan arányú, mint a teljesen osztott iskoláké.

Az egy tanítós, valamint az 5-nél több tanítóval működő iskolák — tehát a két véglet — közt foglal helyet az iskolák 40%-a, amelyekben tehát a tanítólétszám 2 és 5 között változik.

Az elemi iskoláknak a tanítók száma szerint vett csoportjait a különböző jellegű iskoláknál megfigyelve, elsősorban azt látjuk, hogy az egytanítós iskolák arányszámai kevés eltéréssel ugyanolyanok, mint az osztatlan iskolák arányszámai. A két tanítós iskolák aránya 1920/21-től kezdve fokozatosan emelkedett s legutóbb közel $\frac{1}{4}$ -es aránnyal szerepeltek ezek az iskolák. Ez a körülmény nem annyira a tanítóval való ellátottság javulásának (azaz az egytanítós iskolák két tanítósá való átalakulásának), mint inkább a létszámcsökkenésnek a következménye; ezt a 3—4 tanítóval működő iskolák csökkenő arányszáma igazolja. Kéttanítós iskolát legnagyobb számmal (28,3%) a róm. kath. iskolák közt találunk, de jelenté-

keny a számuk a református, az ág. evan-gélikus, valamint az állami iskolák között is (22—24%). Az állami iskoláknál azonban figyelembe kell vennünk azt, hogy itt az egy tanítós iskolák arányszáma az összes csoportok közt a legalacsonyabb (40,8%). A három és négy tanítós iskolák száma a társulati és magániskolák csoportjában emelkedik ki s ezenkívül még a róm. kath. iskoláknál is elég számottevő.

A legmagasabb kategóriának, a 6-nál több tanítóval működő iskoláknak az adatait külön ki kell itt emelnünk. Ezen a téren 1920/21 óta szintén visszaesést látunk, ami ugyancsak a létszámcsökkenés, illetve a tanítók célirányosabb csoportosításának

5. Az elemi mindennapi iskolák tanítói száma szerint (1920/21 és 1926/27).

Ecoles primaires quotidiennes suivant le nombre des instituteurs.

Tanév, jelleg <i>Année scolaire, caractère</i>	Az iskolák összes száma <i>Nombre total de ces écoles</i>	<i>E c o l e s a v a s c</i>																									
		1 2 3 4 5 6 6-nál több <i>plus de 6</i>							1 2 3 4 5 6 6-nál több <i>plus de 6</i>																		
		os tálytanítóval működő iskolák — <i>instituteur de classe</i>																									
szám szerint — <i>nombre</i>														százalékban — <i>%</i>													
1920/21	6.158	3.063	1.376	509	339	204	134	533	49.7	22.3	8.3	5.5	3.3	2.2	8.7												
1926/27	6.541	3.262	1.586	512	333	217	147	484	49.9	24.3	7.8	5.1	3.3	2.2	7.4												
Ebből: — <i>Dont</i> :																											
Állami — <i>Ecoles d'Etat</i>	1.095	447	246	62	49	53	36	202	40.8	22.5	5.7	4.5	4.8	3.3	18.4												
Községi — <i>communales</i>	735	400	124	34	10	22	10	135	54.4	16.9	4.6	1.4	3.0	1.4	18.3												
Róm. kath. — <i>Ecoles cath. r.</i>	2.732	1.252	772	273	181	109	74	71	45.8	28.3	10.0	6.6	4.0	2.7	2.6												
Gör. kath. — <i>cath. gr.</i>	127	74	32	8	5	1	2	—	62.2	25.2	6.3	3.9	0.8	1.6	—												
Róformátus — <i>calv.</i>	1.105	603	268	87	53	25	18	51	54.6	24.2	7.9	4.8	2.3	1.6	4.6												
Ag. hitv. ev. — <i>luth.</i>	403	265	90	18	15	3	3	9	63.8	22.3	4.5	3.7	0.7	0.7	2.3												
Gör k-leti — <i>gréco-orient.</i>	45	42	1	2	—	—	—	—	93.3	2.2	4.5	—	—	—	—												
Izraelita — <i>isr.</i>	157	88	34	11	9	3	3	9	56.1	21.7	7.0	5.7	1.9	1.9	5.7												
Egyéb felekezeti — <i>Autres écoles confessionn.</i>	2	2	—	—	—	—	—	—	100.0	—	—	—	—	—	—												
Felekezetiek együtt — <i>Ensemble des écoles confessionn.</i>	4.571	2.331	1.197	399	263	141	100	140	51.0	26.2	8.7	5.7	3.1	2.2	3.1												
Társulati és magán — <i>Ecoles d'associations et privées</i>	140	84	19	17	11	1	1	7	60.0	13.6	12.1	7.9	0.7	0.7	5.0												
Vármegyékben — <i>Dans les comitats</i>	6.040	3.115	1.508	484	290	194	128	321	51.6	25.0	8.0	4.8	3.2	2.1	5.3												
Tj. városokban — <i>Dans les villes municipales</i>	501	147	78	28	43	23	19	163	29.3	15.6	5.6	8.6	4.6	3.8	32.5												

a következménye. Szembetűnő ennek a kategóriának az állami és a községi iskolák közt elfoglalt (18%-nál magasabb) arányszáma, ami élénken mutat rá arra a körülményre, hogy a legnépesebb és legfejlettebb iskolákat a nevezett két iskolafenn-

tartó iskoláinak a körében találjuk. Kapcsolatos ezzel az a jelenség is, hogy a tj. városokban 32.5%-ra szökik fel az ilyen nagy tanítószemélyzettel működő iskolák aránya s ugyancsak a 4—6 tanítós iskolaké is nagyobb ezekben a városokban, mint

6. Az elemi mindennapi iskolák évfolyamok szerint (1920/21 és 1926/27).

Les écoles primaires quotidiennes suivant les classes.

Tanév, jelleg <i>Année scol., caractère</i>	Az iskolák összes száma — <i>Nombre total des écoles</i>	<i>E c o l e s d e</i>										Együttesen az <i>Ecoles de</i>			
		6 5 4 3 2 1					6 5 4 3 2 1					öt-nél ke- vesebb <i>moins de 5</i>		5 és 6 <i>5 et 6</i>	
		évfolyamú iskolák — <i>classes</i>													
szám szerint — <i>nombre</i>												százalékban — <i>%</i>			
1920/21	6.158	5.812	37.251	23.22	13	94.3	0.6	4.1	0.4	0.4	0.2	5.1	94.9		
1926/27	6.541	5.724	30.536	18.74	17	87.5	4.7	5.5	1.3	0.7	0.3	7.8	92.2		
Ebből: — <i>Dont</i>															
Állami — <i>Ecoles pr. q. d'Etat</i>	1.095	929	85	48	21	10	2	84.8	7.8	4.4	1.9	0.9	0.2	7.4	92.6
Községi — <i>communales</i>	735	534	92	70	24	12	3	72.7	12.5	9.5	3.3	1.6	0.4	14.8	85.2
Róm. kath. — <i>Ecoles pr. q. cath. r.</i>	2.732	2.525	60	100	24	17	6	92.4	2.2	3.7	0.9	0.6	0.2	5.4	94.6
Róformátus — <i>calv.</i>	1.105	1.026	31	33	8	5	2	92.8	2.8	3.0	0.7	0.5	0.2	4.4	95.6
Ag. hitv. ev. — <i>luth.</i>	403	389	8	5	1	—	—	96.5	2.0	1.2	0.3	—	—	1.5	98.5
Egyéb felekezeti — <i>Autres écoles confessionn.</i>	331	229	18	69	8	3	4	69.2	5.4	20.9	2.4	0.9	1.2	25.4	74.6
Felekezetiek együtt — <i>Ensemble des écoles confessionn.</i>	4.571	4.169	117	207	41	25	12	91.2	2.6	4.5	0.9	0.5	0.3	6.2	93.8
Társulati és magán — <i>Ecoles d'asso- ciations et privées</i>	140	92	11	36	1	—	—	65.7	7.9	25.7	0.7	—	—	26.4	73.6
Vármegyékben — <i>Dans les comitats</i>	6.040	5.408	243	248	81	43	17	89.6	4.0	4.1	1.3	0.7	0.3	6.4	93.6
Tj. városokban — <i>Dans les villes munici- pales</i>	501	316	62	113	6	4	—	63.1	12.4	22.5	1.2	0.8	—	24.5	75.5

amennyi a vármegyékben; az 1—3 tanítóval ellátott iskolák számában pedig éppen fordított az arány: a vármegyékben magasabb és a városokban alacsonyabb.

Az elemi mindennapi iskoláknak az *évfolyamok* száma szerint való megoszlását a 6. sz. tábla mutatja be. Adataink szerint a teljes (hat évfolyamú) az iskoláknak közel $\frac{9}{10}$ része, de ebben a tekintetben a háború óta s különösen az új iskolák felállításának megkezdésétől kezdve csökkent az arányszám. Ennek egyrészt az az oka, hogy időközben, mint említettük, több néptelen iskolának be kellett szüntetnie a működését s ezek leginkább 6 évfolyamú iskolák voltak s ezenkívül, ha fenn is maradt az iskola, sok helyen csupán a 6. osztály szűnt meg, másfelől pedig az, hogy az új iskolák nagyobb része nem teljes hat évfolyammal nyílt meg s ezek csak később egészülnek ki hat évfolyamúvá. Kiténik ez a kevesebb (1—5) évfolyammal bíró iskolák arányának az általános emelkedéséből. Ezek közt is különösen az 5 évfolyamú iskolák száma mutat lényeges növekedést; arányuk is 1926/27-ben az előző évi 2%-ról közel 5%-ra emelkedett fel.

Tanügyi szempontból elsősorban az adatok kétfelé való választásának van itt jelentősége, egyrészt olyan iskolákra, amelyeknél a két felső évfolyam (vagy legalább is az 5. osztály) fennáll, másrészt olyanokra, amelyek legfeljebb *négy* osztállyal rendelkeznek. E két csoport aránya (1926/27-ben) 92·2% és 7·8%. Az iskolák jellege szerint ez az arány lényegesen változik; a csupán négy (vagy kevesebb) osztályú iskolák száma leggyakoribb a társulati és magániskolák, valamint a kisebb fe-

lekezetek iskolái közt (25—26%), de a községi iskolák közt is elég nagy számmal fordul elő (közel 15%) ez a típus. Egyébként itt is észlelhető a városi és a vidéki iskolák közt fennálló különbség; a városi iskolák, bár más szempontból fejlettebbek, évfolyamaik száma kevesebb, minthogy a felső két évfolyamot más, magasabb fokú iskolák pótolják. Így a t.j. városok iskoláinak $\frac{1}{4}$ részénél hiányzik a két felső osztály. A vármegyei törvényhatóságok területén levő iskolák közül viszont csak 6·4% azoknak az iskoláknak a száma, amelyeknél az 5. és 6. osztály nem áll fenn.

Ha az iskolák *működési idejére* vonatkozó adatokon az 1920/21. tanévig visszamenőleg végigtekintünk, az elemi iskolai oktatásnak ebből a szempontból vett fokozatos javulását láthatjuk. (L. a 7. sz. táblát.) A 9 hónapnál rövidebb ideig működött iskolák száma 1925/26-ig évről-évre visszaesett s ezzel párhuzamosan javult a teljes szorgalmi időt (9—10 hónapot) betartó iskolák száma. Ez a javulás szükségszerű és az elemi oktatás megjavításával együtt járó visszahatás a háborút követő olyan állapotok után, amikor az iskoláknak közel fele 8 hónapig sem működött s csak $\frac{1}{5}$ részükben folyt a tanítás 9 hónapnál több ideig is.

Ha a tanulók számának kimutatásunkban a fenti szempontból való megoszlását figyeljük, még kedvezőbb az eredmény a jelzett idő alatt, minthogy az 1922/23. tanévtől kezdődőleg a tanulóknak állandóan nagyobb hányada esett a 9 hónapnál tovább működött iskolákra, mint amilyen hányad erre a csoportra az iskolák száma szerint jutott. Kiténik ebből, hogy az 1—2 hónapnál hosszabb ideig szünetelt iskolák

7. Az elemi mindennapi iskolák működési ideje (1920/21—1926/27).

Année scolaire aux écoles primaires quotidiennes.

C s o p o r t o k		1920/21	1921/22	1922/23	1923/24	1924/25	1925/26	1926/27
G r o u p e s								
Az összes iskolák közül — <i>Ecoles pr. q. ayant fonctionné</i>	8 hónapnál kevesebb ideig — <i>moins de 8</i>	27·6	11·7	7·3	5·2	4·4	4·2	8·3
	8—9 hónapig — <i>8 à 9</i>	34·7	24·6	16·8	18·0	17·9	13·3	27·4
	9 hónapnál hosszabb ideig — <i>plus de 9</i>	37·7	63·7	75·9	76·8	77·7	82·5	64·3
A tanulók száma a— <i>Nombre des élèves dans les écoles ayant fonctionné</i>	8 hónapnál kevesebb ideig — <i>moins de 8</i>	35·4	10·3	5·2	3·4	3·0	2·5	5·9
	8—9 hónapig — <i>8 à 9</i>	32·0	26·3	17·7	17·7	16·4	10·9	24·9
	9 hónapnál hosszabb ideig — <i>plus de 9</i>	32·6	63·4	77·1	78·9	80·6	86·6	69·2

általában a kevésbé népes iskolák közül kerültek ki, míg az előírt szorgalmi időt betartó iskolák a népesebb iskolák voltak.

A legutóbbi (1926/27.) tanévben, sajnos, az évek során át fokozatosan javuló irányzat után ismét kedvezőtlenebb arányokat látunk az iskolák működési idő szerint való megoszlásában. Így 1925/26-ban a tanulóknak csak 13·4%-a, 1926/27-ben ellenben 30·8%-a tartozott azok közé, akik nem az egész tanéven át, hanem 8 hónapnál rövidebb időn át részesültek tanításban. Adataink szerint ugyanis az 1926/1927. tanévben az előző tanévhez képest kétszerannyi (272 helyett 541) volt a 8 hónapnál rövidebb ideig működött iskolák száma és a tanulók száma az ide sorolt iskolákban 17 ezerről 41 ezerre emelkedett. Az okok között, amelyek a szorgalmi időnek ezt a megrövidítését előidézték, első sorban az akkor uralkodott járványos betegségek (spanyoljárvány) szerepelnek; ezek miatt jelentékenyebben 194 (1925/26-ban 69) iskolának a szorgalmi ideje rövidült meg. A többi — 8 hónapnál rövidebb ideig működött — iskolák közül 135 iskola helyiség- vagy tanítóhiány, 130 iskola a tanítás késői megkezdése vagy korai befejezése, 82 pedig egyéb okok miatt rövidítette meg a megszabott szorgalmi időt.

*

A mindennapi elemi iskolák kiegészítő szervei az ismétlő tankötelesek oktatását betenkint egy (vagy ritkább esetben két) napon ellátó három évfolyamos *továbbképző* (korábbi elnevezés szerint „ismétlő”) iskolák. Valójában nem különálló iskolák, hanem *tanfolyamok*, minthogy a mindennapi iskolákkal kapcsolatban működnek és tanítószemélyzetük is azokkal közös. Tanítási tervük szerint kétfélek és pedig általános és gazdasági irányúak. Az 1926/27. tanévben működött (összesen 5.639) továbbképző iskolából jó $\frac{1}{5}$ rész (1.182) jut a gazdasági irányúakra. (A gazdasági iskolák tanítási iránya általában a mezőgazdaság körébe vág; kivételt ez alól csupán a fővárosban működő 37 gazdasági továbbképző iskolánál látunk, amelyek tanítási körük szerint a következőképp oszlanak meg: 3 gazdasági, 3 ipari, 2 háziipari, 16 háztartási, 9 gazdasági és háztartási, végül 4 háziipari és háztartási.)

A továbbképző (ismétlő) iskolák a háború alatt különösen nagy számmal szüneteltek, minthogy mezőgazdasági népességünk a családfő, illetve a férficsaládtagok

8. Az elemi továbbképző (ismétlő) iskolák (1920/21—1926/27).

Ecoles primaires complémentaires (à répétition).

Tanév Année scol.	Az általános Ecoles complé- ment. générales		Az összes Total de ces écoles	Emelkedés (+) v. csök- kenés (-) ‰-ban. Augmentat. (+) ou diminut. (-) ‰		
	továbbképző iskolák ¹⁾ nombre ¹⁾			az általános écoles com- plément. gé- nérales	a gazdasági écoles com- plément. d'agricult.	az összes pour toutes ces écoles
1913/14 ²⁾	4.170	1.132	5.302	—	—	—
1920/21	3.493	671	4.164	- 16·3	- 40·7	- 21·5
1921/22	4.202	868	5.070	+ 20·3	+ 29·4	+ 21·7
1922/23	4.217	891	5.108	+ 0·4	+ 2·6	+ 0·8
1923/24	4.472	923	5.395	+ 6·0	+ 3·6	+ 5·6
1924/25	4.535	959	5.494	+ 1·4	+ 3·9	+ 1·8
1925/26	4.529	1.043	5.572	- 0·1	+ 8·7	+ 1·4
1926/27	4.457	1.182	5.639	- 1·6	+ 13·2	+ 1·2

¹⁾ A szünetelő iskolák (1926/27-ben 20 általános és 5 gazdasági) nélkül. — *Sans les écoles n'ayant pas fonctionné (en 1926—27, 20 écol. complément. générales et 5 écol. c. d'agricult.)*

²⁾ Magyarországi mai területén. — *Territoire de la Hongrie actuelle.*

hadbavonulása miatt a 12—14 éves korban lévő kiegészítő családtagokat nem nélkülözhetette a gazdasági munkában s így az ismétlő tankötelesek beiskolázása rendkívül hiányos volt. A továbbképző iskoláknak ezért mintegy 40%-a kénytelen volt ezidőben a működését beszüntetni. A háború után ismét egyre több és több továbbképző tanfolyam nyílt meg és ehhez képest számuk 1923/24-ben már meghaladta az ismétlő iskoláknak a háború előtt a mai területen fennállott számát. (L. a 8. sz. táblát.) Az 1920/21. tanévben a továbbképző iskolák közül még 17% szünetelt, 1926/27-ben azonban már alig számottevő (összesen 25) volt a szünetelő iskolák száma.

Különösen a gazdasági irányú továbbképző iskoláknál látunk erőteljes fejlődést: míg 1920/21-ben a továbbképző iskolák 16%-a volt gazdasági irányú, 1926/27-ben 21%-ot tett az arányuk; az 1920/21 óta elért gyarapodás viszont (1926/27-ig) 76%-ot jelent ezeknél az iskoláknál, míg az általános irányúaknál 28%-os a jelzett hat év alatt elért emelkedés. (Legutóbbi adataink szerint — 1927/28-ban — már 1.497 volt a gazdasági továbbképző iskolák száma.)

Mindennapi iskoláink közül 5.636 iskola mellett (az elemi iskolák 86·2%-a) volt továbbképző tanfolyam *szervezve*. (Ezek között 28 olyan iskolát is találunk, ame-

9. A továbbképző (ismétlő) iskolák fontosabb adatai (1926/27).

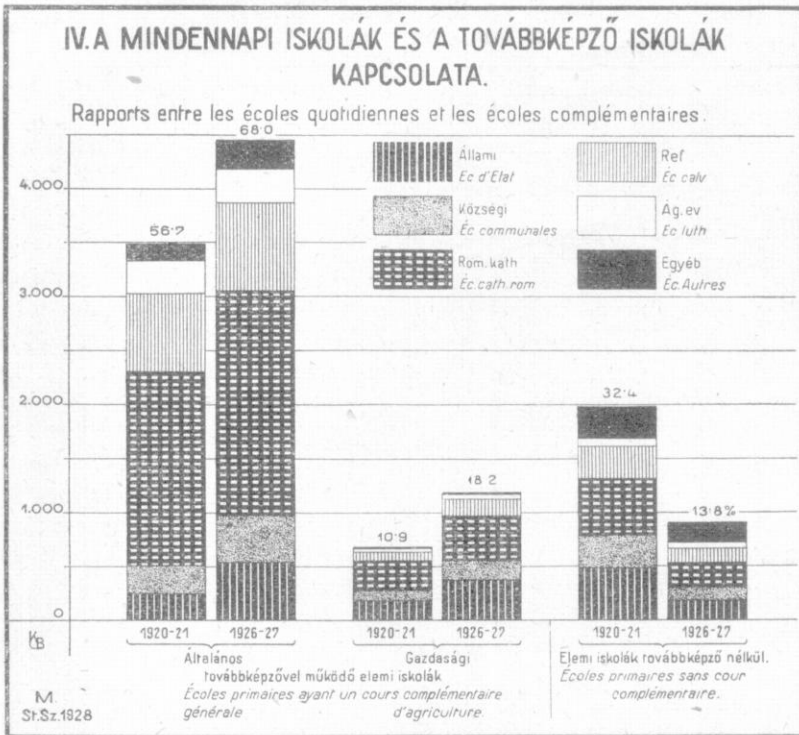
Données principales sur les écoles complémentaires (à répétition).

J e l l e g C a r a c t è r e	A mindennapi iskolák, amelyekkel kapcsolatban <i>Ecoles quotidiennes où</i>				Ez utobbiak közül azok, amelyeknek végzett tanulói helyben — <i>Celles de ces dernières dont les élèves, y ayant terminé leurs études, dans la même commune</i>						
	általános	gazdasági	általános és gazdasági	továbbképző iskola szervezve nem volt — <i>il n'existant pas d'école complémentaire</i>	f r é q u e n t a i e n t						
	il existait une école complémentaire				m á s <i>une autre école complémentaire</i>		önálló gazdasági nép- — <i>une autre école prim. auto-nome d'agricult.</i>	tanonc- <i>une école d'app-rentis</i>	egyéb <i>une autre école</i>	más ilyenmő — <i>ne pourraient fréquenter d'écoles de ce genre</i>	
	géné- rale	d'agri- culture	géné- rale et d'agri- culture	általános générale	gazdasági d'agri- culture	i s k o l a b a					j á r n a k
	továbbképző iskola volt szervezve				továbbképző		m á s		egyéb		m á s
Állami — <i>Ecoles d'Etat</i>	543	366	2	184	54	40	74	1	4	11	
Vármegyei — „ <i>de comitats</i> . .	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	
Községi — „ <i>communales</i> . .	425	183	2	122	19	47	16	6	30	4	
Róm. kath. — <i>Ecoles cath. r.</i> . . .	2.072	399	20	232	34	99	64	1	31	3	
Gör. kath. — „ <i>cath. gr.</i>	88	13	—	26	8	16	2	—	—	—	
Egyesült róm. kath. és gör. kath. — <i>Ecoles cath. r. et cath. gr. réunies</i>	8	—	—	1	—	1	—	—	—	—	
Református — <i>Ecoles calvinistes</i> . .	808	155	3	134	17	69	46	—	1	1	
Ág. hitv. ev. — „ <i>luthériennes</i> . .	313	41	1	48	6	29	10	—	3	—	
Egyesült protestáns — <i>Ecoles protes- tantes réunies</i>	4	—	—	1	—	1	—	—	—	—	
Gör. keleti — <i>Ecoles gréco-orient.</i> . .	36	—	—	9	4	4	1	—	—	—	
Unitárius — „ <i>unitaires</i>	—	—	—	2	2	—	—	—	—	—	
Izraelita — „ <i>israélites</i>	50	—	—	107	13	34	20	1	38	1	
Felekezeti együtt — <i>Ensemble des écoles confessionnelles</i>	3.379	608	24	560	84	253	143	2	73	5	
Társulati — <i>Ecoles d'associations</i>	7	—	—	10	2	4	—	1	3	—	
Magán — <i>Ecoles privées</i>	93	1	—	29	3	7	—	—	17	2	
Összesen: — Total:	4.449	1.159	28	905	162	351	233	10	127	22	
Ebből: { Vármegyékben — <i>Dans les comitats</i>	4.311	987	28	704	141	297	199	2	44	21	
Dont: { Tj. városokban — <i>Dans les villes municipales</i>	138	172	—	201	21	54	34	8	83	1	

1) Ezek közül 20 továbbképző iskola szünetelt. — *De celles-ci, 20 écoles complément. ne fonctionnaient pas.*2) Ezek közül 5 továbbképző iskola szünetelt. — *De celles-ci, 5 écoles complément. ne fonctionnaient pas.*

lyek mellett mind a kétféle továbbképző iskola — úgy az általános, mint a gazdasági irányú — fennállott.) E szerint körülbelül 900 olyan iskola (13·8%) marad fenn, amely mellett nincs továbbképző (ismétlő) tagozat. A fejlődés ebben a tekintetben igen erős, minthogy 1920/21-ben még 32·4%-ot tett a továbbképző nélkül működött mindennapi iskolák aránya. Azok az iskolák, amelyek mellett (1926/27-ben) nem volt továbbképző, 22 kivételével olyan községekben vannak, amelyekben más elemi iskolával kapcsolatban már fennáll ilyenmő iskola vagy amelyekben más, az ismétlő tankötelesek tanítását ellátó iskola működik s így az ismétlő tankötelesek ezekben az iskolákban részesülhetnek továbbképzésben. (L. a 9. sz. táblát és a IV. sz. grafikont).

A továbbképző elemi iskolák legnagyobb része (71·2%-a) a felekezeti iskolák mellett működik. Ehhez képest amennyiben tehát a mindennapi elemi iskoláknak, amelyekkel a továbbképző iskolák kapcsolatosak, a jellegét vesszük figyelembe) a nevezett iskolák között 44·4% róm. kath. 17·2% református és 6·3% ág. evangélikus iskolát találunk. Összehasonlítva ezeket az arányokat a mindennapi elemi iskoláknak jelleg szerint való megoszlásával (l. a 2. sz. táblát), azt látjuk, hogy a nevezett három iskolafenntartó felekezetenek az elemi iskolái továbbképző iskolával jobban vannak ellátva, mint a többi iskolafenntartóké. Így az állami jellegű továbbképző iskolák aránya 16·1%, a községieké 10·9%, az egyéb (gör. kath. gör. kel., izraelita, stb.) felekezeti iskoláké 3·3%

és a társulati és magániskoláké 1·8%, tehát ezekben a csoportokban alacsonyabb, mint amilyen a megfelelő arány a mindennapi iskolák megoszlása tekintetében. A felekezeti iskoláknak továbbképző iskolával való jobb ellátottsága kitűnik abból is, hogy a róm. kath. elemi iskoláknak 91·5%-a, a református iskoláknak 87·8%, az ág. evangélikus iskoláknak 88·1%-a kapcsolatos továbbképző iskolával, míg az állami és a községi elemi iskoláknál ez az arány alig több 83%-nál. (Az országos átlag, mint említettük, 86·2%). A továbbképző iskolával kapcsolatos elemi iskolák jelleg szerinti megoszlásáról egyébként IV. sz. grafikonunk is tájékoztatást nyújt.

Az elemi iskolákkal kapcsolatban működő gazdasági továbbképző iskolákon kívül még 48 önálló (szaktanítós) gazdasági népiskola is működik, amelyek szintén az ismétlő tankötelesek gazdasági irányú továbbképzésével foglalkoznak. (A nevezett iskolák főbb adatait a 23. sz. tábla foglalja magában).

III. Tanítószemélyzet.

Az elemi iskolák tanítószemélyzete mind a létszámot, mind pedig összetételét tekintve, az utolsó 15 év alatt igen sok változáson ment keresztül. A háború első sorban erős rést ütött a tanítók soraiban is; a régi Magyarország 35 ezer főből álló ta-

nítószemélyzete a bevonulások folytán mintegy 28 ezerre csökkent s később, amikor az utánpótlások — többnyire női tanerőkkel — megtörténtek, a létszám akkor is alig emelkedett 30 ezer főnyire. Az említett 35 ezer főnyi tanítószemélyzetből 46% (kb. 16 ezer fő) jut Magyarország mai területére, de ez a szám is, a mondott körülmények folytán, a háború befejezte után, már jóval kisebb (14 és fél ezer) volt. A háború, majd a forradalmak lezajlása után természetesen a tanítószemélyzet létszámában is megtörténtek a megfelelő átalakulások, a férfitanítók száma ismét szaporodott, a nem megfelelő és nemzeti szempontból nem megbízható elemek kiszorultak

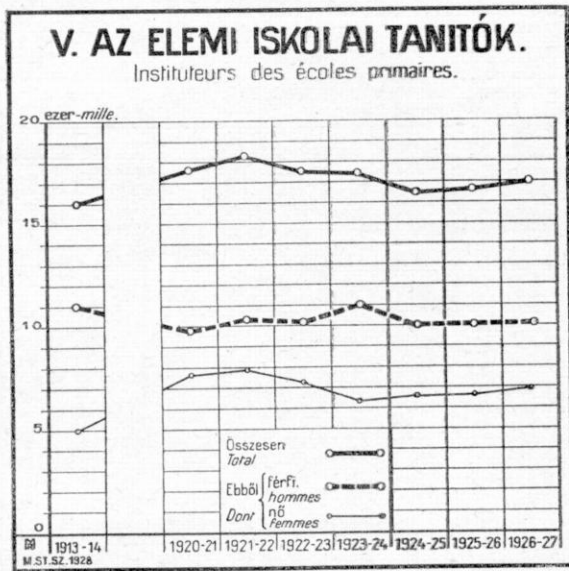
a tanítók sorából s így teljes erővel indulhatott meg az újjászervezés munkája. A szünetelő iskolák újból való megnyitása, a tanulók számának növekedése, az intenzívebb tanítás követelményei, majd pedig a menekült tanítóknak a megmaradt országrészre való özönlése oly okok, amelyek érthetővé teszik a létszámnak ebben az időben való állandó emelkedését. (L. a 10. sz. táblát és az V. sz. grafikont.)

10. Az elemi iskolai tanítók (1920/21—1926/27).

Instituteurs d'écoles primaires.

Tanév Année scolaire	A tanítók — Instituteurs					
	Összes száma nombre total	számanak emelkedése (+) v. csökkenése (-) az előző évről croissement (+) ou diminution (-) de leur nombre	közül — dont			
			férfi hommes		nő femmes	
		%	szám nombre	%	szám nombre	%
1) 1913/14	16.008	—	11.012	68·8	4.996	31·2
1920/21	17.623	+ 10·1	9.845	55·9	7.778	44·1
1921/22	18.328	+ 4·0	10.405	56·8	7.923	43·2
1922/23	17.549	- 4·3	10.240	58·4	7.309	41·6
1923/24	17.415	- 0·8	11.060	63·5	6.355	36·5
1924/25	16.556	- 4·9	9.971	60·2	6.585	39·8
1925/26	16.705	+ 0·9	10.052	60·2	6.653	39·8
1926/27	17.012	+ 1·8	10.090	59·3	6.922	40·7

1) Magyarország mai területén. — *Territoire de la Hongrie actuelle.*

Ilyenformán 1921/22-ben már a 18.000 főt is meghaladta a tanítók száma, ami jóval magasabb, mint a háború előtt a mai területre jutó megfelelő létszám. Az elemi oktatás rendes és akadálytalan menetének a biztosítása szempontjából ez a tanítóval való bő ellátottság mindenesetre igen előnyös körülmény volt, mert ez az intenzív oktatás céljaira a multhoz képest sokkal jobb feltételeket teremtett. (A szigorúbb beiskolázás folytán megszorodott tanulólétszám ellenére is az ú. n. váltakozó, félnapos oktatás

által lehetővé vált így a tanítás menetének zavartalan biztosítása). Az oktatószemélyzetnek erős növekedése azonban maga után vonta nemsokára a közszolgálat egyéb ágában is végrehajtott létszámcökkentést s így 1922/23-tól kezdve már ismét apadást látunk a létszámban. Ez a csökkenés 3 év alatt mintegy 10%-ot jelentett. Az 1925/26. tanévben az akkor megindított építési akció, az új iskolák felállítása, nemkülönben a tanulók számának újból várható emelkedése ezzel szemben ismét olyan okok voltak, amelyek a tanítószemélyzet létszámának — bár egyelőre mérsékelt — emelését tették szükségessé.

Az 1926/27-ben kerekaszámában összesen 17 ezer főből álló tanítószemélyzetből 35,5% jutott a róm. kath. iskolákra, az állami iskolákra pedig 23,5, a községiekre 17,2 és a református iskolákra 14,0%. A fennmaradó (közel 10%-ot tevő) rész az egyéb felekezeti, valamint a társulati és magániskolákra jut. (L. a 11. sz. táblát és a VII. sz. grafikont).

A tanítók adatait működési viszonyaik szerint vizsgálva, azt látjuk, hogy a tanítók jó $\frac{9}{10}$ része csupán egy iskolában azaz egyedüli foglalkozásként tanít. Ezzel szemben a tanítóság 9%-a egy másik, sőt esetleg több más (gyakran magasabb fokú) iskolában is tanít. Ez a mellékfoglalkozás legnagyobb részét a tanonciskolákban való

11. Az elemi iskolai tanítók főbb adatai (1926/27).

Données principales sur les instituteurs d'écoles primaires.

Az iskolák jellege Caractère des écoles	A tanítók — Instituteurs					
	Összes száma nomb. total	közül — dont				
		egyedüli ayant l'enseigne- ment prim pour occupation unique	fő- ayant l'enseigne- ment prim pour occupation principale	mellék- avant l'enseigne- ment prim pour occupation supplement.	osztály- tanító enseignant une classe entière	nem osztály- tanító n'enseignant pas une classe entière
		foglalkozásként tanít				
Allami — Ecoles pr. d'Etat	4.006	3.547	448	11	3.825	181
Községi — Ecoles pr. communales	2.918	2.454	458	6	2.631	287
Róm. kath. — Ecoles pr. cath. r.	6.086	5.743	283	10	6.016	20
Református — Ecoles pr. calv.	2.383	2.188	179	16	2.380	3
Ag. hitv. ev. — Ecoles pr. luth.	7.0	646	54	—	691	9
Egyéb felekezeti — Autres écoles pr. confessionn.	610	539	57	14	593	17
Felekezeti együtt — Ensemble des écoles pr. confessionn.	9.729	9.116	573	40	9.680	49
Társulati és magán — Ec. pr. d'associations et privées	359	37	18	14	326	33
Összesen } szam — nombre	17.012	15.444	1.497	71	16.462	550
Total: } %	100,0	90,8	8,8	0,4	96,8	3,2
Ebből % } Vármegyékben — Dans les comitats	100,0	92,3	7,3	0,4	98,5	1,5
Dont % } Tj. városokban — Dans les villes municipales	100,0	83,8	15,7	0,5	89,3	10,7

12. Az elemi iskolai tanítók fontosabb személyi adatai (1926/27).

Données principales sur les instituteurs d'écoles primaires.

Az iskolák jellege Caractère des écoles	Az egyedült v. fő-lethivatásként működő tanító ¹⁾ — Instituteurs ayant l'enseignement prim pour occupation unique ou principale ¹⁾								
	Összes száma nombre total	k ö z ü l — d o n t							
		férfi homm.	nő femmes	individus		róm. kath. cath. r.	refer- mátus calvin.	ág hitv. ev. luthéri- ens	egyéb autres
				világi civilis	egyházi ecclésiastiques				
Állami — Ecoles d'Etat	3.995	1 974	2.021	3.995	—	2.853	634	316	192
Vármegyei — Ecoles de comitats ..	7	3	4	6	1	5	1	1	—
Községi — Ecoles communales	2.905	1.319	1.586	2.904	1	2.220	350	168	167
Róm. kath. — Ecoles cath. r.	6.011	3.808	2.208	5.494	517	5.980	—	—	31
Gör. kath. — Ecoles cath. gr.	204	170	34	204	—	6	—	—	198
Egyesült róm kath. és gör. kath. — Ecoles cath. r. et cath. gr. réunies . . .	15	12	3	15	—	6	—	—	9
Református — Ecoles calvinistes	2.362	1 730	632	2.362	—	—	2.359	2	1
Ág. hitv. ev. — Ecoles luthériennes . . .	700	621	79	700	—	—	—	700	—
Egyesült protestáns — Ecoles protestantes réunies	5	4	1	5	—	—	3	2	—
Gör. keleti — Ecoles gréco-orient.	44	13	31	44	—	6	2	—	36
Unitárius — Ecoles unitaires	2	1	1	2	—	—	—	—	2
Izraelita — Ecoles israélites	346	212	134	346	—	—	—	—	346
Felekezeti együtt — Ensemble des écoles confessionnelles	9.689	6.566	3.123	9.172	517	5.998	2.364	704	623
Társulati — Ecoles d'associations . . .	35	19	16	34	1	16	10	8	1
Magán — Ecoles privées	310	158	152	307	3	217	39	30	24
Összesen — Total } szám } nombre } %	16 941	10.039	6 902	16.418	523	11 309	3 398	1.227	1.007
	100,0	59,3	40,7	96,9	3,1	66,7	20,1	7,2	6,0

¹⁾ Azok a tanítók, akik csak egy iskolában tanítanak, vagy ha más iskolában is van alkalmaztatásuk, főfoglalkozásuk az oldalt nevezett jellegű iskolában van. — *Ceux qui n'enseignent que dans une école et ceux qui, quoique enseignant dans d'autres écoles aussi, ont leur principale occupation aux écoles indiquées.*

tanítás, minthogy az utóbb nevezett iskoláknak önálló tanítószemélyzetük nagyjára nincsen. Olyan tanítót, aki elemi iskolában melléfglalkozásként tanít, mindössze 71-et találunk. Azoknak a tanítóknak a száma, akik nem mint osztálytanítók működnek, 1926/27-ben csak 550 (3,2%) volt. A tanítók zöme — működési körét tekintve — közismereti tárgyakat tanít, illetve ezek mellett szaktárgyakat, melléktárgyakat vagy hittant is. Csupán szaktárgyakat (illetve mellék- vagy rendkívüli tárgyat) 1926/27-ben 202 tanító tanított; ezenkívül 198 tanító csupán igazgatással volt megbízva s így tanítással nem foglalkozott.

A tanítók nem szerint való megoszlására nézve szintén a 10. sz. tábla és az V. sz. grafikon tájékoztat. A férfiak és a nők aránya ezidőszerint a 6 : 4 aránynak felel meg. A népoktatási törvény életbelépte óta állandóan emelkedett a népoktatási tanítószemélyzet körében a női tanerők aránya; a háború előtt (1913/14-ben) 31%-ot tett a tanítónők aránya, a háború alatt azonban a feles arányt is elérte. Az 1920/21. tanévtől kezdve 1923/24-ig fokozatos vissza-

esést látunk a nőknek az elemi oktatásban való részesedésében, de a következő tanévtől kezdve, kapcsolatban a népoktatás fejlesztésével, ismét egyre több nő nyert alkalmazást ezen a pályán s így az arány is 41%-ra emelkedett.

A tanítók néhány más fontosabb személyi adatát a 12. sz. táblán a különféle jellegű iskolák csoportjai szerint tekinthetjük át. A tanítók közt eszerint 1926/27-ben 523 (3,1%) egyházi egyént (és pedig kevés kivétellel apácát) is találunk. Az egyházi egyéneknek ez a részesedési aránya a háború óta alig változott. A nem magyar anyanyelvű tanítók száma mindössze 124-et tett (alig 1%), akik közül csupán 7 volt olyan, aki nem tudott vagy csak keveset tudott magyarul. A tanítók vallási megoszlása (l. az V. sz. grafikon) a felekezeti iskoláknál a felekezeti jelleghez, az állami és községi iskoláknál pedig nagyban-egészben a népességi arányhoz igazodik. Így végeredményben az egyes vallások népességi arányszáma és az összes tanítók hasonló arányszáma közel áll egymáshoz és a következő képet mutatja:

	népességi arány az 1927. év közepén	tanítók aránya
róm. katolikusok	64·3	66·7
reformátusok	20·8	20·1
ág. evangélikusok	6·2	7·2
izraeliták	5·6	3·0
egyéb vallásúak	3·1	3·0

A róm kath. tanítók nagyobb arányát itt az ehhez a valláshoz tartozó tanulók nagyobb összefüggő tömegével, míg az izraelita tanítók kisebb arányát a megfelelő vallású tanulók szétszórtságával, valamint a tanköteles korú izraelita tanulók kisebb arányával kell magyaráznunk.

Az igazgatók száma az összes tanítók közt 1.368-at (8·1%) tesz. Ezenkívül a rendes tanítókra 87·3, a helyettes, megbízott, óraadó tanítókra pedig 4·6% jut. Végül megjegyezhetjük, hogy a tanítók egy része (1·3% azaz összesen 226 tanító) nem elemi iskolai, hanem más (polgári iskolai tanári, zene- vagy énektanítási stb.) oklevél alapján működött.

IV. A mindennapi és továbbképző iskolák tanulói.

A tanerők számához hasonlóan az elemi iskolai tanulók számában is nagyobb változások észlelhetők a háború óta.

A mindennapi iskolai tanulók száma Magyarország régi területén (1913/14-ben) közel állott a kétmillióhoz. A mai területre ebből a tekintélyes számból 860 ezer (44%) jutott, ami elég kedvező aránynak mondható, ha tekintetbe vesszük, hogy az iskolák számában nagyobb és viszont a tanítósze-

mélyzetben ennél kisebb volt a veszteség; kitűnik ebből, hogy a nagyobb, népesebb és tanerővel jobban ellátott iskolaegységek jelentékenyebb része a mai területre jutott.

A háború alatt a tanulók beiskolázása sokkal hiányosabb lévén, a mindennapi iskolai tanulók száma ez időben körülbelül 12—13%-kal kevesebb volt, mint a békeidőben. A háború után 776 ezer tanulóról számolnak be adataink; ez a létszám azonban a viszonyok javulása következtében (1921/22-ig) mintegy 17%-kal azaz 905 ezerre emelkedett, annál is inkább, minthogy ekkor még az 1910—1915. években, amikor még általában magasabb (34—36) volt az ezer lélekre eső születési arányszám, született gyermekek kerültek beiskolázásra. (Az 1921/22. tanévben csupán az I. osztályú tanulóknál látunk az előző tanévhez képest csökkenést; ez a körülmény az 1915. év második harmadától kezdve megsappant születések számának a következménye). Így az 1921/22. tanévben kulminált a tanulók száma s innen kezdve az 1925/26. tanévig bezárólag évről-évre (összesen 27%-kal) fogyott, minthogy ezekben a tanévekben kerültek beiskolázásra az 1916—1918. években született gyermekek s a jelzett években már jóval alacsonyabb (ezer lélekre 16—17) volt a születési arányszám.

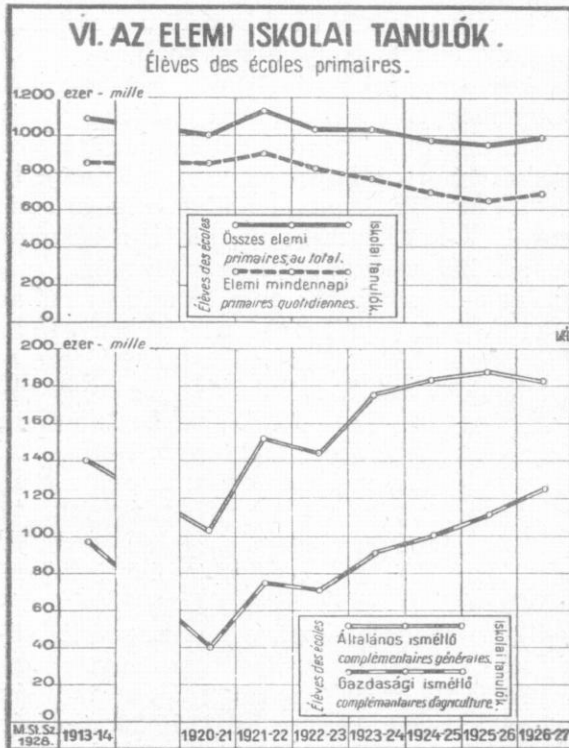
Ehhez képest 1922/23-ban már nemcsak az I., hanem a II. osztályú tanulók száma is csökkent s ez a körülmény maga után vonta az összes létszám apadását. Egy iskolára ennek következtében 1921/22-ben 144 tanuló, 1925/26-ban pedig már csak

13. Az elemi iskolai tanulók (1920/21—1926/27).

Elèves d'écoles primaires.

Tanév Année scolaire	A mindennapi — <i>Elèves des écoles quotidiennes</i>		Az általános — <i>Elèves des écoles complémentaires générales</i>		A gazdasági — <i>Elèves des écoles complémentaires d'agricult.</i>		Az összes elemi iskolai tanulók száma <i>Nombre total des élèves d'écoles primaires</i>
	összes száma <i>nombre total</i>	számának emelkedése (+) vagy csökkenése (–) %-ban <i>augmentation (+) ou diminut. (–) du nombre des élèves, %</i>	összes száma <i>nombre total</i>	számának emelkedése (+) vagy csökkenése (–) %-ban <i>augmentation (+) ou diminut. (–) du nombre des élèves, %</i>	összes száma <i>nombre total</i>	számának emelkedése (+) vagy csökkenése (–) %-ban <i>augmentation (+) ou diminut. (–) du nombre des élèves, %</i>	
1913/14 ¹⁾	858.518	—	140.041	—	97.784	—	1.096.343
1920/21	856.941	– 0·2	103.920	– 25·8	35.911	– 63·3	996.772
1921/22	905.195	+ 5·7	152.025	+ 46·3	65.391	+ 82·1	1.122.611
1922/23	821.454	– 9·3	144.128	– 5·2	61.679	– 5·7	1.027.261
1923/24	770.234	– 6·3	175.162	+ 21·6	76.985	+ 24·8	1.022.381
1924/25	694.448	– 9·9	183.519	+ 4·7	83.933	+ 9·0	961.900
1925/26	656.349	– 5·5	187.818	+ 2·3	93.339	+ 11·2	937.506
1926/27	688.768	+ 5·0	182.640	– 2·8	106.717	+ 14·3	978.125

¹⁾ Magyarország mai területén. — *Territoire de la Hongrie actuelle.*

102 tanuló jutott. Az 1925/26. tanévben az I. osztályú tanulók száma — a születéseknek az 1919. év második felében történt emelkedése folytán — már ismét növekedést mutat. Ez a folyamat az 1926/27. tanévben tovább folytatódott, úgyhogy ekkor már a II. osztályú s ezzel együtt az összes tanulók számában is gyarapodást látunk (I. a 13. sz. táblát és a VI. sz. grafikont) s természetesen, hogy ettől kezdve a gyarapodási hullámnak az osztályok során mindig feljebb kell jutnia s így az összes tanulók számának is növekednie kell, annál is inkább, mert az 1923. év óta a beiskolázás terén is lényegesebb javulás észlelhető.

A tanulókról szóló adataink mindenütt a tanév végén jelen volt létszámot tüntetik fel. A tanév elején a létszám természetesen jóval nagyobb; így az 1926/27. tanévben 702 ezer volt a beiratkozott nyilvános tanulók száma; évközben kimaradt ezek közül 13.500 tanuló (1·9%), meghalt 1.700 (0·2%), magántanuló lett 1.400 (szintén 0·2%) s ehhez képest a tanév végén 686 ezer nyilvános tanulót számlálhattunk. Ehhez a létszámhoz még a magántanulók meglehetősen jelentéktelen (alig 3 ezer főnyi, azaz 0·4%-ot tevő) mennyiségét kell hozzászámítanunk az összes (nyilvános és magán-) tanulók tanévvégi létszámának a megállapítása végett.

Az elmondottak között örvendetes tény mindenesetre, hogy a kimaradt tanulóknak a háború alatt még 5%-ot is elért aránya évről-évre csökkent. A kimaradtak így is elég magas száma egyébként is nagyobb részt a mindennapi tanköteles kort (a 12. élet) betöltött s többnyire magasabb osztályba járó, leginkább a mezőgazdasági foglalkozásokban kisegítő családtagként résztvevő olyan tanulók sorából kerülnek ki, akik a beiskolázási törvény intézkedése ellenére, amely a jelzett kor betöltése után is kötelezővé teszi a mindennapi iskola teljes hat évfolyamának elvégzését, nem folytatták az iskola látogatását.

Az évközi vándorlásokra egy másik adatunk vet világot, amely szerint a beiratkozott nyilvános tanulók közül mintegy 50 ezer (6·6%) marad ki azzal a céllal, hogy egy másik iskolába iratkozzék be. Ez a kimaradás természetesen, eltérően az előbb említettekől, országos eredményben nem csökkent a tanulók évvégi számát, minthogy csupán az iskola változtatásáról van szó.

A mindennapi iskolai tanulók tanévvégi létszámának a különböző jellegű iskolákban való megoszlását ugyancsak a VII. sz. grafikon tünteti fel, alkalmat adva egyúttal arra, hogy az erre vonatkozó arányszámokat a tanítók számának hasonló megoszlásával összehasonlíthassuk. Megállapíthatjuk eszerint, hogy a tanítók arányszámai a tanulókéihez viszonyítva a felekezeti iskolákban — az izraelita iskolák kivételével — általában alacsonyabb, míg a nem felekezeti iskolákban magasabb s így ez utóbbi iskolák egészben véve tanerővel jobban vannak ellátva, mint az előbbieik.

A tanulók nem szerint való megoszlása (I. a 14. sz. táblát) nagyjában a feles arányt mutatja és így a népesség megfelelő korosztályának (azaz a 6—11 éveseknek) a megoszlásával egyezik meg. Az 1920. évi népszámlálás szerint a 6—11 éves gyermekek közt éppen 50%-os arányban szerepeltek a fiúk és a lányok; innen kezdve azonban a fiúknak már a háború alatt is, de azután is állandóan mutatkozó születési többlete folytán a fiúk javára eltolódás mutatkozik. Egyrészt ez, de másfelől a fiúknak valamivel jobb beiskolázása okozza azt, hogy az elemi iskolai tanulók közt ezidőszere a fiúk aránya (51·3%) nagyobb.

A kor szerint való megoszlást figyelve (I. a 15. sz. táblát), azt látjuk, hogy az elemi mindennapi iskolai tanulók 94%-a a mindennapi tanköteles korúak közé tartozott s

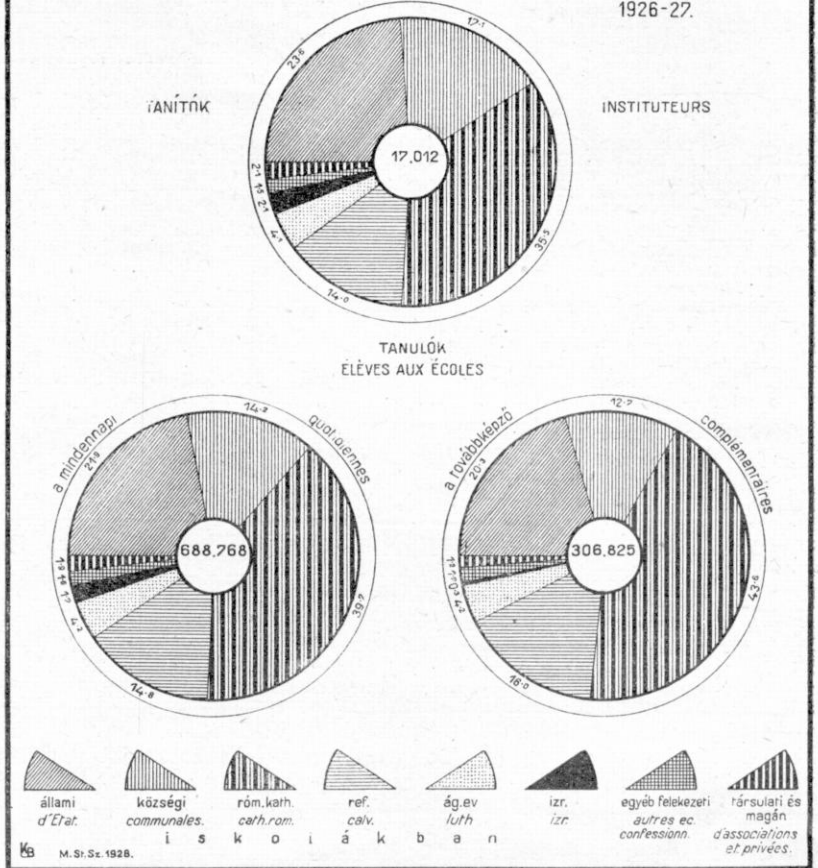
ezenkívül alig 1% jutott a 6 évesnél fiatalabb és 5% a 11 évesnél idősebb tanulókra. Összehasonlítást téve a korábbi évekkal, megállapíthatjuk, hogy a mindennapi tanköteles korba még be nem került, illetve az abból már kikerült tanulók aránya évről évre növekedett. A fiatalabbaknál a két utolsó évben abban találhatjuk a növekedés okát, hogy a háború után született gyermekek magasabb száma az 1925/26. tanévtől kezdve az I. osztályba a 6. év betöltése előtt felvettek nagyobb számát idézte elő, az idősebbeknél pedig abban, hogy a teljes hat osztályt a mindennapi tanköteles kor betöltése után is kijárók aránya tekintetében az utolsó 5—6 év folyamán javulás mutatkozott. Ez az utóbbi körülmény a tanulási viszonyok javulásának, a tankötelezettség szigorúbb szabályozásának és végrehajtásának tulajdonítható, aminek folytán az iskolából korábban kimaradt idősebb

kerü tanulók közül is utólag többen igyekeztek pótolni az elmulasztott tanulmányokat.

A tanulóknak a mindennapi iskola hat osztályában való megoszlása az 1926/27. tanévben a normális képet mutatja, amennyiben az arány az osztályok során felfelé menve csökken. (L. a 16. sz. táblát és a VIII. sz. grafikont). Ez a normális aránymegoszlás a korábbi években 1920/21-ben jelentkezett utóljára, jóllehet ebben a tanévben a forradalmak okozta zavaros állapotok utóhatásaként még jelentkeztek bizonyos eltolódások a megoszlásban. Az 1921/22. tanévtől kezdve azonban, amikor a háború alatt — 1915-ben, tehát az első gyér születésű esztendőben — született gyermekek az elemi iskola első osztályába kerültek, már megváltozik a kép, az I. osztályú tanulók száma csökken, ehelyett azonban a többi osztályokban emelkedik a tanulók száma, illetve százalékos aránya. Ez a folyamat — az apadás és a növekedés hulláma — azután a következő években végigmegy

VII. AZ ELEMI ISKOLAI TANÍTÓK ÉS TANULÓK AZ ISKOLÁK JELLEGE SZERINT.

Les instituteurs et élèves des écoles primaires suivant le caractère des écoles. 1926-27.

a többi osztályokon is, 1922/23-ban már nemcsak az I., hanem a II. osztályú tanulók száma is fogyott, 1923/24-ben az első három, 1924/25-ben pedig az első négy osztály mindegyikében jelentkezik az apadás, míg a hullám által még nem érintett felső osztályok létszáma aránylag egyre jobban megduzzad. Ezáltal az osztályok megszokott benépesülési aránya is teljesen megváltozik: az I. osztályú tanulók aránya 1920/21-től 1925/26-ig 30·5%-ról fokozatosan 18·6%-ig esik vissza, a II. osztályú tanulóké 1922/23-tól 1925/26-ig 24·9%-ról 17·2%-ra, a III. osztályúaké 1923/24-től 1926/27-ig 24·4%-ról 15·4%-ra s így tovább. A IV. osztály így 1924/25-ben, az V. osztály pedig 1925/26-ban érte el a legmagasabb arányt, hogy azután a következő években ismét a megszokott színvonalra essék vissza.

Az 1925/26. tanévben a benépesülés ilyenformán már a normális állapot felé közeledett, minthogy a háború után keletkezett születési többletnek megfelelően az I. osztályú tanulók száma (23·8% az előző évi

14. Az elemi mindennapi iskolai tanulók nem szerint. A magántanulók. (1926/27).

Les élèves d'écoles primaires quotidiennes suivant le sexe. Les élèves privés.

Az iskolák jellege Caractère des écoles	A nyilvános és magántanulók — Elèves ordin. et privés						
	összes száma nombre total	k ö z ü l — d o n t					
		fiú — garçons		leány — filles		magánvizsgát tett ont subi un examen privé	
		szám nombre	%	szám nombre	%	szám nombre	%
Állami — Ecoles d'Etat	150.660	78.299	52.0	72.361	48.0	540	0.4
Vármegyei — Ecoles de comitats	123	79	64.2	44	35.8	3	2.4
Községi — Ecoles communales	97.593	51.329	52.6	46.264	47.4	841	0.9
Róm. kath. — Ecoles cath. r.	272.830	137.173	50.3	135.657	49.7	789	0.3
Gör. kath. — Ecoles cath. gr.	9.650	5.093	52.8	4.557	47.2	35	0.4
Egyesült róm. kath. és gör. kath. — Ecoles cath. r. et cath. gr. réunies	623	321	51.5	302	48.5	1	0.2
Református — Ecoles calvinistes	101.714	51.975	51.1	49.739	48.9	306	0.3
Ág. hitv. ev. — Ecoles luth.	29.054	14.930	51.4	14.124	48.6	131	0.6
Egyesült protestáns — Ec. protestantes réunies	241	119	49.4	122	50.6	2	0.8
Gör. keleti — Ecoles gréco orient.	1.092	541	49.5	551	50.5	2	0.2
Unitárius — Ecoles unitaires	61	33	54.1	28	45.9	1	1.6
Izraelita — Ecoles israélites	12.017	6.652	55.4	5.365	44.6	202	1.7
Felekezetiék együtt — Ensemble des écoles confessionnelles	427.282	216.837	50.7	210.445	49.3	1.469	0.3
Társulati — Ecoles d'associations	971	565	58.2	406	41.8	26	2.7
Magán — Ecoles privées	12.139	6.226	51.3	5.913	48.7	42	0.4
Összesen — Total	688.768	353.335	51.3	335.433	48.7	2.921	0.4
Ebből { vármegyékben — dans les co- mitatus	591.746	303.639	51.3	288.107	48.7	1.784	0.3
Dont { tj. városokban — dans les vil- les municipales	97.022	49.696	51.2	47.326	48.8	1.137	1.2

15. Az elemi iskolai tanulók kor szerint (1920/21 és 1926/27).

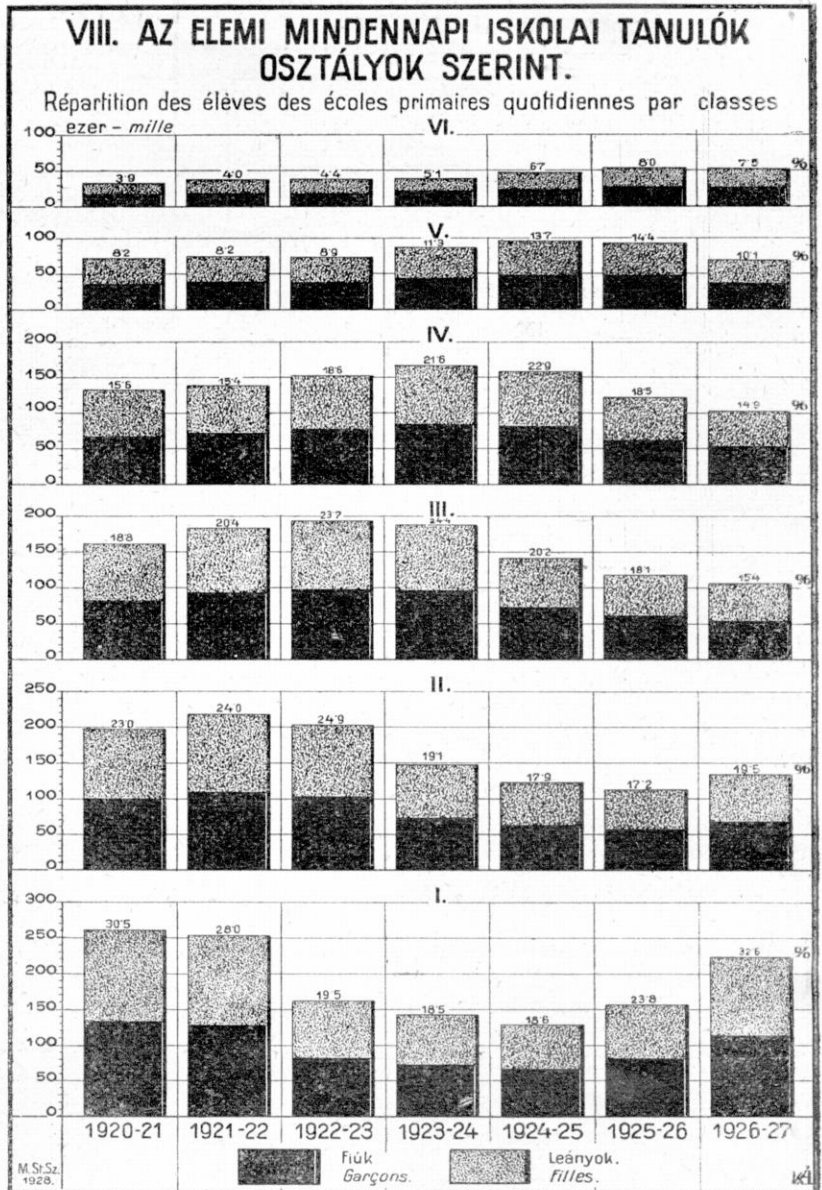
Elèves d'écoles primaires par âge.

Tanév, az iskolák neve Année scol., genre des écoles	A tanuló k — E l è v e s					
	összes száma nombre total	k ö z ü l — â g e				
		6 évnel fiatalabb moins de 6 ans	6—11 de 6 à 11 ans	12—14 de 12 à 14 ans	15 éves és idősebb 15 ans et au-dessus	
1920/21						
I. Mindennapi elemi iskolák — Ecoles prim. quotidienn.	{ szám — nombre 0/0	856.941 100.0	2.961 0.4	843.390 98.4	10.408 1.2	182 0.0
II. a) Általános továbbképző iskolák — Ecoles complémentaires générales	{ szám — nombre 0/0	103.920 100.0	— —	28 0.0	102.520 98.7	1.372 1.3
b) Gazdasági továbbképző iskolák — Eco- les complémentaires d'agriculture	{ szám — nombre 0/0	35.911 100.0	— —	61 0.2	35.370 98.5	480 1.3
1926/27						
I. Mindennapi elemi iskolák — Ecoles prim. quotidienn.	{ szám — nombre 0/0	688.768 100.0	6.073 0.9	646.778 93.9	35.368 5.1	549 0.1
II. a) Általános továbbképző iskolák — Ecoles complémentaires générales	{ szám — nombre 0/0	182.640 100.0	— —	180 0.1	177.010 96.9	5.450 3.0
b) Gazdasági továbbképző iskolák — Eco- les complémentaires d'agriculture	{ szám — nombre 0/0	106.717 100.0	— —	205 0.2	103.609 97.1	2.903 2.7

18·6%-kal szemben) már ismét növekedett; az 1926/27. tanévben a növekedésnek ez a hulláma tovább terjedt a II. osztályra (19·5% arány az előző évi 17·2% helyett) s egyúttal az 1921. évi nagyobb születési szaporulathoz képest az I. osztályú tanulók száma ismét — és pedig az előzőnél jóval jelentékenyebben, közel 70 ezer tanulóval — növekedett. Ez a hullám természetesen az alsóbb osztályok létszámának további, bár lassúbb ütemű gyarapodásával kapcsolatban a következő években a többi osztályokon is végigvonul s így az 1930/31. tanévre remélhető, hogy mind a hat osztály népessége — részben az időközben szintén javuló beiskolázás hatása alatt is — a régi, népes színvonalon fog állani, amely egyúttal egyenletes, az osztályok során felfelé menve csökkenő megoszlást is mutat.

Az elemi iskolai tanulók legnagyobb része, mint tudjuk, a részben osztott, illetve a teljesen osztatlan iskolákban részesül tanításban s így ezeknek a tanulóknak osztályonként való elkülönítése nem lehet teljes, ami pedagógiai szempontból igen fontos körülmény. Adataink ezért, ha a részben osztott iskoláknál nem is, de a teljesen osztott iskoláknál mindenkor kiemelik az így közös tanításban részesült tanulókat. (L. a 17. sz. táblát és a IX. sz. grafikont). A teljesen osztatlan iskolába járó tanulók száma — az összes tanulóknak alig $\frac{1}{5}$ része — eszerint az 1922/23. tanévtől kezdve, az összes tanulók számának csökkenésével csaknem párhuzamosan, fokozatosan visszaesett és csak 1926/27-ben emelkedett ismét.

Az osztatlan iskolák tanulóinak arányszáma a különböző jellegű iskolákban meglehetősen eltérést mutat; a felekezeti (különösen az ág. evangélikus, valamint a kisebb felekezetekhez tartozó, nemkülönben a re-

formátus) osztatlan iskolákban magasabb az átlagosnál, míg az állami iskolákban jóval alacsonyabb. Nagy az eltérés a vármegyék (21·2%), valamint a tj. városok (6·8%) adatainál is.

A tanulók *anyanyelv* szerint való megoszlásában (l. a 18. sz. táblát) évről-évre alig látunk változást. A nemzeti kisebbségekhez tartozó tanulók száma legutóbb 8·8%-ot tett, olyformán, hogy 5·9% a német, 1·8% a tót és 1·1% az egyéb anyanyelvű tanulókra jutott. A nemzeti kisebbségekhez tartozó tanulók legnagyobb részét kisebbségi tanítási nyelvű iskolákban részesülnek tanításban, amelyekben a kisebbség nyelve túlnyomóan, vagy több-kevesebb tantárgy tanításánál külön a magyar mellett érvénye-

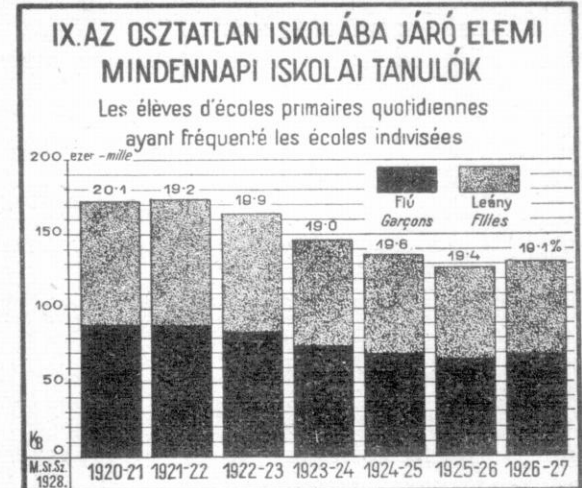
16. Az elemi mindennapi iskolai tanulók osztályok szerint (1926/27).

Élèves d'écoles primaires quotidiennes, par classes.

Osztály — Classe	Az alatt nevezett osztály tanulói — Élèves inscrits dans les classes indiquées ci-dessous					
	Összesen nombre total	az összes tanulók %-ában en % de tous les élèves	köül — dont			
			fiú — garçons		leány — filles	
			szám szerint nombre	az összes fiú tanulók %-ában en % de f. les écoliers	szám szerint nombre	az összes leány tanulók %-ában en % de toutes les écolières
I.	224.612	32,6	114.388	32,3	110.224	32,8
II.	134.510	19,5	68.913	19,5	65.597	19,6
III.	105.663	15,4	54.355	15,4	51.308	15,3
IV.	102.791	14,9	52.937	15,0	49.854	14,9
V.	69.323	10,1	35.977	10,2	33.346	9,9
VI.	51.869	7,5	26.765	7,6	25.104	7,5
Össz. Total	648.768	100,0	333.335	100,0	335.433	100,0

sül. Erre mutat rá az, hogy a mindennapi iskolák 9,3%-a a kisebbségi nyelvű iskolákhoz tartozik és a tanítóknak 9,1%-a, a tanulóknak pedig 8,9%-a ezekre az iskolákra jut.

A tanulók vallás szerint való tagozódását feltüntető adatok az imént említett anyanyelvi adatoknál ezidő szerint nagyobb jelentőséggel bírnak és változatosabb képet is tárnak elénk. (L. a 18. és 19. sz. táblákat és a X—XII. sz. grafikonokat). Szembetűnő

A százalékszámok a mindennapi iskolai összes tanulókhoz viszonyított arányt jelzik. — Les pourcenta es indiquent le rapport de ces élèves au nombre total des élèves d'écoles quotidiennes.

17. Az osztatlan iskolába járó mindennapi iskolai tanulók (1920/21—1926/27).

Élèves ayant fréquenté les écoles quotidiennes indivisées.

Tanév, az iskolák jellege <i>Année scol., caractère des écoles</i>	Osztatlan iskolába járt <i>Ont fréquenté les écoles indivisées :</i>					
	fiú — garçons		leány — filles		Összesen total	az összes tanulók %-ában en % de tous les élèves
	szám nombre	%	szám nombre	%		
1920 21	89.345	51,8	83.076	48,2	172.421	20,1
1921 22	89.125	51,4	84.333	48,6	173.458	19,2
1922/23	84.296	51,6	79.224	48,4	163.520	19,9
1923 24	74.973	51,3	71.200	48,7	146.173	19,0
1924/25	69.842	51,4	65.980	48,6	135.822	19,6
1925 26	65.481	51,5	61.580	48,5	127.061	19,4
1926/27	68.371	51,8	63.550	48,2	131.921	19,1
Eből: — Dont :						
Állami — <i>Ecoles d'Etat</i>	9.311	53,0	8.264	47,0	17.575	11,7
Községi — <i>Ecoles communales</i>	9.816	52,4	8.909	47,6	18.725	19,2
Róm. kath. — <i>Ecoles cath. r.</i>	27.228	51,4	25.778	48,6	53.006	19,4
Reformatus — <i>Ecoles calv.</i>	11.465	51,0	11.003	49,0	22.468	22,0
Ág. hitv. ev. — <i>Ecoles luth.</i>	5.139	51,8	4.785	48,2	9.924	34,2
Egyéb felekezeti — <i>Autres écoles confessionn.</i>	3.766	53,3	3.294	46,7	7.060	30,9
Felekezeti együtt — Ensemble des écoles confessionn.	47.598	51,5	44.860	48,5	92.458	21,6
Társulati és magán — <i>Ecoles d'associations et privées</i>	1.646	52,0	1.517	48,0	3.163	24,1
Vármegyékben — <i>Dans les comitats</i>	64.945	51,8	60.407	48,2	125.352	21,2
Tj. városokban — <i>Dans les villes municipales</i>	3.426	52,1	3.143	47,9	6.569	6,8

18. Az elemi iskolai tanulók vallás és anyanyelv szerint ‰-ban (1926/27).

Élèves d'écoles primaires suivant la confession et la langue maternelle, ‰.

Az iskolák neve és jellege Genre et caractère des écoles	Összes száma nombre total	A * a n u l ó k — É l è v e s											
		vallás szerint — suivant le confession								anyanyelv szerint suivant la langue matern.			
		Róm. kath. cath. r.	Gör. kath. cath. gr.	Református calvinistes	Ág. hitv. ev. luthériens	Gör. kel gréco-orient.	Izraelita isr.	Egyéb autres	Magyar hongrois	Nemet allemand	Tot slovaque	Egyéb autres	
I. Mindennapi iskolák: <i>Écoles quotidiennes</i> ..	688.768	68.1	2.3	19.6	5.9	0.4	3.6	0.1	91.2	5.9	1.8	1.1	
Ebből: — Dont:													
Állami — d'Etat ..	150.660	74.7	1.8	15.6	5.2	0.5	2.0	0.2	92.0	5.1	1.9	1.0	
Községi — communales ..	97.716	73.9	1.8	13.2	4.1	0.2	6.5	0.3	96.8	1.7	0.8	0.7	
Róm. kath. — cath. r. ...	273.453	97.1	0.9	1.1	0.4	0.1	0.4	0.0	88.2	9.3	1.1	1.4	
Gör. kath. — cath. gr. ...	9.650	12.3	84.1	1.7	0.1	0.0	1.8	0.0	94.1	—	2.4	3.5	
R. református — calv. ...	101.955	5.8	0.8	90.8	0.9	0.1	1.5	0.1	99.4	0.5	0.0	0.1	
Ág. hitv. ev. — luth. ...	29.054	5.5	0.6	2.8	89.7	0.0	1.3	0.1	64.4	16.9	18.7	0.0	
Gör. kel. — gréco-orient. ...	1.092	2.9	—	2.5	—	94.4	0.2	—	23.2	—	—	76.8	
Izraelita — israélites ..	12.017	2.0	0.1	2.0	0.5	0.0	95.3	0.1	99.3	0.7	—	0.0	
Egyéb felekezeti — Autres écoles confessionn. ...	61	—	—	31.2	1.6	—	18.0	49.2	100.0	—	—	—	
Felekezeti együtt — En- semble des écoles confess.	427.282	64.3	2.7	22.7	6.6	0.3	3.4	0.0	89.6	7.2	2.0	1.2	
Társulati és magán — Ecoles d'associations et privées ..	13.110	76.7	1.5	12.1	4.8	0.3	4.5	0.1	95.2	4.0	0.5	0.3	
II. Általános és gazdasági továbbképző (ismételő) iskolák — Ecoles complé- mentaires (répétition) générales et d'agriculture	289.357	68.9	2.5	20.4	6.6	0.4	1.1	0.1	88.7	7.8	2.0	1.5	
Ebből: — Dont:													
Állami — d'Etat ..	53.024	72.2	1.7	16.0	7.8	1.0	1.1	0.2	87.1	7.5	3.9	1.5	
Községi — communales ..	30.761	76.8	2.1	14.5	4.5	0.2	1.7	0.2	94.5	2.7	1.6	1.2	
Róm. kath. — cath. r. ...	133.827	96.4	0.8	1.7	0.8	0.0	0.3	0.0	86.2	10.8	1.2	1.8	
Gör. kath. — cath. gr. ...	4.567	11.7	80.4	5.6	0.5	—	1.8	0.0	91.1	—	2.8	6.1	
Református — calv. ...	49.219	8.9	1.4	86.7	1.2	0.1	1.5	0.2	99.0	0.9	0.0	0.1	
Ág. hitv. ev. — luth. ...	12.810	5.3	0.4	2.7	91.1	0.0	0.4	0.1	66.4	20.4	13.2	0.0	
Gör. kel. — gréco-orient. ...	495	1.6	—	3.2	—	95.2	—	—	14.7	—	—	85.3	
Izraelita — israélites ..	1.021	—	—	—	—	—	100.0	—	99.1	0.9	—	—	
Egyéb felekezeti — Autres écoles confessionn. ...	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Felekezeti együtt — En- semble des écoles confess.	201.939	66.7	2.7	22.5	6.6	0.3	1.1	0.1	88.1	8.7	1.7	1.5	
Társulati és magán — Ecoles d'associations et privées ..	3.633	79.2	2.5	14.0	4.1	0.1	0.1	0.0	95.1	4.2	0.6	0.1	

arányt a homogén vallású tanulók számában, míg a gör. katolikus iskoláknál ez az arány a róm. kath. tanulók nagyobb részese-
dése (12.3%) miatt alacsonyabbra szorul. Legalacsonyabb azonban a megfelelő arány-
szám az egyéb felekezeti iskoláknál, amelyekben a reformátusok és az izraeliták igen
jelentékeny aránnyal szerepelnek az egyéb felekezetiük mellett. (L. a 18. sz. táblát.)

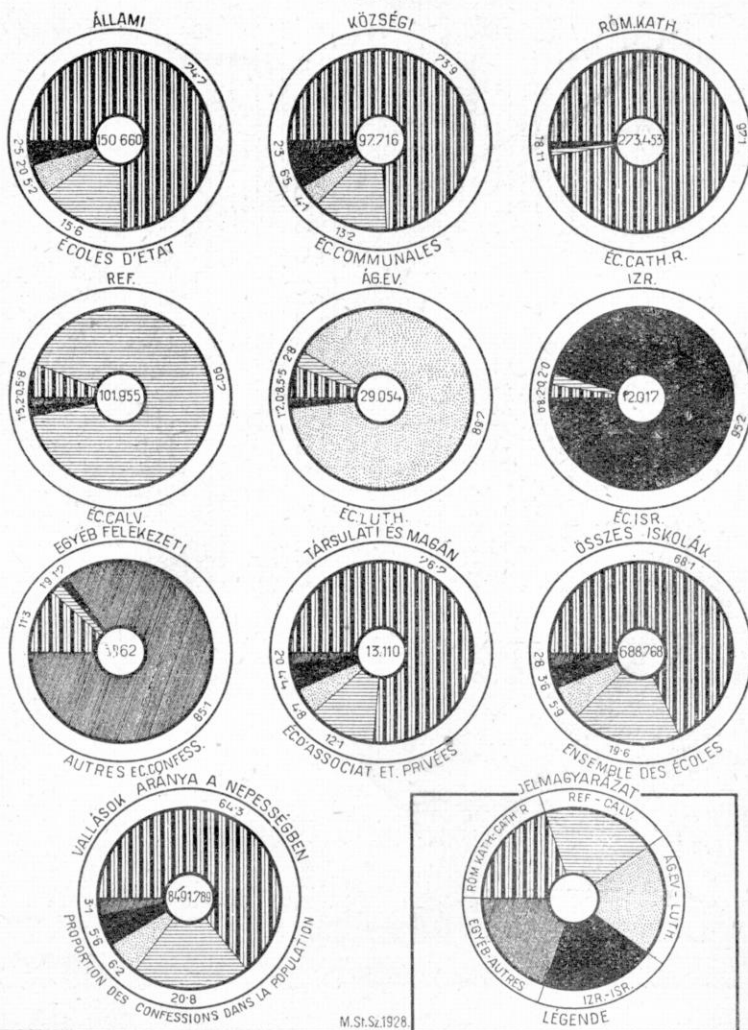
Arra nézve, hogy a különféle vallású tanulók arányát a népességi arányokkal pontosan összevethessük és a beiskolázás fokára így vallási csoportok szerint világot vethessünk, ismernünk kellene az 1927. év közepén jelen volt 6—11 éves korú népességnek a vallás szerint való tagozódását,

minthogy erre az időpontra és a tanulónak erre a csoportjára vonatkoznak elemi iskolai adataink is. Ezeknek az adatoknak a hiányában azonban meg kell elégednünk az összehasonlítás nyers alapjával és csupán az összes népesség vallási tagozódásával vehetjük össze a tanulók vallási adatait. Kétségtelenül így, hogy a róm. kath. tanulók aránya közel 4%-kal nagyobb a népességi aránynál, míg a református és még inkább az ág. evangélikus, az izraelita és az egyéb — kisebb — felekezetekhez tartozó tanulóké többé-kevésbé alatta marad annak. (L. a XI. sz. grafikont.) Ezenkívül, ha összehasonlítást teszünk a korábbi — így az 1920/21. tanévre vonatkozó — adatokkal, azt

vallású tanulók milyen jellegű iskolában részesülnek tanításban vagyis az egyes vallási csoportokhoz tartozó tanulók összes létszámából milyen arány jut a különféle jellegű iskolákra. (L. a 19. sz. táblát és a XII. sz. grafikont). A százalékos arányszámok itt elsősorban arra mutatnak, hogy mennyiben sikerül a különféle vallású tanulóknak a saját felekezetükhöz tartozó iskolákban oktatást nyerniök. Amint látjuk, elsősorban a reformátusok és az ág. evangélikus tanulók (tekintve a saját felekezeti iskoláikban általuk elfoglalt 68,7, illetve 64,4%-os arányukat) vannak ebben a tekintetben kedvező helyzetben, de kedvező még a róm. kath. helyzete is, míg a többi vallásfelekezetekhez tartozó tanulóknak részben kulturális viszonyaik, részben pedig szétszórtságuk miatt (főképp az izraelitáknál látható ez) saját felekezeti iskoláikat az említetknél csak kisebb arányban (42—50%) van módjukban látogatni. A tanulóknak az a része, amely az egyes vallási csoportokban a saját felekezeti iskolájukat látogatókon kívül még fennmarad, főképpen az állami és a községi, kisebb részben pedig a társulati és magániskolákra jut. Az állami iskolák ennek folytán elsősorban a róm. kath. tanulók tömegével telnek meg, ezek iskolaszükségletét fedezve, a hiányok is elsősorban ezen a téren szorultak leginkább pótlásra és orvosoltnak is a mostani építési akció során; másodsorban a kisebb felekezetek (gör. kel., stb.) azok, melyek gyermekeik tanulmányi igényeinek kielégítése végett leginkább az állami iskolákhoz kell fordulniok. A községi iskolák viszont ugyancsak a róm. katolikus (valamint a gör. katolikus), de elsősorban az izraelita vallásúaknak és a kisebb felekezetekhez (unitárius, baptista, stb.) tartozóknak tesznek ebben atekintetben szolgálatot. A róm.

XI. AZ ELEMI MINDENNAPI ISKOLAI TANULÓK VALLÁSA A KÜLÖNBÖZŐ JELLEGŰ ISKOLÁKBAN.

Confession des élèves d'écoles primaires quotidiennes dans les écoles de différent caractère 1926-27

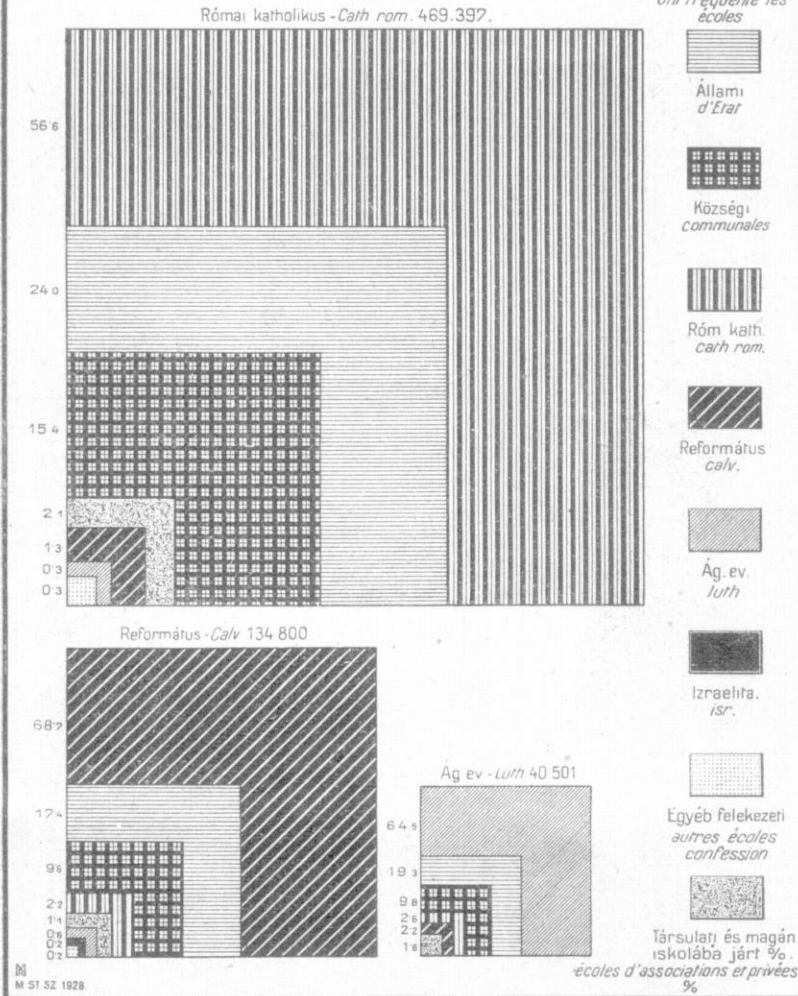

katholikus iskolákban viszont a gör. katolikus tanulók, a református iskolákban pedig az egyéb felekezeti tanulók jó részének van még alkalma tanulnia.

Az elemi iskolai tanulóknak eddig ismertett személyi adatain kívül érdekességükönél fogva megemlíthetjük itt még azokat, amelyek a tanulók megoszlását szüleik lakóhelye szerint tüntetik fel. (L. a 20. sz. táblát.) Az erről szóló adatok, amelyek egyébként csupán a tanköteles korban levő tanulókra vonatkoznak (tehát a 6 éven aluliak és 14 éven felüliek elhagyásával) csak az 1922/23. tanévtől kezdve állanak rendelkezésünkre. A mindennapi iskolai tanulókra nézve azonban így is megállapíthat-

XII. AZ ELEMI MINDENNAPI ISKOLAI TANULÓK FŐBB VALLÁSI CSOPORTJAI AZ ISKOLÁK JELLEGE SZERINT.

Principaux groupes de confession des élèves d'écoles primaires quotidiennes, suivant le caractère des écoles.
1926 - 27.

juk azt, hogy a feltüntetett négyévi időköz alatt a külterületeken (tanyán, pusztán, stb.) lakó s ott, illetve onnan iskolába járó tanulók száma — a tanulók összes számának apadása ellenére — rendkívül erősen megnövekedett. Ez arra mutat, hogy az új tanyai iskolák felállítása, valamint a szigorúbb beiskolázás az utóbbi években jelentékeny hatást gyakorolt a külterületeken lakó néprétegek gyermekeinek a népoktatás körébe való szorosabb bevonására.

Ugyancsak az is kitűnik a jelzett adatokból, hogy a tanulók közt 2 %-ot sem tesz azoknak a száma, akik más községbe járnak át a mindennapi oktatásban való részvétel céljából.

*

A közoktatás minden ágában, de elsősorban az elemi mindennapi iskolákban a tanítás eredményességét tekintve a legfontosabb szempont a tanulóknak tanerővel kellő arányban való ellátása. Erre a körülményre a legvilágosabban azok az átlagszámok mutatnak rá, amelyeket a *tanítók és tanulók* számának az összevetése alapján nyerünk. (L. a 21. sz. táblát és a XIII. sz. graf.)

A nevezett átlagok kiszámításánál természetesen csak a nyilvános tanulók vétettek figyelembe, a magántanulók aránya egyébként is — amint fentebb láttuk — annyira kevés, hogy számításbavételük az átlagoknak csak igen kis eltolódását jelentené. A tanítók számára nézve viszont meg kell jegyeznünk, hogy az összes tanítók száma helyett csupán a községi tárgyat tanító tanérek szolgálhatnak a számítás alapjául s így azok, akik csupán igazgatást látnak el vagy csak szaktárgyakat tanítanak (összesen kb. 500 tanító) nem szerepelnek itt.

Megállapítható minde-
nekelőtt, hogy a háború

után jóval kevesebb tanuló jutott egy-egy tanítóra, mint a háború előtt ugyan ezen a területen. A helyzet tehát ebben a tekintetben lényegesen javult. Amint említettük már, a háború után a tanítók létszáma — gyarapodva a hadból visszatért, valamint a menekült tanítókkal — egészben véve párhuzamosan nőtt a tanulókéval s amikor a tanulók száma (1922/23-tól kezdve) a háborús születések csökkent száma miatt apadásnak indult, onnan kezdve a létszámcsökkentés a tanítók számát is megritkította. Ez a két folyamat azonban nem teljesen párhuzamosan ment végbe, a tanulók részén nagyobb volt a fogyás és így az egy tanítóra eső tanulók jelzett átlagszámai az 1926/27. tanévig még kedvezőbben alakultak.

20. A tanköteles korú elemi iskolai tanulók szülei (gondviselőik) lakóhelye szerint (1922/23 és 1926/27).

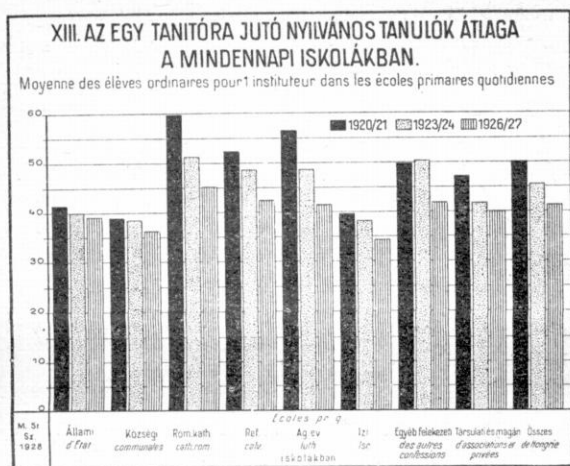
Elèves d'écoles primaires suivant le domicile de leurs parents (ou tuteurs).

Tanév, az iskolák neve <i>Année scol., genre d'école</i>		A 6-14 éves tanulók — <i>Élèves de 6 à 14 ans</i>			
		összes száma <i>nombre total</i>	közül azok, akiknek szülője (gondviselője) — <i>nombre de ceux dont les parents (ou le tuteur, etc.) habitaient</i>		
			a község beltü- lén — <i>le territoire intérieur de la com- mune respective</i>	a község- éghelyen tartó tanyán, pusztán, s b. — <i>un hameau ou un pustula appartenant à la commune resp.</i>	más községben <i>une autre commune</i>
l a k o t t					
1922/23					
I. Mindennapi elemi iskolák — <i>Ecoles pri- maires quotidienn.</i>	{ szám — nombre %o	819.137 100.0	748.589 91.4	56.834 6.9	13.714 1.7
II. a) Általános továbbképző iskolák — <i>Ecoles complément. générales.</i>	{ szám — nombre %o	1'0.473 100.0	125.260 89.2	12.929 8.7	2.984 2.1
b) Gazdasági továbbképző iskolák — <i>Ecoles complément. d'agriculture</i>	{ szám — nombre %o	59.945 100.0	57.379 95.7	2.158 3.6	408 0.7
1926/27					
I. Mindennapi elemi iskolák — <i>Ecoles pri- maires quotidienn.</i>	{ szám — nombre %o	682.146 100.0	576.549 84.5	93.317 13.7	12.280 1.8
II. a) Általános továbbképző iskolák — <i>Ecoles complément. générales.</i>	{ szám — nombre %o	177.190 100.0	141.083 79.6	32.444 18.3	3.663 2.1
b) Gazdasági továbbképző iskolák — <i>Ecoles complément. d'agricul ure</i>	{ szám — nombre %o	103.814 100.0	90.017 86.7	13.093 12.6	704 0.7

Kétségtelen azonban, hogy a következő években, ha csak a tanítószemélyzet szaporítása erősebb lendületet nem vesz, ismét kedvezőtlenebbé válnak az átlagszámok s ismét több tanuló fog jutni egy tanítóra, minthogy a születések számának a háború után történt emelkedése és a fokozatosan javuló beiskolázás miatt a tanulók számának erősebb mértékű gyarapodása várható. Ebben a tekintetben

máris némi rosszabbodást állapíthatunk meg az 1925/26. és az 1926/27. tanév között, amennyiben az előbbi tanévben 40.3 volt az egy tanítóra jutó átlagos tanulósám, míg az utóbbiban 41.5. Iskolapolitikánknek tehát az új iskolák felállítása mellett teljes igyekezettel azon kell lennie, hogy az eddigi tapasztalt kedvező átlagok ne csupán átmeneti állapotot jelentsenek, amely így nagyrészt csak az elmaradt háborús születéseknek volna tulajdonítható, hanem továbbra is megmaradjanak azok, sőt az iskolák egyes mezejénél javulást is mutassanak.

Az egy tanítóra jutó tanulók átlagszámjai az iskolák jellege szerint meglehetősen eltérnek; általában a nagyobb felekezetek iskoláinál az országos aránynál jóval nagyobbak az átlagok (42—47), a nem felekezeti iskoláknál már kedvezőbbek s egészben véve az országos átlagnak felelnek meg (36—40) s végül legkedvezőbbek — az iskolák kisebb népessége miatt — a kisebb (gör. keleti, izraelita, unitárius, stb.) felekezetek iskoláinál. A háború óta leg-erősebben javult az átlagszám a róm. kath.,

21. Az egy tanítóra jutó nyilvános tanulók átlagos száma a mindennapi iskolákban.¹⁾

Nombre moyen des élèves ordinaires par institutur aux écoles quotidiennes.

Az iskolák jellege <i>Caractère des écoles</i>	1913/14 ²⁾	1920/21	1923/24	1926/27		
Állami — <i>Ecoles d'Etat</i>	46·1	41·3	40·0	39·1		
Községi — <i>Ecoles communales</i>	37·7	39·0	38·6	36·4		
Róm. kath. — <i>Ecoles cath. r.</i>	66·1	59·8	51·1	45·3		
Gör. kath. — <i>Ecoles cath. gr.</i>	61·5	50·5	54·4	47·1		
Református — <i>Ecoles calv.</i>	60·2	52·3	48·8	42·7		
Áz. hitv. ev. — <i>Ecoles luth.</i>	61·7	56·9	48·8	41·8		
Gör. keleti — <i>Ecoles greco-orient.</i>	40·7	47·4	32·2	21·8		
Izra. hitv. — <i>Ecoles isr.</i>	40·4	39·8	38·5	34·9		
Egyéb felekezeti — <i>Autres écoles confessionnelles</i>	30·3	24·3	36·5	30·0		
Felekezetek együtt <i>Ensemble des éc. conf.</i>	62·7	57·1	49·8	44·0		
Társulati és magán — <i>Ecoles d'associations et privées</i>	38·8	47·1	41·8	40·0		
Összesen — Total	53·6	50·0	45·5	41·5		
Ebből — <i>Dont</i>	}	vármegyékben <i>dans les comités</i>	53·5	52·9	47·6	43·0
		tj. városokban <i>dans les villes municipales</i>	35·5	37·4	35·5	34·3

¹⁾ A feltüntetett átlagok kiszámításánál a csupán igazgatást ellátó és a csak szaktárgyat előadó tanítók nem vettek figyelembe. — *Non compris les instituteurs-directeurs n'enseignant pas et les instituteurs enseignant seulement des matières extraordinaires.*

²⁾ Magyarország mai területén. — *Territoire de la Hongrie actuel*

valamint a protestáns felekezeti iskoláknál. A nevezett átlagnak feltűnően erős csökkenését látjuk ezenkívül — a tanulók számának nagymérvű apadása miatt — a görög keleti iskoláknál.

Rá kell mutatnunk végül arra a különbségre is, amely a nevezett átlagokat tekintve a vármegyék és a tj. városok közt mutatkozik (43, illetve 34). Egyúttal azonban az is látható itt, hogy a háború előtt a különbség ezen a téren jóval nagyobb volt és a vidék iskoláügyének a javítása folytán a jelzett két kategória közt mutatkozó különbséget a háború után fokozatosan kisebbedett: a vidékre jutó iskolákban egyre kevesebb tanuló esett egy tanítóra, míg a városok iskoláiban a régebben is kedvező színvonalat sikerült fenntartani.

*

A mindennapi iskolák tanulóira vonatkozó adatok ismertetésével kapcsolatban

röviden meg kell emlékeznünk a továbbképző iskolák tanulóiról is. A mindennapi iskolai tanulók számának megcsappanásával szemben a továbbképző iskoláknál a tanulók számát tekintve a háború óta csaknem állandó gyarapodást látunk. (L. a 13. sz. táblát és a IV. sz. grafikont.) A háború alatt az ismétlődő tankötelesek beiskolázása, mint tudjuk, rendkívül hiányos volt, de a háborút követő évek ebben a tekintetben fokozott erővel pótolták a mulasztottakat. A továbbképző tanítás feltételeinek egyre hiánytalanabb megteremtése, valamint a beiskolázás megszigorítása egyformán előmozdították ezen a téren a viszonyok javulását. Ha nem is a háború végétől, hanem csupán az 1920/21. tanévtől kezdve számítjuk a tanulók számának emelkedését (az 1926/27. tanévig), a mondott idő alatt az általános továbbképző iskoláknál 76%-os, a gazdasági továbbképzőknél 197%-os s ehhez képest az összes továbbképző iskoláknál 107%-os növekedést állapíthatunk meg.

A továbbképző iskolák tanulói korra nézve (l. a 15. sz. táblát) kevés — átlag 3%-nyi — idősebb tanuló kivételével az ismétlődő tanköteles korúak közé tartoznak. A továbbképző oktatás erős javulására mutat itt az a körülmény, hogy a tanköteles kort betöltött, de a továbbképző iskola kötelekében megmaradt tanulók száma szintén erősen emelkedett az 1920/21. tanév óta.

A továbbképzésben részesült tanulók vallási és anyanyelvi adatai a 18. sz. táblán található fel. A vallási adatokra nézve megjegyezhetünk annyit, hogy az arányszámok itt általában mindegyik felekezetnél magasabbak, mint a mindennapi iskoláknál, kivéve az izraelita tanulókat, akik a továbbképző iskola helyett — úgy látszik — rendszerint más magasabb fokú tanintézetben tanulnak tovább. Az anyanyelvi megoszlást tekintve, a mindennapi iskolákkal szemben, viszont a magyar anyanyelvűek arányánál látunk kisebbedést, ami azonban valószínűleg a továbbtanulástól való teljes elmaradás s nem annyira a más magasabb fokú iskolába való átlépés következménye.

A 20. sz. tábla a továbbképző iskolai tanulók adatait a szülők lakóhelye szerint részletezi. Kimutatásunkból kitűnik az, hogy a tanulóknak szóban levő csoportjában jóval nagyobb arányban szerepelnek a külterületek kevésbé művelt és módos

lakosainak a gyermekei, mint a mindennapi iskolákban. A kétféle irányú továbbképző iskola közül is az *általános* irányú iskolák emelkednek ki a külterületeken lakó tanulók nagy arányával, minthogy a községek külterületei inkább általános, mint gazdasági továbbképző iskolával vannak ellátva. A kimutatáson feltüntetett korábbi (1922/23.) tanévvel téve összehasonlítást, itt is azt az öröndetes jelenséget látjuk, hogy a községek külső részein lakó ismétlődő tankötelesek egyre nagyobb számban részesülnek továbbképző oktatásban. Különösen a gazdasági iskoláknál látunk ebben a tekintetben erős fejlődést.

Azoknak a tanulóknak a száma, akik más községben (nem az iskola székhelyén) laknak, az általános továbbképző iskolákban elég tekintélyes (jó 2%), míg a gazdaságiakban jóval jelentéktelenebb (0,7%).

A 22. sz. táblánk a továbbképző iskolák tanulóit *nem* szerint mutatja ki. Ellenében a mindennapi elemi iskolákkal, itt a leányok szerepelnek nagyobb (51,2%) aránnyal (különösen a t.j. városok iskoláiban: 55,2%), ami arra mutat, hogy a min-

dennapi iskola elvégzése után a leányok nagyobb számmal maradnak az elemi oktatás kötelékében, míg a fiúk közt több a segítő családtagként otthon maradó vagy a tanulmányait más iskolában folytató tanuló.

Utóbb említett kimutatásunk a továbbképző iskolába járó *tanoncok* számát is feltünteti. Adatainkból azt látjuk, hogy amíg a leánytanulók közt csak elvétve akad tanonc, a fiúk közt elég tekintélyes (közel 6%) azoknak a (többnyire iparos-) tanoncoknak a száma, akik tanonciskola hiányában a továbbképző iskolát látogatják. Az ilyen eset, amint adatainkból is látszik, t.j. városainkban csak szórványosan fordul elő. A különféle jellegű továbbképző iskolák között viszont a róm. kath., ág. ev. és az állami iskolákban gyakoribb a tanoncok jelenléte.

Az *önálló (szaktanítós) gazdasági népiskolák* tanulóinak az adatait a 23. sz. táblánk szemlélteti. A tanulók száma az 1920/21. tanév óta (4.413 tanuló) itt is rendkívül erősen — kb. négyszeresre — emelkedett. A leányok, akik főként a konyha-

22. A továbbképző (ismétlődő) iskolák tanulói a tanoncok és nem tanoncok megkülönböztetésével (1926/27).

Les élèves des écoles complémentaires (à répétition), avec indication des apprentis.

Az iskolák neve és jellege <i>Genre et caractère des écoles</i>	A tanuló k — Elèves							
	összes száma <i>nombre total</i>	k ö z ü l — d o n t						
		fiú — garçons			leány — filles			
		tanonc <i>apprentis</i>	nem tanonc <i>non apprentis</i>	együtt <i>ensemble</i>	tanonc <i>apprentis</i>	nem tanonc <i>non apprentis</i>	együtt <i>ensemble</i>	
I. Általános továbbképző — <i>Ec. complément. générales</i>	szám — <i>nombre</i> % 100 0	182.640	5.315 2 9	83.216 45 6	88.531 48 5	50 0 0	94.059 51 5	94.109 51 5
II. Gazdasági továbbképző — <i>Ec. complément. d'agricult.</i>	szám — <i>nombre</i> % 100 0	106.717	2.946 2 8	49.620 46 5	52.566 49 3	38 0 0	54.113 50 7	54.151 50 7
Összesen — Total	szám — <i>nombre</i> % 100 0	289.357	8.261 2 9	132.836 45 9	141.097 48 8	88 0 0	148.172 51 2	148.260 51 2
Ebből — <i>Dont</i> :								
Állami — <i>Ec les d'Etat</i>		53.024	2 0	45 4	47 4	0 1	52 5	52 6
Községi — <i>Ecoles communales</i>		30.761	1 8	45 9	47 7	0 0	52 3	52 3
Róm. kath. — <i>Ecoles cath. r.</i>		133.827	4 0	45 8	49 8	0 0	50 2	50 2
Református — <i>Ecoles calv.</i>		49 219	1 8	46 3	48 1	0 0	51 9	51 9
Ág. hitv. ev. — <i>Ecoles luth.</i>		12.810	2 8	47 0	49 8	0 0	50 2	50 2
Egyéb felekezeti — <i>Autres écoles confessionn.</i>		6 083	0 8	47 4	48 2	—	51 8	51 8
Felekezetiék együtt — <i>Ensemble des écoles confessionn.</i>		201.939	3 3	46 1	49 4	0 0	50 6	50 6
Társulati és magán — <i>Ecoles d'associations et privées</i>		3.633	0 7	45 1	45 8	0 0	54 2	54 2
Vármegyékben — <i>Dans les comitats</i>		100 0	3 0	46 0	49 0	0 0	51 0	51 0
T.j. városokban — <i>Dans les villes municipales</i>		100 0	0 2	44 6	44 8	—	55 2	55 2

23. Az önálló (szaktanítós) gazdasági népiskolák (1926/27).

Ecoles primaires d'agriculture ayant des instituteurs spéciaux.

Jelleg Caractère	Az iskolák száma — Nombre des écoles	A tanuló k — E l è v e s																	
		száma — nombre						kora — âge			vallása — confession				anyanyelve — lang. matern.				
		összesen — total	közül — dont		összesen — total	közül — dont		12 évesnél fiatalabb moins de 12 ans	12—14 éves — de 12 à 14 ans	15 éves és idősebb 15 ans et plus	róm. kath. — cath. r.				magyar — hongrois				
			férfi — hommes	nő — femmes		fiú — garçons	leány — filles				református — calvin.	ág. hitv. ev. — luthér.	egyéb — autres	német — allemand	tót — slovaque	egyéb — autre			
Állami — Ecoles d'Etat	24	70	35	35	9.271	3.362	5.909	56	8.995	220	5.935	2.179	957	200	8.303	147	813	8	9.148
Községi — Ecoles communales ..	24	65	34	31	8.197	3.182	5.015	25	7.956	216	3.390	4.619	51	137	8.049	147	—	1	7.784
Összesen — Total	48	135	69	66	17.468	6.544	10.924	81	16.951	436	9.325	6.798	1.008	337	16.352	294	813	9	16.932
%	—	100.0	51.1	48.9	100.0	37.5	62.5	0.5	97.0	2.5	53.4	38.9	5.8	1.9	93.6	1.7	4.6	0.1	96.9

kertészet, baromfityénység, stb. elsajátítása végett látogatják a nevezett iskolákat, különösen a legutóbbi tanévekben jóval nagyobb arányban (1926/27-ben 62.5%) szerepelnek a tanulók közt. Vallásra nézve igen erős a református tanulók aránya, közel kétszerese a népességi arálynak. Különösen feltűnő itt a kisebb felekezetekhez tartozó tanulók csekély részesedése. Az anyanyelvi megoszlást mutató adatok közt szembetűnő a tótok magas aránya. Végül megemlíjtük azt, hogy a tanulók zöme — jó 3% kivételével — az iskola székhelyén lakott.

V. Területi megoszlás. Külföldi adatok.

Az elemi iskolák eddig ismertett országos adatain kívül az elemi népoktatás viszonyainak minél teljesebb megismerése végett szükségesnek tartjuk az elemi iskolák területi megoszlását feltüntető fontosabb adatokat is közölni. Idevonatkozó kimutatásunk (I. a 24. sz. táblát) törvényhatóságunkint tünteti fel az iskolák, a tantermek, valamint a tanítók és a tanulók számát, összehasonlítva az iskolák számát a népesség, valamint a tanulók, ezenkívül a tantermek és a tanítók számát ugyancsak a tanulók számával.

A mindennapi tankötelesek aránya, amely kimutatásunkban szintén fel van tüntetve, a legutóbbi népszámlálás óta — mint említettük — évről évre csökkent. Ez a csökkenés 1925/26-ban érte el a mélyponját s a tankötelesek száma idáig $\frac{1}{3}$ résszel apadt. Ezért nem tartottuk helyénvalónak a tankötelesek 1920. évi, jóval magasabb létszámát közölni, minthogy azoknak a ta-

nulók számával való összevetése a be nem iskolázottak számát túlságos magasan tüntetné fel s így ebben az irányban téves következtetésekre adna alkalmat; ehelyett csupán a mindennapi tanköteleseknek a népességben (1920-ban) elfoglalt arányát tüntettük fel s megjegyezzük, hogy a szóbanlevő 1926/27. tanévre nézve ezt az arányt mintegy $\frac{1}{3}$ -dal kell kisebbitenünk, hogy ehhez képest törvényhatóságunkint hozzávetőlegesen megállapíthassuk az iskolába nem járó mindennapi tankötelesek számát.

Az összes, illetve a 6—11 éves lakossághoz viszonyítva mindennapi iskoláink számát, nagyjában tájékozást nyerhetünk arra nézve, hogy a tankötelesek iskolázási igényei mely vidéken várnak leginkább kielégítésre. Az 1920. évi adatok alapján az ország észak-nyugati felében levő vármegyék mutatnak fel a tankötelesek számában nagyobb arányt (15—16%). A Dunántúl csupán Fejér, Sopron és Vas vármegye s legfeljebb még a Dunántúl északi szegélye emelkedik ki a tankötelesek nagyobb arányával, míg a Dunántúl többi része, valamint Bács-Bodrog, Zemplén, Nógrád és Hont, Abaúj-Torna, Heves vármegyék kisebb arányokat (12—15%) mutatnak fel.

Az iskolaállítást szükséglete az itt mondott körülménnyel szorosan összefügg; a tankötelesek nagyobb számával elől álló vármegyék ugyanis kevésbé vannak el látva iskolával, azok a vármegyék viszont, amelyekben a népszaporodás kisebb, az iskolák számában is inkább bővelkednek. Hozzájárul ehhez még a települési viszonyok okozta az a körülmény, hogy a kisebb szaporodású vármegyékben a törpeközségek, viszont a nagyobb szaporodású vár-

megyékben a nagyobb községek állanak fenn túlnyomó számmal; a törpeközségek pedig nagyobb nehézséggel láthatók el megfelelő számú iskolával, mint a nagyobbak. Az imént mondott ellentét, amely sok esetben mint az elnéptelenedés egyik szomorú következménye jelentkezik, leginkább Baranya megyénél ötlik szembe (11·9% tanköteles, 12·7 iskola ezer tankötelesre), valamint a másik végletnél, Hajdu vármegyénél (16·3% tanköteles, 3·1 iskola ezer tankötelesre). E két szélsőség közt állanak az iskolával jobban ellátott vármegyék közt Abaúj-Torna, Veszprém, Somogy, Szatmár és Bereg, valamint Győr, Moson és Pozsony vármegyék, míg a másik oldalon az aránylag kevesebb iskolával rendelkező vármegyék közt Pest-Pilis-Solt-Kiskun, Jász-Nagyk.-Szolnok, Bihar, Heves, Bács-Bodrog, Békés, Csanád, Arad és Torontál vármegyék.

Városi törvényhatóságainkban 1920-ban általában alacsonyabb volt (Kecskemét kivételével 9—13% között állott) a mindennapi tankötelesek száma. A helyzet a már jelzett korrektívummal általában ma is ehhez hasonló. Hogy ennek ellenére a nevezett városokban a tankötelesekhez viszonyítva aránylag kevés az iskola (ezer tankötelesre általában 3), ez csak a városok iskoláinak nagyobb voltát bizonyítja.

Az iskolák népességére vonatkozó arányszámaink megerősítik a fentebb mondottakat. Amennyiben az egy-egy iskolára vonatkozó tanulószámot vizsgáljuk, ugyanazokban a vármegyékben (Hajdu, Pest, stb.) látjuk a legnépesebb iskolákat (100-on felüli átlagos tanulószámmal), mint amelyeket imént a legnépesebb lakosságúak közt említettünk s viszont a kevésbé népesebben (Baranya, Abaúj, stb.) találjuk a kisebb létszámú iskolákat. A tj. városok közül Budapest és Miskolc emelkedik ki nagyobb arányú iskolaegységeivel; a többi városok iskoláinak a tanulólétszáma is azonban általában 100-on felül áll, csupán Kecskemét és Hódmezővásárhely, ez a két tipikus alföldi város mutat itt alacsonyabb (iskolánként 70—95 tanuló) átlagot.

A tantermek számában is természetesen inkább a vármegyei törvényhatóságokban jelentkezik a szükséglet, mint a városiakban. Ebben a tekintetben természetesen ismét a már említett nagyobb szaporodású vármegyék igényei érdemelnek először figyelmet s itt is elsősorban Szabolcs és Ung, Heves, Bács-Bodrog, Pest-Pilis-Solt-

Kiskun, Bihar vármegyék (átlag 50 nyilvános tanulóval tantermenként). Kevésbé magas (40 körüli) az egy tanteremre jutó átlagos tanulószám Abaúj-Torna, Veszprém Baranya, Somogy és Tolna vármegyékben. Az első kettőnél inkább a tantermek kielégítően magas számának, az utóbbi háromnál pedig az egykerendszer okozta néptelenedésnek tulajdoníthatjuk ezt a körülményt.

Városi törvényhatóságainkban egyrészt a tankötelesek kisebb száma, másrészt a tantermekkel való jobb ellátottság azok a körülmények, amelyek a szóban forgó átlagszámot 40-re, sőt egyes városokban (Hódmezővásárhely, Baja, de főképpen Budapest) 40-en alulra is leszorítják.

Végül a tanítás intenzitását, azaz az egy tanítóra jutó nyilvános tanulók átlagos számát, feltüntető adatokra nézve megjegyezhetünk annyit, hogy a kép, amit ezek az arányszámok mutatnak, egészben véve az eddig mondottakat igazolja. Szembetűnő itt, hogy a tanulóknak a tantermekhez és a tanítókhoz viszonyított arányszámai egymással csaknem párhuzamosan haladnak; a tanítók száma e szerint a tantermek számához igazodik olyformán, hogy a tanítók száma mindenütt valamivel nagyobb mint a tantermeké; a vármegyékben ugyanis 7%-kal, a városokban pedig 14%-kal találunk több tanítót, mint amennyi a tantermek száma. Ebből is kitűnik, hogy a váltakozó (félnapos) tanítás rendszere mellett egy tanteremben két (esetleg több) tanítónak is kell tanítania s így nyilvánvaló, hogy népoktatásunknak ezt a hiányát iskolafenntartó szerveinknek több tanterem építése által meg kell szüntetniök s remélhető, hogy ez az építkezési akció végrehajtása folyamán meg is fog történni.

Az iskolák területi megoszlásának megfigyelésével kapcsolatban megállapíthatjuk azoknak a községeknek a számát, amelyek nincsenek ellátva iskolával. (L. a 25. sz. táblát). Ezeket az ú. n. iskolátlan községeket vizsgálva, elsősorban a települési viszonyokat kell figyelembe vennünk. A Dunántúl legtöbb vármegyéjében (így főképp Zala, Vas, Baranya, Sopron vármegyékben) igen sok a kisközség s ezért a nevezett vármegyékben találjuk a legtöbb iskolátlan községet is.

Nagyobb (1000 lakoson felüli) községeink közt csupán 3-nak, az 500—1000 lakossal bírók közül pedig 15-nek nem volt iskolája az 1927/28. tanévben. Az 500 lako-

24. Az elemi iskolák fontosabb adatai
Principales données des écoles primaires, par

Folyószám	Törvényhatóság	Kiszámított népesség az 1927. év közepén ¹⁾ — Population calculée au milieu de l'année 1927 ¹⁾	A 6-11 évesek aránya 1920-ban — Proportion de la population de 6 à 11 ans en 1920	Az elemi mindennapi iskolák száma — Nombre des écoles primaires quotidiennes	Ezek közül — Dont						
					Állami — Écoles d'Etat	Községi — Éc. communales	Római katolikus — Éc. cath. r.	Református — Éc. calv.	A. g. hitv. ev. — Éc. luth.	Egyéb felekezeti — Autres ec. confessionn.	Társulati és magán — Éc. d'associations et privées
Vármegyék											
1	Abaúj-Torna	94 223	14.9	154	14.3	—	32.5	42.2	0.6	10.4	—
2	Bács-Bodrog	102.027	14.1	59	15.2	3.4	76.3	—	—	5.1	—
3	Baranya	250.208	11.9	364	1.9	7.7	59.3	18.7	5.2	6.1	1.1
4	Békés	330.124	15.4	229	20.9	18.8	23.6	10.5	18.8	4.8	2.6
5	Bihar	174.801	15.1	105	6.7	4.8	14.3	52.4	—	19.0	2.8
6	Borsod, Gömör és Kis-hont	290.798	15.1	297	6.4	2.7	41.7	35.4	1.7	7.4	4.7
7	Csanád, Arad és To- rontál	179.807	15.3	123	62.6	8.9	10.6	6.5	3.3	7.3	0.8
8	Csongrád	153.279	16.1	140	66.4	16.5	11.4	3.6	0.7	0.7	0.7
9	Fejér	242.072	15.3	246	13.4	3.7	56.9	20.7	2.9	1.2	1.2
10	Győr, Moson és Pozsony	158.601	14.9	168	11.9	4.8	64.3	5.3	13.1	—	0.6
11	Hajdu	182.825	16.3	84	13.1	7.1	13.1	51.2	—	14.3	1.2
12	Heves	318 809	14.9	197	20.3	5.1	68.0	4.6	—	1.5	0.5
13	Jász-Nagykun-Szolnok	415.014	15.4	257	41.2	8.5	26.5	14.0	0.4	5.1	4.3
14	Komárom és Esztergom	181.786	15.0	144	8.3	7.0	50.0	20.8	4.2	2.1	7.6
15	Nógrád és Hont	221.329	14.9	224	12.0	4.0	56.7	2.7	13.4	0.9	10.3
16	Pest-Zilis Solt-Kiskun	1,240 543	15.1	729	32.5	12.5	36.0	8.9	4.9	3.4	1.8
17	Somogy	385.181	12.9	455	7.9	7.7	53.2	23.1	6.2	1.3	0.6
18	Sopron	151.030	15.1	153	2.6	—	75.8	—	18.3	1.3	2.0
19	Szabolcs és Ung.	380.237	15.5	367	7.1	16.1	23.2	29.7	5.4	16.9	1.6
20	Szatmár és Bereg	151.010	15.1	165	6.7	4.2	9.7	61.2	0.6	15.2	2.4
21	Tolna	275.868	12.8	227	3.5	11.0	51.6	14.5	13.2	4.9	1.3
22	Vas	289.682	15.1	312	3.8	9.3	62.5	5.5	16.3	2.6	—
23	Veszprém	249.232	13.9	318	4.4	3.8	54.1	22.0	13.8	1.3	0.6
24	Zala	371.004	13.9	374	8.0	18.7	63.6	5.3	3.7	0.5	0.2
25	Zemplén	149.867	14.5	149	16.8	2.7	30.2	29.5	1.3	16.1	3.4
	Összesen	6,939.357	14.7	6.040	15.5	8.7	44.4	17.8	6.5	5.1	2.0
Tj. városok											
1	Baja	19 144	12.1	10	80.0	—	10.0	—	—	10.0	—
2	Budapest	928.266	9.1	160	4.4	70.6	8.8	0.6	1.2	4.4	10.0
3	Debrecen	107.579	13.1	39	53.8	—	5.1	30.8	2.6	7.7	—
4	Győr	51 245	11.8	21	19.1	—	42.9	9.5	9.5	9.5	9.5
5	Hódmezővásárhely	62.260	12.8	51	76.4	—	5.9	11.8	2.0	3.9	—
6	Kecskemét	78.131	15.0	71	1.4	94.4	2.8	1.4	—	—	—
7	Miskolc	58.675	12.0	14	28.6	—	35.7	21.4	—	14.3	—
8	Pécs	47.135	10.7	16	56.1	6.3	25.0	—	—	6.3	6.3
9	Sopron	36.393	11.7	13	15.4	7.7	46.1	—	15.4	7.7	7.7
10	Szeged	123.994	12.7	91	72.5	16.5	4.4	1.1	1.1	2.2	2.2
11	Székesfehérvár	39 610	12.7	15	—	80.0	6.7	6.6	—	6.7	—
	Összesen	1,552.432	10.5	501	32.1	41.7	10.2	5.4	1.8	4.4	4.4
	Mindössze	8,491.789	13.9	6.541	16.7	11.2	41.8	16.9	6.2	5.1	2.1

¹⁾ A természetes népszaporodás alapján. — ²⁾ A tanterem és a tanítószemélyzet a mindennapi és a továbbképző iskolákban közös. — ³⁾ L. a 21. sz. tábla ¹⁾ jegyzetét.

örvényhatóságokint (1926 27).
comitats et villes municipales.

Numéro d'ordre	A tantermek száma) — Nombre des salles de classe)			Az általános — Écoles complémen- taires (à répétition) générales			A gazdasági — Écoles complémentaires (à répétition) agricoles			A tanítók száma) — Nombre des instituteurs)			A tanulók száma — Elèves			Ezer Pour 1000		Comitats et villes municipales			
	továbbképző (ismétlő) iskolák száma nombre			A tanítók száma) — Nombre des instituteurs)			az elemi mindennapi écoles prim. quotidienn.			az általános — éco- les complément. (à répétition) générales			a gazdasági — éco- les complément. (à répétition) agricoles			lélekre habitants	6-11 évesekre enfants de 6 à 11 ans	Egy iskolára Pour 1 école	E y tarteremre Pour 1 salle de classe	Egy tanítóra Pour 1 instituteur	Comitats municipales
	jutott elemi mindennapi iskola proportion des écoles prim. quo- tidienn.			jutott mindennapi iskolai nyilvános tanuló proportion des élèves ordinaires d'école quotidienne			i- kolákban — nombre			i- kolákban — nombre			i- kolákban — nombre			i- kolákban — nombre			i- kolákban — nombre		
																				<i>Comitats</i>	
1	206	134	15	216	8.379	3.459	1.106	1.6	12.0	54.2	40.5	38.8	Abaúj-Torna								
2	161	39	19	167	8.128	1.830	1.745	0.6	4.5	137.6	50.4	48.9	Bács-Bodrog								
3	503	319	31	516	18.022	7.828	2.154	1.5	12.7	49.4	35.7	35.0	Baranya								
4	550	134	25	589	25.875	6.016	3.498	0.7	4.8	112.7	46.9	44.4	Békés								
5	269	72	15	277	13.473	5.146	2.155	0.6	4.3	127.6	49.8	48.5	Bihar								
6	510	281	8	605	27.324	11.537	1.402	1.0	7.4	91.9	53.5	45.6	Borsod, Gömör és Kishont								
7	343	74	26	380	14.998	2.862	3.680	0.7	4.8	121.4	43.5	39.7	Csanád, Arad és To- rontál								
8	285	50	68	311	12.247	1.338	3.090	0.9	6.1	87.3	42.9	40.6	Csongrád								
9	468	201	33	490	20.603	7.992	3.570	1.0	7.2	83.3	43.8	41.8	Fejér								
10	340	121	39	346	14.587	4.899	2.644	1.1	7.8	86.7	42.8	42.4	Győr, Moson és Pozsony								
11	318	19	21	321	14.301	649	5.249	0.5	3.1	169.6	44.8	44.4	Hajdu								
12	544	99	58	599	28.057	4.788	7.698	0.6	4.4	141.9	51.4	47.8	Heves								
13	717	120	63	797	34.130	6.089	5.736	0.6	4.3	132.4	47.4	35.4	Jász-Nagykun-Szolnok								
14	413	73	56	420	17.813	3.551	4.120	0.8	5.8	123.4	43.0	42.9	Komárom és Esztergom								
15	452	154	56	483	20.767	5.557	4.539	1.0	7.3	92.5	45.8	44.0	Nógrád és Hont								
16	2.221	410	165	2.650	111.733	23.119	18.528	0.6	4.2	152.8	50.2	43.7	Pest- és Solt-Kiskun								
17	731	345	90	740	28.742	9.715	6.731	1.2	9.6	62.9	39.2	38.7	Somogy								
18	319	149	3	323	13.912	8.019	174	1.0	7.3	90.8	43.5	43.0	Sopron								
19	667	305	20	696	34.620	12.838	2.687	1.0	7.1	93.9	51.7	49.6	Szabolcs és Ung								
20	265	111	28	299	12.429	3.708	2.632	1.1	8.1	75.0	46.7	41.4	Szatmár és Bereg								
21	495	120	80	497	20.599	4.244	6.227	0.8	6.7	90.6	41.5	41.5	Tolna								
22	592	297	8	621	26.114	12.945	519	1.1	7.7	83.5	44.0	42.2	Vas								
23	520	300	9	522	20.400	10.584	381	1.3	9.8	63.9	39.1	39.1	Veszprém								
24	696	348	22	745	31.349	15.339	1.900	1.0	7.7	83.6	44.9	42.4	Zala								
25	282	55	53	304	13.144	1.373	4.320	1.0	7.5	87.8	46.4	43.3	Zemplén								
	12.867	4.330	1.011	13.914	591.746	175.425	96.485	0.9	6.4	97.7	45.8	43.0	Total								
													<i>Villes municipales</i>								
1	41	1	3	43	1.458	18	221	0.5	4.3	145.1	35.4	36.3	Baja								
2	1.587	5	37	1.901	50.429	383	4.823	0.2	1.9	309.3	31.2	30.3	Budapest								
3	159	18	—	182	7.673	634	—	0.4	2.9	195.6	48.0	41.9	Debrecen								
4	92	17	1	102	3.743	1.193	7	0.4	3.5	177.2	40.5	38.0	Győr								
5	97	45	1	104	3.541	1.383	19	0.8	6.6	69.2	36.4	35.3	Hódmezővásárhely								
6	132	3	63	148	6.807	290	2.648	0.9	6.5	95.6	51.4	46.2	Kecskemét								
7	79	10	—	112	4.289	712	—	0.2	2.1	304.7	54.0	39.9	Miskolc								
8	90	5	—	108	3.826	484	—	0.3	3.1	237.6	42.2	36.2	Pécs								
9	66	7	—	67	2.731	840	—	0.4	3.2	209.4	41.3	41.9	Sopron								
10	238	16	66	253	9.773	1.278	2.514	0.7	6.0	107.1	40.9	39.6	Szeged								
11	68	—	—	78	2.752	—	—	0.4	3.0	182.3	40.2	36.5	Székesfehérvár								
	2.649	127	171	3.698	97.022	7.215	10.232	0.3	3.1	191.3	36.2	34.3	Total								
	15.516	4.457	1.182	17.012	688.768	182.640	106.717	0.8	5.9	104.8	44.2	41.5	Total général								

¹⁾ Sur la base de l'accroissement naturel. — ²⁾ — Les écoles prim. quotid. et les écoles complémentaires ont les mêmes salles de classe et le même personnel enseignant. — ³⁾ Voir tableau 21, note ¹⁾.

25. Az iskolátlan községek vármegyénként.

Communes manquant d'école, par comitat.

(1927/28).

Vármegye Comitats	Az iskolátlan községek Communes manquant d'école							A 6—11 éves lakosok		
	összes száma	közül 1920-ban population en 1920						Population de 6 à 11 ans	összes száma 1920- ban · nombre total en 1920	közül egy községre jutott — pour 1 commune
		100	101—200	201—300	301—400	401—500	501—750			
Abaúj-Torna	14	7	5	2	—	—	—	519	37.1	
Baranya ..	29	13	6	6	3	—	—	625	21.6	
Borsod, Gömör és Kishont ..	3	—	2	—	—	1	—	157	52.4	
Csanád, Arad és Torontál	1	1	—	—	—	—	—	21	21.0	
Győr, Moson és Pozsony	3	—	—	—	—	1	2	446	14.9	
Nógrád és Hont	1	—	—	—	1	—	—	69	69.0	
Somogy ..	7	—	4	2	—	1	—	272	38.9	
opron	11	3	3	1	2	2	—	538	48.9	
Tolna	1	1	—	—	—	—	—	15	15.0	
Vas	45	8	19	7	4	7	—	2.174	48.3	
Veszprém ..	1	—	1	—	—	—	—	25	25.0	
Zala	62	1	29	15	10	3	3	2.344	37.8	
Zemplén ..	2	1	1	—	—	—	—	55	27.5	
Összesen Total: ..	180	2	63	56	26	15	15	3 7.260	40.3	

son aluli ú. n., törpeközségek közt viszont 162 iskolátlant találunk s ez a szám az 1920-ban ebbe a csoportba tartozott községeknek (összesen 838) közel $\frac{1}{5}$ része.

Tekintetbe kell azonban vennünk, hogy az iskolátlan községek legnagyobb részében (kivált a népesebb községekben) azért nem létesült eddigéle iskola, mert a község egy másik, iskolával bíró község közvetlen szomszédságában (összeépült község) vagy legalább is attól kisebb (általában 1—2, ritkább esetben 3—4 km.-nyi) távolságra van. Másfelől figyelembe kell vennünk azt is, hogy a mindennapi tankötelesek számát a mai állapotnak megfelelően csak $\frac{1}{4}$ résszel redukálva ($\frac{1}{3}$ rész helyett), az iskolátlan községek 6—11 éves lakosainak a száma 5.500-nál nem lehet több s így egy községre a szóban levő (1927/28.) tanévben átlag csak 30 tanköteles gyermek jut; valószínű azonban, hogy a községek nagy részében ezt a törvényes (30-as) létszámot, amely mellett iskola létesíthető, nem éri el a tankötelesek száma s így ezekben a községekben egyelőre nem is állítható fel iskola.

A más községek iskoláiba átjáró mindennapi iskolai tanulók száma 1926/27-ben, mint láttuk, 12.280 volt; ezek közül azonban csak mintegy ötezer tanuló lehet olyan, aki az iskola hiánya miatt jár más község iskolájába, míg a többi különféle más okok (az iskola közelebbi fekvése, a tanuló válásának megfelelő jellege) miatt választja a szomszéd község iskoláját.

A mondott körülmények érthetővé teszik, hogy az iskolátlan községek iskolával való ellátása az iskolafejlesztési tevékenységnek ma már nem elsősorú problémája. Egyébként is az építési akció megkezdése óta már mintegy 40 község kapott iskolát és 25-re tehető azoknak az iskolátlan községeknek a száma, amelyekben máris épül az új iskola vagy annak építése tervbe van véve.

Az imént említettél sokkal nagyobb és sürgősebb feladata iskolafejlesztési akciónak a külterületek (tanyák, puszták, majorok, telepek s más különálló lakott részek) kellő számú iskolával való ellátása. Az akció ezen a téren a magyar gazdasági és kulturális élet egyik legnagyobb problémájának, a „tanyakérdés”-nek a megoldásába kapcsolódik bele, amint egyébként is a legfőbb célja az, hogy a külterületi iskolaviszonyok eddigéle hosszú időn át elbanyagolt állapotán gyökeres javítást eszközöljön s ezáltal a tanyavilág helyzetének a megjavítását célzó terveket ezúton is a megvalósulás felé segítse.

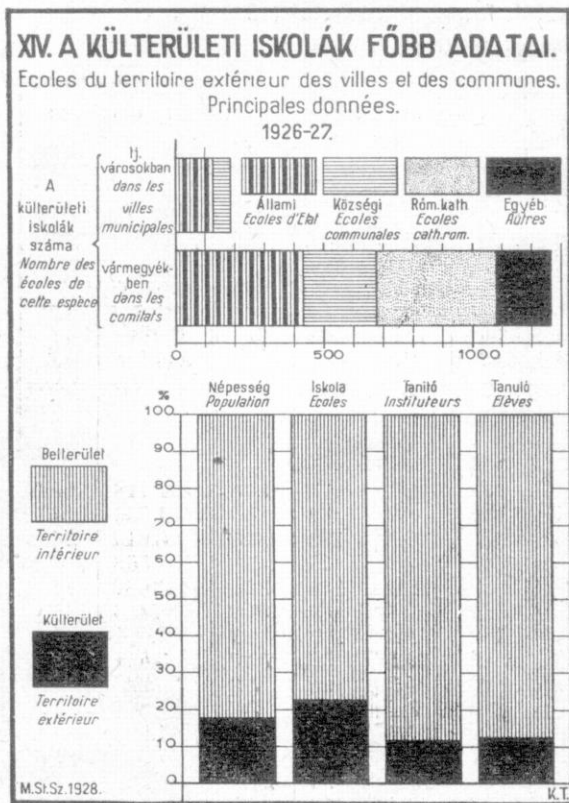
A külterületi lakosságnak az egyes törvényhatóságokban való megoszlásáról, valamint a külterületek elemi iskoláinak főbb viszonyairól a 26. számú táblánk (I. még a XIV. számú grafikont is) nyújt általánosan tájékoztató képet. Az ország lakosságának e szerint közel 18%-a a külterületeken él. Minthogy a népszámlálás által kimutatott adatnál magasabbra kell tennünk a külterületi lakosság jelenlegi számát, kerekszámokban másfél millióra becsülhetjük a lakosságnak azt a rétegét, amely az itt számbavehető 554 község és 8 tj. város külterületein lakik.

A külterületi lakosság arányát tekintve, a vármegyék közül Csongrád, Békés, Jász-Nagykun-Szolnok, Fejér, Csanád, Arad és Torontál, Szabolcs és Ung, Bács-Bodrog, Somogy, Pest-Pilis-Solt-Kiskun, Komárom és Esztergom, a városok közül pedig Kecskemét, Debrecen, Hódmezővásárhely és Szeged emelkednek ki 20%-on felül álló arányszámukkal. A külterületi iskolák aránya szerint azonban, főképen a vármegyeyi

26. A külterületi¹⁾ elemi mindennapi iskolák fontosabb adatai (1926/27).Données principales sur les écoles primaires quotidiennes du territoire extérieur.¹⁾

Törvényhatóság Comitats et villes municipales	A külterületi népesség Population du territoire extérieur			A külterületre jut az összes D e					
	száma nombre	az összes népesség % en % de la population totale	A községek száma, amelyekhez a külterületi iskolák tartoznak Nombre des communes pourvues d'école de territoire ext.	iskolák toutes les écoles		tanítók tous les instituteurs		tanulók tous les élèves	
				k ö z ö l il y avait sur le territoire extérieur					
	szám nombre	%	szám nombre	%	szám nombre	%	szám nombre	%	
Vármegyék — Comitats									
Abauj-Torna	4.301	5 0	—	—	—	—	—	—	—
Bács-Bodrog	21.641	22 6	11	24	40 7	33	19 8	1.718	21 1
Baranya	27.787	11 6	17	23	6 3	39	7 6	1.733	9 6
Békés	107.715	34 6	26	123	53 7	152	25 8	6.640	24 9
Bihar	24.304	15 1	10	15	14 3	16	5 8	558	4 4
Borsod, Gömör és Kishont	31.546	11 8	20	26	8 8	100	16 5	4.087	15 0
Csanád, Arad és Torontál	45.015	26 9	16	52	42 3	60	15 8	2.436	16 2
Csongrád	63.609	44 7	15	100	71 4	119	38 3	5.021	41 0
Fejér	63.026	28 2	40	79	32 1	93	19 0	3.561	17 3
Győr, Moson és Pozsony	25.784	17 9	21	24	14 3	25	7 2	923	6 3
Hajdu	29.746	17 7	12	23	27 4	25	7 8	847	5 9
Heves	34.774	11 7	26	40	20 3	47	7 8	1.908	6 8
Jász-Nagykun-Szolnok	111.722	28 8	36	134	52 1	169	21 2	7.372	21 6
Komárom és Esztergom	35.494	21 3	21	28	19 4	96	22 9	4.192	23 5
Nógrád és Hont	26.781	13 1	22	30	13 4	46	9 5	1.862	9 0
Pest-Pilis-Solt-Kiskun	243.774	21 4	92	268	36 8	397	15 0	17.912	16 0
Somogy	81.201	22 0	47	53	11 6	58	7 8	2.038	7 1
Sopron	8.957	6 5	7	8	5 2	8	2 5	219	1 6
Szabolcs és Ung	84.166	25 1	35	95	25 9	109	15 7	5.348	15 5
Szatmár és Bereg	17.015	12 6	7	11	6 7	11	3 7	81	3 1
Tolna	44.630	17 0	19	48	21 1	59	11 9	2.092	10 2
Vas	20.948	7 8	6	6	1 9	8	1 3	255	1 0
Veszprém	32.781	14 1	32	38	12 0	41	7 9	1.318	6 5
Zala	43.223	12 5	8	8	2 1	9	1 2	417	1 3
Zemplén	17.488	12 9	8	17	11 4	22	7 2	796	6 1
Összesen — Total	1.252.428	19 4	554	1.273	21 1	1.742	12 5	73.634	12 4
Tj. városok Villes municipales									
Baja	1.769	9 1	1	1	10 0	1	2 3	48	3 3
Budapest	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Debrecen	50.065	48 5	1	21	53 9	46	25 3	1.981	35 2
Győr	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Hódmezővásárhely	24.082	39 5	1	37	72 5	39	37 5	1.245	25 8
Kecskemét	37.532	51 3	1	62	87 3	74	50 0	4.009	58 8
Miskolc	2.098	3 7	—	—	—	—	—	—	—
Pécs	7.792	16 4	1	3	18 8	12	11 1	495	12 9
Sopron	2.702	7 7	1	2	15 4	8	11 9	273	10 0
Szeged	39.009	32 7	1	65	71 4	108	42 7	4.689	48 0
Székesfehérvár	6.890	17 6	1	1	6 7	2	2 6	72	2 6
Összesen — Total	171.939	11 2	8	192	38 3	290	9 4	12.812	13 2
Mindössze — Total général	1.424.367	17 9	562	1.465	22 4	2.032	11 9	86.446	12 6

¹⁾ Tanyák, puszták, majorok, szállások, telepek, irtványok s más különálló lakott részek. — *Hamcaux, pusztas, fermes, habitations éparses et autres endroits habités séparés.*

törvényhatóságok közt, már csaknem egészen más sorrendet kell követnünk, ami egyrészt onnan ered, hogy a külföldi iskolák az egyes vidékek szerint — bár legtöbb köztük a törpe, osztatlan iskola — különböző nagyságkategóriákba tartoznak és a tankötelesek aránya is, mint láttuk, vármegyénként változó, másrészt pedig onnan, hogy a tanulók több-kevesebb része a belterületre jár iskolába és így a tényleg a külföldön tanuló tankötelesek aránya sem mindenütt egyforma. Az egyes vármegyék közül, a külföldön levő iskolák tanítóinak és tanulóinak magas arányát tekintve, eszerint elsősorban Csongrád, Békés, Komárom és Esztergom, Jász-Nagykun-Szolnok és Bács-Bodrog vármegyéket kell kiemelnünk, mint amelyekben az illető vármegyében mindennapi iskolába járó tanulók közül több, mint 20% a külföldi iskolákat látogatta. Magas (10—20% közötti) arányszámokat találunk még ebben a tekintetben Fejér, Csanád, Arad és Torontál, Pest-Pilis-Solt-Kiskun, Szabolcs és Ung, Borsod és Tolna vármegyékben. A külföldön iskolába járó összesen 86 ezer tanuló közül egyébként 15% jutott a t.j. városok és 85% a rt. városok és községek külföldi iskoláira.

A külföldi iskolák között átlagosan

59 tanuló jut egy iskolára, ami — a vármegyék országos arányszáma 98 lévén — szintén bizonyítja ezeknek az iskoláknak kisszerűségét. Az egy-egy iskolára jutó tanterők száma is mindössze 1·4 (a vármegyék országos arányszáma 2·3), tehát többnyire egytanítós iskolákról van szó. Az egy tanítóra jutó tanulólétszám azonban (42·6) nem sokkal marad alatta az országos átlagnak.

Ami a külföldi iskolák fenntartását illeti, ebben a tekintetben az államra hárul a legnagyobb feladat (a külföldi iskolák 38%-a állami), de a róm. kath. egyház, valamint a községek is jelentékeny részt vesznek abban (410, illetve 311 iskolával). A többi iskolafenntartók közül az uradalmak (71), az ág. ev. egyház (50) és a magánvállalatok (31) emelhetők ki.

A külföldi iskolák ügyét iskolapolitikánk a múltban a nemzetiségi vidékek iskoláinak javára meglehetősen elhanyagolta. A legutóbbi évtizedekben ezek az iskolák elég jelentékenyen gyarapodtak ugyan, de helyiségeik a legtöbb esetben a tanítás céljaira ma sem felelnek meg. A külföldi iskolaügy fejlesztését ezért az építési akció elsősorban karolta fel. Az akció maga is a mezőgazdasági népesség érdekeit szolgáló népiskolák létesítése és fenntartása végett indult meg és a külföldi népesség zöme a lakosságnak ehhez a rétegéhez tartozik. Az építési program első, sürgős része ezért 657 tanterem felállítását vette tervbe s ezek már nagyjából fel is épültek vagy épülőben vannak. Az építési akció további programjának megvalósítása esetén azonban még további 774 tanterem fog épülni a külföldön s remélhető, hogy ennek a programnak a végrehajtása után a külföldi iskolaszükséglete nagyjában kielégítést fog nyerni s a jövő évtizedekben nem fog mutatkozni az analfabétáknak az az ijesztően magas arányszáma, aminőt egyes külföldön a legutóbbi népszámlálás idején láttunk.

*

Népoktatásunk helyzetének megvilágítása céljából felsorakoztatott adataink nem volnának teljesekek, ha az európai államok néhány főbb idevonatkozó adatára nem vetnénk egy pillantást s nem tennénk erre nézve összehasonlítást hazánk és a külföld között. (L. a 27. sz. táblát.) Az összehasonlítás ezen a téren nagy nehézségekbe ütközik, minthogy a népoktatás szervezete országonként rendkívül eltérő. Maga a népoktatás fogalma, az a kör, amelyet felöl,

27. Az elemi népoktatás főbb adatai az európai államokban.

Données principales sur l'enseignement primaire dans les Etats de l'Europe.

Államok Etats	Év Année	Az elemi népokiskolák Ecoles primaires			Ezer lélekre Ecoles	Egy iskolára Elèves	Egy tanerőre Elèves
		száma nombre	tanerőinek ¹⁾ personnel enseignant ¹⁾	tanulóinak élèves	jutott — pour		
					isko'a 1000 habitants	tanuló	
						1 école	1 membre du personnel enseignant
Albánia — Albanie	1925	548	854	24.000	0,7	43,8	28,1
Ausztria — Autriche	1925	5.183	21.530	718.000	0,8	138,3	33,3
Belgium — Belgique	1925	8.329	30.259	796.000	1,1	95,6	26,3
Bulgária — Bulgarie	1926	5.685	14.909	462.000	1,0	81,3	31,0
Cseh-Szlov. — Tcheco-Slovaquie	1925	15.686	42.298	1.719.000	1,2	109,5	40,6
Dánia — Danemark	1925	4.457	16.015	496.000	1,3	111,3	31,0
Esztország — Estonie	1925	1.392	.	.	1,3	.	.
Finnország — Finlande	1926	7.100	.	284.000	2,5	40,0	.
Franciaország — France	1925	80.446	.	3.754.000	2,0	46,7	.
Görögország — Grèce	1922	7.200	13.996	499.000	1,3	69,3	35,6
Izland — Islande	1920	209	318	6.485	2,2	31,0	20,4
Lettország — Lettonie	1926	1.893	7.227	173.000	1,0	91,4	23,9
Lengyelország — Pologne	1927	26.775	69.360	3.365.000	1,0	125,6	48,5
Litvánia — Lithuanie	1925	2.089	2.882	123.000	1,0	58,9	42,7
Magyarország — Hongrie	1925	6.374	16.142	691.000	0,8	108,9	42,2
Nagy-Britannia és Írország — Gr.-Bretagne et Irlande	1925	31.636	193.618	6.941.000	0,7	219,3	35,8
Németalföld — Pays-Bas	1925	7.352	24.456	1.078.000	1,1	146,6	31,3
Németország — Allemagne	1922	51.438	197.762	8.310.000	0,8	167,1	45,1
Norvégia — Norvège	1924	.	11.558	396.000	.	.	34,3
Olaszország — Italie	1925	27.192	94.197	3.644.000	0,7	134,0	38,7
Oroszország — Russie	1926	100.933	209.566	9.434.000	0,9	93,5	45,0
Portugália — Portugal	1925	6.850	.	.	1,1	.	.
Románia — Roumanie	1922	12.602	25.579	1.617.000	0,8	128,3	63,2
Spanyolország — Espagne	1923	27.080	28.924	1.691.000	1,2	62,4	58,5
Svájc — Suisse	1925	4.407	13.399	445.000	1,1	101,0	33,2
Svédország — Suède	1925	26.374	26.507	680.000	4,5	25,8	25,7
Sz. H. Sz. állam — Etat S. H. S.	1926	7.208	17.576	786.000	0,6	109,0	44,7

¹⁾ Csak a főelethivatásként tanító tanerők. — *Seulement les instituteurs ayant l'enseignement primaire pour occupation principale.*

szintén nem egységes. Így több országban (Oroszország, Nagy-Britannia) az elemi oktatás keretébe tartoznak a felnőttek tanítását szolgáló ú. n. esti tanfolyamok is. Az adatgyűjtés rendszere és időpontja szintén igen különböző; egyes országok csak az iskolák számát tartják nyilván, mások az iskolák és tanulók számát, de a tanítókét nem. Egyes államok évenként, mások öt évenként eszközlik a statisztikai felvételt.

Az iskolák száma a földrajzi és a települési viszonyok szerint változik, minthogy az iskolahálózat sűrűsége nagyrészt ezekről a körülményektől függ. Az aránylag alacsony népsűrűségű országokban, amelyekben a lakosság többsége nem városokban tömörül, mint főképp Svédországban (a lakosságnak itt csak alig 30%-a városi elem) aránylag nagy ugyan az iskolák száma a lélekszámhoz viszonyítva, az iskolák azonban rendszerint kevésbé népeseek. Ezzel szemben a sűrűbb lakos-

ságú országok a népességhez viszonyítva kevesebb iskolát mutatnak fel, de iskoláik népesebbek.

A tanulók számának alakulása elsősorban attól függ, hogy a tankötelezettség mely korosztályokra terjed ki és a beiskolázásnak milyen mértékét sikerül az államhatalomnak elérnie. Az általános (mindennapi) tankötelezettség Oroszországban és Spanyolországban 4 évre, Olaszországban és Magyarországon 6 évre, Franciaországban, Svédországban, Svájcban és Dániában 7 évre, Németországban, Belgiumban, Hollandiában és Norvégiában 8 évre s végül Nagy-Britanniában 9 évre terjed ki. A beiskolázás mértékére nézve megbízható adatok nem állnak rendelkezésünkre.

A kimutatásunkon szereplő adatainkat illetően — a már említett magas iskolázásot feltüntető Svédországon kívül — megemlíthetjük még Finnországot, Franciaországot, Dániát, Belgiumot, Svájcot,

Németalföldet, mint amelyekben nagyobb-részt a műveltség magas fokának kell tulajdonítanunk az iskolák nagy számát. Ezzel szemben találunk országokat (Bulgária, Lengyelország, Lettország, Litvánia, Portugália, Spanyolország, de főként Izland), amelyekben legtöbb esetben a lakosságnak a mezőgazdasági foglalkozásból folyó szét-szórtsága hozta létre a kisebb iskolaegységek nagy számát.

A tanulóknak egy tanerőre jutó száma egyes országokban (Nagy-Britannia, Belgium, Dánia, Németalföld, Svájc, Svédország) az intenzív tanítás miatt, másokban ellenben csupán az iskolák kevésbé népes volta miatt kedvező, amit egyrészt a tanköteles korban levők kisebb száma, másrészt a beiskolázás hiányossága idézhet elő. Így lát-szólag igen kedvező arányszámot tüntet fel

Albánia és főképp Izland, de valószínű, hogy csupán a beiskolázás hiánya ennek az oka.

Iskolafejlesztési akciónknak a megvalósulása esetén, a tankötelezettség időtartamának 10 évfolyamra való kiterjesztésével és a beiskolázás teljes mértékű végrehajtásával kapcsolatban, remélhető, hogy Magyarország is az imént említett, a népoktatást illetőleg kedvező helyzetben levő művelt országok sorába fog lépni és a műveltségnek általában is magasabb szintjére fog emelkedni. Mai fegyvertelen helyzetében valósággal létkérdés ez az országra nézve. Sokat hangoztatott szólam ugyan ez, de talán épp azért nagyon is helytálló. A nemzet fennmaradásának ez a célja mindenkinek szeme előtt kell lebegjen, aki ma a népoktatás ügyével foglalkozik.

Asztalos József dr.

SZOCIÁLIS STATISZTIKA

A hatósági munkaközvetítők működése.

Activité des Offices de placement.

Résumé. Au cours de l'année 1927, l'Office de placement d'Etat à Budapest et les 7 Offices municipaux de placement de la province ont enregistré 71.565 offres de travail, 110.109 demandes et 50.409 placements.

La situation industrielle s'étant améliorée par rapport à l'année précédente, le nombre des offres s'est élevé de 21·8% et celui des placements, de 20%; celui des demandes n'a augmenté que de 10%; il n'y a eu que 153 demandes pour 100 offres, contre 171 en 1926.

*

A m. kir. Állami Munkaközvetítő Hivatal 1927. évi jelentése alapján a hatósági munkaközvetítők tevékenységéről s az országos munkapiac 1927. évi alakulásáról a következőkben számolunk be.

Mint Szemlénk 1927. évi 8. számában az előző évről közölt ismertetésben is vázoltuk, a hatósági munkaközvetítők 1926. évi adatai a munkapiac helyzetének némi javulását mutatták.

Az 1927. évben a munkapiac általános helyzete az előző évhez képest ismét javult. Bár a munkakeresők száma emelkedett, ennél az emelkedésnél nagyobb mértékben

tágult a munkalehetőség s nagyobb mértékben emelkedett a hatósági munkaközvetítők közvetítéseinek száma is.

A budapesti állami jellegű és a 7 vidéki városi hatósági munkaközvetítő az 1927. év folyamán összesen 71.565 munkahelyet és 110.109 munkakeresőt tartott nyilván, míg a közvetítések száma 50.409 volt.

Az előző évvel szemben a munkahelyek száma az ipari helyzet javulásának folyamán 21·8%-os javulást mutat az 1926. évvel szemben. Ezzel szemben a munkára jelentkezettek száma csak kerekén 10%-kal emelkedett. Ez a kedvező alakulás eredményezte, hogy míg 1926-ban a 100 munkahelyre jutó munkakeresők száma 171 volt, 1927-ben csak 153. S a kedvezőbb helyzet vont maga után azt is, hogy a közvetítések eredményessége nagyobb volt: csaknem 20%-os emelkedés volt elérhető az 1926. évi közvetítésekhez viszonyítva.

Az 1927. évi főeredményekből megállapítható, hogy a munkahelyek 59·4%-a férfi-munkahely volt, 36·1%-a nőmunkahely, a többi tanoncmunkahely. A munkakeresők között pedig a férfiak aránya 68·4%-ot, a nők 30·2%-ot tett.

A munkapiac helyzete a férfimunkánál jóval nagyobb mértékben javult, mint a női

A hatósági munkaközvetítők forgalmi adatai.

Mouvement des Offices de placement.

Év Année	Intézetek száma Nomb. des Offices de pl.	munkahely offres d'emploi					munkakereső demandes d'emploi					közvetítés placements					
		Férfi Hommes	Nő Femmes	Tanonc Apprentis		Összes Total	Férfi Hommes	Nő Femmes	Tanonc Apprentis		Összes Total	Férfi Hommes	Nő Femmes	Tanonc Apprentis		Összes Total	
		fiú garçons	leány filles			fiú garçons	leány filles							fiú garçons	leány filles		
1920	szám nombre	6 65 561	25.012	1.773	35	92 381	78 265	29.874	1.434	15	109.588	37.749	15.952	520	3	54.224	
	%	— 71 0	27 1	1 9	0 0	100 0	71 4	27 3	1 3	0 0	100 0	69 6	29 4	1 0	0 0	100 0	
1921	szám nombre	8 59.085	25.521	2.362	73	87.041	81.968	32.053	1.750	56	115 827	37.017	17.038	702	7	54 764	
	%	— 67 9	29 3	2 7	0 1	100 0	70 8	27 7	1 5	0 0	100 0	67 5	31 1	1 4	0 0	100 0	
1922	szám nombre	8 67 868	31 766	3.231	147	103 012	82.171	31.851	1.703	135	115.860	39.343	20.390	637	32	60.402	
	%	— 65 9	30 8	3 2	0 1	100 0	70 9	27 5	1 5	0 1	100 0	65 2	33 7	1 0	0 1	100 0	
1923	szám nombre	8 48.704	28.728	2.792	107	80.331	72.160	31.005	1.372	42	104.579	31.457	19.485	635	11	51.588	
	%	— 60 6	35 8	3 5	0 1	100 0	69 0	29 7	1 3	0 0	100 0	61 0	37 7	1 3	0 0	100 0	
1924	szám nombre	8 44.039	30.942	3.108	160	78.249	70.074	33.629	1.485	126	105.314	28 187	20.563	711	33	49.494	
	%	— 56 3	39 5	4 0	0 2	100 0	66 6	31 9	1 4	0 1	100 0	57 0	41 5	1 4	0 1	100 0	
1925	szám nombre	8 28 691	23.087	2.608	81	54.467	64.950	31.767	1 514	109	98 340	20.209	18.415	796	31	39.451	
	%	— 52 7	42 4	4 8	0 1	100 0	66 1	32 3	1 5	0 1	100 0	51 2	46 7	2 0	0 1	100 0	
1926	szám nombre	8 32 955	23.136	2.548	87	58.726	67.316	31.700	1.269	40	100 325	22.796	18.587	751	16	42.150	
	%	— 56 1	39 4	4 3	0 2	100 0	67 1	31 6	1 3	0 0	100 0	54 1	44 1	1 8	0 0	100 0	
1927	szám nombre	8 42.512	25.781	3.171	101	71 565	75.234	33.332	1.520	23	110.109	29.343	20.306	752	8	50.409	
	%	— 59 4	36 1	4 4	0 1	100 0	68 4	30 2	1 4	0 0	100 0	58 2	40 3	1 5	0 0	100 0	

munkánál. 100 férfimunkahelyre ugyanis 1926-ban 204 férfi munkakeresőt, míg 1927-ben csak 176, a női munkakeresők aránya ellenben 137-ről csak 129-re esett alá. A tanoncok utáni kereslet, amely a kínálatot meg szokta haladni, 1927-ben is nagy tanonchiánnyal találkozott: 100 tanonchelyre csak 47 tanonc jelentkezett (1926-ban 50).

A közvetítések megoszlása 1927-ben ez volt: az elhelyezettek 58,2%-a férfi, 40,3%-a nő volt, a maradvány a tanoncokra esik. A 100 munkahelyre-eső közvetítések száma általában 70 volt. A női munkánál a közvetítés jóval eredményesebb volt: itt 100 munkahely közül 78-at tudtak betölteni az intézetek, míg a férfimunkahelyeknél csak 69-et. Ha pedig azt vizsgáljuk, hogy a munkakeresők közül hányan találtak elhelyezést, az országos arányt 100-ra 45-nek találjuk. A férfimunkakeresőknél ez az arány 39, a nőknél 60. Ez az utóbbi szám jelzi, hogy a női munkakeresők elhelyezkedése sokkal könnyebb volt, mint a férfiaké.

A hét vidéki város közvetítéseinek össz-forgalma az előző évhez képest alig emelkedett, a forgalom országos adatainak növekedését tehát tulajdonképpen a budapesti

hatósági munkaközvetítők forgalmának megnövekedése okozta. Lényegesen emelkedett azonban a forgalom Győrben, ahol a közvetítések száma az előző évhez képest csaknem 70%-kal emelkedett. Az eredményes közvetítések száma a debreceni, pécsi és szegedi munkaközvetítőknél is növekedett, míg Miskolcon, Sopronban és Szombathelyen a piac lanygulása volt észlelhető.

A legtöbb munkahelyet az év folyamán szeptember hónapban jelentették be, a legkevesebbet februárban. A legtöbb munkakereső novemberben jelentkezett, a legkevesebb áprilisban.

A munkakeresők főcsoportjai szerinti vizsgálódás azt mutatja, hogy a szakmunkánál intenzívebb volt a munkakeresés, mert itt 100 munkahelyre 171 munkakereső esett, míg a segédmunkánál csak 140. A szakmunka terén azonban — különösen a férfi szakmunka terén — a piac javulása az előző évhez képest nagyobb is volt, mint a segédmunka terén. A közvetítés legsikeresebb volt a női segédmunkahelyeknél. 100 női segédmunkahelyre 81 közvetítés esett, 100 férfi segédmunkahelyre 70, a szakmunkánál 100 férfi hely 68, 100 női munkahely 55 közvetítéssel találkozott.

Foglalkozási főcsoportok szerint nézve a helyzetet, a munkanélküliség a legnagyobb volt a gépek és közlekedési eszközök gyártásánál. Míg ugyanis a férfimunkánál általában 176 volt a 100 munkahelyre eső munkakeresők arányszáma, az említett főcsoportban 100 férfi munkahelyre 362 munkakereső jutott. Az átlagot meghaladta még a munkahiány a következő csoportoknál: ételmezési ipar 255, szállodai és éttermi ipar 254, vas- és fémipar 190, szolgák 183, fa- és csontipar 178 munkakeresővel 100 férfi-munkahelyre.

A forgalmasabb szakmák közül 100 férfi szakmunkahelyre a legtöbb munkakereső jelentkezett a következőknél: kereskedelmi tisztviselők 1.075, hentesipar 620, mészárosipar 613, géplakatosipar 599 jelentkezővel.

A női munka terén a munkanélküliség az átlagot csak a kereskedelem körében, a

kisegítő háztartási alkalmazottaknál, a gyári segéd- és napszámosnőknél és a szállodai, éttermi iparban haladta meg.

A szellemi munkanélküliségről, illetve munkahiányról az állami munkaközvetítésnek nincsenek adatai, de kiemeli a jelentés, hogy sűrűn fordulnak magasabb iskolai végzettségű, sőt diplomás emberek is az intézethez, bármily alsórendő munkára való alkalmazás iránt. A munkapiac javuló iránya mellett elszomorító jelenség az is, hogy szakmunkások alsóbbrendű munkákra ugyanolyan mértékben jelentkeznek, mint korábban. A budapesti hatósági munkaközvetítő idevonatkozó külön statisztikája szerint 1927-ben 111 szellemi és 386 szakmunkás helyeztetett el napszámosmunkára. A déklasszifikálódott munkások száma tehát 1927-ben a budapesti munkaközvetítőnél 497 volt az 1926. évi 507-tel szemben.

© MEZŐGAZDASÁG ©

Az áralakulás hatása a mezőgazdaság jövedelmezőségére az 1913—1925. években.

*L'effet de la formation des prix sur le rendement de l'agriculture de la Hongrie
en 1913—1925.*

Résumé. Nous examinons l'effet de la formation des prix sur le rendement de l'agriculture. Pour éliminer les écarts apparents de prix amenés par la dépréciation de la monnaie, nous exprimons ceux-ci en couronne-or, et nous en examinons la formation au 1er octobre, vu que c'est en automne que les propriétaires ruraux mettent en valeur la plupart de leurs produits agricoles. Tandis que pendant la guerre, le prix des produits agricoles a augmenté bien plus que celui des matières d'exploitation, celles-ci ont renchéri plus de 1919 à 1925 que les produits agricoles. Et tandis que pendant la guerre la formation des prix a été bien plus favorable pour l'élevage que pour la production des plantes, aucune branche de production ne s'est bénéficiée depuis d'une différence aussi marquée, et c'est encore pour la culture des plantes que depuis la guerre les prix se formaient le moins favorablement. Au cours de la guerre, c'est pour les petites exploitations s'occupant principalement d'élevage que la formation des prix a été la plus propice.

Par suite de ces circonstances, jusqu'en 1921 les superficies des principales plantes ont diminué de 30 à 50% et les moyennes de production en ont également fléchi; la production y est devenue plus

intense depuis 1921, et en 1925 elle s'est rapprochée du niveau d'avant-guerre. Par contre, en raison surtout de la formation des prix particulièrement défavorable pour l'élevage, l'effectif du bétail restait même en 1925 au-dessous de celui d'avant la guerre mondiale.

Pour juger des modifications apportées en Hongrie aux salaires agricoles, il faut prendre en considération que la plus grande partie en est payée en nature.

Qu'il s'agisse de salaire en argent ou en nature, ce que l'employeur se demande, c'est de savoir quelle partie de sa récolte, moissonnée sur combien de superficie, il doit y affecter.

Les graphiques I, II et III indiquent les changements de salaires agricoles, calculés à ces points de vue. Les graphiques I et II montrent un salaire en nature typique, en en présentant les fluctuations a) calculées en couronne-or aux prix journaliers des époques respectives, b) pour éliminer le facteur de prix, calculées aux prix de 1913, afin de faire ressortir le changement quantitatif du salaire, c) indiquant, compte tenu des moyennes de récolte, la superficie de froment dont la production devait être

affectée au paiement d'un certain salaire. Le graphique III, qui présente le salaire en argent, en montre a) les fluctuations en couronne-or, b) le pouvoir d'achat en froment et c) la charge provenant pour l'employeur du salaire en argent, ainsi que nous l'avons fait pour le salaire en nature.

Tandis que dans l'agriculture les salaires en argent ont en général augmenté pendant la guerre et diminué depuis, ceux en nature ont préservé les ouvriers de la perte due à la baisse de la monnaie, leur assurant ainsi le minimum nécessaire.

Les graphiques IV, V, VI, VII et VIII mettent en lumière la situation des différentes branches de culture, faisant ressortir la formation de prix des produits agricoles en corrélation avec celle des principaux frais de production.

Le graphique IV présente les fluctuations du prix du froment et de la betterave à sucre conjointement avec celles du salaire et du prix du superphosphate, l'engrais artificiel le plus important en Hongrie. Il fait ressortir que la formation des prix, qui a été défavorable de 1915 à 1922 à la production du froment, s'est lentement améliorée à cet égard. Pour la production de la betterave à sucre, où (sauf l'année 1918) le coût du travail avait jusqu'en 1922 fort dépassé le prix de la betterave, la formation des prix n'est devenue favorable qu'en 1922, lorsque le prix de celle-là s'éleva au-dessus de la parité de paix, et n'était suivi que lentement par les salaires.

Le graphique V montre que pour l'engraissement des porcs, la formation de prix a été en général extrêmement favorable de 1915 à 1921, où les prix de porc étaient essentiellement supérieurs à ceux du maïs; depuis, en général le prix du porc a fléchi et celui du maïs augmenté.

Le graphique VI, relatif à l'engraissement des bêtes à cornes et à la production du lait, fait voir que le prix de celles-ci, après s'être très considérablement élevé jusqu'en 1918, lorsqu'il dépassait extrêmement celui du maïs, fléchit fort en 1920 et retomba depuis au-dessous de la parité d'avant-guerre. Mais puisque le prix du maïs à fourrage a baissé dans la même mesure, la formation des prix y peut être quand même considérée comme favorable. En 1921—22, la situation a complètement changé, et la formation du prix du maïs a dépassé extrêmement celle des bêtes à corne.

Pour la production laitière, la formation des prix, relativement encore assez favorable de 1916 à 1920, est devenue catastrophique à partir de 1920 (l'indice du lait à 24, celui du son et maïs, à 120), et elle a eu pour conséquence la diminution de l'effectif des vaches.

Le graphique VII montre qu'à l'exception des années 1914, 1921 et 1922, les prix se formèrent

extrêmement favorablement pour l'oeuf et la volaille (par exemple, en 1918 celle-ci coûtait plus de cinq fois plus qu'en temps normal), par suite de quoi l'élevage et l'exportation de la volaille ont pris un essor remarquable.

Quant aux principales matières d'exploitation (graphique VIII), les prix s'en formèrent à peu près parallèlement à ceux des produits agricoles: hausse pendant la guerre, baisse au-dessous de la parité de paix après la guerre et surtout en 1920, 1921 et 1922, hausse progressive dans les années suivantes où ils surpassèrent la parité de paix et les prix des produits agricoles. Seul le lignite indigène a été constamment au-dessus de la parité de paix.

On voit par les graphiques mentionnés, que la tendance de la formation des prix a été pareille pour la plupart des produits. Si extrêmes qu'aient été les fluctuations, au lendemain de la stabilisation de la monnaie, en 1925, la première année pouvant être considérée comme normale, les prix tendirent à reprendre à peu près leurs rapports d'avant-guerre.

Cependant, le manque de produits, l'établissement des prix maxima, les réquisitions et la limitation par les autorités de la production, ont paralysé celle-ci et rendu impossible d'exploiter assez les bonnes conjonctures et les possibilités de production.

Pour établir l'effet isolé de la formation des prix sur le rendement, on doit considérer comme invariables tous les autres facteurs de ce dernier. Nous avons examiné quels changements auraient pu être apportés uniquement par la formation des prix au rendement d'une propriété rurale-type donnée. Les graphiques IX et X présentent les changements pondérés et isolés du rendement au point de vue de la formation des prix. Tandis que de 1915 à 1918, celle-ci a eu un effet très favorable sur le revenu net de l'agriculture, elle l'a influencé très défavorablement de 1919 à 1924.

Le graphique X, indiquant l'effet de la formation des prix sur les rapports du revenu brut et net, montre que c'est dans les années où le revenu brut a été le plus élevé que la proportion du revenu net a également été la meilleure.

On voit donc que la formation des prix, qui pendant la guerre influença bien favorablement le rendement de l'agriculture — quoique les circonstances n'eussent pas toujours permis d'en tirer parti —, lui est devenue pendant l'inflation très défavorable. Aussi, déjà depuis 1925, les agriculteurs s'endettaient de nouveau de plus, ce qui ne serait pas arrivé si, favorisés par une bonne conjoncture, ils eussent pu se faire des réserves.

I. Rész.

Nem mérlegelt indexszámítások.**I. Az áralakulás hatásáról általában.**

A mezőgazdasági termelés irányát és eredményességét a természeti és a közgazdasági viszonyok szabják meg. Adott természeti viszonyok mellett a közgazdasági helyzet van legnagyobb befolyással a mezőgazdasági termelés eredményességére. A közgazdasági viszonyok gyűjtőfogalma alá tartozó tényezők közül az áralakulás az a tényező, amelyik a legnagyobb és legközvetlenebb befolyást gyakorolja a mezőgazdaság jövedelmi viszonyaira. Az áralakulásnak a termelés jövedelmezőségére gyakorolt döntő befolyása a tárgyalt évek közgazdasági bizonytalansága közt még jobban kidomborodott. Az áralakulásnak egy bizonyos adott iránya azonban magában a mezőgazdasági termelésben is más és más jelentőséggel bír, minthogy az áralakulásnak a mezőgazdasági termelésre gyakorolt hatását a termelés egyéb körülményei erősen befolyásolják. A legfontosabb tényezők, amelyek az áralakulásnak a mezőgazdasági termelésre gyakorolt hatását befolyásolják, a következők:

1. A *birtok nagysága*, amely megszabja, hogy az egész termésnek hány százaléka kerül a piacra. A nagybirtok általában a termés nagyobb percentjét adja el, mint a kisbirtok s mert az áralakulás csak a piacon eladott termékek árán keresztül érinti a gazdát, így annál nagyobb jelentőséggel bír, minél nagyobb százaléka kerül a termésnek eladásra. A birtok nagysága szerint mások és mások lesznek a piacra kerülő termékek is. A nagybirtok a mi viszonyaink közt inkább növényi termékeket, főleg gabonát ad el, a kisbirtok főleg állatot és állati termékeket. Pld. legfontosabb kiviteli cikkeink közül a baromfi és a tojás ára nagyüzemeinket úgyszólván egyáltalán nem érinti.

2. A *talaj minősége* és az ezzel összefüggő termésmennyiségek szerint az áralakulás különböző mértékben befolyásolja a tisztajövedelmet. Ugyanis a rossz talajok tiszta jövedelme reagál legnagyobb mértékben az áringadozásra. Míg itt a rezsí a nyersjövedelemnek igen magas százalékát teszi ki, addig a jó földeken ez a viszony a rezsí és a nyersjövedelem közt sokkal kedvezőbb, amennyiben itt a rezsí a bruttó jövedelemnek sokkal kisebb százalékát alkotja. Ha tehát az üzemanyagok ára emelkedik, ez a legnagyobb mértékben a rossz földek jövedelmét csökkenti. Míg, ha a mezőgazdasági termékek ára emelkedik, ez szintén a rossz földek tisztajövedelmét emeli erősebb mértékben. Tehát végeredményben az árváltozás jövedelmet módosító hatása a rossz földeken mutatkozik legerősebb mértékben.¹⁾

¹⁾ Fensch: Die Preisbildung in der Landwirtschaft, ihr Einfluss auf Reinertrag und Bodenwert. Arbeiten der D. L. G. Heft 332.

3. Az *intenzitás foka és az üzem szervezete*. Az intenzív gazdaságok sokkal nagyobb forgalmat bonyolítanak le a külvilággal, többet adnak el és többet vásárolnak. Így például a műtrágya, vagy az abrakakarmány áringadozása az intenzív gazdaságot, amely ezeket nagymértékben veszi igénybe, egészen másként érinti mint az extenzív üzemet, ahol ezek a tételek nem játszanak szerepet.

4. Az *áralakulás iránya*, vagyis az a körülmény, hogy az árváltozás a mezőgazdasági termékekben, vagy az üzemanyagokban áll-e elő? Egy x százaléku áremelkedés az összes mezőgazdasági termékekben sokkal nagyobb mértékben emeli a tisztajövedelmet, mint amekkora mértékben egy ugyanakkora áremelkedés az üzemanyagokban, csökkentené a jövedelmet. Azaz a bevételi cikkek áremelkedése egyenlő körülmények között nagyobb mértékben befolyásolja a tisztajövedelmet, mint a rezsí ugyanolyan mértékű áremelkedése.

Ez a jelenség abban leli magyarázatát, hogy a gazdaságoknak a külvilággal való forgalmában főleg a nagybirtoknál a piacra kerülő mezőgazdasági termékek nagyobb szerepet játszanak és nagyobb értéket képviselnek, mint az üzemanyagok.

5. Az *árhullámzás időtartama* is befolyással van annak hatására. Ha ugyanis az áralakulás bizonyos iránya tartósan jelentkezik, úgy az üzem átszervezésével lehet hozzá alkalmazkodni. A mezőgazdasági üzem szerves összefüggéséből kifolyólag azonban minden üzemi irányváltatás annak egész szervezetére kihat. Az így szükségessé váló, s az alap- vagy állóteke kiegészítésére fordított befektetés azonban csak hosszabb idő múltán térül meg, s a befektetett tőke vagy egyáltalán nem vonható ki az üzemből, vagy csak hosszabb idő múltán. Ily befektetésekkel járó üzemátstruktúrák tehát csak akkor indokoltak, ha az áralakulás bizonyos irányának állandósulása ezt megokolja.

Ha azonban az áralakulásnak határozott és állandósult iránya nincs, úgy csak az üzem vezetésében lehet hozzá alkalmazkodni. Az ezzel járó esetleges befektetéseknek azonban csak a gyorsan visszatérülő forgótőke felhasználására szabad szorítkoznia.

Az elmondottak jobb megvilágítására legyen szabad egy példával élnem: alacsony munkabérek mellett tartósan emelkedő borárak újabb telepítésre ösztönözhetik a gazdát, ha azonban a borárak emelkedése nyilvánvalóan csak az országos rossz terméseknek az eredménye, úgy nem fog telepíteni, hanem szőlleje lehető legjobb ápolásával, tehát nagyobb forgótőke-felhasználással igyekszik az ilyen években mennél nagyobb termést elérni.

6. Az *áralakulás vizsgálatának időpontjával*, ha a piaci árakat nem a mezőgazdaság szempontjából vizsgáljuk, legmegfelelőbbnek látszanék az évi átlagok szemeltartása. A mezőgazdaságra nézve

azonban ily átlagárak hamis következtetésre vezetnének. Itt ugyanis az eladások bizonyos időpontban kulminálnak és ezeknek az időszakoknak az árai érintik a gazdát elsősorban. Vannak itt is bizonyos termékek, mint főleg a tej, amelyeket egész éven át megközelítőleg egyenlő mennyiségben ad el a gazda. Ezek az esetek azonban kivételek. A szabály az, hogy az eladások tömege bizonyos időszakra esik.

Arra vonatkozóan, hogy a gazda mikor adja el kalászos termésének legnagyobb részét, a külföldön, főleg az Amerikai Egyesült Államokban és Németországban végeztek beható statisztikai tanulmányokat. Mindkét helyen arra az eredményre jutottak, hogy az őszi folyamán történik a legtöbb eladás. Nálunk legújabbban *Konkoly Thege* Gyula végzett ilyen statisztikai tanulmányokat. E kérdést a Magyar Statisztikai Szemle 1926. évi negyedik számában részletesen fejtegeti „A kenyértermények kereskedelmi forgalma és a mezőgazdaság készletei” című tanulmányában.

Konkoly Thege Gyula a tanulmány eredményeként a következőket állapítja meg: „A mezőgazdaság készletei tehát a múltban éppúgy, mint napjainkban december hó végéig éppoly arányban csökkentek, mint amilyen arányban a termésnek kereskedelmi forgalomra eső része tényleg forgalomba került; s hogy ez az arányszám körülbelül a termés, illetőleg a termék kereskedelmi forgalomba jutó részének mintegy kétharmadát közelíti meg”.

Konkoly Thege e tanulmánya kapcsán ugyancsak megállapítja azt is, hogy „a kereskedelmi forgalomba kerülő búzának október hó végéig ma is átlagosan 46%-a, december hó végéig pedig átlagosan 66%-a kerül forgalomba”.

A rozsnál ezen szabályszerűségek szintén megállapíthatók, habár nem is ennyire kialakultak, mint a búzánál.

Tehát megállapíthatjuk, hogy túlnyomóan az őszi hónapok terményárai képviselik a gazdai árat, azaz ez idő alatt adják el a gazdák termésük legnagyobb részét, tehát az őszi árak azok, amelyek a gazda jövedelmét megszabják. Az áprilisi vagy a májusi emelkedő gabonaárak a gazdára nézve csekély jelentőségűek. A többi mezőgazdasági termékek forgalombajutásáról nincsenek még ezidőszereint adataink, de azok legtöbbje szintén az őszi folyamán kerül forgalomba, már természeténél fogva is. (Pl. cukorrépa, burgonya.) Ezek az okok szólnak az ellen, hogy évi átlagárakkal dolgozzunk abban az esetben, ha a gazda szempontjából vizsgáljuk az áralakulást

Az állati termékek értékesítése nincsen ilymódon évszakhoz kötve, azonfelül a fogyasztásra érett élőállatok s a nagyobb részt romlandó állati termé-

kek hosszabb ideig nem is tarthatók a kereskedelem kezén állaguk nagyobb sérelme nélkül.

A gazdaság részére szükséges üzemenyagok vásárlására már nem lehet ilyen szabályszerűséget megállapítani, habár az a körülmény, hogy a gazdának az őszi folyamán vannak a legnagyobb bevételei, valószínűvé teszi azt, hogy bevásárlásainak zömét is őszzel intézi el. Azonban az időpontnak itt nincs is olyan döntő befolyása.

Mindezeket egybevetve a mezőgazdasági termékekre október 1-ét vettem fel olyan szemléltető időpontnak, mely a mezőgazdasági árhelyzet tengegyét, a leginkább megközelíti.

7. *Az áralakulás vizsgálatának helye.* Az áralakulás vizsgálatánál azt is figyelembe kell venni, hogy milyen ákról van szó; piaci, vagy tanyai ákról? Ugyanis a távolságtól és időtől befolyásolva a tanyai és a piaci ár közt több-kevesebb különbség van. A gazdát természetesen az érdekli, hogy helyben mily árat ér el terményeiért. Ezt az árat csak bizonyos viszonylatokban lehet megállapítani. A piaci és a tanyai ár közt azonban korreláció áll fenn a legtöbb esetben, úgyhogy az árváltozás iránya ugyanaz, csak helyi nagysága változó.¹⁾ Ez okból legalkalmasabbnak véltem a piaci árakat felvenni és csak azoknál a terményeknél vettem fel tanyai árat, amelyeknél a piaci ár nem alakul ki, vagy amelyeket nem szokásos másutt mint a gazdaságban eladni, tehát megbízhatóan csak tanyai árak állapíthatók meg (pl. cukorrépa).

8. *Az áralakulás háborús értékésénél* nagy körültekintéssel kell eljárunk, ha annak a termelésre és jövedelmezőségre a valóságban gyakorolt hatását kutatjuk. A különböző termelési korlátozottságokból kifolyólag az áralakulás hatása is csak korlátozott mértékben érvényesülhetett. Ha például a hízott sertés indexe fel is ment valamely háborús évben az előző év indexének mondjuk kétszeresére, a mezőgazdaság összessége s a gazdák átlaga ennek az áremelkedésnek csak akkor látná megfelelő hasznát, ha ugyanannyi sertést hizlalhatna, mint a megelőző évben. Ha ezzel szemben csak az index emelkedik, míg ugyanakkor, esetleg éppen, mint az index emelkedésének oka, a sertés hizlalásra a gazdának rendelkezésére álló abrak összes mennyisége lényegesen csökkent, hatósági igénybevétel, vagy gyengébb munkateljesítmény folytán, akkor ily években az index hatóereje megfelelően kisebb és a mezőgazdaság, valamint a gazdák átlagának jövedelmét vizsgálva, fajsúlya megfelelően mérséklődik.

¹⁾ A piaci és a tanyai árak (farm price) közti viszonyról, amely időnkint hasonló viszonylatban is változó, az Amerikai Egyesült Államok Department of Agriculture-je végzett részletes statisztikai felvételeken nyugvó tanulmányokat.

Az áralakulásból folyó konjunktúra megfelelő kihasználását gátolta pl. az a körülmény, hogy a gazda nem tudott megfelelő mennyiségű üzemanyaghoz vagy munkateljesítményhez jutni. Mentől jobban belemerült az ország a háborúba, annál hézagosabban állottak üzemanyagok és munkateljesítmények a gazda rendelkezésére. Ezekben az években tehát az index emelkedése oly üzemanyagokra és munkateljesítményekre vonatkozik, amelyek sem mennyiségileg, sem minőségileg nem hozhatók teljesen közös nevezőre a normális esztendővel.

Betetőzte az áralakulás rendellenes hatását az a körülmény, hogy az időnkint előálló gazdai pénzfölöslegek aranyértékben való megrögzítése szinte lehetetlen volt súlyos kamatvesztés és nem gazdai spekuláció nélkül. A belső forgalom korlátozottsága és bizonytalansága, valamint a csaknem elzárt külforgalom folytán a pénzfölöslegek értékmentő elhelyezése csupán a javak felette szűk körében látszott lehetségesnek. Ez a körülmény idézte elő különösen az állatpiacon a gazdai pénzfölöslegek egyoldalú torlódását, mivel az állatvásárlás látszott a legkézenfekvőbb értékmentési lehetőségnek. E révén a gazdák tulajdonképpen egymásközt emelték a jószág árát. Azokban az években, amelyekben ezek a szempontok homloktérbe nyomulnak, az indexszel való mérés problematikusnak látszik; ezért ezekben az években külön is utalunk a korrektívumok szükségességére.

II. Az áralakuláson kívül ható tényezők.

A továbbiakban tegyük vizsgálat tárgyává, hogy melyek azok az áralakuláson kívül álló tényezők, amelyek a mezőgazdaság jövedelmezőségére és üzemére hatnak.

A mezőgazdasági termelés alaptényezői a természet, a tőke és a munka.

A természeti viszonyok közül a klímát ismeretlennek és adottnak feltételezve, a már tárgyalt talajviszonyok a legjelentősebbek.

A gazdaság tőkeereje és hitelviszonyai döntő fontossággal bírnak. Az üzem tökéletes berendezésével lehetővé tesszük a természetadta tényezők teljes kihasználását, az üzem vezetésében a legnagyobb gazdaságosság elérését. Így a munkaerő megszervezésénél, az eladásoknál és beszerzéseknél a tőkeerős gazda nincs rákényszerítve, hogy pl. drága részes munkásokkal dolgoztasson, kényszereladást vagy vételt eszközöljön, kivárhassa a kedvező áralakulást stb. A tőke ezek szerint elősegíti a fokozott üzleti eredményesség elérését. Épp a tárgyalt években, volt nagy jelentősége a tőkeerőnek és a hitelnek. A romló valuta mellett a termelésből származó jövedelemszerzés lehetősége teljesen háttérbe szorult a konjunkturális lehetőségekkel szemben. A romló valuta nyújtotta

konjunkturális lehetőségeket azonban csak az a tőkeerős gazda tudta kihasználni, akinek hitele is volt. Aki hitelhez juthatott s pénzét értékállóan tudta befektetni gazdaságába, s később a kölcsönt már kisebb értékű pénzben fizethette vissza, az olyan nyereségekhez juthatott, amelyeket a termelésből sohasem remélhetett volna.

Változást szenvedett ezekben az időkben a munkások munkateljesítménye is, amely szintén változó tényező, amint azt az elmúlt években volt alkalmunk tapasztalni. A háború és az azt követő forradalmak a munkateljesítményt lényegesen lecsorították.

A közzgazdasági oksorozatban, ahová az áralakulás is tartozik, lényeges átalakuláson ment át a népesség fogyasztóképessége is. A városi népesség elszegényedésével együtt vásárlóereje is csökkent. Ezáltal több fontos mezőgazdasági termék fogyasztása erősen hanyatlott. Különösen feltűnő ez a jelenség a tejfogyasztásban. E körülmény egyes üzemágak megszorításához vezetett.

Ezen felsorolt tényezők mellett úgyszólván a legfontosabb és az összes többi tényezőkre kiható jelentőségű az üzemvezető szaktudása, rátermettsége és üzleti érzéke. Az üzemvezető egyénisége az a tényező, amely az eddig felsorolt s a gazdálkodás eredményét meghatározó tényezőket hasznosítja. Az elmúlt évek gyors alkalmazkodást és feszült figyelmet követeltek. Az üzemvezetőnek a gazdálkodás eredményére gyakorolt döntő befolyása ennek folytán a legnagyobb mértékben érvényesült. Ezen tulajdonságai közül is az üzleti érzék volt az, amelyre a legnagyobb szüksége volt, hisz a háború utáni években a korona napról-napra ingadozott, s az árak ezt követve napról-napra változtak. Ily körülmények közt a gazdaságok jövedelme igen különböző volt, s nem kis mértékben azon fordult meg, hogy a vezető gazda bele tudott-e illeszkedni a változó viszonyok közé és elég gyorsan és helyesen ismerte-e fel a helyzetet? Az egyes gazdaságok jövedelmét túlnyomólag nem az szabta meg ezekben az időkben, hogy valaki milyen természetátlagokkal dolgozott, hanem, hogy tudott-e hitelt igénybevenni, hogyan értékesítette a termését és hogyan vásárolt?

A tárgyalt időszakban ezeken kívül a kényszer-gazdálkodás volt az a tényező, amely a legnagyobb mértékben befolyásolta a gazdák jövedelmét.

A kényszer-gazdálkodás módosító hatása a mezőgazdaság jövedelmezőségére.

A háború első évétől kezdve az államhatalom mind nagyobb és nagyobb mértékben nyúlt bele kényszerítően a gazdasági életbe. Ezeknek a rendelkezéseknek az volt a célja, hogy a háborús elzártágunkból előállott nehézségeket leküzdje, s biztosítsa úgy a hadsereg, mint a polgári lakosság

ellátását, s egyúttal korlátozza az áruhiány következtében előállott drágulást.

Az államhatalom e cél érdekében több irányban avatkozott bele a termelés menetébe. A beavatkozás főbb irányai a következők:

1. Az áralakulás korlátozása, az áruk maximális árának megállapítása útján.

2. Az áruk hatósági kényszer melletti igénybevétele (rekvirálás).

3. A termelés arányainak hatósági megállapítása.

A következőkben vizsgáljuk az állami beavatkozás e főbb irányainak hatását a mezőgazdasági termelés helyzetére.

1. A maximálás hatása a termelésre két fő irányban érvényesült: először is az árak szabad emelkedésének a termelés fokozására ösztönző hatását csökkentette, másodsor az árak közt lévő arányt megbolygatta,¹⁾ nem egy időben, nem egyenlő mértékben emelve azokat. Ezáltal a romló valuta mellett nagy aránytalanságok állottak elő. Ezek az aránytalanságok a termelésre bénítólag hatottak, s lehetővé tették azt, hogy a termelés a közönség érdekeivel ellentétes irányba is fejlődhessen.

2. Az áruk rekvirálása, azaz az áruknak maximális árakon való kényszer-igénybevétele az árak maximálása folytán csökkent kínálat pótlására irányult. A rekvirálások káros hatásukat két irányban éreztették a termelővel. Egyrészt a kényszerárakon való eladás jelentett effektív kárt, másrészt a terményeknek a leggazdaságosabb formában való értékesítését akadályozta meg. Ha pl. a magas hízott marhaárak az összes rendelkezésre álló hízaló takarmány feletetését indokolták is, ez a gyakorlatban a takarmányok elrekvirálása folytán csak korlátozott mértékben valósulhatott meg. Tájékoztatásul az idevonatkozó rendeletek tömegéből egynéhányat közlök. Már az 1915. évi 2072. M. E. rendelet intézkedik az 1915. évi búza-, rozs-, árpa- és zabtermés zár alá vételéről. A honvédelmi miniszter 1915. évi 14.509. sz. rendelete intézkedik a gyapjúkészletek igénybeviteléről. Az 1917. évi 134.600. M. E. rendelet intézkedik a takarmány- és alomkészletek rekvirálásáról. Az 1918. évi 79.500. M. E. rendelet az ipari hízalásra alkalmas sovány sertések igénybeviteléről. Ez igénybevitel kiterjed még a F. M. engedélye alapján hízóba állított sovány sertésekre is, ha azok még nem voltak teljesen kihízalva.

¹⁾ Pl. A búza árának a takarmányokkal szemben való alacsony megállapítása a búzának takarmányozási célokra való felhasználását egyes időpontokban jövedelmezőségi szempontokból lehetővé tette volna, ami az összesség szempontjából csak káros lehetett, épp ezért ennek megállítására a kenyérgabonák takarmányozási célra való felhasználását rendeleti úton kellett tilalmazni.

Annak jellemzésül, hogy a rekvirálások a mezőgazdaság minden ágában még a legjelentéktelenebb részekben is előfordultak, megemlítjük, hogy volt rendelet a tölgymakktermés, a nádtermés lefoglalásáról, sőt még a házinyúlőrök igénybeviteléről is. Ezekből az intézkedésekből láthatjuk, hogy az esetleg kedvező áralakulást teljes mértékben kihasználni ezen megszorítások miatt nem volt lehetséges.

3. A termelés arányainak megállapítása, illetőleg korlátozása.

A maximálások és rekvirálások oda vezettek, hogy azoknak a termékeknek az előállítása mutatkozott a legjövedelmezőbbnek, amelyek ezektől az intézkedésektől leginkább meg voltak kímélve. Ennek az lett volna a következménye, hogy egyes fontos termények esetleg több szempontból, csak másodlagosan fontos termékeké átalakítva kerültek volna forgalomba. Ennek megakadályozására születtek meg a termelés egyes ágait korlátozó intézkedések. Az ezirányú rendeletekből jellemzésül alább ismertetünk egynéhányat.

Az 1916. évi 509. M. E. rendelet intézkedik az 1916. évi cukorrépatermelés szabályozásáról. E rendelet értelmében cukorrépát csak cukorgyár részére szabad termelni, megszabott arányok szerint szeszgyári felhasználásra pedig csak korlátozott mennyiségben. E rendelet hatását a jövedelmezőségre mindjárt láthatjuk, ha figyelembe vesszük, hogy ez évben a cukorrépának szeszszé való feldolgozása jövedelmezőbbnek mutatkozott, mint a cukorgyárnak való átadás, tekintve, hogy a cukorrépa árának indexe 134, míg a szeszé 188 volt, ugyanis a répának, mint szeszgyártási nyersanyagnak az ára kisebb mértékben emelkedett, mint a szeszé.

Ugyanilyen hatással volt pl. a pénzügyminiszter 1915. évi 99.700. sz. rendelete, mely a szeszfőzdék üzemét korlátozta anyagfelhasználás szempontjából, eltulva a rozsnak és árpának mint szeszgyártási nyersanyagoknak a felhasználását. E rendelkezés, mely az ez évben legolcsóbb nyersanyagnak, a rozsnak a felhasználását megtiltotta, rámutat arra, hogy az áralakulásban mutatókonjunktuuráknak a gyakorlatban való kihasználása a legtöbbször lehetetlenné volt téve.

Ugyanily rendeletek szabályozták a legjövedelmezőbbnek látszó üzemágnak, a sertéshízalásnak a viszonyait. Ilyen volt pl. az 1917. évi 3658. M. E. rendelet a sertéshízalás feltételei és a hízalás engedélyezése körüli eljárás tárgyában. E rendelet értelmében saját, illetve gazdasági szükségleten felüli mennyiségben csak a földművelésügyi miniszter külön engedélye alapján szabad hízalni. E hízalás azonban csak a zár alá vett tengeri termésköltségének felerésze erejéig történhetett, a fölölég másik felét a Haditermény r.-t.-nak kel-

lett beszolgáltatni. Az ily szabályok betartása mellett hízalalt sertéseket pedig az Országos Közélelmezési Hivatal rendelkezésére kellett bocsátani.

Az 1918. évi 105.600. F. M. rendelet ugyancsak a sertéshizlalás feltételeiről szólva elrendeli:

1. hogy gazdasági célra több sertést hizlalni, mint amennyit a zsirfejadag megenged, nem szabad.

2. Gazdasági szükségleten felül hizlalni csak engedéllyel lehet, akkor is csak közcélokra, az Országos Sertésforgalmi Irodával kötött szerződés alapján.

A már említett 1918. évi 79.500. M. E. rendelet az ipari hizlalásra alkalmas sovány sertések igénybevételéről szól. E rendelet értelmében, az ipari hizlalásra alkalmas 40 kg-on felüli sovány sertéseket elrekvirálják, mely rekvirálás alól a külön engedély alapján hizlalásra szánt sovány sertések sem képeznek kivételt, még az esetben sem, ha azok hizlalása már meg is kezdődött.

E rendeletek, amint látjuk, a sertéshizlalásnak az áralakulás mutatta konjunktúráját nagy mértékben semlegesítették. A gazdák ugyanis csak nagyon korlátozott mértékben hizlalhattak, s a hizlalásra szükséges takarmány nagy részét is elrekvirálták, sőt a későbbi időkben a sovány sertések rekvirálásával a hizlalást majdnem teljesen kivették a gazdák kezéből.

Ezen rendelkezéseken kívül voltak olyanok is, amelyek a termeléshez szükséges anyagok használatát korlátozták, sőt azokat el is rekvirálták. Ilyen rendelet volt pl. az 1915. évi 4452. M. E. rendelet az ásványolajtermékek zár alá vételéről, továbbá az 1915. évi 3839. M. E. rendelet a talajművelő gépek igénybevételéről intézkedő rendelet. Ez intézkedések a benzin-, nyersolaj- stb. üzemre berendezett szántógépek használatát bénították, s beszerzésüket megnehezítették.

Ezen tárgyalt intézkedések, mint a maximálás, rekvirálás és a termelés szervezetébe való beavatkozások, nagyrészt megakadályozták, hogy a gazdák az áralakulás nyújtotta konjunktúrákat kihasználják. E mellett közvetett úton is károsan befolyásolták a termelést, amennyiben a gazdasági életbe való ily sokirányú és nagymérvű, bürokratikus végrehajtott intézkedés a termelés zavartalanságát bénította. A termelés és értékesítés legtöbb momentumánál a legkülönbözőbb hatósági szervek engedélye volt szükséges. Hogy ezen szervek mily sokfélék voltak, arra példa kedvéért csak egy néhányat sorolunk fel. A már említett Hadi-termény R.-T.-on kívül a legjelentéktelenebb cikkek forgalmának lebonyolítására is létesültek központok. A sok közül csak egy néhányat ragadjunk ki példának. Volt: Csalánközpont, Gyantaközpont, Ócskavashizottság, Szörközpont, Bélbizottság stb.

Ezekből látható, hogy a termelés legaprólékosabb részletei is hatósági irányítás mellett mentek végbe. Nyilvánvaló tehát, hogy a gazdasági életnek ezek az intézkedések a legtöbbször komoly kerékkötői voltak, amennyiben a gazdasági életben a siker elérésének egyik legfőbb kritériuma az, hogy a helyzet felismerése után azonnal intézkedjünk.

Ezek után világosan látható, hogy az áralakulás esetlegesen kedvező momentumait a jövedelmezőségre való következtetéseknél nem szabad oly mértékben számításba venni, mint azt normális viszonyok közt tehetnénk, mert igen sokféle egyéb tényező játszott közre döntő fontossággal ezekben a mozgalmas időkben.

A másik fontos tényező a háborús áruhiány, melynek következtében egyes fontos üzemi kellekeket vagy egyáltalán nem lehetett kapni, vagy csak korlátozott mennyiségben és minőségben. Pl. az újonnan gyártott gőzekegarnitúrákat a háború alatt a hadvezetőség mind lefoglalta, a megszállott területek megművelésére. Szuperfoszfátot nem lehetett kapni 1917—18—19-ben, ugyanez években nem lehetett pl. zsákot kapni. Ezekon kívül még igen sok olyan cikk volt, különösen a háború vége felé, melyet csak igen nagy áldozatok árán lehetett megszerezni.

Ezek a körülmények mind tompítólag hatottak az elért nyereségek nagyságára s ha a valóságos nyereségeket akarnánk megállapítani, ezeket a változó nagyságú és részben ismeretlen tényezőket kellene számításba vennünk. Ez okból a tárgyalt konjunktúrák alatt az áralakulás mutatta nyereségek csak az elérhető ideális nyereséget tüntetik fel, a való élet ettől többé-kevésbé elmaradt.

Végezetül még egy körülményre kell rámutatni, mely az áralakulás irányait némileg elfodta és a tisztánlátást zavarta. Ez az a körülmény, hogy úgyszólván az egész háború alatt, sőt még ezután is egészen a legutóbbi időkig, mondjuk 1924-ig a gazdák nehezen szokták meg azt, hogy a papírkoronát átszámítsák aranykoronára s így a folyton változó pénzérték mellett igen sokan elvesztették tájékozódó és értékelő képességüket, s minden üzemágat egyformán rózsás színben láttak. Ez a körülmény sokszor gátolta azt, hogy üzemükkel a lehetőségekhez képest alkalmazkodjanak az áralakuláshoz és igyekezzenek ezt ki is használni.

Az üzemi alkalmazkodást akadályozta az a körülmény is, hogy az áralakulás iránya rövid időközökben oly nagy mértékben változott, hogy üzemátszervezéseknek nem szolgálhatott alapul.

III. Az áralakulás vizsgálatának módszere.

Az 1318. és 1319. oldalon közölt ár- és index-táblázat feltünteteti a legfontosabb mezőgazdasági termékek és üzemanyagok árának változását. Fel-

tünteti a legfontosabb cikkek 1913 október 1-ei árát aranykoronában¹⁾ és az egyes tételek indexeit 1913—1925 között (1913 = 100). Az ilyen nem mérlegelt indexszámításoknál az indexszámok átlagát szokták kiszámítani és ezek összehasonlításából vonnak le következtetéseket. Ez a módszer azonban csak akkor helyes, ha nagyszámú tényezőt átlagolunk, hogy így a nagy számok törvényénél fogva lehetőleg kis hibahatárral dolgozzunk, tekintetbevéve azt, hogy az egyes tételek fontosságát és súlyát nem mérlegeltük.

Nem mérlegelt átlagolt indexnek a mezőgazdaságban is csak alárendelt jelentősége lehet, tekintve, hogy az egyes tételek súlya és jelentősége más és más. Pl. a búza indexe sokkal nagyobb hatással van a gazdára, mint mondjuk a máké, mert a búzaeladás a gazda egész jövedelmének nagy részét teszi ki, a mák e mellett elenyésző. Vagy ha a kiadások oldalát vizsgáljuk, a munkabér indexének változása egészen más jelentőséggel bír, mint pl. a kenőanyagok indexének változása.

Ez okból közönségesen átlagolt főindexet nem is számítottam ki, hanem csak az egyes vonatkozó tételeket külön-külön megvilágítva és mérlegelve igyekeztem az egyes üzemágak jövedelmezőségének változásait és az ebből várható üzemi eltulodásokat megvilágítani.

IV. Az áralakulás az egyes években.

1914. A táblázatot áttekintve szembeötlök, hogy úgyszólván az összes cikkek ára hanyatlott. Kivételt képez az általános hanyatlás alól a következő cikkek árugrása: általában a gabonaneműek és ezek közt is elsősorban a búza és ezzel kapcsolatban a korpá. Ez az eltolódás egyrészt kedvezett a gabonatermesztésnek, másrészt nyomasztólag hatott az állattartásra, az alacsony állattárak következtében. Másik két fontos élelmezési cikk: a burgonya és a tojás ára is nagyon ugrott felfelé.

A rezioldalon a már említett korpán kívül feltűnő a hazai szénnek és részben utóbbival kapcsolatban a téglának az áremelkedése. Az áralakulás, tekintve, hogy a gabonaneműekben volt főleg emelkedő irányzatú, a túlnyomóan gabonatermelő alföldi gazdaságoknak inkább kedvezett, azonban általában sem volt kedvezőtlen.

1915. Ez az év már erős áremelkedés jegyében folyt le. A gabonaárakban a búza kisebb áresésén kívül jelentősebb változás az előző évvel szemben

¹⁾ Az aranykoronára való átszámításokhoz a további években a zürichi jegyzéseket használtam, kivéve az 1923. évet, mert ekkor a korona valódi értéke a zürichi jegyzésnél már sokkal alacsonyabb volt, ami a mesterséges beavatkozások fokozódó hatásával magyarázható. Ezért ebben az évben a statisztikai hivatal által is használt dollár-árfolyamon átszámított valódi koronaértékkel számoltam.

nem történt. Érdekes azonban, hogy a kender 78-as indexével szemben a gabonaszák indexe, mely itt a textíliákat reprezentálja, 210-re emelkedett. Az állattárakban azonban már lényeges emelkedések voltak. A ló indexe 214-re emelkedett.

Feltűnő a szarvasmarhaárak emelkedése, amit még előnyösebben befolyásol az a körülmény, hogy az abrakárak nem emelkedtek ily mértékben. A tej ára azonban 110-es indexével messze elmarad ezektől az áraktól, aminek utóbb az volt a következménye, hogy a marhatartás inkább a nevelés és hizlalás irányában tolódott el, főleg később a további évek hasonló irányú áralakulása következtében.

A legnagyobb emelkedést a sertésárak érték el, mely konjunktúrát emeli még az is, hogy a sovány sertés indexe a hízotté alatt van, tehát a hizlalásnál még az alapsúlyon is volt nyereség.

A gyapjúárak erős emelkedése a juhtartás kiterjesztését indokolta, mely a következő évek állandóan javuló gyapjúárai folytán be is következett.

A rezi-oldal áremelkedése túlnyomórészt alatta marad a bevételi cikkek áremelkedésének. Említésre méltó itt a repecpogácsának és a korpának, mint fontos tejelőtakarmánynak nagymértékű emelkedése, amely körülmény kapcsolatban a már említett tej- és marhaárakkal csak még jobban sielteti a tejtermelés megszorítását.

Figyelemre méltó a hazai barnaszénnek a porosz szénnel szemben mindinkább fellépő aránytalan drágulása. Kimagaslóbb az építkezési anyagok, a gabonaszák és a kenőanyagok árának emelkedése.

Végigtekintve ezen év áralakulásán, a mezőgazdaságra nézve már jóval kedvezőbbnek kell elismernünk. Árnyoldala azonban az emelkedésnek, hogy a fogyasztásra érett élő állatok és állati termékek kivételével az állattárak emelkedésében már a gazdák inflációs pénzösszege is jelentkezik. A gazdák maguk vásárolják a jószágot, zsufolásig megtömik istállóikat, anélkül, hogy az állatok, illetve azok ivadékainak aranyértékét az inflációból át tudnák menteni. Az állattárak emelkedése így jelentős részben csak kénytelenséget jelent a gazdák számára, kik más vásárolható piaci javak híján, egymásra licitálva, állatba fektetik pénzüket.

1916. Az áremelkedés súlypontja ez évben is a mezőgazdasági termékek oldalán van. A gabona ára úgyszólván változatlan, a szuperfoszfát azonban aránylag erősebben emelkedik. A cukorrépa és burgonya áremelkedése, mely a gabonaféléknél erősebb, arra utal, hogy a kapástermelés a gabonatermelés rovására kiterjesztessék. A kapások után nyert sok takarmány (melléktermék) a magasabb indexű állat- és állati termékekben kedvezően értékesül.

A mezőgazdasági termékek árai arany-
Prix des produits agricoles entre 1913

Index 1913 = 100

Megnevezés	Mennyiség Quantité	1913 X 1		1914 X 1		1915 X 1		1916 X 1		1917 X 1		1918 X 1	
		aranykor. Couronn.-or	a. kor. Cour.-or	Ind x Indice	a. kor. Cour.-or	Index	a. kor. Cour.-or	Index	a. kor. Cour.-or	Index	a. kor. Cour.-or	Index	a. kor. Cour.-or
Búza	q	21 90	32 77	149	27 87	127	24 86	114	18 72	85	21 36	98	
Rozs	"	16 45	25 92	158	22 00	134	20 13	122	17 94	109	18 51	113	
Arpa	"	14 00	17 84	127	21 27	152	19 54	140	17 94	128	18 51	132	
Zab	"	16 00	19 15	120	16 87	105	23 68	148	17 16	107	18 51	116	
Tengeri	"	16 00	16 87	105	19 06	119	18 06	113	16 57	104	18 51	116	
Cukorrépa	"	2 23	1 90	85	2 05	92	3 00	134	2 95	132	4 98	221	
Burgonya	"	3 80	5 37	141	5 87	154	7 10	187	7 80	205	7 30	192	
Kender	"	5 50	5 08	92	4 30	78	5 7	96	7 22	131	10 56	192	
Rétiszéna	"	8 90	8 96	101	13 20	148	17 17	193	11 70	131	16 02	180	
Finom szesz	hl 0/0	66 00	60 62	92	117 30	178	124 32	188	132 60	201	149 50	227	
Ló, könnyű, igás	drb - tête	235 00	219 66	94	520 61	221	503 22	214	331 52	141	373 80	159	
Tehén, friss, fejős	kg	1 15	1 01	88	2 45	213	3 44	299	2 44	212	3 92	341	
Hízott, tarka- marha, prima	"	1 06	0 93	88	2 35	222	3 35	316	2 46	232	3 92	370	
Sertés, fiatal, so- vály, vézelt	"	1 12	0 97	87	3 56	318	3 55	317	2 73	244	3 67	328	
Sertés, hizott, fia- tal, nehéz	"	1 05	1 01	96	3 71	353	3 34	318	2 57	245	2 99	285	
Tej 100 km Buda- pesttől	lt. - litre	0 21	0 18	86	0 23	110	0 30	143	0 23	110	0 46	219	
Tej, pesti kis- eladás	"	0 31	0 27	87	0 31	100	0 37	119	0 32	103	0 63	203	
Gyapjú (A-A)	kg	1 55	1 52	98	2 75	177	3 55	229	2 34	151	2 56	165	
Sütőnivaló csirke	1 pár - 1 paire	2 89	2 54	98	5 08	176	5 82	200	9 35	324	15 30	530	
1 tojás	drb - pièce	0 08	0 10	125	0 14	175	0 21	263	0 17	213	0 26	325	

Az üzemanyagok árai aranykoronában
Prix des matières d'exploitation entre 1913

Index 1913 = 100

Megnevezés	Mennyiség Quantité	1913 X 1		1914 X 1		1915 X 1		1916 X 1		1917 X 1		1918 X 1	
		aranykor. Couronn.-or	a. kor. Cour.-or	Index	a. kor. Cour.-or	Index	a. kor. Cour.-or	Index	a. kor. Cour.-or	Index	a. kor. Cour.-or	Index	
Szuperfoszfát	kg 0/0	0 50	0 46	92	0 55	110	0 80	160	—	—	—	—	
Káli 40% -os	q	13 25	11 86	89	11 73	88	9 62	73	9 55	72	14 24	107	
Kénsavas ammo- niák	"	38 00	33 39	88	35 68	94	37 88	99	33 15	87	—	—	
Korpa	"	8 60	11 69	136	13 75	160	11 84	138	7 80	91	12 46	145	
Repcefogácsa	"	15 25	13 40	88	33 82	222	17 76	116	11 70	77	—	—	
Nyersvas, rúd	"	23 00	20 65	90	23 41	102	24 86	108	22 62	98	35 60	155	
Tűzita, kemény, hasáb	"	2 00	1 74	87	2 51	125	2 71	135	3 19	160	4 62	231	
Porosz szén	"	3 50	3 08	88	3 16	90	3 32	95	4 29	123	5 16	147	
Barnaszén (tatai abánya)	"	1 16	1 71	147	1 93	166	2 34	202	1 72	148	2 59	223	
Petróleum	"	40 00	36 91	92	34 20	86	27 82	70	19 11	48	20 65	52	
Benzin, 0 765-0 775	"	35 00	31 6	90	29 73	85	26 64	76	19 30	55	20 65	59	
Tégla 1000 drb	"	31 00	38 67	125	43 11	139	59 20	191	42 90	138	42 72	138	
Gabonaszak 70 dkz-os	drb - pièce	1 25	1 23	98	2 62	210	4 09	327	4 29	343	4 98	398	
Lószerszám, ne- héz, bőr	"	170 00	149 38	88	237 88	140	—	—	—	—	—	—	
Tavottezsír	q	50 00	48 33	97	126 36	253	248 64	497	175 50	351	187 94	376	
Eke 8/A	drb - pièce	84 00	73 81	88	69 42	84	84 54	101	75 34	90	116 76	139	
Vetőgép „Vera II” 15 soros	"	540 00	474 50	88	441 56	82	543 40	101	484 30	90	825 80	153	
Rosta „Magyar”	"	118 00	103 70	88	96 48	82	118 7	101	105 84	90	192 21	163	
Cséplogarnit. 8-as	"	13 250	11 643	88	10 816	82	10 360	78	8 1 9	62	17 230	130	
Épületfa	m ³	48 00	50 96	106	89 19	186	88 80	185	78 00	162	113 92	237	

koronában és indexeik 1913—1925 között.

et 1925, en couronnes-or et indices.

Indice 1913 = 100

1919 X. 1		1920 X. 1		1921 X. 1		1922 X. 1		1923 X. 1		1924 X. 1		1925 X. 1		Désignation
a. kor. Cour.- or	n'ex Indice	a. k. r. Cour.- or	Index	a. kor. Cour.- or	Index	a. kor. Cour.- or	Index	a. kor. Cour.- or	Index	a. kor. Cour.- or	Index	a. kor. Cour.- or	Index	
15.20	69	10.45	48	13.34	61	24.88	114	17.80	81	27.46	125	24.38	111	Froment
12.92	78	7.60	46	10.06	61	14.53	88	12.64	77	25.00	152	16.94	103	Seigle
12.92	91	7.60	54	11.39	81	13.73	98	11.12	80	25.20	180	18.28	131	Orge
12.98	81	3.23	20	10.89	68	13.04	82	11.94	75	21.96	137	17.24	108	Avoine
12.16	76	4.56	29	13.44	83	18.11	113	12.28	77	24.55	153	19.31	121	Mais
2.74	123	1.46	65	1.13	50	2.05	92	2.68	120	2.44	109	2.70	121	Better à sucre
3.80	100	1.52	40	5.62	148	4.08	131	3.56	94	6.47	170	3.79	99	Pomme de terre
13.30	242	2.87	52	1.57	29	1.43	26	4.63	84	9.76	177	8.12	148	Chanvre
13.24	205	4.56	51	5.65	64	6.27	70	6.23	70	9.37	105	8.28	93	Foin de prairies
91.20	138	57.00	86	101.40	154	27.86	42	18.51	28	63.32	96	94.96	144	Alcool fin
167.20	72	437.00	186	97.50	42	139.32	59	347.22	148	646.00	275	362.10	154	Chevaux légers, à trait
1.67	145	0.99	86	0.41	33	0.62	54	0.93	81	1.09	95	1.03	89	Vaches à lait
1.52	143	0.98	92	0.35	33	0.60	57	0.89	84	1.15	109	1.03	97	Bêtes à cornes, grasses et tachet., 1 ^{re} qua.
2.74	245	2.02	180	0.51	46	0.43	38	1.57	140	1.71	153	1.38	123	Porcs, jeunes et maigres, vacc.
2.81	267	1.90	181	0.80	76	1.03	98	1.42	135	1.82	173	1.66	158	Porcs, gras et jeunes, lourds
0.10	48	0.10	48	0.07	33	0.05	24	0.14	67	0.26	124	0.21	100	Lait, de 100 km de Bulavest
0.21	68	0.20	65	0.12	39	0.09	29	0.15	48	0.39	126	0.35	113	Lait, prix de dé- tail à Brest
0.55	36	0.68	44	1.23	79	1.69	109	2.18	141	3.36	217	2.41	155	Laine (A-A)
13.30	460	3.14	108	1.44	50	2.40	83	3.74	129	5.81	201	2.58	89	Poulet à cuire
0.29	362	0.095	118	0.046	57	0.065	81	0.086	108	0.14	175	0.155	194	1 oeuf

és indexeik 1913—1925 között.

et 1925, en couronnes-or et indices.

Indice 1913 = 100

1919 X. 1		1920 X. 1		1921 X. 1		1922 X. 1		1923 X. 1		1924 X. 1		1925 X. 1		Désignation
a. kor. Cour.- or	Index	a. kor. Cour.- or	Index	a. kor. Cour.- or	Index	a. kor. Cour.- or	Index	a. kor. Cour.- or	Index	a. kor. Cour.- or	Index	a. kor. Cour.- or	Index	
—	—	0.49	98	0.48	96	0.44	88	0.45	90	0.62	124	0.48	95	Sup'phosphate
4.87	37	16.15	122	7.02	53	6.96	53	8.90	67	10.82	81	12.41	94	Kali, 40%
—	—	45.60	120	15.60	41	15.92	42	23.43	75	24.64	65	32.42	85	Ammoniac à acide sulfurique
2.66	31	2.85	33	6.71	78	10.25	119	7.65	89	14.79	171	11.73	136	Son
7.98	52	4.08	32	9.16	60	12.84	84	13.79	90	19.33	127	20.69	136	Tourte. de colza
49.40	215	37.51	163	18.30	79	25.40	110	35.60	155	33.59	146	31.73	133	Bois, de fer brut
3.74	187	1.78	89	1.32	66	1.59	79	2.31	115	2.73	135	2.68	134	Bois à brûler, en morceaux
4.64	133	4.94	141	3.74	107	4.68	134	6.76	193	6.20	177	5.86	167	Hoil ed: Prusse
1.90	164	1.18	102	1.53	132	1.30	112	1.95	163	3.17	273	2.97	256	Lipits (du char- bonnizsd Patab.)
53.20	133	74.30	186	38.62	97	20.90	52	33.82	85	32.45	82	34.49	83	Pétrole
57.98	166	87.68	250	38.22	109	31.48	91	56.93	163	41.34	118	43.22	132	Benzine 0.765-0.775
65.36	211	24.70	80	18.72	60	21.89	71	48.06	155	51.62	173	45.81	148	Brique 1000 piéc
1.60	128	1.62	130	0.70	56	0.83	66	2.08	163	1.55	124	1.97	158	Sac à blé, 70 déagr.
212.80	125	123.50	73	50.70	30	64.00	38	133.50	79	109.82	65	137.96	81	Harvais à cheval, lourd, en cuir
77.52	155	96.90	194	45.24	91	43.76	94	55.96	114	52.23	105	60.00	120	Grasse Pavotte
87.24	105	86.46	104	35.70	43	57.30	69	71.32	86	90.44	109	92.42	111	Charbon S/A
61.70	114	513.00	95	215.30	40	329.50	61	334.50	71	522.00	97	617.00	112	Semour néc., Vera II ^e à 15 lignes
143.63	122	95.00	81	4.06	37	65.06	55	385.44	327	155.05	132	165.53	140	Van „Magyare
5.039	38	3.344	63	4.945	37	34.705	262	10.500	80	21.572	185	16.413	124	Buttouse, S
45.60	95	60.80	126	19.50	40	45.77	95	56.96	118	51.68	107	58.62	122	Bois de construct.

A szarvasmarhatartás a termelési költségek alá szorított tejárak folytán, mint az előző évi táblázattal kapcsolatosan már említettük, inkább a tenyésztés és hizlalás irányában tolódik el, s ez az irányzat a továbbiakban állandósul. A sertés-tenyésztés és hizlalás konjunktúrája tovább emelkedik. A juhtenyésztés jövedelmezősége szintén fokozódik. Feltűnő még a baromfinak és a tojásnak nagy áremelkedése, mely a kisbirtokosok szempontjából nagyon fontos, mert itt és a törpebirtokon a baromfitartás nagyon jelentékeny jövedelmi forrás és a bevonult férfinépeség távollétében is fejlődhetett.

A rezsiodal áremelkedése általában látszatra mögötte marad a mezőgazdasági tételek áremelkedésének. Figyelembe veendő azonban, hogy az üzem- és rezsiköltségek csak látszólag, — csupán jegyzéseik arányértékében mutatnak a bevételeknél lassúbb emelkedést, a gyakorlatban nem, mert

a) az üzemanyagok számos tétele a piacról csaknem teljesen eltűnt vagy zároltatott,

b) az üzemanyagok számos fajtája minőségben lényegesen romlott, de ez a romlás az áru megjelöléséből nem tűnt ki,

c) a piacon, szabad forgalomban elérhető üzemanyagok túlnyomó részéhez a gazda csak úgy tudott hozzájutni, hogy a bizonytalan vásárlóértékű papírpénz helyett saját terményeit adta érték cserébe (pl. szén fejében a bányáknak zabot, burgonyát).

A hazai barnaszén, az épület- és a kenőanyagok árának emelkedése a további években is folytatódik. Az épületanyagok drágulása magyarázatát adja annak, hogy a háború alatt miért szüneteltek a lehetőséghez képest az épületrenoválások.

1917. Az aranyra átszámított emelkedés ez évben is a mezőgazdasági termékek oldalán jelentkezik erősebben, habár az előbbi évvel szemben bizonyos visszaesés tapasztalható. A búza indexe már a békeparitás alá süllyedt, s a többi gabona-neműek indexe is a békeparitás körül mozog. A kapástermények árai már magasabban állanak. Kimagasló a burgonyának és a szesznek¹⁾ az

¹⁾ A feltüntetett szeszárak 1916—1921-ig a hatóságilag zárolt szeszre vonatkoznak. A szabad szesz ára nem alakult ki egységesen, így erre megbízható adatok nem voltak beszerezhetők. Az 1921-től szereplő szeszárak szabadforgalmi árak.

A zárolás arányszámai:

1916 III. 1-i készlet és III. havi termelés	50%-a
1916 IV. havi termelés	50%-a
1916 V. „ „	100%-a
1916 VI—XI. „ „	40%-a
1916 XII—1917 VIII. 31-ig a termelés	60%-a
1917 IX—1918 X. 15-ig a termelés	100%-a
1918 X. 15-től a termelés	60%-a
1919 IX. 1—1921 II. 17-ig a termelés	100%-a

vételezett hatósági zárolás alá.

emelkedése, mely mindkét cikk termelésének nagy konjunktúráját mutatja, de rámutat arra is, hogy az amúgy is olcsóbban dolgozó répaszeszgyárak az alacsony répaárak mellett fokozottabb konjunktúrárt élveztek.

A lóárak indexe, habár igen nagy kereslet volt a lovak iránt, a többi árak nívóját ez évben sem érte el és a lótenyésztés különösebb felkarolását nem indokolta. A többi állatárak mintegy 30%-os visszaesést mutatnak az előző évvel szemben. Feltűnő az élőbaromfiak erős áremelkedése.

A rezsiodalalon szintén árcsökkenés mutatkozik az előző évvel szemben, legfeltűnőbb ez a műtrágyafélékben. Áremelkedés mutatkozik a tüzelőanyagokban, elsősorban a porosz szénben, továbbá a zsákárakban.

1918. A növényi termékek közül ez évben is messze mögötte maradt a gabona-neműek áralakulása a kapásnövényekének. Ezek közt a cukorrépa indexe a legmagasabb.

Az állat- és állati termékárak rendkívüli magassága azt mutatja, hogy a termelés és jövedelmezőség súlypontja az állattenyésztésre helyeződött át. Ezek közt a termékek közt is szembeötlő a baromfi- és tojásárak óriási drágulása. A mezőgazdasági termékek árának ily nagymérvű emelkedése mögött a rezsitételek látszólag elmaradnak, mint-hogy ezek közül csak a tüzelő- és kenőanyagok áremelkedése kimagasló. Viszont a fentebb kiemelt szempontok a háború vége felé katasztrofálisan csökkentik az üzemanyagok piaci kínálatát.

1919. Ez évben az áralakulás iránya megfordult. Az eddig vezető mezőgazdasági termékárak visszaesnek, a rezsitételek pedig emelkednek.

Az áremelkedés vonala a mezőgazdasági termékekénél, habár alacsonyabb szinten, de hasonló formában marad. Legalacsonyabb indexszel a már békeparitás alatt levő gabonaárak szerepelnek, a kapások már magasabban állanak, az állatindexek pedig ez évben relative legmagasabb szinten mozognak. Feltűnő emellett a tejnek és gyapjúnak példátlan áresése.

A rezsiodalalon feltűnő a korpa és repecpogácsa árának hanyatlása. Ezek az alacsony abrakárak némileg ellensúlyozzák a tej alacsony árát. A többi rezsitétel mind emelkedést mutat, ezek közt is elsősorban a vas- és tégláárak.

Az áralakulás illetően irányváltóztatása az eddigi árkonjunktúrárt elsöpörte és kezdetét veszi a mezőgazdasági válság, melynek mind komolyabbra válását a koronainfláció eltakarta.

1920. Az összes növénytermelési cikkek mélyen aranyparitás alatt állanak, különösen a zab, mely békebeli árának $\frac{1}{5}$ -ére esett vissza. Az állatárak közül a sertésárak tűnnek ki mint legmagasabbak. Ezen állattartási ág viszonylagos jövedelmezőségét

az alacsony abrakárok még fokozták. Aránylag elég magasak a baromfi- és a tojásárak is.

A rezioldalon jelentős árcsökkenés van az erőtakarományokban, mely körülmény némileg ellensúlyozza az alacsony tejárakat. A többi rezsitétel úgyszólván mind békeparitás felett mozog. Tekintetbe véve azonban, hogy legfontosabb gazdasági terményeinknek, a gabonaféléknek az ára nagy mértékben visszazuhan és ezt a rezsitételnek nem követték, az áralakulásnak ezt a formáját már határozottan kedvezőtlennek kell minősítenünk.

1921. Ennek az évnek áralakulása a mezőgazdasági termékek oldalán merőben ellentétes az előző évekhez viszonyítva. A növényi termékeknek az előző évhez viszonyított némi áremelkedésével szemben, az eddig mindig legmagasabb indexű állattenyésztési cikkek hatalmas árzuhanása megy végbe. Ez alól a mindig vezető sertés- és baromfiárak sem kivételek. Az állati termékek közül egyedül a gyapjú ára emelkedett az előző évhez viszonyítva.

A rezioldalon feltűnő a gépek alacsony ára. A többi rezsitétel aránylag igen magasan mozog, úgyhogy általában ezen év áralakulását, tekintetbevéve a mezőgazdasági termékek páratlanul alacsony árát, rendkívül kedvezőtlennek kell mondanunk.

1922. A növényi termékek, főleg a gabonaművek abszolúte alacsony, de emelkedőben lévő áraikhoz képest a multévi helyzet még fennáll, hogy i. e. az állatárak igen alacsonyak. Ezek közt is a tej ára van a legalacsonyabb szinten. Aránylag még a hízott sertés-, gyapjú- és baromfiárak állanak legmagasabban. Feltűnő még a szeszaraknak az előző évhez viszonyított nagy zuhanása, melyet még súlyosbít az a körülmény, hogy a legfontosabb nyersanyagok, mint a tengeri, cukorrépa és burgonya árai az összes növényi termékek közt a legmagasabbak.

A rezioldalon nagy jelentőségű a tejelőtakarományok magas ára, mely a békeparitás $\frac{1}{4}$ -ére csökkent tejárakkal szemben rámutat a tejtermelés válságos helyzetére. A többi tétel közül, melyek általában magasabb szinten mozognak, még kiemelkednek a tüzelőanyagok, s a cséplőgarnitúra, mely a többi gépekkel szemben eddig még el nem ért magasságba szökik.

Tekintetbe véve a mezőgazdasági termékárak lassú emelkedését, ez évben már némi javulást vehetünk észre az áralakulásban.

1923. A növényi termékek közt a búza árának visszaesésével szemben a cukorrépa mutat emelkedést. A többi terményárak az előző évhez viszonyítva nagyjában változatlanok. Feltűnő azonban a szesz árának nagymértvű emelkedése. Az állati termékek közül az eddig állandóan nyomott lóárak

mutatnak erős emelkedést. A sertés-, gyapjú- és baromfiárak ismét magas színvonalon mozognak.

A rezioldalon általában az összes tételek hanyatlottak, kivéve a vas-, zsák-, tüzelő- és építkezési anyagok árát.

Tekintetbe véve a rezioldal árcsökkenését és a nagyjából javuló mezőgazdasági termésárakat, ez évben az áralakulás javulásának folytatódását tapasztalhatjuk.

1924. Az előző évvel szemben az összes mezőgazdasági cikkek erős áremelkedést mutatnak, úgy a növénytermelési, mint az állattenyésztési termékekben. Ezek közül is kiválnak a burgonya-, a ló-, a gyapjú- és baromfiárak.

A rezioldalon említésre méltó a vas, tüzelőanyagok és a téglák ára, s a gépek közül a cséplőgarnitúráé. A többi rezsitétel nem mutat emelkedést.

Tekintve, hogy a mezőgazdasági termékek ára ez évben erősen emelkedett, ez év áralakulása is javulást mutat.

1925. A mezőgazdasági termékek oldalán erős árcsökkenés észlelhető, mely az állattenyésztési termékekénél a legszembetűnőbb. A növénytermelési cikkek közül mint a mult évben, úgy ez évben is kiválik a kender világparitásnak megfelelő aránylag magas indexével. Az állattenyésztési termékekénél kimagaslik a ló-, gyapjú- és tojásindex. Ez utóbbinál feltűnő jelenség, hogy míg az előző évi árak a baromfi ára majdnem $\frac{1}{3}$ -ra csökkent, addig a tojás ára emelkedett.

A rezioldalon a műtrágyaárak között a szuperfoszfát ára süllyedt a békeparitás alá, mely körülmény az intenzív gazdaságokra nézve kedvező. A többi rezsitétel nagyjából változatlan.

Általában ez év áralakulása, tekintettel a mezőgazdasági terményárak csökkenésére, már jóval kedvezőtlenebb képet ad, mint az előző évé.

V. Munkabérvizonyok.

Az előbb fejtegetett áralakulás tényezői közül a munkabér változásai hiányoztak, habár a kiadási tételek közt ennek a tételnek a változása a leg súlyosabb és legjelentősebb.

A mezőgazdasági munkabérek sajátos természeténél fogva azonban célszerűbbnek látszott ezeket együtt és egymással összefüggésben külön tárgyalni.

Az áralakulás hatását vizsgálva a mezőgazdaságban a munkabéreket egészen különleges szempontokból kell vizsgálat tárgyává tenni. A munkabér emelkedése vagy csökkenése, számszerűleg vizsgálva a dolgot, egészen különböző jelentőségű, úgy a különböző gazdaságok, mint az egyes gazdák, vagy a munkás szempontjából.

Nyugodt közzgazdasági viszonyok közt, békés fejlődés mellett is, ha munkabérvizonyokat aka-

runk összehasonlítni, akár egyidőben, de különböző közgazdasági fekvésű helyek közt, akár pedig különböző időpontokra vonatkozólag, mindig két szempontból kell a vizsgálódásnak kiindulnia.

Ez a két szempont a gazda és a munkás szempontja. A gazda szempontjából vizsgálva a különböző nagyságú munkabérekét, azt kell kutatnunk, hogy a munkabér milyen költséget jelent a gazdára nézve. Két számszerűleg egyenlő nagyságú munkabér, különböző közgazdasági viszonyok között, egészen különböző költséget jelent a gazdára; ha a közgazdasági viszonyok különbözőségét akár térbeli, akár időbeli eltolódottság idézi is elő.

Ha pl. pénzdíjazást hasonlítunk össze, abból a szempontból, hogy a gazdának mily költséget jelent, extenzív és intenzív viszonyok közt más és más eredményre jutunk. Extenzív helyzetben fejletlen közgazdasági viszonyok közt, ahol a termények olcsók, a pénz relatíve drága, a munkás kevés, a pénzdíjazás a gazdára nézve a legnagyobb költséget jelenti.

Fejlett közgazdasági viszonyok közt, ahol a pénz relatív olcsó, a lakosság sűrű, tehát egyrészt sok munkáskéz áll rendelkezésre, melynek bére relatív alacsony, másrészt a mezőgazdasági termékek épp ebből kifolyólag drágák, egy ugyanolyan nagyságú pénzdíjazás már sokkal kisebb költséget jelent.¹⁾

A munkás szempontjából ebben az esetben a helyzet fordított. Ránézve, extenzív viszonyok közt a pénzdíjazás előnyösebb, mert vásárlóereje gazdasági termékekben, amelyek szükségleteinek zömét teszik, nagyobb.

A naturál díjazás extenzív viszonyok közt a gazdára, intenzív viszonyok közt, ahol ezen naturáliák vásárlóereje nagyobb, a munkásra kedvezőbb.

A tárgyalt mozgalmas időszak alatt, mikor is az áralakulás normális fejlődését legtöbbször mesterséges beavatkozás gátolta, a munkabérek változását több szempontból kell vizsgálnunk, ha nem akarunk téves következtetésekre jutni.

Külön kell tárgyalni:

1. A túlnyomóan naturáliákból álló díjazási módokat, ú. m.: a cseléd-, sommás-, részes- és a legtöbb esetben a szakmányosbérek változásait.²⁾

2. A készpénzdíjazási módokat (napszám).

Mindegyik munkanemnél figyelemmel leszünk arra, hogy a bérváltozás hogyan alakult 1. ha

¹⁾ *Aereboe*: Allgemeine Landwirtschaftliche Betriebslehre.

²⁾ A szakmánybéreket úgy készpénzben, mint terményekben szokás megállapítani, azonban a tárgyalt időszak elértéktelenedő valutája mellett elenyésző kivétellel naturáliákban lettek megállapítva.

aranykoronában, 2. ha búzában és 3. ha búzatermő terület egységben számítjuk.

E megkülönböztetéseknek nagy jelentőségük van a cseléd-, a sommás- és a napszámosbérek változásainak megítélésénél. Részes munkáknál ennek jelentősége nincs a részes munka természeténél fogva.

A következőkben vizsgáljuk azt, hogy az egyes munkabérformáknál mi a jelentősége ezeknek a különböző számítási módoknak.

1. A cselédbér értékelésének módszere.

1. A cselédbér napiárakon aranykoronában kifejezve. Ha azt akarom megtudni, hogy egy bizonyos időpontban a túlnyomórészben naturáliákban kiszolgáltattott cselédbér napiárakon aranykoronában kifejezve mennyit tesz ki, úgy ezeket a naturáliákat a fennálló árakon pénzre kell átszámolni, hozzáadva a pénzjárandóságot.

Az így megkapott összeg képviseli normális árfejlődés és stabil valuta mellett a cselédbér értékét. A tárgyalt időszak alatt azonban ez a számítási mód nem fejezné ki sem azt az értéket, amit a munkásnak jelent, sem a gazdának okozott költséget. Amennyiben, ha az egyes években a mindenkori árakon, aranykoronában ki is számítjuk a cselédbér pénzértékét, ha a naturáliák ára alacsony, vagyis, ha a pénz vásárlóképesége emelkedett, úgy kisebb összeg jön ki ugyanarra a naturália-mennyiségre, tehát a látszat azt mutatja, hogy a gazdának a költsége csökkent és a munkás kevesebb bért kap, pedig a szolgáltatás mennyisége nem változott.

2. A cselédbér értéke az 1913. évi X/1 naturáliaárakon aranykoronában.

Ha a következőkben azt akarjuk megtudni, hogy a cselédbér mennyiségében milyen tényleges változások állottak be és ezen változások hatására az milyen értéket képviselt a cseléd részére, úgy az ártényező hatását ki kell kapcsolnunk, s a mennyiségileg változott naturáliákat mindig az összehasonlítás alapját képező 1913-as árakon kell felszámítanunk és ehhez hozzáadni a pénzjárandóságot aranykoronában.

A munkás szempontjából ugyanis teljesen mindegy, hogy a háztartásában elfogyasztott naturáliáknak hogyan jegyzik az árát. Tehát az ártényezőnek ezen számítási mód mellett nem szabad érvényesülni. Ilymódon egyedül a mennyiség-szerű változás jut az így kiszámított pénzértékben kifejezésre, mutatva azt az értéket, amit a változott díjazás a cselédnek jelent.

3. A cselédbér értéke az 1913. X/1 naturáliaárakon számítva, búzaterületegységben kifejezve, a mindenkori országos átlagtermékek figyelembevételével.

Ha a továbbiakban azt akarjuk érzékeltetni, hogy a cselédbér az egyes években milyen költséget jelentett a gazdának, úgy az ártényező hatását megint ki kell kapcsolnunk, mert a gazdánál az általa termelt és cselédeinek kimért naturáliák ára csak akkor játszana szerepet, ha annak jelentékeny része nem a létfenntartást szolgálná, hanem pénzt helyettesítve, a cseléd egyéb szükségleteinek fedezésére eladásra kerülne. Viszonyaink között a kiszolgáltatott terményekre egy normális cselédháztartásnak szüksége van. Ezt a mennyiséget, ha nem kapná a cseléd természetben, meg kellene vennie. Ha tehát ezeknek az ára emelkedne, úgy béremeléssel kellene védekeznie. Így tehát a gazdának egyre megy, hogy a cselédeinek kimért és létfenntartást szolgáló terményeknek mi az ára? Ez épp olyan természetű állandó jellegű, lényegesen nem apasztható termelési tétel, mint pl. a vetőmagszükséglet, melynek az ára szintén nincs befolyással a termelési költségekre. A gazda költségét naturáldíjazás mellett csak két tényező emelheti, ú. m.: 1. a naturáliák mennyiség szerű emelkedése, 2. termésátlagainak csökkenése, mert ez esetben ugyanazon naturálbér megtermelésére nagyobb területet kell fordítani, s ezáltal bruttó bevételeinek nagyobb százalékát lesz kénytelen a munkabérekre fordítani.

E szempontokat figyelembe véve a cselédbérnek a gazdára rótt terhét úgy fejezhetjük ki megközelítő pontossággal, ha az egyes évek naturáliájárandóságait ugyanolyan módon számítjuk ki, mint az előző esetben, azaz békeáron, ezt egy összegben búzában fejezzük ki, és azt vizsgáljuk, hogy ezen búzamennyiség kitermelésére az egyes évek átlagtermését figyelembe véve mekkora terület volt szükséges. Ily módon számolva mindkét tényező kifejezésre jut, mely a naturáldíjazás költségét a gazdánál módosíthatja, ú. m. a naturáldíjazás mennyiségének és a termésátlagoknak változása.

2. Sommásbér (hónapos bér) értékelésének módszere.

A sommásbérek értékének kiszámításánál ugyanazon elvek szerint eljárva, mint a cseléddíjazásnál, ugyanazon három módszert kell alkalmaznunk.

1. A sommásbér¹⁾ értéke a napiáron aranykoronákban.

Ez a számítási mód úgy kivitelében, mint a számítás módjára indító szempontokban teljesen megegyezik a cselédbér kiszámításánál az 1. sz.

¹⁾ A vándor-, illetőleg helybeli lekötözött munkásokat, akiket röviden sommás vagy hónapos munkásoknak szoktak nevezni, a rövidség kedvéért a továbbiakban a sommásmunkás megnevezéssel fogjuk megjelölni.

pontnál tárgyaltakkal. Itt is áll az a megállapítás, hogy a túlnyomóan naturáliákból álló díjazásnál az ily módon kiszámított értéknek csak normális nyugodt árviszonyok mellett van jelentősége és értékmérő képessége.

Ezért, ha azt vizsgáljuk, hogy a munkás szempontjából az egyes években a járandóság hogyan változott, úgy már a cselédbéreknél tárgyalt második módszert kell alkalmaznunk.

2. A sommásbér értéke az 1913. X/1-i naturáliááron aranykoronában.

E pontnál is állanak a cselédbérek hasonló fejezeténél mondottak. A sommásbér is túlnyomóan fogyasztásra szolgáló naturáliákon nyugszik, tehát a munkás szempontjából azok árának változása közömbös. Tehát az ártényező kikapcsolásával itt is csak a mennyiség szerű változásokat kell kifejezésre juttatni.

3. A sommásbér értéke az 1913. X/1-i naturáliááron számítva, búzaterületegységben kifejezve, a mindenkori országos átlagtermések figyelembe vételével.

A gazda szempontjából vizsgálva a kérdést, az ártényező kikapcsolásával itt is azt kell kutatnunk, hogy a sommásbérek kiadása, azok mennyiség szerű változása, vagy átlagterméseinek változása folytán, milyen költséget okozott a gazdának? Ily módon területegységben kifejezve, megállapíthatjuk azt, hogy a sommásbérek és az átlagtermések változása folytán mekkora területre volt az egyes években szükség a sommásbér kitermeléséhez.

3. A napszám bérek értékelésének módszere.

1. A napszám bér értéke aranykoronában.

E módszerrel az egyes években fennálló napszám béreket aranykoronára számítjuk át és azt vizsgáljuk, hogy a napszám bér milyen változásoknak volt kitéve. Itt is ismételnünk kell azonban, hogy az egyszerűen pénzben kifejezett munkabér csak nyugodt közgazdasági viszonyok közt bír összehasonlító erővel. Ily mozgalmas időkben, min amilyenek vizsgálódásaink tárgyát képezik, a pénzben kifejezett munkabér sem a munkás, sem a gazda szempontjából nem szolgálhat megbízható összehasonlítási alapul.

2. A napszám értéke búzában.

E második módszer a munkás szempontjából igyekszik megvilágítani a bérváltozásokat. E célból idáig, tekintve, hogy fogyasztásra szolgáló naturáliákban kiszolgáltatott bérekről volt szó, az ártényező kikapcsolásával, mindig azt vizsgáltuk, hogy az 1913-as áron számolva a naturálbér milyen változásoknak volt alávetve.

A napszám béreknél más a helyzet. Itt azt kell a munkás szempontjából vizsgálnunk, hogy a pénzben kiszolgáltatott bér ugyanakkor milyen vásárló

erővel bír naturáliákban, történetesen búzában. Ely módon kifejezésre jut az is, hogy a romló valuta mellett a pénz vásárlóereje sokszor nagyobb annak aranyértékénél.

3. A napszámber értéke búzaterületegységben számolva a mindenkori átlagtermések figyelembevételével.

E harmadik módszer eltér az eddigi, a gazda szempontjából végzett számolási módoktól. Ha ugyanis pénzben kiszolgáltattott munkaberről és nem naturáliákról van szó, úgy azt kell vizsgálnunk, hogy a kifizetés idején a kifizetett összeg mennyi naturáliával (búzával) egyenértékű, és ezen naturáliák kitermeléséhez mekkora terület szükséges. Ely módon kifejezésre jut 1. hogy a pénzben kifejezett bérösszeg mennyi naturáliának felel meg, 2. hogy ezen naturáliamennyiség kitermeléséhez ugyanakkor, az átlagtermések változásának figyelembevételével mekkora terület volt szükséges.

Miután a cseléd-, sommás- és napszámberék kiszámítási módjával és az itt figyelembe jövő szempontokkal foglalkoztunk, vizsgáljuk meg, hogy a tárgyalt időszak alatt ezek milyen változásokat szenvedtek.

A továbbiakban közölt cseléd-, sommás- és napszámberéket feltüntető táblázat és grafikonok kapcsán egyenként vizsgáljuk meg ezek változásait.

a) A cselédberék értékváltozása.

(I. sz. grafikon.)

1. A cselédber értéke aranykoronákban a mindenkori napi árokon számítva.

Az ily módon kiszámított cselédber az ártényező módosító hatását is visszatükrözi, amiről már a bevezető fejtegetésekben volt szó. Ha a cselédber változásainak vonalát nézzük, azt látjuk, hogy a háború kezdetétől fogva lassan emelkedik, csúcspontját 1916-ban 133-as indexszel éri el, 1917-ben visszaszűlyed majdnem a békeparitásra, innen emel-

kedve a békeparitás fölött marad 1920-ig, ahol 67-es indexével eléri mélypontját, innen emelkedve 1922—23-ban már megközelíti békenívóját, 1924-ben már 130-as indexszel áll a békeparitás fölött, 1925-ig ismét 111-es indexig süllyed.

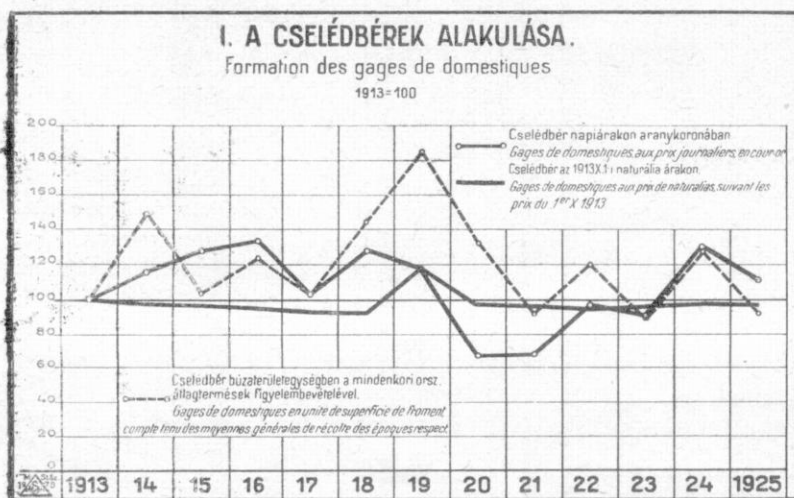
Ha most már azt vizsgáljuk, hogy ezen kilengéseket mi okozta, úgy a következőket állapíthatjuk meg. A cselédberék egészen 1919-ig nem változtak mennyiségükben, indexemelkedésüket a terményárak emelkedése idézte elő. Ezt a folyamatot némileg csökkentette az a körülmény, hogy a pénzárandóság nem változott, dacára a romló valutának, így ez az aranykoronában kifejezett cselédbernél a naturáliák okozta emelkedést némileg mérsékelte. Az 1919-es évben a cselédberék naturáliákban és pénzárandóságban is nagy mértékben emelkedtek, ez az emelkedés azonban az alacsony terményárak folytán nem jut arányosan kifejezésre az indexemelkedésben. Az 1920—21-es évek alacsony indexét a terményárak rendkívüli alacsonyága magyarázza, továbbá az a körülmény, hogy a cselédek pénzárandóságát, habár ezidőtől kezdve évről évre emelték, ez az emelkedés a korona romlásával sohasem tartott lépést, s az állandó koronazuhanás mellett aranyban számítva, csak egy töredékét tette békebeli értékének.¹⁾ Ugyanez években a forradalmak alatt felemelt naturáliák egy kissé vissza lettek szorítva, de azért ezek mennyisége a békeparitás fölött maradt, úgyhogy ez a körülmény nem volt oka az indexsüllyedésnek. Az 1921-es évtől meginduló emelkedést a javuló terményárak magyarázzák.

A munkabérek értékének kiszámítási módjainál már rámutattunk arra, hogy ezekben a mozgalmak időkben a cselédber kiszámításának előbb tárgyalt és a normális viszonyok közt szokásos módja nem fejezi ki azok értékének változásait.

2. A cselédber értéke az 1913. X/1. naturália árokon számítva.

Ennél a számítási módnál az ártényező kikapcsolásával a cselédbernek csak mennyiség-szerű változásai jutnak kifejezésre. Ha az ily módon, az ártényező kikapcsolásával számított cselédberváltozásokat vizsgáljuk, abból a szempontból, hogy a cseléd számára az egyes években mily érték lett kiszolgáltattva, úgy azt látjuk, hogy a cselédber

¹⁾ A pénzárandóság elérték-telenedésének túlságos jelentőséget tulajdonítanunk nem szabad, tekintve, hogy békében a pénzárandóság a cselédber értékének csak mintegy 10%-át tette ki.

csak igen kis mértékben mutat változásokat. — 1913-tól 1918-ig a cselédbér fokozatosan a 92-es indexig süllyed vissza. Magyaroztatát ez abban a körülményben leli, hogy a változatlan mennyiségben kiszolgáltatott naturáliák mellett az eddig nem emelt készpénzárandóság a romló valuta következtében aranyban mindig csökkent s így a változatlan mennyiségben szereplő s békeárakon felszámított naturáliák változatlan értéke mellett csökkenőleg hatott.

Az 1919-es évben 118-ig emelkedő indexet az ez évben felemelt naturaia és pénzárandóság magyarázza. A következő években a valamivel békeparitás fölé visszaszorított naturáldíjazás értékét a koronaromlással lépést nem tartó pénzárandóság a 96—97-es indexig visszaszorítja, mely pontokon a további években állandósul is.

Végeredményben azt láthatjuk, hogy a mezőgazdasági cselédség a tárgyalt időszak alatt megkapta békebeli járandóságának 92—97%-át, tehát a főleg naturáliákon nyugvó cseléddíjazási mód ezekben a zavaros időkben s legnagyobb mértékben alkalmas volt arra, hogy a mezőgazdasági cselédnépességet a túlságos munkabérkilengések káros hatásától megóvja.

A következőkben vizsgáljuk azt, hogy az egyes években a cselédbér kiszolgáltatása milyen terhet rótt a gazdára.

3. A cselédbér értéke az 1913. X/1-i naturáliai árakon számítva búzaterületegységben kifejezve, a mindenkori országos termésátlagok figyelembevételével.

Ennél a számítási módnál csak a cselédbér mennyiség szerű változása jut kifejezésre, kapcsolatban azzal a körülménnyel, hogy a gazdának mekkora területet kellett az egyes években a cselédbér kitermelésére fordítani.

Ezek szerint, ha a grafikonon vizsgáljuk, hogy a gazdára milyen terhet rótt az egyes években a cselédbérkifizetés, láthatjuk, hogy mindjárt a háború elején a cselédbér előállítására fordított terület emelkedett, csúcspontját ez az emelkedés 1919-ben éri el, ahol 185-ös indexszel szerepel, mutatva azt, hogy míg 1913-ban 4'95 katasztrális hold búza kellett a cselédbér értékének kifizetéséhez, addig 1919-ben 9'17 katasztrális hold! E csúcsponttól kezdve a gazda cselédköltsége csökkenő irányzatot mutat. Békeparitás alá csak 1921-ben 92-es, 1923-ban 90-es és 1925-ben 92-es indexszel kerül.

A cselédbérköltség eme változásaiból láthatjuk, hogy e három év kivételével a cselédbér kiszolgáltatása a gazdára tetemesen nagyobb terhet rótt, mint békében, amit a termésátlagok csökkenése magyaráz. Ezt a jelenséget még súlyosítja az a körülmény, hogy a gazda nem ugyanazon munkateljesítményért fizetett. A munkateljesítmény ugyanis országszerte csökkent, úgy a háború alatt, mint főleg a forradalmak következtében. Erre a körülményre később még rátérek, most csak jelezni kívántam fennforgását.

Összevetve az elmondottakat, arra az eredményre juthatunk, hogy a gazdasági cselédség az egész tárgyalt időszak alatt csaknem teljes békebéreket élvezett, a gazdára azonban ezen bérek kiszolgáltatása, tekintve a súlyos viszonyok folytán beállott termésnövekedéseket, a békebelinél sokkal nagyobb terheket jelentett.

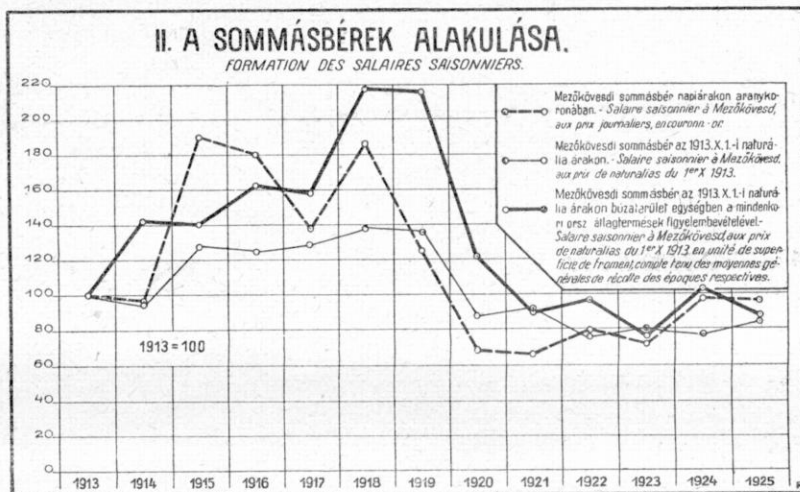
b) A mezőkövesdi¹⁾ sommásbérek értékváltozása. (II. sz. grafikon.)

1. A sommásbérek értéke napi árakon számítva, aranykoronában.

Az ily módon kiszámított sommásbér az ártényező módosító hatását is magában foglalja.

Ha a sommásbér változásait a grafikonon vizsgáljuk, úgy láthatjuk, hogy az első háborús év kisebb visszaesésétől eltekintve (index 97) a következő évben már eléri a 190-es indexet. Innen kisebb mérvű süllyedésekkel, azonban mindig a békeparitás fölé maradván, 1918-ban ismét 186-os indexszel szerepel. Ez évtől már megkezdődik a süllyedés, 1919-ben még 125-ös, 1920-ban már csak 68-as indexet mutat, 1921-ben pedig eléri mélypontját.

¹⁾ A sommásbérek változásainál alapul a mezőkövesdi sommásbéreket vettem fel, tekintve, hogy a mezőkövesdi sommások az ország legkülönbözőbb részein vállalnak munkát, s legtöbbször a helybeli sommás munkások bérmegállapításánál is ezeknek a bére szolgál zsinórmértékül.

Innen kezdve az értéke kisebb-nagyobb visszaesésekkel emelkedik és 1924—25-ben már 97-es, illetve 96-os indexen áll, azaz békeértékénél csak 3—4%-kal alacsonyabb.

Ezeket a kilengéseket vizsgálva, ezeknek okait a következőkben állapíthatjuk meg. Békében a sommásjárandóság részben naturáliákból, részben pénzből állott. A háború első éveitől kezdve a pénzárandóság mellé egy bizonyos mennyiségű búzájárandóság is lépett, ami egyrészt fedezte a pénzárandóság értékének csökkenését, másrészt tényleges béremelést is jelentett, amit a háborús munkahiány okozott. Ez a felemelt naturáliájárandóság a háborús magas árak mellett, azok értékét kiszámítva eredményezte a sommásbérek már tárgyalt háborús emelkedését.

A sommásbérek alacsonyosságát viszont az 1920—1921-es években a naturáliák árának rendkívüli alacsonyága magyarázza. Az innen kezdve lassan meginduló emelkedésük pedig nem tényleges mennyiségüknek emelkedését, hanem a terményárak fokozatos javulását tükrözi vissza. Tehát végeredményben itt is fennáll az a megállapítás, hogy a naturálbéreknek normális időkben használatos kiszámítási módja, ilyen változott viszonyok mellett nem szolgálhat összehasonlítások alapjául.

2. A sommásbérek értéke az 1913. X/1-i natura áraikon számítva.

Ha ily módon az ártényező kikapcsolásával kiszámított sommásbérváltozásokat vizsgáljuk; abból a szempontból, hogy a sommás számára az egyes években kiszolgáltatott értékek milyen változásoknak voltak alávetve, úgy azt látjuk, hogy ezek az értékváltozások sokkal kisebb kilengéseket mutatnak az előző számítási módnál.

A háború első éveitől elteltéig, a sommásbérek értéke 128-as és 136-os index körül mozog, azaz mintegy 30%-kal magasabbak békebeli értéküknél. Az 1920-as évtől kezdve pedig a 80-as index körül mozognak, tehát mintegy 20%-kal alacsonyabbak békeértéküknél.

A sommásbérek e változásait a következő okokra vezethetjük vissza. Háborús emelkedésüket az okozta, hogy mennyiségük naturáliákban emelkedett, úgyszintén a pénzárandóság is, habár nem is oly mértékben, mint azt a korona romlása előírta volna. A sommásbéreknek a háború utáni években bekövetkezett süllyedését arra vezethetjük vissza, hogy egyrészt a pénzárandóság a korona romlásának megfelelően nem emelkedett, másrészt a pénzárandóság pótlására felemelt naturáliamennyiség a pénzárandóság elértéktelenedését nem pótolta megfelelő mértékben.

Végeredményben a tárgyaltak alapján megállapíthatjuk azt, hogy a sommás munkások helyzete ezen mozgalmas időkhöz mérten kielégítően alakult, amennyiben a háború alatt mintegy 30%-kal

többet kerestek s az azóta lefolyt válságos évek alatt is csak mintegy 16—20%-kal kerestek kevesebbet mint békében.

3. A sommásbérek értéke az 1913. X/1-i natura áraikon számítva búzaterületegységben kifejezve, a mindenkorai átlagtermések figyelembevételével.

Ennél a számítási módnál az ártényező kikapcsolása mellett a sommásbéreknek csak mennyiség-szerű változása jut kifejezésre kapcsolatban azzal a körülménnyel, hogy a gazdának mekkora területre volt szüksége az egyes években a sommásbér ki-termelésére.

Ha azt vizsgáljuk, hogy a sommásbér kifizetése mekkora terhet rótt a gazdára a tárgyalt időszak alatt, úgy a következőket állapíthatjuk meg. Mindjárt a háború kezdetén a sommásbér kitermeléséhez szükséges terület jelentősen emelkedett. Ez az emelkedés csúcspontját 1918/19-ben éri el 218-as, illetve 216-os indexet mutatva, azaz más szóval kifejezve, ez években a sommásbér kitermelése több mint kétszer akkora területet vett igénybe, mint békében. Ez évektől kezdve a gazdára rótt teher fokozatosan csökken, s 1921-ben a sommásbér már csak 90-es indexen áll. A költséges csökkenés a legnagyobb mértékű 1923-ban, hol 76-os indexen áll, azaz a sommásbér kitermeléséhez szükséges terület csak 76%-át tette ki ez évben békebeli területének. Innen 1924-ben már 103-as indexével a békeparitás fölé kerül, s 1925-ben ismét 87%-ra csökken.

A sommásbérköltségeknek ezeket a változásait a következő okokra vezethetjük vissza. A háború alatt 1. a sommásbérek részben mennyiségyszerűleg is emelkedtek, 2. ugyanezen időkben a háborús viszonyok folytán a termésátlagok csökkentek. A háború utáni időkben egyrészt a sommásbérek mennyiségyszerűleg csökkentek, másrészt az átlagtermések a gazdasági viszonyok lassú javulásával fokozatosan emelkedtek. Ha azonban a sommásbérek ezen változásait általánosan a gazdára rótt teher nagyságát mérlegeljük, figyelembe kell venni azt a körülményt is, hogy a gazda ezen sokszor nagyobb költségeiért, csökkent munkateljesítményt kapott.

Tehát összefoglalva az elmondottakat, arra az eredményre juthatunk, hogy a gazda sommásbérköltségei a háború alatt igen nagy mértékben emelkedtek, habár ezeknek a nagyobb költségeknek ellenében kisebb munkateljesítményt kapott; a háború utáni időkben a sommásbér költségei kis mértékben csökkentek ugyan, de viszont itt is csak a békebelinél lényegesen kisebb munkateljesítményhez jutott.

c) A napszám-bérek értékváltozása.

(III. sz. grafikon.)

1. A napszám-bér aranykoronában. Ha a napszám-bérek változásait feltüntető grafikonra ránézünk,

mindjárt szembeötlik, hogy itt már sokkal nagyobb kilengések voltak, mint az eddig tárgyalt, főleg naturáliákból álló munkabérformáknál.

Ha az aranykoronára átszámított napszámbeváltásokat vizsgáljuk, itt azt látjuk, hogy a háboru első két évében a békeparitás alatt mozgó napszám-bér 1916-ban 121-es indexet mutat, mely 1918-ban 173 ig emelkedik. A háborús emelkedés e csúspontja után következő években erős zuhanásban van, 1922-ben elérve mélypontját, 19-es indexével, 1923-ban már emelkedést mutat, mely 1924-ben bekövetkezett rohamos emelkedésével a 95-ös indexét elérve már csak 5%-kal van a békenívója alatt. 1925-ben pedig 110-es indexével már túl is haladta békeparitását.

Ha ezeknek a kilengéseknek az okait kutatjuk, úgy azokat a következőkben ismerhetjük fel: a háboru első két évében, a békeparitáshoz alacsonyabb napszám-bérek okát a pénzromlás jelenségében kell keresnünk, ugyanis a háboru első éveiben a köztudatban még nem élt a papírkorona és aranykorona közti különbség s így minden béremelés keresztülvitele csak lassú tempóban haladhatott. A háboru további éveiben a mindinkább érezhető munkáshiány volt az oka a napszám-bérek erős emelkedésének. A háboru utáni évek rendkívül alacsony napszám-béreit több okra vezethetjük vissza. Így elsősorban arra az általánosan ismert jelenségre, hogy erősen romló valuta mellett a munkabérek sohasem tudnak lépést tartani a valuta értékeltelenedésével; a megállapított munkabérek esetleg pár hét alatt már csak egy hányadát teszik előbbi értéküknek. Ha a korona zuhanásszerű értékeltelenedését tekintetbe vesszük, úgy ez az állítás a legnagyobb mértékben igazolást nyer. Ezen ok mellett még két tényező volt, mellyel a napszám-bérek alacsonyágát magyarázhatjuk. Ezekben az években a mezőgazdaság intenzitása másutt tárgyalt körülmények hatására visszasüllyedt. A mezőgazdaság tehát kevesebb munkaerőt alkalmazott. A munkáskéz apasztása pedig főként a napszám-soknál mutatkozott, tekintve, hogy úgy a cseléd-ség, mint a sommásmunkások állandó jellegű munkakört látnak el, tehát ezek számának apasztására csak a napszám-sok után kerülhetne sor. A másik körülmény abban rejlik, hogy az eddig hadi és egyéb ipari üzemekben alkalmazott munkások az üzemredukciók folytán visszatértek a faluba és a mezőgazdasági napszám-sok csapatát növelték.

2. A napszám-bér értéke búzában.

Az előbbi vizsgálódás a napszám-bérek változásairól, nem nyújt kellő támpontot a változott napszám-bérek vásárlóerejéről, illetőleg arról, hogy az milyen értéket képviselt a munkásnak az egyes években. Ez okból vizsgáljuk meg azt, hogy búzáértékben kifejezve mint alakultak a napszám-bérek.

A háboru első két évétől eltekintve, amikor is mintegy 20%-kal állott a békeparitás alatt, a többi években már erősen a felett mozog, túlhaladva vásárlóerejével aranyértékét. 1918-ban 178-as indexszel áll békeparitása felett. Ez évtől kezdve értéke fokozatosan süllyed, azonban egészen 1923-ig nívója mindig felette marad az aranykoronában számított napszám-bérenívónak, mutatva azt, hogy ezen évek aranyban számított napszám-bérértékének vásárlóereje a naturáliákban nagy volt. (Hisz 1920-ban 4-47 koronás búzáár is volt!) A napszám-bérek búzában kifejezett értéke csak 1924/25-ben marad alatta aranyértékének, kifejezésre juttatva ezen évek magas búzárait.

Végeredményben azt láthatjuk, hogy a mezőgazdasági napszám-sok helyzete a háboru alatt lényegesen javult, a háboru után pedig a romló valuta mellett búzáértékben kifejezve sokkal kedvezőbb képet nyújt, mintha azt aranyra átszámítva vizsgálnók.

3. A napszám-bér értéke búzaterületegységben a mindenkor orsz. átlagtermések figyelembevételével.

Ennél a számítási módnál azt keressük, hogy a napszám-bér kifizetéséhez az egyes években mekkora búzaterület volt szükséges, tehát végeredményben a gazdának okozott költséget vizsgáljuk.

Ha tehát azt kutatjuk, hogy a gazda napszám-költsége hogy változott a tárgyalt időszak alatt,

úgy azt látjuk, hogy az 1915-ös és 1925-ös év kivételével ez a költség mindig nagyobb volt, mint a napszámár aranyban kiszámított értéke. Ennek a költségnek a mértéke a háború óta óriási módon emelkedett, 1918-ban eléri a 278-as indexet, azaz minden napszám búzaértékének kitermeléséhez majdnem háromszor akkora területre volt szükség. Innen a gazda költségei csökkenő irányzatot vesznek, de még 1920-ban is, mikor a napszám aranyértéke csak 32%-án állott békeértékének, ennek kitermeléséhez a békebeli terület 92%-a volt szükséges. Mélypontját a napszámárköltség e számítás szerint is 1922-ben éri el, innen 1924-ben már békeparitásra emelkedik, míg 1925-ben 6%-kal alatta mozog.

Végeredményben azt látjuk, hogy a napszámárak okozta költség a háború alatt nagy mértékben emelkedett. Egyrészt a napszámárak értékének tényleges emelkedése, másrészt a gazda átlagterméseinek nagymértvű csökkenése folytán. A háború utáni években főleg 1921/22—23-ban a napszámár költsége nagy mértékben csökkent, míg az utolsó két évben nagyjából békeparitáson volt. Itt ugyan csak figyelembe kell venni azt a körülményt, hogy a gazda költségei a valóságban magasabbak voltak a munkások csökkent teljesítőképessége folytán.

4. Rész- és szakmárbérek.

A részesmunkaviszonyokat vizsgálva a tárgyalt időszak alatt azok természetéből kifolyólag változás alig állott elő. A részes aratómunkásoknál, akik a mezőgazdaságban a részes szakmárbérek zömét képviselik, változás alig volt. Aratómunkásoknál ugyan az 1917 és 18-as években szörványosan béremelés is fordult elő, amennyiben egyes gazdaságokban a szokásos $\frac{1}{11}$ -ed részt $\frac{1}{10}$ -re emelték fel. A háború utáni időben azonban bérük ismét $\frac{1}{11}$ -ed részben alakult ki. E kisebbmértvű változáson kívül, mely a békeidőben is előfordult a vidékenként másképp alakult, változás a részesberekben nem igen fordult elő.

A szakmárbérek munkásoknál a helyzet hasonló volt. Változások csak annyiban fordultak elő, hogy a békeidőben pénzben megállapított szakmárbéreket legtöbbször naturáliákra változtatták át, amennyiben a folyton változó pénzérték nem szolgált biztos alapul. Pl. a szakmárbérek végzett cukorrépakészítés bérét, mely békében 24—26 korona körül mozgott katasztrális holdanként, átváltoztatták 120—130 kg búzára, ami ezen összegnek megfelelt.

5. Hadifogly-munkások.

A háborús munkáshiány enyhítésére a már tárgyalt munkáscsoportokon kívül hadifogly-munkásokat is alkalmaztak gazdasági munkákra. A hadifoglyok gazdasági munkára való alkalmazását első alkalommal a földművelésügyi miniszter 1915. évi

május 6-án kelt rendelete szabályozta. Eleinte csak 200-nál több foglyot foglalkoztatni tudó gazdaságok kaphattak hadifoglyokat. Később e számot 30-ra redukálták. A hadifoglyok után a gazda naponként és személyenként 6 fillért fizetett a hadikínestárnak s köteles volt ellátásukról gondoskodni. E mellett személyenként napi 30 fillér munkapótlékot kellett fizetni részükre.

A hadifoglyoknak ez a tartási költsége nem mondható túlságosan alacsonynak, amennyiben megfelel kb. $\frac{2}{3}$ — $\frac{3}{4}$ sommásköltségnek. S ha tekintetbe vesszük azt, hogy alkalmazási lehetőségük korlátozott volt, amennyiben az igásfogatok és haszonállatok mellett jól felhasználható foglyok egyéb gazdasági munkáknál a hazai munkásokkal nem vehették fel a versenyt, úgy láthatjuk, hogy ezeknek a szükségmunkásoknak az alkalmazása csak más, jobb megoldás hiányában történt.

*

Röviden összefoglalva az eddig elmondottakat, a mezőgazdaság munkáviszonyait a tárgyalt időszakban a következőkben vázolhatjuk.

A háború alatt a mezőgazdaság munkaköltségei emelkedtek, az emelkedés okait egyrészt a munkáshiány folytán előállott tényleges béremelésekben találhatjuk, másrészt a java fértilakosság bevonulása folytán ezeket a magasabb béreket, silányabb munkateljesítményekért kellett fizetni. Ezeknek az emelkedett munkaköltségeknek a terhét még csak fokozta az a körülmény, hogy ezek az emelkedett terhek részben éppen silányabb munkateljesítményből kifolyólag, de egyéb okok hatására is csökkent átlagterméseket terhelték. A háború utáni idők munkaköltsége általában csekély mértékben csökkent. A naturáliákon nyugvó munkaköltségek csak kis mértékben süllyedtek. A napszámárköltségek azonban már nagy mértékben visszaestek. Ha pedig ezeknek a csökkent napszámáraknak a jelentőségét a valóságnak megfelelően akarjuk a gazda szempontjából mérlegelni, úgy a következő szempontokat nem szabad figyelmen kívül hagyni:

1. Vizsgálunk kell azt, hogy ezek az egyes években igen alacsonyan díjazott napszámár-munkák, a gazda által felhasznált összes munkaerőnek mekkora részét teszik, azaz azt kell vizsgálnunk, hogy a napszámár-munkáknak az egyéb munkások által teljesített munkákkal szemben mi a jelentősége.

Több gazdaságban ez irányban végzett adatgyűjtés eredményeként a felhasznált munkanapok mennyiségéből átlagosan esik:

cselédekre	45%
sommásmunkásokra	25%
rész- és szakmárbérek munká-	
sokra	10%
napszámárosokra	20%
Összesen	100%

Ezek az adatok természetesen gazdaságunként változók. A legnagyobb ingadozás a felhasznált napszámnapoknál van. Így a vizsgált 7 gazdaságban 5—29%-ig változott a felhasznált napszámnapok aránya. A többi munkásnémnél ily mérvű eltéréseket az általuk teljesített munkanapok arányában nem találunk, tekintve, hogy alkalmaztatásuk állandóbb jellegű és munkakörük is évről évre ismétlődik. Megjegyzendő itt még az is, hogy ezek az adatok intenzív gazdaságokra vonatkoznak, hol nagy a munkafelhasználás. Extenzív viszonyok közt a napszám munka aránya még sokkal kisebb. Befolyással van erre még az a körülmény is, hogy az egyes gazdaságokban mennyire kiegyenlített a növénytermelés szervezete. Ahol a növénytermelés kiegyenlített szervezete folytán a munkák mennyisége is kiegyenlített az egyes időszakokban, ott oly mérvű munkatorlódás nem áll elő, melyet az állandó alkalmazottakkal idejében elvégezni ne lehetne.

Ezekből az adatokból kitűnik, hogy a gazdára nézve a napszám bérek csökkenése különösebb előnyt nem jelentett, tekintve, hogy a kis mértékben változott bérű naturáldíjazású munkásokon kívül csak mintegy 20%-ot tesz ki átlagban a napszámok által teljesített munkanapok mennyisége.

Azokban az években pedig (1921—23), amikor a napszám a legalacsonyabb volt, ennek felhasználása nemhogy emelkedett volna, hanem mintegy 25%-kal csökkent. Ez a különös jelenség abban lel magyarázatát, hogy egyrészt azokban az években a felhasznált összes munkanapok száma is kevesebb volt s a dolog természeténél fogva a napszám munkások redukálásán érezte elsősorban hatását, másrészt ezért a valuta romlása mögött messze elmaradt csekély pénzberért nem szívesen mentek dolgozni, hanem mindegyik napszámos igyekezett mint naturáldíjazású munkás elszegődni. Ezt az állítást igazolja az a körülmény, hogy a vizsgált gazdaságokban ebben a 3 évben a sommásmunkások által teljesített munkanapok aránya 20%-kal magasabb volt mint 1925-ben.

2. A napszámokra sem nehezedett ez az alacsony napszám oly súllyal, mint azt pénzben kifejezett alacsonyágából következtethetnénk. Ugyanis a mezőgazdasági napszámok rendszerint nem egyedül napszámkeresetükre vannak utalva, hanem egyéb módon is gondoskodva van ellátásukról. A nagybirtokon felhasznált napszámok igen nagy része a gazdasági cselédek gyermekeiből kerül ki, az ezen felül maradó napszám szükségletet fedező napszámok legnagyobb része pedig törpebirtokos, aki csak fennmaradt szabad idejében megy napszámra dolgozni, vagy pedig mint részesmunkás már megkereste az évi kenyérellátását, napszám munkát tehát csak szabad idejében vállal.

Ezen fejtegetésekből tehát kitűnik az, hogy a háború utáni évek alacsony napszám bérei sem a

gazdára nem jelentettek oly mérvű előnyt, mint azt alacsonyágából következtetni lehetne, sem a munkásokra oly mérvű hátrányt.

Ha a háború utáni évek munkaköltségének igazi súlyáról tiszta képet akarunk kapni, nem szabad egyéb körülményekről sem megfeledkeznünk. A legfontosabb jelenség itt talán a munkateljesítményeknek nagymérvű csökkenése. A háború és a forradalmak hatására ugyanis a munkások munkakészsége és teljesítménye lényegesen alatta marad békebeli teljesítményüknek. Tehát ha ennek a tényezőnek a figyelembevétele nélkül hasonlítjuk össze a munkabérek a békebeliekkel, úgy nem mérünk egyenlő mértékkel. Ezenkívül a munkásviszonyok terén egyéb szociális terhek is nehezedtek a gazdára, amik mind emelték munkaköltségét. A nagy munkásfeleslegre való tekintettel pl. a forradalmak utáni években miniszteri rendelet tiltotta meg a gazdáknak az aratógépek használatát, hogy így több munkás találhasson megélhetést. Ezzel azonban a gazda munkaköltségeit módfelett emelte.

Mindezeket egybevetve, bátran mondhatjuk, hogy a gazda munkaköltségei a háború utáni években sem csökkentek.

Végezetül azt látjuk, hogy a magyar mezőgazdaság munkadíjazása, mely túlnyomórésztben naturáliákon nyugszik, ezekben a mozgalmas időkben teljes mértékben megállotta a helyét, megóva úgy a gazdát, mint a munkást a nagyobb ingadozások káros hatásától.

VI. Az áralakulás vizsgálata az egyes üzemágak szempontjából.

A továbbiakban az egyes cikkek áralakulásának grafikus ábrázolása mellett tesszük vizsgálat tárgyává, hogy a tárgyalt 12 év leforgása alatt milyen volt az egyes fontosabb növénytermelési és állattenyésztési ágak helyzete. A közölt grafikonokban egyes jellegzetes mezőgazdasági termékek ára, és velük kapcsolatban jellegzetes termelési költségük van feltüntetve.

A búza- és cukorrépa termelés helyzete. Búza, cukorrépa, sommásbér, szuperfoszfát.

(IV. sz. grafikon.)

A búza ár vonala az első három háborús évben a békeparitás fölé emelkedett, 1917-től kezdve azonban fokozatosan süllyedve 1920-ban ért el mélypontjára (index 48), majd innen emelkedő irányzatot véve, 1922, 1924 és 1925-ben a békeparitás fölé került.

Azt a körülményt, hogy a búza és általában a gabonaneműek ára 1917-től 1924-ig alacsony szinten mozgott, a lehető legsúlyosabban kell mérlegelnünk. A mi természeti és közigazdasági viszonyaink kényszerítőleg írják elő azt, hogy mezőgazdasági

Munkabér-táblázat. — *Tableau de salaires.*A cselédbér értéke. — *Valeur des gages de domestiques.*

Év <i>Année</i>	A mindenkori áron <i>Aux prix d'époques resp.</i>		A z 1913. X. 1-i n a t u r á l i a á r a k o n <i>Aux prix de naturalias du 1 X 1913</i>				
	arany- koronában <i>en couronne-or</i>	index <i>indice</i>	arany- koronában <i>en couronne-or</i>	kg búzában <i>en kg. de fro- ment</i>	index <i>indice</i>	kat. hold búza- termésben <i>en récolte de fro- ment d'arp. cad.</i>	index <i>indice</i>
1913	812	100	812	3712	100	4 95	100
1914	939	115	800	3654	98	7 40	149
1915	1036	127	787	3595	97	5 14	104
1916	1086	133	773	3525	95	6 08	123
1917	842	103	753	3440	93	5 55	112
1918	1036	127	751	3430	92	7 15	144
1919	954	118	964	4400	118	9 17	185
1920	550	67	789	3600	97	6 55	132
1921	553	68	781	3563	96	4 57	92
1922	789	97	777	3550	95	5 92	120
1923	746	91	780	3562	96	4 46	90
1924	1057	130	785	3583	97	6 28	127
1925	904	111	786	3585	97	4 54	92

A sommásbér értéke. — *Valeur des salaires saisonniers.*

Év <i>Année</i>	A mindenkori áron <i>Aux prix d'époques resp.</i>		A z 1913. X. 1-i n a t u r á l i a á r a k o n <i>Aux prix de naturalias du 1 X 1913</i>				
	arany- koronában <i>en couronne-or</i>	index <i>indice</i>	arany- koronában <i>en couronne-or</i>	kg búzában <i>en kg. de fro- ment</i>	index <i>indice</i>	kat. hold búza- termésben <i>en récolte de fro- ment d'arp. cad.</i>	index <i>indice</i>
1913	62 91	100	62 91	287	100	0 38	100
1914	60 81	97	69 41	271	95	0 54	142
1915	119 61	190	80 71	368	128	0 53	140
1916	112 71	180	78 81	360	125	0 62	163
1917	86 69	138	81 46	371	129	0 60	158
1918	116 87	186	87 31	398	139	0 83	218
1919	78 65	125	85 62	391	136	0 82	216
1920	42 92	68	55 35	253	88	0 46	121
1921	41 34	66	57 71	264	92	0 31	90
1922	49 51	79	48 00	219	76	0 37	97
1923	44 78	71	50 24	229	80	0 29	76
1924	60 98	97	48 24	220	77	0 39	103
1925	60 51	96	56 60	258	90	0 33	87

A napszám bér értéke. — *Valeur des salaires à la journée.*

Év <i>Année</i>	Arany- koronában <i>En couronne-or</i>	I n d e x <i>Indice</i>	Kg búzában <i>En kg. de froment</i>	I n d e x <i>Indice</i>	100 napszám = kat. hold búzatermés 100 salaires à la journée - récolte de froment d'arp. cad.	I n d e x <i>Indice</i>
1913	1 66	100	7 6	100	1 01	100
1914	1 44	87	4 4	58	0 88	87
1915	1 65	99	6 1	80	0 87	86
1916	2 02	121	8 1	107	1 40	138
1917	1 83	110	9 8	129	1 58	156
1918	2 87	173	13 5	178	2 81	278
1919	1 28	77	8 4	111	1 75	173
1920	0 53	32	5 1	67	0 93	92
1921	0 36	22	2 7	36	0 35	35
1922	0 31	19	1 5	20	0 25	25
1923	0 44	27	2 5	33	0 31	31
1924	1 68	101	5 8	76	1 02	101
1925	1 83	110	7 5	99	0 95	94

termelésünkben a súlypontot a növénytermelésre és itt is elsősorban a gabonatermelésre helyezük. A búzának ez az alacsony ára a magyar gazdát s főleg az alföldi gazdát a legsúlyosabban érintette, hisz bevételeinek főtényezője a gabona-eladás.

A cukorrépa-termelés helyzetét vizsgálva láthatjuk, hogy a háború első éveiben hirtelen emelkedő sommásbérrek mögött a cukorrépa ára messze elmarad. 1917-ben emelkedésük már majdnem egyenlő, 1918-ban pedig a cukorrépa ára már 34%-kal jobban emelkedett, mint a megmunkáltatás költsége. E háborús csúcspontjuktól kezdve árak rohamosan csökkennek. 1920-ban a cukorrépa 65-ös indexével szemben a sommásbér indexe 68-at mutat. 1921-ben már a cukorrépa 50-es, míg a sommásbér 66-os indexszel szerepel. E mélypontjától kezdve úgy a sommásbér, mint a cukorrépa ára emelkedik, úgyhogy 1923-ban a répa ára már 20%-kal áll békeparitása fölött, míg a sommásbér mintegy 30%-kal áll ez alatt. A cukorrépa ára ez évtől csökkenve 1925-ben már csak 14%-kal áll békeára felett, a sommásbér viszont emelkedve csak 4%-kal áll ugyanez alatt.

Az áralakulás ilyen irányából arra következtethetünk, hogy a cukorrépa termelési költségei a háború alatt, kivéve az 1918-as évet nagymértékben emelkedtek, tekintve, hogy legfontosabb rezi-

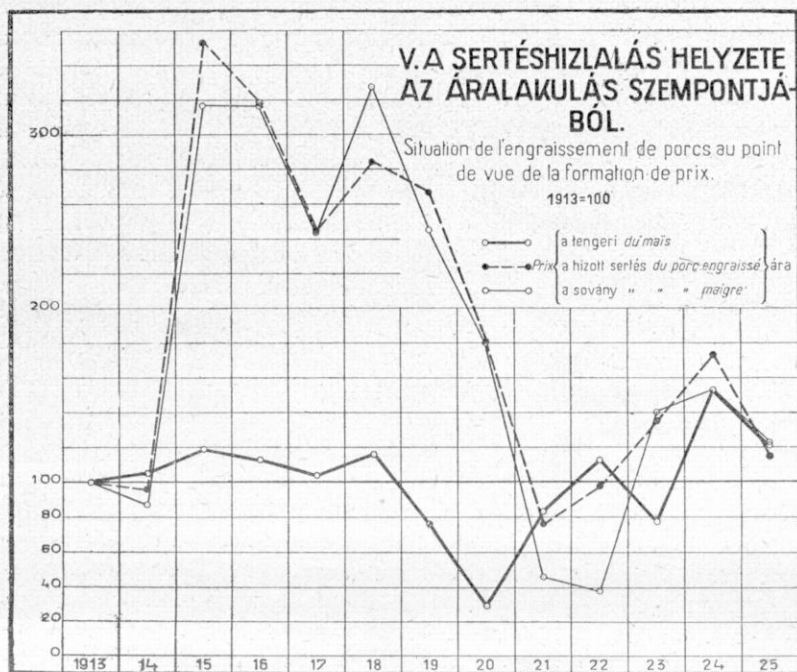

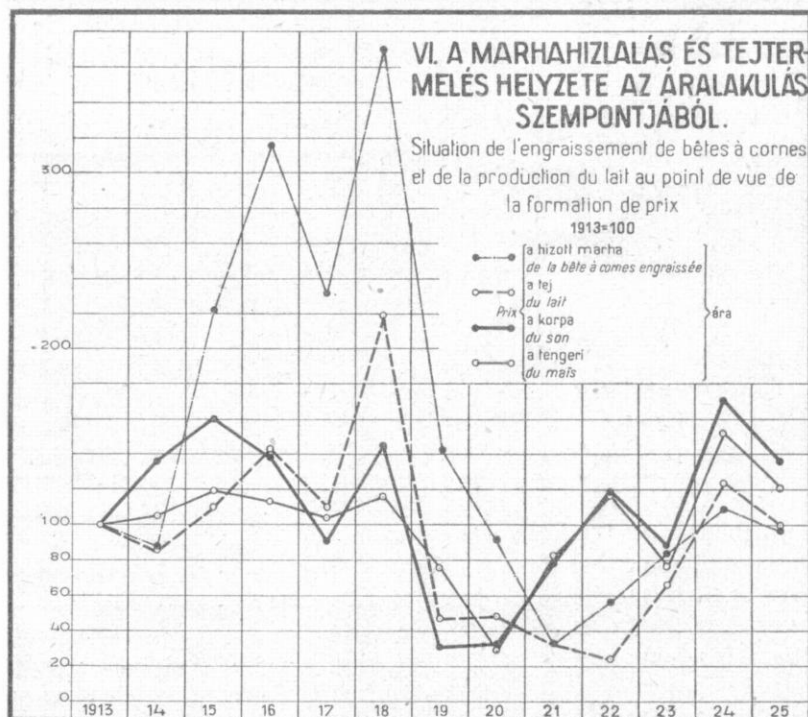
tételük, a megmunkáltatás költsége sokkal nagyobb mértékben emelkedett, mint a répa ára. A helyzet ugyanaz 1920—1921-ben, ahol a sommásbér csökkenése nem tartott lépést a répaárak erősebb esésével. 1922-től kezdve a helyzet megfordul, s az erősen emelkedő, s már a békeparitás felett mozgó répaárakat a munkaköltség nem követi. Végeredményben az tűnik ki, hogy a tárgyalt időszak nagy részében az áralakulás nem kedvezett a cukorrépa-termelésnek. A helyzet állandó javulása csak 1922-ben indult meg.

A szuperfoszfát ára, a háború első évétől eltekintve, a háború alatt fokozatosan emelkedett, úgyhogy 1916-ban indexe már lényegesen túlhaladta úgy a búza, mint a cukorrépa indexeit. A következő évtől kezdve egészen 1920-ig nem volt beszerezhető.

Ez a körülmény ismét arra utal, hogy a háborús áralakulás vizsgálatánál arra is figyelemmel kell lennünk, hogy egyes cikkek vagy nem voltak beszerezhetők, vagy az árak csak névlegesek voltak, tehát az áralakuláson kívül eső tényezők nagy mértékben éreztették hatásukat. 1920-tól kezdve a szuperfoszfát indexe csökkenő irányzat mellett 1922-ben a gabona indexe alá esik, majd a következő években többé-kevésbé követi a búzát.

A szuperfoszfát áralakulása, még amennyiben beszerezhető volt is, a háború alatt használati lehetőségeit csökkentette. 1922 óta azonban jövedelmező használatának a lehetőségei éppolyan mértékben fennállnak, mint a háború előtti években.

A sertéshízlalás helyzete. Hízott sertés, sovány sertés, tengeri.

(V. sz. grafikon.)

A vizsgálat tárgyát képező időszak alatt az áralakulás általában kedvezett a sertéshízlalásnak. Kivételt képez az 1914- és 1925-ös esztendő. Az 1915-ös évben az ugrásszerűen emelkedő hízott- és sovány sertésárak mögött a tengeri ára elmaradt. Ennek az évnek kedvező hízlalási konjunktúráját még emeli az a körülmény, hogy a hízott sertés ára jobban emelkedett, mint a sovány sertésé, tehát az alapsúlyon is volt nyereség. Az 1918-as még mindig igen kedvező évben a helyzet ennek megfordítottja, a sovány sertés ára emelkedett erősebben, ez némiképp rontja a helyzetet.

A legkedvezőbb azonban a helyzet 1920-ban, ahol a sertésindex 180, míg a tengeri indexe 30; ez annyit jelent, hogy minden kg. feletetett tengeri hatszor olyan mértékben volt jövedelmező, mint békében. Az 1921/22-es években a hízlalás dacára annak, hogy a tengeri indexe a hízott sertés fölé emelkedett, még kedvezőnek mondható, mert a beállítani való sovány sertés indexe igen alacsonyan mozgott, azaz minden felhízalt kg. sovány sertés 2,5-szeres áron értékesült, tehát a viszonylag magasabb tengeriárakat ez a körülmény ellensúlyozta. A sovány sertés alacsony ára viszont rámutat a sertésenyésztés, azaz a sovány sertés előállítás igen kedvezőtlen helyzetére. Az 1923 és 1924-es évek még kedvezőek a hízlalásra, az 1925-ös év azonban már kedvezőtlen, tekintve, hogy a tengeri és a sovány sertés ára erősebb emelkedést mutat, mint a hízott sertésé.

Figyelembe veendő azonban itt is az a körülmény, hogy az áralakuláson kívül álló tényezők hatásukat ebben az esetben is igen erősen éreztették, amennyiben az árpa és tengeritermés ismételt hatósági igénybevétele folytán a mezőgazdaság a háborús sertéskonjunktúra lehetőségeinek csak kisebb hányadát tudta kihasználni.

A marhahízlalás és a tejtermelés helyzete. Hízott marha, tengeri, tej, korpa.

(VI. sz. grafikon.)

Az áralakulás hatása a marhahízlalás jövedelmezőségére az 1914-es évtől, mely kedvezőtlenül alakult, fokozatosan kedvezőbbé válik, azonban a konjunktúrának a gazdák által való kihasználására ugyanaz áll, amit a sertéshízlalásról mondtunk. Az 1918-ban csúcspontját elérő hízott marhaárak mögött a tengeri messze elmarad. 1919—1920-ban a marhaárak erősen zuhannak, de a tengeri zuhanása még erőteljesebb, úgyhogy mind e három évben a feletetett tengeri háromszoros áron értékesült. Az 1921—22-es években a helyzet teljesen megfordult. A tengeri ára mutat fel kétszeres emelkedést a marhaárral szemben. Ezzel a konjunktúrát a legkedvezőtlenebb helyzet váltja fel, mely 1923-ban enyhül, 1924/25-ben azonban ismét kedvezőtlenebbé válik.

A tejtermelés helyzete 1914—15-ben tekintetbe véve az erőtakarmányokat képviselő korpaárakat, kedvezőtlenül fordult, 1916—17—18-ban azonban a tej ára 200-as indexet is elérve, kedvezővé válik. 1919-ben és 1920-ban a tejárakban erős árzuhanás következett be, aminek hatását némileg csökkenti a korpaárak erősebb esése. A következő évben a tej indexe tovább zuhan, míg a korpaindex a tej áremelkedésénél 2,5-szer magasabbra emelkedik. Az 1922-es évben a 24-es tejindexszel szemben a korpa 118-as indexet mutat, azaz a tejindex nivójának 5-szörösét éri el. E két évben a tejtermelés a legnehezebb helyzetbe került, amennyiben minden liter tej előállításához szükséges korpa 5-ször olyan költséget jelent, mint normális időkben. Az 1923-as évben a helyzet erősen javult, az ezt követő évben ismét rosszabbra fordult.

Az áralakulásnak a tejtermelésre rendkívül kedvezőtlen irányzata a szarvasmarhatartásban szükségszerűen változásokat idézett elő. A tenyésztéses tehenészetekben a súlypont a tömegnevelésre helyeződött. A tejtermelés és a kvalitásra dolgozó te-

vezőtlen irányzata a szarvasmarhatartásban szükségszerűen változásokat idézett elő. A tenyésztéses tehenészetekben a súlypont a tömegnevelésre helyeződött. A tejtermelés és a kvalitásra dolgozó te-

nyészállatelőállítás háttérbe szorult. A tej és a hús értékviszonya eltolódott, míg 1913-ban 1 kg. élősúlyú hizott marháért 5 liter tejet kellett adni, addig 1922-ben 12 liter.

Az áralakulás ilyen iránya a belterjes tisztán lefejő tehenészeteknek nem kedvezett. Igaz, hogy a hizlalás kedvező volt, minthogy azonban a lefejő tehenészetekben a borjút 3 hetes korában már értékesítik s nem nevelik fel, az áralakulás határozottan károsan hatott, hisz a tej hússá alakítva, kétszeres áron értékesült. A célszerűség tehát azt parancsolta, hogy minden borjút fel kell nevelni. Az 1924—1925-ös esztendőben ezen irányzatban némi változás észlelhető, amennyiben az állatárak esése következtében a tejtermelés ismét előtérbe nyomult.

Ha most a tárgyalt áralakulás alapján összehasonlítást teszünk a marhahizlalás és tejtermelés helyzete közt, úgy az tűnik ki, hogy jövedelmezőség szempontjából a hizlalás mindig kedvezőbb helyzetben volt. A tejtermelés jövedelmezősége követte ugyan a hizlalás irányát, de mindig alatta maradt. Ez a körülmény magyarázza meg azt a jelenséget, hogy a tárgyalt időszak alatt a tehenészetek úgy számbelileg, mint teljesítmény tekintetében visszaestek.

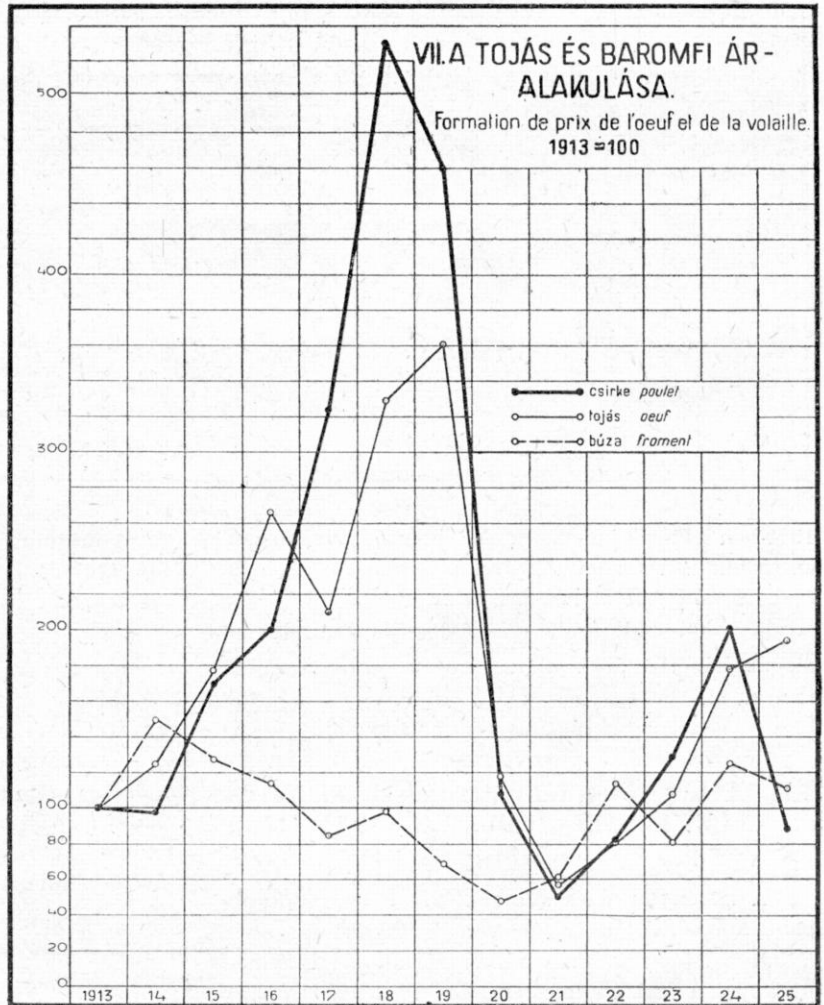
A baromfitartás helyzete.

Sütni való csirke és tojás.

(VII. sz. grafikon.)

Ha rátekinünk a grafikonra, úgy mindjárt szembeötlik, hogy a kisgazdaságok e jellegzetes két terméke volt az a két cikk, amely a háborús áremelkedések közül a legmagasabb színvonalát érte el.

A csirke árának ezt a szertelen emelkedését, mely 1918-ban 530-as indexével elérte csúcspontját, a tojás ára csak a háború első három évében szárnyalta túl, a többi években jelentősen alatta maradt. 1919 és 1920 közt az árak zuhanásban vannak, 1921—22-ben már békeparitás alá kerülnek, 1923—24-ben ismét erős emelkedésben vannak. 1925-ben irányaik szétválván, a tojás ára tovább emelkedik, míg a csirke ára 55%-os áresést szenved.

A háborús áralakulás szertelen hullámzásai közül is messze kiválik a tojásnak és a baromfinak nagymérvű áremelkedése. Ha e mellett tekintetbe vesszük, hogy az áralakulás a legtöbb egyéb állattartási ágra is kedvezően alakult, kitűnik, hogy a tárgyalt időszak áralakulása inkább az állattenyésztő kisüzemre volt kedvezőbb, mint az inkább növénytermesztő nagyüzemeinkre.

A legfontosabb üzemi kellékek áralakulása.

(Szén, fa, téglá, vas, eke, zsák.)

(VIII. grafikon.)

Jellemző ezen az ábrázoláson, hogy a hazai barnaszén az egyedüli cikk, amely békeparitás alá sohasem süllyedt, még az 1920—21. és 22-es években sem, mikor pedig a legtöbb cikk a békeparitás felén állt. Feltűnő az árugrásra az utolsó két évben, ahol 274-es s 256-os indexével az összes mezőgazdasági és ipari termékek közt a legmagasabban áll.

Érdekes az eke áralakulása. Ez az a cikk, amely az egész időszak alatt a békeparitás körül mozgott,

1921-ben 42-es indexig esik, innen fokozatosan emelkedik s legmagasabb áremelkedése 1925-ben is csak 10%-ot tesz ki békeára felett.

A többi cikk áralakulásánál jellemző, hogy a magas háborús árak után 1920—21—22-ben mind mélyen a békeparitás alatt állottak s 1923-tól kezdve ismét a békeparitás fölé emelkedtek.

VII. A hét főtermény termelési adatai és az állatállomány változása 1911—1925 között.

A növénytermelés adatai közül a legfontosabb gabonaneműnek, a búzának a helyzetét vizsgálva láthatjuk, hogy a kedvezőtlen áralakulás eredményeként a búza vetésterülete 1921-ig 30%-kal csökkent. Ettől az időponttól kezdve (búza szabadforgalma) az emelkedő gabonaárak magukkal vonták a termésterület emelkedését, mely 1925-ben már csak 6%-kal van alatta békebeli területének.

A rozstermelés helyzetét vizsgálva láthatjuk, hogy a learatott terület a kedvezőtlen árak hatására folytonosan csökkent, ez a csökkenés, akár csak a búzánál, 1921-ben éri el legmélyebb pontját, amikor is területe a békebeli területének mintegy 22%-ával csökkent.

Az árpatermelésnél ugyanezt a folyamatot figyelhetjük meg. Termésterülete ennek is 1921-ben a legalacsonyabb, mikor is mintegy 33%-kal van békebeli területe alatt.

A zabstermelésnél hasonló a helyzet. Termésterülete ennek is 1921-ben legkisebb, mintegy 27%-os csökkenést felmutatva.

A tengeritermelés a háborúban szintén hanyatlásnak indult, úgy termésterületre, mint termésátlagra nézve. Ez a helyzet 1921-ben már megváltozott. Nagy mértékben nő úgy a bevetett terület, mint a termésátlag. 1925-ben a learatott terület majdnem $\frac{1}{4}$ -ével felülmúlja békebeli területét s a termésátlagok már a békenívó felett mozognak.

A termelésnek háborús visszaesése magyarázatát abban leli, hogy a tengeri ára egészen 1921-ig igen alacsonyan mozgott. A tengeritermelés ezutáni nagyarányú fellendülését egyrészt az a körülmény okozta, hogy az ország megcsönkítése következtében épp a legjobb tengeritermő vidékeinket veszítettük el s a csonka ország eddigi termelése a szükségletet nem fedezte, másrészt pedig a földreform következtében a tengeritermelést előnyben részesítő kis- és törpebirtokos elem

aránya megnőtt. Így ezek a körülmények az emelkedő árakon keresztül hatva a termelésre, adják magyarázatát a tengeritermelés fellendülésének.

Ha a gabonaneműek termésátlagát vizsgáljuk, azt tapasztalhatjuk, hogy termésterületük csökkenése mellett átlagterméseik is csökkentek. Ennek magyarázatát abban a körülményben kereshetjük, hogy a gabonaneműek ára a vizsgált időszak alatt majdnem mindig relatív a legalacsonyabb volt, s a háborús viszonyok folytán, ahová az áralakulás ösztönző hatásának hiánya is beletartozott, megművelési intenzitásuk is csökkent.

A burgonyatermelés helyzetét vizsgálva láthatjuk, hogy termésterülete a háború alatt nagyobb változásoknak nem volt kitéve. 1915-ben termésterülete egy kissé emelkedett. E jelenséget a kedvező burgonyaárakkal magyarázhatjuk. Az 1918-ban, a learatott területben beállott csökkenés magyarázatát az áralakuláson kívül inkább abban a körülményben kell keresnünk, hogy a burgonyakiszedés már a forradalmi időkre esett, amikor is igen sok helyen a burgonya a földben maradt kiszedetlenül. 1920-tól a javuló árak mellett termésterülete már meghaladta békebeli területét. 1921-ben ez a területi emelkedés 11%-ot tett ki. A következő években csekély visszaesések mellett területe mindig a békebeli terület fölött mozgott.

A cukorrépa termésterületének nagymérvű visszasüllyedését láthatjuk a tárgyalt időszak alatt, mely visszasüllyedés 1919—1920-ban majdnem 50%-os volt. A kedvező áralakulás hatására ettől kezdve állandó emelkedést mutat s az utolsó 2 évben 1924—25-ben már békebeli területét felül is múlja. Termésátlagai a háború elejétől kezdve szintén hanyatlanak. Javulás 1923-ban kezdődik s az utolsó évben már csak 9%-kal van alatta békebeli termésátlagának. A termésátlagok visszaesésének legfőbb oka az istálló- és műtrágyázás visszaesésén kívül a termelés technikájának általános hanyatlásában kereshető, mely körülményre az igé-

nyes cukorrépa erősen reagált terméscökkenésével. Az utóbbi években azonban már a cukorrépatermék átlagai is öröndetes javulást mutatnak.

A következőkben az állattenyésztés főbb ágait tesszük vizsgálat tárgyává. Az idevonatkozó statisztikai adatok sajnos, hiányosak, mert a földmívelésügyi minisztérium évi átlagösszeírásai 1922-ig szüneteltek.

Az ország szarvasmarhaállománya még 1922-ben, tehát az első összeírás-évben is erősen alatta van békelétszámának. A háború alatt nagy mérvben ritkult a szarvasmarhaállomány. Ezt a folyamatot csak betetőzte a bolsevizmus és a román rablás, úgyhogy a szarvasmarhaállomány minden valószínűség szerint mélypontját 1919-ben érte el. Ez évtől kezdve már fokozatos szaporodás látható. Azonban a kedvezőtlen áralakulás hatása alatt létszáma még 1925-ben is mintegy 10%-kal alatta van a békelétszámának.

Lóállományunknál hasonló az eset, amennyiben: ez is valószínűleg 1919-ben érte el mélypontját s az első adat, az 1922-es, már egy magasabb fejlődési fokot mutat. Ez a fejlődés tovább folytatódik s 1925-ben lóállományunk már majdnem elérte békelétszámát.

Sertésállományunk, habár javulás itt is látható, még igen erősen mögötte marad békelétszámának. Igen érdekes megfigyelni, hogy ennél a nagy szaporaságú állatnál, mellyel könnyen lehet a változó helyzethez alkalmazkodni, az áralakulásnak mily döntő szerepe van. Az igen kedvezőtlen 1922-es év hatására, amikor a sovány sertés ára folytonos zuhanás után magas tengeriár mellett 60—65%-os áresést szenvedett a békeparitás-hoz viszonyítva, a következő 1923-as évben a sertéslétszám az előző évvel szemben mintegy 15%-os visszaesést mutat. A következő években a javuló sertésárakkal karöltve a sertéslétszám is rohamosan emelkedik.

Juhállományunknál szintén megfigyelhető ez a jelenség, amennyiben az 1922-től fokozatosan javuló gyapjúárát a juhállomány erős emelkedése követi.

Állataink teteményképességének változásáról sajnos, általános érvényű adatok nem állnak rendelkezésre. Köztudomású dolog azonban, hogy főleg a legfontosabb állattenyésztési ágban, a szarvasmarhatenyésztésben a tejelési eredmények a nagy háborús visszaesés után fokozatosan javulnak, amely javulás a legfontosabb lépés szarvasmarhatenyésztésünk emelkedéséhez.

Összefoglalás.

Ha a tárgyalt áralakuláson végigtekintünk s azt vizsgáljuk, hogy általában hogy hatott a mezőgazdaságra, úgy több feltűnő jelenséget veszünk észre. Úgyszólván az egész háború alatt az állat-

tenyésztésnek kedvezett az áralakulás. Míg az állatárak a békebeli árak többszörösén állottak, addig a növényi termékek csak a békeparitás körül mozgáltak. A háborút követő években már váltakozóan hatott az áralakulás. Az áralakulás általában a kisgazdaságoknak vált inkább előnyére, tekintve, hogy ezeknél a termelés súlypontja inkább az állattenyésztésben van. A nagy gazdaságok közül pedig azok az intenzív üzemek élvezték nagyobb mértékben a kedvező áralakulást, amelyek sok állatot tartottak, sok sertést és marhát hizlaltak. Legrosszabb helyzetben voltak az egyoldalú, extenzív gabonatermelő gazdaságok.

Érdekes jelenség, hogy a legkülönbözőbb mezőgazdasági és ipari cikkek ára 1921—22—23-ban nagyrésztben mélyen a békeparitás alatt mozgott. Tény az, hogy a koronaromlás idején az áruk ára követte ugyan a valutakurzust, azonban csekélyebb mozgékonyáguknál fogva mindig nagymértékben e mögött maradt.

E helyütt még egyszer nyomatékosan rá kell mutatni arra a körülményre, hogy a tárgyalt mozgalmak időszak alatt az áralakuláson kívül álló tényezőknek mily fontos szerep jut a mezőgazdaság helyzetének megbírálásánál. E tényezők közül kettő emelkedik ki mint legfontosabb és legjellegzetesebb. Az egyik a háborús áruhiány, a másik a különböző hatósági kényszerrendszabályok és korlátozások.

II. rész.

A mérlegelt mezőgazdasági jövedelmezőségi index.

I. A mérlegelt index fogalma.

A továbbiakban azt vizsgáljuk, hogy a tárgyalt időszak áralakulása végeredményben milyen hatással volt egy konkrét birtoktípus jövedelmezőségére.

Az eddig tárgyalt nem mérlegelt indexszámítások alapján láttuk, hogy hogyan változtak az egyes mezőgazdasági termékek és rezsítételek, láttuk, hogyan változott az egyes években az egyes növényi és állati termékek ára és az ezekhez fűződő rezsítételek, mint pl. a munkabér, műtrágyaárak és egyéb üzemanyagok árai.

Ha szakszerűen vizsgáljuk ezeket az indexváltozásokat, ismerve az egyes áremelkedések összefüggését és hatását a mezőgazdasági üzemre, már ebből is hasznos következtetéseket vonhatunk le az egyes üzemágak helyzetére vonatkozólag. Ha azonban ezeket a megállapításokat csak az egyes üzemágakra vonatkozólag némiképp is konkretizálni akarjuk, úgy kénytelenek vagyunk jövedelmi számításokra támaszkodni. Az egész üzem helyzetére vonatkozólag azonban konkrét eredményre e módszerrel nem juthatunk. Ugyanis ha azt vizsgáljuk, hogy általában a mezőgazdaságra

s az egyes üzemtípusokra az egyes bevételi vagy kiadási tételek árváltozása milyen hatással van, mindig egy ismeretlen tényezővel állunk szemben. Ez az ismeretlen tényező abban a körülményben rejlik, hogy nem tudjuk pontosan mérlegelni azt, hogy az egyes bevételi vagy kiadási tételek változásának milyen fontossága van az egész üzem tisztajövedelmének kialakulása szempontjából. Az egyes tételek egyenlő változása a jövedelmezőség szempontjából egészen különböző fontossággal bír. Ha pl. viszonyaink között a búza ára 10%-kal emelkedik, ez sokkal nagyobb mértékben emeli a tisztajövedelmet, mintha a mák ára akár 100%-kal emelkedik is, mert a gabonaeladás aránytalanul sokkal jelentősebb tétele a gazda bevételeinek, mint a mák. Ugyanez a helyzet a kiadásoknál is. Ott is egészen más jelentősége van pl. a munkabér emelkedésének, mint mondjuk a kenőanyagok ugyanolyan mérvű drágulásának.

Ezt az ismeretlen tényezőt igyekszik kiküszöbölni a mérlegelt index azáltal, hogy egy konkrét esettel kapcsolatban mérlegeli azt, hogy az egyes tételeknek a végeredmény szempontjából milyen a súlya.

II. A mérlegelés módszere.

A mérlegelés keresztülvitele mezőgazdasági indexnél igen nagy nehézségekbe ütközik. Már egy mérlegelt fogyasztói index felállításánál is felmerül az a nehézség, hogy melyik legyen az a fogyasztótípus, amelyiket a fogyasztók helyzetének képviselőjeként szerepeltetünk. A fogyasztók összességének helyzetét hűen reprezentáló index felállítása nagy nehézségbe ütközik, tekintve, hogy a fogyasztók összességét igen sok különféle igényű és fogyasztóképességű réteg alkotja. A kérdést ily mérlegelt indexnél úgy oldják meg, hogy a létfenntartási költségeket számítják fel a legegyszerűbb fogyasztótípussal kapcsolatban. Az ily módon nyert eredmény nem fogja ugyan hűen képviselni az összes fogyasztók helyzetét, azonban helyzetüknek irányváltozásaira mégis rámutat.

Egy mezőgazdasági jövedelmezőségi index felállítása, amely az áralakulás hatását az összes mezőgazdasági üzemekre helyesen mutatná, szintén a lehetetlenséggel határos, hiszen az egyes üzemek bevételi és kiadási tételeinek aránya és fontossága különböző. Azonos természeti és közgazdasági viszonyok közt az áralakulás hatását a legnagyobb mértékben az üzem nagysága és az intenzitás foka befolyásolja. Egészen másképp oszlanak meg a kisgazdaság bevételi és kiadási tételei, mint a nagybirtoké. Az üzemben felhasznált és az eladásra kerülő termékek aránya is egészen más e két birtoktípusnál, mint már azt az előző részben érintettem s ugyancsak egészen mások a viszonyai e tekintetben egy extenzív, mint egy intenzív üzemnek.

A felsorolt nehézségeket figyelembe véve a megoldás itt sem lehet más, mint hogy felveszünk egy birtoktípust, amelyre elkészítjük a mérlegelt jövedelmezőségi indexet, mely az ehhez hasonló típusú gazdaságok helyzetét képviseli. A többi üzemtípusok helyzetének megítélésénél azonban csak mint iránymutató szerepelhet, mely a változás nagyságát nem mutatja pontosan, hanem csak a változás irányát.

Hogy az áralakulás mily hatással van az egész ország mezőgazdaságának jövedelmezőségére, mérlegelt index segítségével megközelítő pontossággal is csak úgy lehetne meghatározni, ha az Alföld és a Dunántúl helyzetének képviselőjeként nagyobb számú jellegzetes nagy- és kisbirtok üzemviszonyait feldolgozva elkészítenék ezek mérlegelt jövedelmezőségi indexét. A kérdés ilyen való megoldása azonban nagyobb szabású előmunkákat igényelne.

További fejtegetéseinkben arra törekszünk, hogy a nagybirtok mérlegelt jövedelmi indexével kapcsolatban rámutassunk az áralakulás hatására. A nagybirtok képviselőjeként alapul Hensch Árpád mezőgazdasági üzemtanában szereplő üzemtervben feldolgozott 1.000 kat. holdas gazdaságot vettünk fel. A mérlegelés alapjául ezen gazdaság jövedelmi előirányzata szolgált.¹⁾ E jövedelmi előirányzatban a gazdaság belső forgalma

¹⁾ A jövedelmi előirányzaton annyi változtatást tettem, hogy 1.) felvettem 120 drb. vásárolt sovány sertés kihizlalását, erre felhasználtam a rendelkezésre álló 353 q tengerit és az árpából 300 q-t s a napszámberékekhez hozzáadtam 3 napszamos félévi bérét, hogy így egyrészt a hizlalási konjunktúrák némileg jelentkezzenek, másrészt pedig nem is indokolt, hogy ily takarmánykészletek mellett sertéshizlalás ne szerepeljen. 2.) Nyug- és kegydíjak, jutalmak címén szereplő 1600 K kiadást a napszámberékekhez számítottam hozzá, a hivatalos vendégek ellátása címén szereplő 400 K-t pedig a birtokos munkadíjához adtam hozzá, hogy ezen tételek, melyeknek változása megbízhatóan meg nem állapítható, a számítás áttekinthetőségét ne zavarják. 3.) Az 5600 K-t (1913-ban a kiadások 5·8%-át) kitevő adót, a kiadásokból kihagytam. Ennek a tételnek a kihagyása az 1913-as tiszta jövedelmet kerekén 12%-al emelte. Ezen fontos tétel kihagyására az a körülmény kényszerített, hogy a tárgyalt időszak egyes éveire az összes adóterhet aranykoronában csak némi pontossággal is megállapítani nem lehet, tekintve ezen évek bonyolult, kapkodó adórendszerét és e mellett a folyton értékteleenedő papírkoronát. A pénz folytonos értékteleenedése mellett a papírkoronában megállapított, egyenes adóösszeg tényleges nagysága egyedül attól függött, hogy ki meddig bírta halasztani a befizetést. Ily körülmények közt az adóösszeg nagyságát, csak némi pontossággal is megállapítani és összehasonlítás tárgyává tenni lehetetlen. Ezen indokok vezettek arra, hogy a kiadások mérlegelésénél az adókat mindvégig kihagytam s a tiszta jövedelmet az adóköltés nélkül számítottam. Az adózás kérdése különben elvileg nem is tartozik szorosán véve az áralakulás körébe.

nem szerepel, tehát nincsenek feltüntetve azon termékek, melyek az üzemben nyernek felhasználást.¹⁾ Bevételeként szerepelnek az eladható feleslegek, kiadásként a felmerülő készpénzkiadások. Tehát a gazdaságnak csak a külvilággal való forgalma szerepel, amire tulajdonképpen az áralakulás hatással van.

Az alábbiakban a mérlegelés alapjául szolgáló gazdaság néhány fontosabb s a jövedelmességéhez szükséges adatát ismertetem. A birtok jó közgazdasági viszonyok közt fekszik, vasúttól 2 km. távolságban. Művelési ágak megoszlása:

Beltelek és utak	20 k. hold
Szántóföld	900 „ „
Öntözhető rét	25 „ „
Közönséges rét	35 „ „
Legelő	20 „ „
Összesen	1000 k. hold

A birtok talaja: 630 hold közép kötöttségű mély rétegű televényes vályogtalaj, sárga homokos altalajjal, ennek átlagtermése búzából 10 q, lóheréből 24 q, cukorrépából 180 q, tehát elsőosztályú szántó; 370 hold sárga homokos vályog, vasagos homok altalajjal, here és lucerna nem díszlik, átlagtermése rozsból 9 q, baltacimből 15 q, tengeriből 12 q, tehát jó minőségű rozstalaj.

1. Tőke megoszlás:

1. Telkek értéke:	615.000 K	77%
2. Épületek „	185 000 „	23 „
<i>Alaptőke:</i>	800.000 K	100%
3. Holtleltár értéke:	45.000 K	5,6%
4. Eleveleltár „	165.000 „	20 „
5. Forgótőke „	63.000 „	7 „
		34,1%
<i>Üzemtőke:</i>	273.000 K	
Összesen: 1.073 000 K		

Ezen összeállításnál figyelembe vettem azt a körülményt, hogy Hensch összeállításától (1906) 1913-ig, mely évre a mérlegelt index vonatkozik, már szintén voltak áreltolódások. A szereplő tőkék tehát az 1913-as áraknak megfelelően vannak átértékelve. Henschnél az egész gazdaság tőkeértéke 799.600 K, ami 75%-át teszi ki az 1913-as értékének.

2. A gazdaság bevételeinek és kiadásainak megoszlása 1913-ban.

A közölt két kimutatás, a gazdaság bevételeiről és kiadásairól, képezi az alapját a mérlegelt indexszámításnak. A következőkben azt kutatjuk,

¹⁾ Például cselédberéből csak a pénzjárandóság szerepel, a természetbeli járandóságok nincsenek feltüntetve.

A mérlegelés alapját képező üzemi bevételei és kiadásai.

Recettes et dépenses de l'exploitation faisant la base de la pondération:

Bevétel. — Recettes.

1913. X/1.
korona
couronn.

1. Növényi termékek eladásából.

De la vente de produits végétaux.

852 q búza à 20,40 K — 852 q de froment à 20,40 c.	17.360—
1100 q árpa à 13— K — 1100 q d'orge à 13— c.	14.300—
10.500 q cukorrépa à 2,23 K — 10.500 q de betterave à sucre à 2,23 c.	23.380—

2. Állatok és állati termékek eladásából. — De la vente d'animaux et de produits animaux.

12 drb. hizóökök à 660 kg. à 0,93 K — 12 boeufs en engraissement, à 660 kg. à 0,93 c.	7.360—
120 drb. hizósertés à 160 kg. à 1— K — 120 porcs en engraissement, à 160 kg. à 1— c.	19.300—
120 drb. tehén után 220 000 lt. tej, à 0,21 K 220.000 litres de lait, de 120 vaches, à 0,21 c.	46.150—
40 borju à 60 kg. à 1— K — 40 veaux, à 60 kg. à 1— c.	2.400—
10 üsző és bika à 350 kg. à 1— K — 10 génisses et taureaux, à 350 kg. à 1— c.	3.500—
40 mustraállat à 500 kg. à 0,50 K — 40 animaux destinés à l'engraissement ou à la vente, à 500 kg. à 0,50 c.	10.000—

Bevétel összesen: — Recettes totales: 143.750—

Kiadás. — Dépenses.

1913. X/1.
korona
couronn.

1. Munkaköltség. — Frais de travail.

A birtokos munkadíja — Travail du propriétaire	2.800—
Segéd fizetése és ellátása — Salaire et nourriture d'un aide	1.200—
Cselédek készpénzbére — Gages en argent des domestiques	4.000—
Napszám és szakmánybérek — Salaires à la journée et salaires saisonniers	27.610—

2. Tőkefenntartás. — Entretien de capital.

Épületek fenntartása és tűzbiztosítása 140.000 K — Entretien de bâtiments et leur assurance contre l'incendie 140.000 c.	2.800—
Holt leltár fenntartása és tűzbiztosítása 45 000 K 15%-a — Entretien de l'inventaire mort et assurance contre l'incendie de celui-ci, 15% de 45 000 c.	6.750—
12 drb. ló elhasználása 8.000 K 10%-a — Usure de 12 chevaux, 10% de 8000 c.	800—
12 drb. ökör vételára à 600 K — Prix d'achat de 12 boeufs, à 600 c.	7.200—
1 bika beszerzése — Acquisition d'un taureau	1.000—
120 drb. sovány sertés à 60 kg. à 1,20 K 120 porcs maigres, à 60 kg. à 1,20 c.	8.060—
Állatállomány biztosítása elhullás ellen 164.900 K a lattőke után 4% ill. kockázatra — Assurance en cas de mort du bétail d'après un capital en bétail de 164.900 c, 4%, resp. à risque	6.590—

	1913. X/1. korona couronn.
Termény- és anyagkészlet tűzbiztosítása 150 000 K 0,5%-a — <i>Assurance contre l'incendie des provisions de produits et de matériel, 0,5% de 150.000 c.</i>	750—
Vetések biztosítása jég ellen 75.000 K 1%-a — <i>Assurance contre la grêle des cultures, 1% de 75.000 c.</i>	750—
3. Anyagfelhasználás. — <i>Emploi de matériel.</i>	
5 q lóheremag à 220 K — <i>5 q de graines de trèfle à 220 C.</i>	1.100—
25 q bükköny à 24 K — <i>25 q de graines de vesce à 24 c.</i>	600—
1 q lucernamag — <i>1 q de graines de lucerne</i>	142—
25 q baltacimlag à 48 K — <i>25 q de graines de sainfoin à 48 c.</i>	1.200—
Fűmag — <i>Graines d'herbe</i>	500—
2 q répamag à 88 K — <i>2 q de graines de betterave à 88 c.</i>	176—
300 q szuperfoszfát à 9 K — <i>300 q de superphosphate à 9 c.</i>	2.700—
400 q korpá à 8,60 K — <i>400 q de son à 8,60 c.</i>	3.440—
200 q olajpogácsa à 16,25 K — <i>200 q de tourteaux à 16,25 c.</i>	3.250—
6 pár ló sózási, világítási és orvoslási költ- sége à 55 K — <i>Salage, éclairage d'écurie et traitement par vétérinaire pour 6 paires de chevaux, à 55 c.</i>	300—
24 pár ökör sózási, világítási és orvoslási költsége à 10 K — <i>Salage, éclairage d'étable et traitement par vétérinaire pour 24 paires de boeufs, à 10 c.</i>	240—
Tehenészet és hizók sózási, világítási és orvoslási költsége à 5 K — <i>Salage, éclairage d'étable, traitement par vétéri- naire à la vacherie et aux vaches en en- graissement, à 5 c.</i>	1.100—
Gépek és szerek kenése — <i>Graissage de machines et de chariots.</i>	350—
1500 q fa à 2 K — <i>1500 q de bois à 2 c.</i>	3.000—
100 q kőszén à 3,50 K — <i>100 q de charbon à 3,50 c.</i>	350—
Irodaszükséglet és postaköltség — <i>Besoins de bureau et frais postaux</i>	900—
Előre nem látható kiadások — <i>Dépenses ne pouvant être prévues</i>	800—
Kiadás összesen: — <i>Dépenses totales:</i>	90.458—

hogyha a szereplő tételek mennyiségében változás nem állott be, értékük azonban az áralakulásból kifolyólag változott, úgy ezen árváltozások milyen mértékben emelték vagy csökkentették a tisztajövedelmet, az 1913-as tisztajövedelemhez viszonyítva.¹⁾ Ha most már minden év október 1-én az akkori árakon számítjuk fel a bevételeket és kiadásokat, úgy az áralakulás hatása mérlegelve jelentkezik a tisztajövedelemben.

A minden év október 1-én fennálló árakra

¹⁾ E módszer mellett az egyéb tényezők hatása természetesen nem is jelentkezik, de nem is volt célok az összes tényezőkkel foglalkozni, tekintve, hogy csak az áralakulás izolált hatását óhajtottam megvilágítani.

való átszámítás kétféleképp történhet, úgymint: 1. Minden év október 1-én érvényben levő árakon számítjuk ki az egyes szereplő bevételi és kiadási tételek összegét, vagy 2. az egyes kiadási és bevételi tételek összegét megszorozzuk az illető cikk indexszámával. Az eredmény mindkét esetben természetesen ugyanaz. Az utóbbi módszer célszerűbbnek mutatkozott, tekintve, hogy egy ily mezőgazdasági mérlegelt indexszámítás alapját képező jövedelmi előirányzatban igen sok tétel szerepel és e mellett egyes tételek össze is vannak vonva, úgyhogy minden egyes tétel árváltozását nem lehetett volna megállapítani. Ezért oly tételeknél, melyeknek indexe nem állott rendelkezésre, de amely tételek más, ismert tételekkel rokontermészetűek, ezen hasonló ismert tételek szorzószámait használtam. Pl. a növevénykamarha indexe helyett a tehén indexét. Teljes joggal feltehető ugyanis, hogy hosszabb időszak alatt a növevénykamarha ára követi a tehén árának ingadozásait. Vagy pl. egyik tétel a vetések biztosítása jég ellen. A tételnél a búzaindexet használtam mint képviselőt, mert ugyancsak valószínű, sőt ez esetben meg is állapítható, hogy a többi vetések értéke is hasonlóan változott. Nem volna célszerű és az áttekinthetőséget rontaná, ha ezeket a tételeket felboncolva részleteiben is mérlegelnék. A hibahatár e módszer mellett oly csekély, hogy az eredmény szempontjából elhanyagolható.

A birtokos munkadíja és a segéd fizetése az összes években állandónak van felvéve, tekintve, hogy munkateljesítményük állandó maradt. Ezenkívül a birtokos munkadíja a tisztajövedelemtől amúgy is csak önkényesen választható el. Ugyancsak állandónak van felvéve az állatok sózási, világítási és orvoslási költsége, mint empirikus szám, melynek változása nem állapítható meg pontosan. Hasonlóképpen állandónak van feltételezve az irodaszükséglet és posta, továbbá az előre nem látható kiadások címén szereplő tételek.

3. Mérlegelt jövedelmezőségi indextáblázat.

		Index 1913 = 100
1913. Bevétel	143.750 K	= 100
Kiadás	90.458 „	= 100
Tiszta jövedelem	53.292 K	= 100
1914. Bevétel	142.628 K	= 99
Kiadás	87.932 „	= 97
Tiszta jövedelem	54.696 K	= 103
1915. Bevétel	232.745 K	= 160
Kiadás	133.736 „	= 148
Tiszta jövedelem	99.009 K	= 185*

* Az előzőekben kifejtettek alapján ez az emelkedés természetesen csak elméleti. A mérlegelt jövedelem tisztán csak az árak hullámvonalát mutatja, nem a gyakorlatban elért tiszta jövedelmek summájá-

		Index 1913 = 100
1916. Bevétel	265.581 K	= 184
Kiadás	149.118 „	= 165
Tiszta jövedelem	1 6.463 K	= 218*
1917. Bevétel	200.370 K	= 139
Kiadás	122 212 „	= 135
Tiszta jövedelem	78.158 K	= 146*
1918. Bevétel	325 478 K	= 226
Kiadás	170.073 „	= 188
Tiszta jövedelem	155.405 K	= 292*
1919. Bevétel	160.714 K	= 112
Kiadás	117.674 „	= 130
Tiszta jövedelem	43.040 K	= 81
1920. Bevétel	108.544 K	= 75
Kiadás	79 839 „	= 88
Tiszta jövedelem	28.705 K	= 54
1921. Bevétel	71.443 K	= 49
Kiadás	52 812 „	= 58
Tiszta jövedelem	18 631 K	= 35
1922. Bevétel	97.383 K	= 68
Kiadás	64 103 „	= 71
Tiszta jövedelem	33 280 K	= 62
1923. Bevétel	128.657 K	= 89
Kiadás	81.396 „	= 90
Tiszta jövedelem	47.261 K	= 89
1924. Bevétel	185.731 K	= 130
Kiadás	99 473 „	= 110
Tiszta jövedelem	86.258 K	= 162†
1925. Bevétel	152.857 K	= 106
Kiadás	97.283 „	= 107
Tiszta jövedelem	55 574 K	= 104

* Az előzőekben kifejtettek alapján ez az emelkedés természetesen csak elméleti. A mérlegelt jövedelem tisztán csak az árak hullámvonalát mutatja, nem a gyakorlatban elért tiszta jövedelmek summáját.

† 1924-re vonatkozólag viszont újból kiemelendő, hogy a hozamváltozások az indexszámításban kifejezésre nem jutnak. (1924-ben abnormisan gyenge kalászosstermés volt.)

4. A mérlegelés eredménye.

(IX. sz. grafikon.)

Az első meglepő jelenség, mely egyúttal a mérlegelés helyességét is alátámasztja az a körülmény, hogy a mérlegelés eredményét feltüntető grafikon görbéinek iránya az eddig tárgyalt nem mérlegelt árindekkel lényegében megegyezik.

Az ártényező hatása a gazdaság tisztajövedelmére mint az már az áralakulásból is megítélhető volt, a háború alatt volt a legkedvezőbb, 1919—1923-ig a gazdaság jövedelme az ártényező hatására mélyen a békeparitás alatt mozgott. Az ártényező hatására mutatkozó tisztajövedelem a

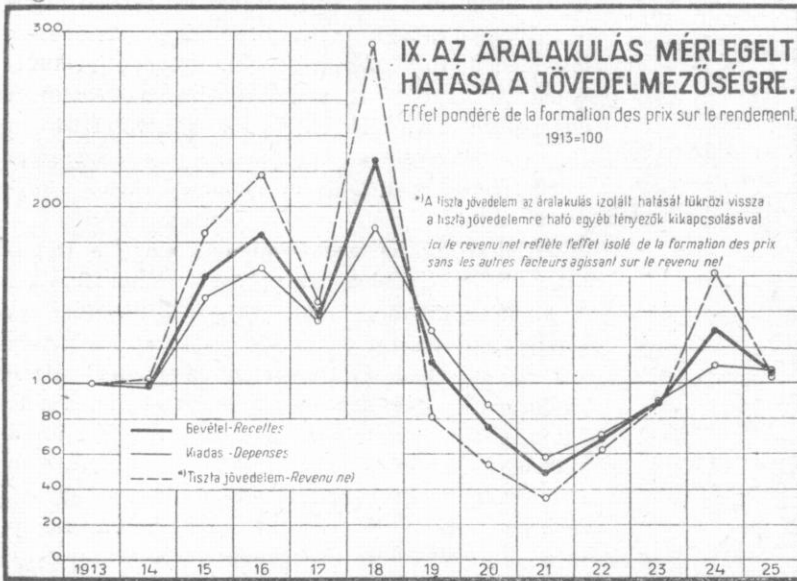
legnagyobb 1916-ban (index 218) és 1918-ban (index 292) volt, mely évben békebeli magasságának majdnem háromszorosát érte el. Mélypontját 1921-ben 35-ös indexével a békeparitásnak csaknem harmadára esve éri el. Innen kezdve 1924-ben 162-es indexével a békeparitás másfélszeresére emelkedik.¹⁾ Az 1925-ös év ismét csökkenő irányzatot mutat.²⁾

A grafikon világosan mutatja, hogy a tisztajövedelem magassága mint követi a nyersbevétel és kiadás által megszabott utat. A tisztajövedelem vonala a nyersbevétel és kiadás közti különbség kedvező növekedésével hirtelen emelkedik, míg a különbség kedvezőtlen növekedésével hirtelen esik. Azt a viszonyt, amelyben a tisztajövedelem áll a nyersbevétellel és kiadással, a X. számú grafikon szemlélteti, mely rámutat arra, hogy a háború alatt az áralakulás hatása nemcsak a tisztajövedelem abszolút magasságára, hanem relatív nagyságára is kedvezően hatott. Míg 1913-ban a tisztajövedelem a nyersbevételnek csak 37%-át tette ki, addig 1918-ban 48%-át. Már kedvezőtlenebb az arány 1919-ben, amikor a tisztajövedelem csak 27%-ot tesz ki. Ugyanez évben már abszolút magassága is erős esésben van. A tisztajövedelem úgy abszolút, mint relatív mélypontját 1921-ben éri el (relatív nagysága 26%), ettől az évtől kezdve azonban folytonosan emelkedik. A legkedvezőbb arányt (46%) 1924-ben éri el. Tehát a háború utáni első két év, az 1919. és 1920. év jövedelmességében az ártényező úgy abszolúte, mint relatíve, igen kedvezőtlenül hatott, azonban 1921-től az abszolút jövedelem mélypontjától kezdve a tisztajövedelmet az ártényező úgy abszolúte, mint relatíve emeli egészen az 1924-es csúcspontig. Az áralakulás hatására 1925-ös év jövedelme azonban úgy abszolúte, mint relatíve a békeparitás körül marad.

Az ártényezőnek a tisztajövedelemre való ily irányú, váltakozó hatására, már az áralakulás irányából is lehetett következtetni. A tárgyalt gazdaság erősen állattartó színezetű; főjövedelmi tételét az állattenyésztés termékei teszik. Hacsak rátekintünk az első részben tárgyalt grafikonok közül a VI. számúra, mely a marhahizlalás és tejtermelés helyzetét ábrázolja, vagy a sertéshizlalás grafikonjára, mindjárt látjuk, hogy az egész

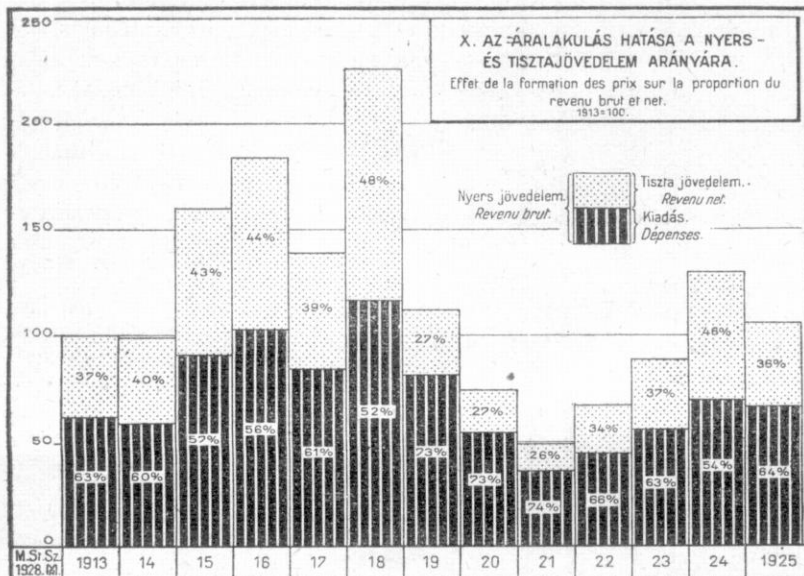
¹⁾ 1924-re vonatkozólag újból kiemelendő, hogy a hozamváltozások a mérlegelt indexszámításban kifejezésre nem jutnak. (1924-ben a kalászosstermés abnormisan gyenge volt.)

²⁾ Ezen eredményeket alátámasztja *Konkoly Thege* Gyulának, a Magyar Statisztikai Szemle 1926. évi II. számában „Magyarország mezőgazdasági termelésének újabb fejlődése” című tanulmánya, mely az 1920—25-ig terjedő időszak mezőgazdasági helyzetével foglalkozva, más módszerrel ugyan, de hasonló eredményekre jut.

háború alatt a nagy állatállományú gazdaságok ár-helyzete viszonylag igen kedvező volt s jövedelmeit valószínűleg 1916—18-ban befolyásolta legkedvezőbben az árcoefficiens. Az áralakulásnak a háború utáni évek jövedelmére gyakorolt kedvezőtlen hatására ugyancsak a grafikonok adják meg a magyarázatot. Az állat- és tejárak mélypontjukon vannak s a növényi termékek is alacsonyan mozognak.

A jövedelmezőség 1924-ben való emelkedésének magyarázatát is megtaláljuk abban a körülményben, hogy ez évben úgyszólván az összes mezőgazdasági termények ára erősen emelkedett a rossz termés folytán. Az 1925-ös év hanyatló jövedelmezőségének okait is megtaláljuk, ha figyelembe vesszük az áralakulás megváltozását.

A mérleget és nem mérleget indexszámítások összehasonlításából láthatjuk, hogy a nem mérleget indexszámok segítségével is következtethetünk ugyan az áralakulás hatására, illetve annak irányára, de hogy ez a jövedelmezőségváltozás az áralakulás szempontjából mily mértékben jelentkezik a mezőgazdaságban, azt csak mérleget keresztlével közelíthetjük meg.

III. A mezőgazdaság valószínűségi helyzetére való következtetés.

Ha a mérleget jövedelmezőségi index alapján a mezőgazdaság valószínűségi helyzetére

akarunk következtetéseket vonni, úgy figyelmünket több körülményre kell kiterjeszteni.

1. Az árhatás mérése céljából készült mezőgazdasági tisztajövedelmi index egy nagybirtokra készült s tekintve üzemi berendezését (nagy állattartás) leginkább a dunántúli jobb gazdaságok típusának felel meg. Az alföldi jellegű, inkább növénytermelő nagybirtokot pl. az állattartás háborús nagy árkonjunktúrái nem érintették oly mértékben, mint az előbbi birtoktípust, tehát jövedelmi indexe is másképp alakulna.

2. Figyelembe kell venni itt azt a körülményt is, hogy csupán az árhatás mérése céljából közölt indexszámítás természetéből kifolyólag, a számítások alapját képező gazdaság minden egyéb körülménye változatlannak van feltételezve, így a termés-

mennyiségek is. Azt vizsgáljuk, hogy a változatlan üzemre hogyan hatott az áralakulás. A valóságban a termésmennyiségek változásoknak vannak alávetve, amelyek az áralakulásra természetesen visszahatnak. Ez a körülmény magyarázza meg azt a jelenséget, hogy az 1924-es év az index szerint, mely csakis az árhelyzetet tükrözteti, nagy nyereséget mutat, a valóságban pedig a katasztrófálisan rossz termés folytán ez év jövedelme minimális lehetett.

3. Eddigi vizsgálódásainknál a mezőgazdaság jövedelmezőségére ható tényezők közül csak eggyel foglalkoztunk, az áralakulással. Habár adott vi-

szonyok közt ez a tényező határozza meg legelősebben a jövedelmezőség irányát, a jövedelem nagyságára természetesen több más tényező is befolyással van.

Az áralakulás tárgyalásánál már rámutattunk arra, hogy melyek azok a tényezők, melyek általában az áralakulástól függetlenül hatnak a mezőgazdaság jövedelmére. A továbbiakban csak azokat a tényezőket említjük, amelyeknek a tárgyalt időszak alatt különös jelentőségük volt. A háborús gazdálkodásnak jellemző tünete volt az áruhiány és a különböző hatósági korlátozások.¹⁾ Az áruhiány, mely különösen az intenzív gazdaságokat sújtotta, az összes gazdaságokra érezte káros hatását. Ha az áralakulás elő is írt bizonyos üzemi változtatásokat, ezt igen sok esetben a szükséges kellékek hiánya megnehezítette, vagy lehetetlenné tette. A háború utolsó éveiben nagy nehézséget okozott a különböző üzemanyagok, így: az erőtakarmányok, műtrágyák, textil- és bőrárúk, gépek, tüzelő-, kenő- és világítóanyagok beszerzése. Az áruhiánnyal karöltve jártak a maximálás, rekvirálás és a legkülönbözőbb termelési korlátozások, melyek úgy a növénytermelés, mint az állattenyésztés és mezőgazdasági ipar szervezetébe parancsolólag nyúltak bele, amint ezt az előző részben már bővebben is fejtegettük. Ezen körülmények oda vezettek, hogy az áralakulásból folyó kedvező helyzetet, mint már jeleztük, csak korlátozott mértékben lehetett kihasználni.

A hatósági árak újabb megállapítása csak hosszabb időközökben, ugrásszerűen történt s ezek alatt a hosszabb időközök alatt a termények ára papírkoronában változatlan maradt, habár a pénz folytonos elértéktelenedése következtében annak aranyértéke csökkent. Ilyen viszonyok a reális számítást és értékonzerválást rendkívül megnehezítették.

4. A mezőgazdaság jövedelmét, melynek változásait a mérlegelt index segítségével igyekeztünk meghatározni, igen nagy mértékben befolyásolták az egyéni momentumok. A pénz folytonos elértéktelenedése idején a gazdaság jövedelmének nagysága úgyszólván egyedül attól függött, hogy az árugrásokat melyik gazda mily mértékben tudta kihasználni, mekkora hitelt tudott igénybe venni, tehát végeredményben hogyan tudta a pénzromlás által nyújtott konjunktúrális lehetőségeket kihasználni. Ily körülmények között a legnagyobb szak tudással rendelkező gazda jövedelme, ha üzleti rátermettséggel nem rendelkezett, messze elmaradhatott a sokkal sekélyebb tudású, de üzleti érzékkel rendelkező gazda jövedelme mögött. Ezeket a spekulatív lehetőségeket az a gazda tudta legjobban kihasználni, aki gazdaságát maga vezette s úgy ter-

melési, mint üzleti oldalát ismerve, a legnagyobb mozgékonyt tudta kifejezni. Ezekből a körülményekből kifolyólag ennek az időszaknak a jövedelmezőségi viszonyait igen nehéz általánosítani.

5. A háború alatt, amennyiben a valóságban is nagyobb jövedelmet produkáltak a gazdaságok, ezeket a háborús jövedelmeket egészen másként kell értékelnünk, mint a normális időkben jelentkezőket. Ezek a jövedelmek, mint már érintettük, nem voltak realizálhatók s a gazda tőkeerejét csak ideig-óráig fokozták. Ha a háborús nyereségek sorsát vizsgáljuk, úgy rájövünk arra, hogy ezek túlnyomó hányadát nem lehetett a mai időkig konzerválni. Vegyük sorra a rendelkezésre álló tőkeelhelyezési lehetőségeket.

a) A legkézenfekvőbb mód lett volna a földvásárlás. Ez azonban meg volt nehezítve s amennyiben tényleg sikerült is a felesleges tőkét földvásárlásba fektetni, úgy ez a háborús földárak irreális magassága folytán, vagy a földreform során elveszett.

b) Az üzemtőke növelése. Ez a mód látszik még a legreálisabbnak, azonban csak bizonyos korlátok között volt lehetséges. Az üzemi felszerelésbe jövedelmezőség úgyszólván csak korlátozott összegeket lehet elhelyezni. Másrészt az üzemcikkek, mint említettük, egyre nehezebben voltak beszerezhetőek.

c) A gazdák igen nagy része vásárolt hadikölcsönt, vagy más értékpapírt, amely a legjobb befektetésnek látszott. Az infláció azonban az így konzervált tőkéket nagyrészt elpusztította. A pénzügyileg kevésbé tájékozott, nehézkesebb gazdának vesztesége e pontban valószínűleg sokkal általánosabb. Amint láttuk, a háborús nyereségek átmentése csaknem elháríthatatlan nehézségekbe ütközött, amennyiben az egyetlen mód az átmentésükre a valuta- vagy áruvásárlás rendkívüli nehézségekbe ütközött.

6. A háború utáni időszak jövedelmezőségének megbírálásánál a már említettekén kívül figyelmet kell szentelni több károsan ható tényezőre.

Így elsősorban a forradalmak és a megszállások által okozott óriási károokra, melyeket nem szükséges részleteznünk. Ezeknek a csapásoknak a következtében erősen devasztálódott és meggyöngített mezőgazdaságnak ebben az időszakban sorozatos megterheléseket kellett kiállania. Ezek közül a rendkívüli terhek közül az első helyet a földreform foglalja el. Általa az egyes gazdaságoknak okozott vagyonszűkülés talán még kisebb fele az okozott kárnak. A kár nagyobbik fele onnan származik, hogy az évekig húzódó bizonytalanság a mezőgazdaság üzemének intenzitására káros hatást gyakorolt, nem is említve a hosszadalmas eljárás költségeit.

Rendkívüli megterhelés volt továbbá a vagyonváltás és kényszerkölcsön. 1924-től kezdve az

¹⁾ Hatóságilag megállapított árak a legtöbb termékre: 1915. januártól 1921. júliusig.

előbb búza-, majd aranyalakra fektetett és erősen felemelt *adóteher*¹⁾ igen nagy fontossággal bír. Ezeknek a terheknek a nyomása alatt 1924-től kezdve már egyre több gazda volt kénytelen *hitelt* igénybevenni. Ez igen kedvezőtlen feltételű, magas kamatú kölcsönök formájában történt. Bárha öszszegszerűleg a békebeli megterhelést e kölcsönök nem is érik el, rendkívül nyomasztólag hatnak a mezőgazdaságra.

7. A tárgyalt időszak jövedelmezőségének meg-bírálásánál még csak két körülményre kell rámu-tatni, melyek a jövedelmezőséget csökkentették. Az egyik az általános *terméscsökkenés*, mely a zavaros és folyton változó viszonyokban leli magyarázatát, a másik a munkások *csökkent munkateljesítménye*, mely a háború és forradalmak fegyvelemlázító és erkölcsrontó hatásának tulajdonítható. A helyzet fokozatosan javult e téren, de még ma sem érhet-jük el munkásainkkal a békebeli munkateljesít-ményt. Ez a körülmény *azonos indexmagasságú munkabérek mellett is rezsítöbbletet jelent*.

Ha a mérlegelt jövedelmezőségi index segítsé-gével, az áralakuláson kívül álló tényezők figye-lembevétele mellett igyekszünk képet nyerni arról, hogy a háború kitörése óta eltelt időszak alatt a mezőgazdaság milyen helyzetben volt, akkor min-dent egybevetve, a következő eredményre jutunk:

1. A háború alatt a mezőgazdaság jövedelme-zőségének az ártényező okozta jelentős emelkedé-sét, az ártényezővel ellentétesen haló s már említett egyéb tényezők úgyszólván teljesen ellensúlyozták, amelyek számszerinti megállapításával nem foglal-kozhattunk, minthogy vizsgálataink kizárólag az ár-tényező hatására szorítkoztak.

2. 1919-től kezdve az árkoeficiens kedvezőtlen hatása a jövedelmezőségre fokozatosan emelkedett, mélypontját 1921-ben érte el. Azóta, habár szerény mértékben, az árkoeficiens jövedelemfokozó hatása emelkedőben van.

3. Az árkoeficiensnek a jövedelmezőségre gya-korolt befolyása azonban még a legutóbbi évben, 1925-ben sem érte el békebeli erejét.

A köztudat ezeket a tényeket igen sokáig nem tudta helyesen értékelni. A háború alatt a mező-gazdaság helyzete az áralakulás szempontjából két-ségtelenül kedvező volt. Ez a körülmény azonban amint láttuk, nem járt karöltve szűkségszerűen a nagyobb jövedelemmel. A mezőgazdaság jövedel-méről azonban mégis túlzott felfogás uralkodott,

ami annak tulajdonítható, hogy az ártényezőt a közvélemény a gazdai jövedelmet meghatározó egyéb tényezőktől nem tudta különválasztani. Az infláció különösen a háború utáni években óriási papírnyereségeket mutatott, ami a legtöbb embert téves jövedelmezőségi feltevésekre vezette. Sőt ma-guk a gazdák is túlnyomó részben az árak emel-kedésének szuggeszciója alatt állottak s csak az árakat hasonlították egymáshoz, nem a jövedelem összes tényezőit.

Hogy e tényezők eredője, az árkoeficiens időn-kinti felszökkenésével szemben is, végeredményben mégis hanyatlást eredményezett, bizonyítja, hogy a földárak 1925-ben még mindig a békeparitás alatt állanak, mintegy szemléltetően igazolva, hogy a há-borús jövedelememelkedés csak az áremelkedéssel járó illúzió volt. Ez annál súlyosabb jelenség, mi-vel az arany vásárlóerejének csökkenése az egész világon általános drágulást idézett elő.

Kétségtelen, hogy mezőgazdaságunk a háború utáni időben is nagy válságon ment át. Az a körülmény azonban, hogy az utóbbi években a termés-átlagok fokozatosan emelkednek s ma már béke-színvonalon állanak, s az áralakulásban is habár csak relatív, de mégis javulás mutatkozik, arra enged következtetni, hogy a magyar mezőgazdaság végül is megküzd a ránehezülő nehézségekkel és mint hazánk legfontosabb gazdasági tényezője, a beléhelyezett reménységeknek ősi hagyományaihoz méltóan fog megfelelni.

Irodalom.

Hensch Árpád: Mezőgazdasági üzemtan és becsléstan.

Friedrich Aereboe: Allgemeine Landwirtschaftliche Betriebslehre.

Dr. Sagawe: Raubbau und Ertragswert der Landgüter in den Kriegsjahren. — Krieg und Landwirtschaft. — Preisentwicklung und wirtschaftliche Lage der deutschen Landwirtschaft in der Nachkriegszeit.

Dr. E. J. Gläsel: Die Entwicklung der Preise landwirtschaftlicher Produkte und Produktionsmittel während der letzten 50 Jahre und deren Einfluss auf Bodennutzung und Viehhaltung im Deutschen Reiche.

Dr. H. L. Fensch: Die Preisbildung in der Landwirtschaft, ihr Einfluss auf Reinertrag und Bodenwert.

Dr. Bramstedt: Die Kaufkraftschwankungen von Gold, Roggen und Kohle.

C. von Dietze: Die Bedeutung der Preisverhältnisse für die Lage der deutschen Landwirtschaft. „Wirtschaft und Statistik“ 4 Jahrg. No. 4: Das Preisverhältniss landwirtschaftlicher Erzeugnisse und Erzeugungsmittel. 3 Jahrg. No 22: Die Kauf-

¹⁾ 1924-től kezdve számításaim szerint az egye-nes adóteher a békebelinek több, mint kétszeresére emelkedett. Míg 1913-ban a tárgyalt gazdaság adó-nélkül számított tisztajövedelmét kereken 10%-kal csökkentette az adó, addig 1924-ben 14%-kal és 1925-ben 22%-kal. Ezzel a romló korona mellett csekély jelentőségű egyenes adóteher a rezsítéle-k közt a legjelentősebb tételek közé lépett.

kraftschwankungen des Goldes im In- und Ausland, Studien der Geldentwertung.

A dolgozatban szereplő munkabér- és áradatakat az alábbi intézmények, egyének és cégek szolgáltatták:

Dr. Eszényi Jenő tornyospálcai gazdasága, Szabolcs megye.

Dr. Szigeti Pál pusztacsányi gazdasága, Heves megye.

Br. Kohner Adolf fiai pusztamizsei és jánoshidai gazdasága, Nagykun-Szolnok megye.

Dr. Geiszt csáki gazdasága, Békés m.

Gr. Eszterházy Móríc csákvári gazdasága, Fejér megye.

Vásárhelyi Ernő alsóleperdi gazdasága, Tolna megye.

A Magyar Őstermelő r.-t. nagykorpádi gazdasága, Somogy megye.

Szoós Géza rábapordányi gazdasága, Sopron m.

A „Köztelek“ lap: búza, rozs, árpa, zab, tengeri, ló, szarvasmarha, sertés és korpa.

Barcza Imre: „A magyar korona zürichi árfolyamának táblázata.“

Kohner Adolf fiai cég gazdasági osztálya.

Magyar Mezőgazdák Szövetkezete: szuperfoszfát, káli, kénsavas ammóniák, vas, szén, petróleum,

benzin, zsák, lószerszám, tavotte zsír, repcefogácsa, tehén.

Magyar Cukoripar r.-t. és Sárvári cukorgyárak r.-t.: cukorrépa.

Székesfővárosi Vásárigazgatóság: burgonya, tej (pesti kiseladás), fa, tojás, csirke.

Székesfővárosi közigazgatási ügyosztálya: fa.

Gáspár Fülöp: fa.

Löwy Sándor és József: fa.

Pannonia Kender és Lenipari r.-t.: kender.

Magyar Szeszértékesítő r.-t.: szesz.

Budapesti Tejkereskedelmi r.-t.: tej.

Magyar Általános Hitelbank gyapjúosztálya: gyapjú.

Hungária Műtrágya r.-t.: szuperfoszfát.

Székesfővárosi Gázművek: kénsavas ammóniák. Heinrich A. és Fiai: vas.

Magyar Általános Kőszénbánya r.-t.: barnaszén.

Petra Olaj és Petróleum r.-t.: benzin.

Magyar Kerámiai gyár r.-t.: téglák.

Schillinger Sándor és Miksa r.-t.: zsák.

Kühne mezőgazdasági gépgyár r.-t.: eke, vetőgép, rosta.

Hoffherr-Schranz és Clayton-Schuttlewort r.-t.: cséplőgarnitúra.

Badićs József.

Magyarország területének megoszlása művelési ágak szerint.

Répartition du territoire de la Hongrie par branches de culture.

Résumé. D'après les relevés cadastraux dressés par les Directions des finances et présentant les chiffres de la superficie du territoire et sa répartition par branches de culture, les données du territoire présentent encore de légères variations en raison des rectifications de frontière encore en cours et de nouveaux relèvements de cadastre; par contre, le rapport des branches de culture a à peine changé dans les trois dernières années.

Pour faire ressortir le rôle des diverses branches de culture, nous examinons par parties du pays les nombres proportionnels y relatifs. On peut établir ainsi que c'est dans l'Alföld (la Grande plaine) que les terres labourables ont le plus grand rôle: leur proportion y dépasse de 10,6% la proportion générale. Le Nord a le plus de jardins et de forêts (le rapport de ces dernières y est supérieur de 93,2% à leur proportion générale): la proportion des prairies est la plus favorable dans la Transdanubie; celle des vignes et des pâturages, dans l'Al-

föld. Les roselières et les superficies non soumises à l'impôt foncier ont si peu d'importance économique qu'il n'est pas besoin d'en détailler les données.

*

Hazánk területének nagyságára és a területnek művelési ágak szerinti megoszlására vonatkozó adatokat a m. kir. pénzügyigazgatóságok által újabban évenként beszolgáltatott kataszteri kimutatásokból ismerjük meg. A kataszteri kimutatásoknak az utolsó három évre vonatkozó végeredményeit táblás összeállításunkban mutatjuk be.

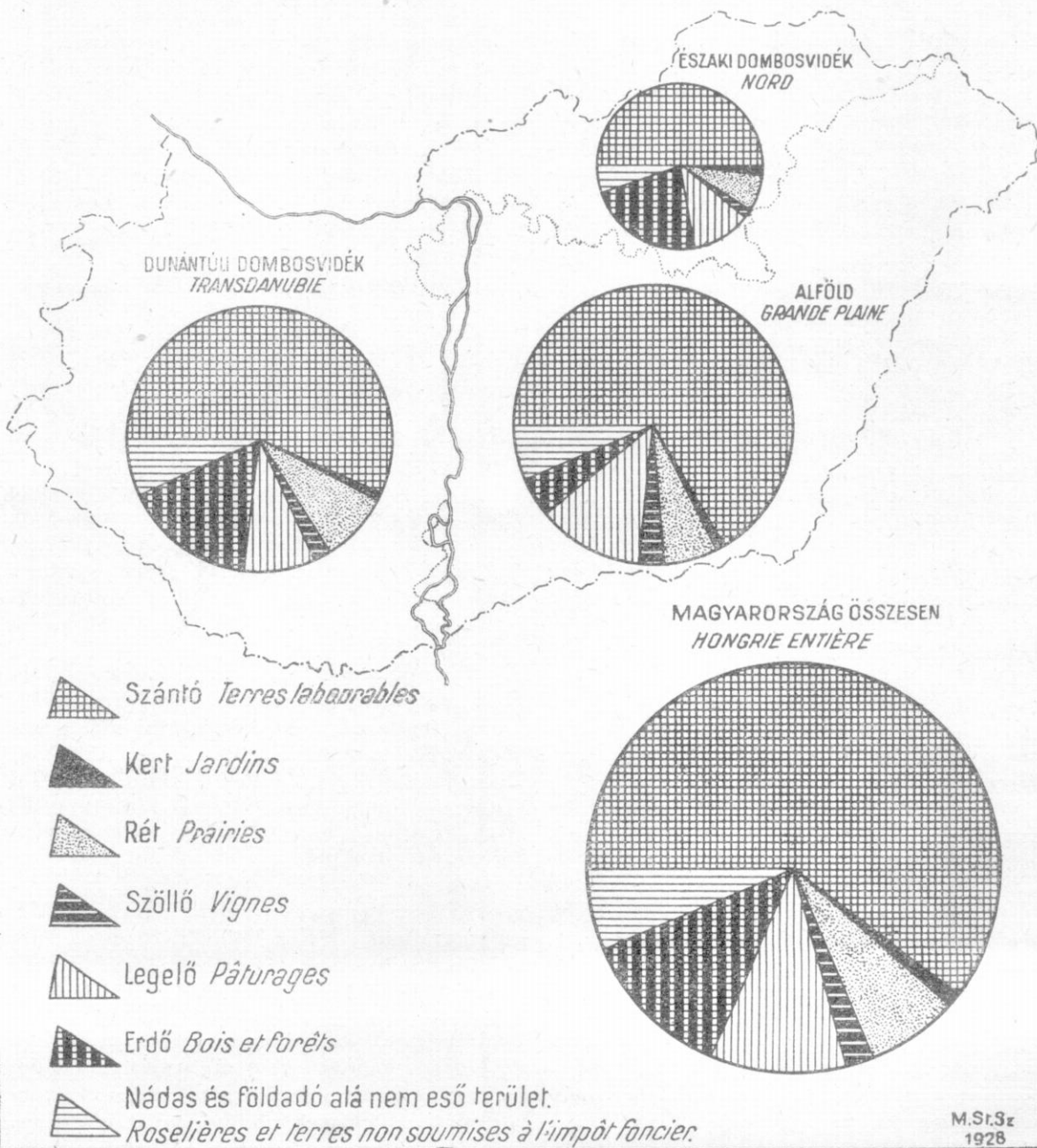
Az ország összes területe a még most is folyamatban lévő határkiigazítások és újabb felmérések következtében kisebb-nagyobb ingadozást árul el, a művelési ágak szerinti megoszlás aránya azonban a bemutatott három évben csak egészen lényegtelen változásokról tanuskodik. A kert, a rét, a szőlő, a legelő és a nádas területe ez alatt az időszak alatt százalékos arányban semmit sem változott, a szántóföldte-

rületnél, az erdőterületnél és a földadó alá nem eső területnél a változás olyan minimális, hogy abból semmi lényeges következtetést nem lehet levonni.

Változatosabbak a művelési ágak megoszlására vonatkozó százalékos adatok, ha az egyes országrészek adatait külön-külön és egymással összehasonlítva vesszük szem-

MAGYARORSZÁG TERÜLETÉNEK MEGOSZLÁSA MIVELÉSI ÁGAK SZERINT.

Répartition du territoire de la Hongrie par branches de culture.

Magyarország területe művelési ágak szerint 1925—1927. években.

Superficie du territoire de la Hongrie, par branches de culture, 1925—1927.

Év Année	A terület megoszlása művelési ágak szerint — Répartition de la superficie du territoire par branches de culture								Összes terület Territoire total
	szántóföld terres labourables	kert jardins	rét prés et prairies	szőlő vignes	legelő pâturages	erdő bois et forêts	nádas roselières	földadó alá nem eső terület territoire non soumis à l'impôt foncier	
kataszteri holdban — en arpents cadastraux									
1925	9,714.837	177.552	1,164.994	375.235	1,756.195	1,895.445	51.480	1,018.608	16,153.846
%	60·2	1·1	7·2	2·3	10·9	11·7	0·3	6·3	100·0
1926	9,711.100	178.368	1,163.681	373.971	1,755.734	1,896.372	51.319	1,021.091	16,151.636
%	60·1	1·1	7·2	2·3	10·9	11·8	0·3	6·3	100·0
1927	9,711.388	180.830	1,163.240	372.685	1,753.387	1,896.178	51.522	1,024.733	16,153.963
%	60·1	1·1	7·2	2·3	10·9	11·7	0·3	6·4	100·0

ügyre. Így a bemutatott grafikon adataiból mindjárt megállapíthatjuk, hogy a szántóföld 60·1%-os országos arányával szemben a Dunántúli dombos vidéken csak 56·5%-kal szerepel. Még ennél is jelentékenyen kisebb a szántóföld aránya az Északi dombos vidéken (50·2%), az országos arány tehát ennél az aránynál teljes 19·7%-kal nagyobb. A szántóföld szerepe kimagaslóan legnagyobb — mint ez köztudomású — az Alföldön, melynek 66·5%-os részesedése a szántóföld országos arányát 10·6%-kal felülmúlja.

A kert szerepénél is elég nagyok az eltolódások az egyes országrészek között. Itt az 1·1%-os országos arányt legjobban túlhaladja az Északi dombos vidék 1·6%-os részesedése, viszont legkisebb a kert területének szerepe (0·8%) az Alföldön. Rétben a Dunántúli dombos vidék a leggazdagabb (8·2%), az Alföld közismert rétszegénysége 6·5%-os alacsony arányában is mutatkozik.

A szőlőterület aránya viszont kifejezetten legnagyobb az Alföldön (2·7%), a Dunántúli és az Északi dombos vidék szőlőterülete az országos arány alatt van.

A legelőterület arányszámának nagysága szempontjából szintén az Alföld (12·5%) áll az első helyen, nem szabad azonban elfelejteni, hogy minőség szempontjából az alföldi legelő rendszerint sok kívánnivalót hagy maga után.

Az erdőterület arányának nagysága szempontjából az Északi dombos vidék kerül az előtérbe, erdőterületének aránya ugyanis 93·2%-kal haladja túl az országos arányt. Elég jelentékeny a Dunántúli dombos vidéken az erdőterület szerepe, itt 37·6%-kal mulja felül az országos arányt. Viszont, ha az Alföld erdőterületének nagyságát vesszük szemügyre, láthatjuk, hogy ennél az országos arány 172·1%-kal nagyobb; ez a jelentéktelen 4·3%-os részesedés legjobban mutatja az alföldi tájak erdőszegénységét. A mostanában megindult erdőtelepítési akció hatása legfeljebb évek múlva fog az arányszám emelkedésében mutatkozni.

A nádas és a földadó alá nem eső terület nagysága gazdasági szempontból nem bír különösebb fontossággal, ezek ismertetésére nem térünk ki, szerepüket a grafikon elég világosan bemutatja.

Élelmiszervizsgálatok 1927-ben.

Analyses de vivres en Hongrie en 1927.

Résumé. La falsification des denrées alimentaires est en forte diminution en Hongrie: d'après les relevés des stations d'expériences et d'analyses chimiques ayant examiné les vivres prélevés en 1927 aux marchés, 29·9% seulement en étaient falsifiés,

contre en moyenne 53·6% dans les années 1921—1925. Des prélèvements de denrées examinés, 56% ont été prélevés par les chimistes de ces stations et 44·0% par les agents des autorités administratives. De ceux-là, 66·2% ont été trouvés falsifiés

Élelmiszervizsgálatok

Analyses de vivres

Év, a vegykísérleti állomás neve, székhelye	Megvizsgált Analysés		Kifogás alá esett Non conformes aux prescript.		Megvizsgált Analysés		Kifogás alá esett Non conformes aux prescript.		Megvizsgált Analysés		Kifogás alá esett Non conformes aux prescript.	
	m i n t á k s z á m a — n o m b r e d e s p r é l è v e m e n t s											
	Tej — Lait		Tejföl és tejszín Crème de lait		Vaj — Beurre		Túró és sajt Fromageon et fromage		Zsír és olaj Graisse et huile		Liszt — Farine	
1921—1925 évek átlagában	22 263	13 125	1 923	735	537	222	1 145	561	241	35	323	65
%		59 0		38 2		41 3		49 0		14 5		20 1
1926	31 534	10 561	3 577	881	1 202	493	3 319	1 739	363	35	254	27
%		33 5		24 6		41 0		52 4		9 6		10 6
1927												
Budapest:												
Orsz. m. kir.												
Kémiai Int.	4 747	1 426	47	11	128	22	72	12	—	—	2	1
Szföv. Vegyészeti és Élelmiszervizsg. Int.	8 430	1 460	1 829	385	947	315	2 147	966	315	17	141	—
Debrecen	1 305	745	107	32	123	80	106	46	—	—	15	1
Győr	470	378	64	34	47	20	36	11	—	—	3	—
Kalocsa	849	193	74	5	65	17	139	77	—	—	34	—
Kecské név	594	473	38	27	33	8	225	175	1	1	250	—
Magyaróvár	1 293	514	79	15	56	12	164	77	—	—	—	—
Miskolc	808	738	29	16	13	5	109	58	2	1	56	22
Pécs	734	209	105	23	9	—	24	—	2	—	150	—
Sopron	299	182	14	9	4	1	11	6	6	—	77	7
Szeged	1 545	726	42	1	45	12	98	52	3	2	5	—
Székesfehérvár	9 114	2 014	235	24	144	45	180	88	30	5	132	33
Újpest	1 552	281	169	59	94	26	123	35	2	—	8	5
Összesen	31 740	9 331	2 832	641	1 708	563	3 434	1 603	361	26	873	69
%		29 4		22 6		33 0		46 7		7 2		7 9
Ebből:												
Az állomások által vett minták												
összesen	21 073	7 341	655	182	454	200	829	467	18	3	669	33
%		34 9		27 8		44 1		56 3		16 7		4 9
A hatóságok által vett és beküldött minták												
összesen	10 667	1 990	2 177	459	1 254	363	2 605	1 136	343	23	204	36
%		18 7		21 1		28 9		43 6		6 7		17 6

¹⁾ Ezenkívül megvizsgáltak 1926-ban abraktakarmányt 32, ebből kifogásolt volt 7; trágyaneműt 56, ebből kifogásolt volt 9; növényvédőszer 17 mintát, ebből nem volt kifogásolt; 1927-ben abraktakarmányt 137, ebből kifogásolt volt 36; trágyaneműt 74, ebből kifogásolt volt 26; egyéb 179 mintát, ebből kifogásolt volt 56 minta.

et de ceux-ci 33·8%, les chimistes des stations étant plus expérimentés pour reconnaître les vivres falsifiés que les agents administratifs, manquant pour la plupart de l'instruction nécessaire à cet effet.

En 1927, les denrées analysées se répartissaient ainsi: lait, 71·1%; produits laitiers, 17·9%; autres, 11·0%. Ce sont le fromage et le fromageon qu'on

falsifiait le plus (46·7%); venait ensuite le vinaigre (45·2%); le lait (seulement 29·4%, quoiqu'il représentât la majeure partie des prélèvements examinés); le miel (4·3%); la graisse et l'huile (7·2%).

Il est à prévoir que, grâce au contrôle actif des stations d'expériences et d'analyses chimiques, la falsification des denrées diminuera.

az 1921—1927. években.

dans les années 1921—1927.

m i n t á k s z á m a — n o m b r e d e s p r é l è v e m e n t s												Année, nom et siège des stations d'expériences chimiques.	
Tésztanemű Pâtes ali- mentaires		Méz — Miel		Paprika Piment		Ecet Vinaigre		Más élelmi cik- kek — Autres objets d'alimen- tation		Összes ¹⁾ Total ¹⁾			
Megvizsgált Analysés	Kifogás alá esett Non conformes aux prescript.	Megvizsgált Analysés	Kifogás alá esett Non conformes aux prescript.	Megvizsgált Analysés	Kifogás alá esett Non conformes aux prescript.	Megvizsgált Analysés	Kifogás alá esett Non conformes aux prescript.	Megvizsgált Analysés	Kifogás alá esett Non conformes aux prescript.	Megvizsgált Analysés	Kifogás alá esett Non conformes aux prescript.		
596	174 29·2	31	1 3·2	559	76 13·6	496	217 43·8	891	343 38·5	29 005	15 554 53·6	Moyenne des an- nées 1921—1925	
575	55 9·6	104	3 2·9	534	88 16·5	497	225 45·3	2 267	810 35·7	44 226	14 917 33·7	%	
—	—	—	—	1	—	10	4	51	9	5 058	1 485	1926	
548	98	63	—	253	20	182	52	678	167	15 538	3 480	1927	
6	6	19	1	—	—	80	48	33	4	1 794	963	Budapest :	
—	—	1	—	1	1	—	—	175	169	797	613	Institut National de Chimie	
41	4	—	—	82	20	113	41	121	36	1 518	393	Institut Muni- cipal de Chimie et d'Analyse de Vivres, Budapest	
—	—	—	—	5	2	—	—	30	3	1 176	689	Debrecen	
2	—	—	—	—	—	—	—	76	56	1 668	674	Győr	
—	—	—	—	29	22	65	57	53	42	1 166	961	Kalocsa	
—	—	—	—	4	—	—	—	119	46	1 147	278	Kecskemét	
2	—	—	—	6	—	3	—	23	6	445	211	Magyaróvár	
17	—	—	—	49	5	45	15	103	3	1 952	816	Miskolc	
—	—	8	3	129	14	122	59	196	54	10 290	2 339	Pécs	
—	—	2	—	11	—	88	44	23	2	2 072	452	Sopron	
616	108 17·5	93	4 4·3	575	84 14·6	708	320 45·2	1 681	597 35·5	44 621	13 854 29·9	Szeged	
47	4 8·5	23	3 13·0	138	43 31·2	402	210 52·2	695	346 49·8	25 003	8 838 35·3	Székesfehérvár	
569	104 18·3	70	1 1·4	437	41 9·4	306	110 35·9	986	251 25·5	19 618	4 516 23·0	Újpest	
												Total	
												%	
												Dont :	
												Total des échan- tillons prélevés par les stations	
												%	
												Total des échan- tillons prélevés par les autorités et envoyés aux stations	
												%	

¹⁾ En outre, on a examiné, en 1926, 32 fourrages, dont 7 non conformes aux prescriptions : 56 prélèvements d'engrais, dont 9 non conformes aux pr. ; 17 articles à protection de plantes, tous conformes aux pr. ; en 1927, 137 fourrages, dont 36 non conformes aux pr. ; 74 prélèvements d'engrais, dont 26 non conformes aux pr. ; 179 autres prélèvements, dont 96 non conf. aux pr.

A vegykísérleti és vegyvizsgálóállomások által végzett élelmiszervizsgálatokra vonatkozó statisztikai adatok az elmúlt években azt mutatták, hogy a vizsgálóállomások az élelmiszerhamisítás felderítése és lehető megakadályozása érdekében évről évre több és több élelmiszermintát vizsgáltak meg. A vonatkozó adatokból kitűnik az is, hogy a vizsgálat alá került élelmiszermintáknak mind kisebb és kisebb hányada esik kifogás alá, vagyis az élelmiszerhamisítás esetei mindinkább ritkulnak. Az élelmiszervizsgálatok 1927. évi eredményeiről a Földművelésügyi Minisztériumtól beszerzett legújabb adatok az élelmiszerhamisítás eseteinek további visszaeséséről számolnak be, ami nagyrészt bizonyára annak tudható be, hogy a vegykísérleti és vegyvizsgálóállomások a szóbanforgó esztendőben még nagyobbarányú tevékenységet fejtettek ki, mint az előző években.

A vegykísérleti és vegyvizsgálóállomások az 1927. év folyamán összesen 44.621 mintát vizsgáltak meg, vagyis 0·9%-kal többet mint 1926-ban és 53·8%-kal többet, mint az 1921—1925. évek átlagában. A megvizsgált élelmiszermintáknak az öt év átlagában még több mint fele, pontosan 53·6%-a kifogás alá esett; 1926-ban a vett mintáknak már csak 33·7%-a, a tárgyalt évben pedig mindössze 29·9%-a találtatott hamisítottak. A múlt esztendőben tehát a vegyvizsgálatok 44·2%-kal kevesebb esetben állapítottak meg élelmiszerhamisítást, mint az 1921—1925. évek átlagában. Még ha figyelembe is vesszük, hogy a rendelkezésre álló statisztikai adatok az élelmiszerhamisítás méreteiről pontos képet nem adnak, az élelmiszerhamisítási esetek számának csökkenése ebből az adatból is kétséget kizáróan megállapítható.

A vegyi vizsgálat alá kerülő élelmiszermintákat, mint az előző években, 1927-ben is részben a vegykísérleti és vegyvizsgálóállomások vegyészei, részben pedig a közigazgatási hatóságoknak ezzel megbízott közegei vették. A megvizsgált mintáknak 56·0%-a a vegyészektől, 44·0% pedig a közigazgatási hatóságoktól futott be az állomásokhoz.

A vizsgálatok alkalmával az állomási vegyészek által eszközölt mintavételeknek 66·2%-a, a hatóságok által szedett és az állomásokhoz beszállított mintáknak pedig 33·8%-a kifogás alá esett. Tehát az állomások vegyészeinek mintavétele 95·9%-kal eredményesebb volt, mint a hatósági mintavétel. Ennek bizonyára az is a magyarázata, hogy a vegyészek, akik válogatás útján keresték ki a megvizsgálendő élelmiszermintákat, szakképzettségüknel fogva, egyszerű megtekintés útján is könnyebben és biztosabban felismerik a hamisított vagy legalább is gyanús élelmiszer-cikkeket, mint az azzal megbízott, többnyire nem szakképzett hatósági közegek. Az egyes cikkek vizsgálata a liszt és tészta nemű kivételével, mindenütt azt mutatja, hogy a hatósági mintavételnél a hamisítás arányszáma ki-

sebb, mint a vegyészek által eszközölt mintavételnél. A különböző hamisítható élelmiszer-cikkek közül tejből, lisztből és ecetből az állomások vegyészei több mintát szedtek, mint a hatósági közegek, viszont a hatóságok, kimutatásunkban szereplő összes többi cikkek mintavételeinél fejtettek ki szélesebbkörű tevékenységet.

A pécsi állami vegykísérleti állomáshoz és a soproni törvényhatósági vegyvizsgálóállomáshoz a közigazgatási hatóságok élelmiszereket egyáltalán nem szolgáltatottak be. Ezeknél az állomásoknál kizárólag csak a vegyészek által szedett minták kerültek vizsgálat alá. A székesfőváros vegyészeti és élelmiszervizsgálóintézetéhez, továbbá a székesfehérvári törvényhatósági vegyvizsgálóállomáshoz a hatóságoktól több minta érkezett, mint amennyit az ottani vegyészek maguk vettek. A többi nem említett állomásoknál már a vegyészek mintavételeinek száma kivétel nélkül mindenütt felülmúlta a hatóságoktól érkezett minták mennyiségét.

A vegyvizsgálatoknak legnagyobb hányadát, mint rendszeren, a tárgyalt évben is a tejelemzések képezték. Az összes megvizsgált élelmiszereknek a tej egymaga 71·1%-át tette; a tejtermékek 17·9%-ot, a többi élelmiszerek pedig együttvéve 11·0%-ot foglaltak le.

Az egyes élelmiszer-cikkek közül viszonylag legnagyobb a kifogásolt minták aránya a túrónál és sajtnál (46·7%), továbbá az ecetnél (45·2%). A legkönnyebben hamisítható tejnél a megvizsgált mintáknak csak 29·4%-a esett kifogás alá. A vizsgálatra került méz, továbbá zsír és olaj viszont még ennél is kisebb (4·3, illetve 7·2%) arányban volt kifogásolt minőségű.

A kifogás alá esett minták arányszámának nagysága tekintetében 1927-ben Győr város törvényhatósági vegyvizsgálóállomása és a miskolci állami vegykísérleti állomás vezet. Az előbb említett állomásnál a mintáknak 76·9%-a, az utóbbi állomáson pedig 82·4%-a nem felelt meg a forgalombahozatalnál jelzett minőségnek. Kecskemét város törvényhatósági vegyvizsgálóállomása, ahol 1926-ban a megvizsgált mintáknak még 84·2%-a hamisítottak találtatott, most mindössze 58·5%-os hamisítási arányszámmal szerepel. A miskolci állomás körzetében is javulás észlelhető, amennyiben az ottani állomáson a hamisítás arányszáma 1926-ban még 92·4% volt.

Adatinkból végeredményben megállapítható, hogy az élelmiszerhamisítás hanyatlóban van s így hamisított élelmiszerek ma már mind ritkábban kerülnek forgalomba. A vegykísérleti és vegyvizsgálóállomások elegendő biztosítékot képeznek arra nézve, hogy ez a helyzet állandósul s az élelmiszerhamisítás azt a mértéket, amelyen világháború utáni években állott, előreláthatólag többé már nem fogja elérni.

A világ dohánygazdasága.

Production mondiale du tabac.

A „*Wirtschaft und Statistik*“ folyó évi szeptemberi és novemberi száma érdekes tanulmányt közöl a *világ dohánygazdaságáról*, az olvasókat bizonyára érdekelné fogja, ha a tanulmány főbb megállapításait *hazánk vonatkozó adataival kiegészítve* bemutatjuk.

A) Termelés.

Az egész világon termelt dohány mennyisége a világháború előtti idők óta körülbelül felével gyarapodott. Az 1909—1913. évek átlagában ugyanis a világ dohánytermése 14 millió métermázsára, az 1923—1926. években pedig átlag 21 millió métermázsára tehető. A termelés ilyen hatalmas növekedésének kétségen kívül főoka a fogyasztás nagymérvű növekedése, ezenkívül erősen hozzájárult az emelkedéshez az is, hogy a legtöbb termelő állam kormányza a dohánytermelést állandóan hathatósan támogatja.

Ezzel a dohánytermés megnagyobbodásával egyidejűleg érdekes eltolódás állott be a termelés földrajzi megoszlásában is. Az eltolódást főképp a cigarettafogyasztásnak a többi dohányzási nemek háttérbeszorításával mutatkozó nagyarányú emelkedése okozta. A cigaretták készítésére leginkább alkalmas, de a termelési feltételek változásával szemben nagyon érzékeny, világos cigarettadohányok csak bizonyos területeken, sőt a finom minőségű cigarettadohányok csak igen szűk határok között termelhetők. Ennek a helyzetnek megfelelően a déli Balkán-államokban és a kisázsiai partmenti vidékeken, ahol a világ legértékesebb cigarettadohánya terem, emelkedett a dohánytermelés a legnagyobb mértékben. Ez a dohánytermő terület a balkáni és világháború előtt majdnem kivétel nélkül a Törökbirodalomhoz tartozott, ez az oka annak, hogy az ott termelt dohányt még ma is törökdohánynak nevezik. Ennek a dohánytermő területnek az európai kontinensre eső része — az úgynevezett macedóniai dohányföld — Bulgáriához, illetőleg Görögországhoz csatoltatott. A világ dohánytermésének ugyan Bulgária, Görögország és Törökország dohánytermése csak 7%-át teszi ki, az ott termelt minőség azonban olyan keresett, hogy ennek következtében mindhárom említett országnak legfontosabb exportáruja a dohány. Ez a magyarázata azután annak is, hogy a világháború utáni első években a dohánytermelést az eredeti dohányföldeken kívül más, erre alkalmatlan területekre is kiterjesztették. A következmény természetesen a minőség romlása és ebből kifolyólag az elhelyezési lehetőség válsága lett. A válság a termelés visszaesését vonta maga után, ez a visszaesés legnagyobb arányban Bulgáriában következett be.

A Sz. H. Sz. királyságban és Romániában, ahol a háború utáni első években — főleg az újonnan szerzett területeken — a keleti dohányfajták termelését erősen kiterjesztették, a dohánytermés mennyisége 1924-ben szintén erősen visszaesett. A dohánykivitelre irányuló kísérletek mindkét országban teljesen kudarcot vallottak. Ezzel szemben Olaszországban a dohánytermelés tekintélyes fejlődéséről számolhatunk be. Olaszországnak 1926. évi dohánytermése túlhaladta a háború előtti dohánytermés mennyiségének négyszeresét. Ezt az összes dohánytermelő államok között első helyen álló hatalmas fellendülést az olasz termelők főleg az állam támogatásának köszönhetik. Apulia keleti partvidékének éghajlati és talajviszonyai a keleti dohányfajták termelésére különösen kedvezőknek bizonyultak, bár a macedóniai és szmirnai minőséget eddig elérni nem sikerült. A kerti műveléssel rokon dohánytermelés tudvaleg sok munkaerőt kíván, ezért Olaszországnak — tekintettel nagyszámú falusi lakosságára — igen megfelelő.

Az utolsó négy év dohánytermésére vonatkozó adatokat a legfontosabb termelő országok felsorolásával az 1. számú táblázatunkban mutatjuk be.

A legnagyobb európai dohánytermelő ország Szovjet-Oroszország. A dohánytermelés a háborús években és a forradalmak alatt természetesen itt is erősen visszaesett, az utóbbi években azonban a termelés annyira erőre kapott, hogy a békeidők eredményei fölé emelkedett. Szovjet-Oroszország legfontosabb dohánytermő vidéke Közép-Oroszország és Ukrajna, továbbá Krim-félsziget és a Fekete tenger északi dombos partvidéke egészen a Kaukázusig. A jóminőségű, világos cigarettadohányfajták, melyek igen gondos megmunkálást igényelnek, csakis Dél-Oroszországban teremnek. A már tárgyalt európai dohánytermelő országokon kívül számbavehető dohánymennyiség Franciaországban, Magyarországon és Németországban terem. Ezek az országok finom minőségű dohányt nem produkálnak.

Az európai dohánytermelő államok közül Németország a háború után Elzász-Lotharingiával dohánytermésének $\frac{1}{7}$ részét elvesztette. Jelenleg legfontosabb dohánytermő része a karlsruhei pénzügyi kerület, innen ered össztermésének 54,2%-a, továbbá a würzburgi pénzügyi kerület (29,4%). Németország dohánnyal bevetett területe a legutóbbi évben 39,3%-kal nagyobb volt, mint az előző évben. A termelők számában is 33,5%-os szaporodás mutatkozik.

Itt ismertetjük hazánk dohánytermelésére vonatkozó fontosabb adatokat. A 2. számú táblázatunk beszámol az utóbbi évek dohányvetésterüle-

1. A világ dohánytermése.
Production mondiale du tabac.

Ország és világrész <i>Pays et parties du monde</i>	<i>Moyenne des années 1909—1913 évek átlagában</i>	1923	1924	1925	1926	<i>Moyenne des années 1923—1926 évek átlagában</i>
	millió kilogramm — <i>millions de kg</i>					
Bulgária — <i>Bulgarie</i>	6·3	53·9	49·2	40·8	27·2	42·8
Franciaország — <i>France</i>	20·5	25·2	35·8	31·4	¹⁾ 31·4	30·9
Görögország — <i>Grèce</i>	12·7	57·8	34·2	58·6	56·5	51·8
Magyarország — <i>Hongrie</i>	46·1	135	173	171	260	185
Németország — <i>Allemagne</i>	30·2	14·3	21·5	19·4	14·4	17·3
Olaszország — <i>Italie</i>	10·1	31·3	41·3	41·9	44·4	39·7
Románia — <i>Roumanie</i>	7·4	9·7	21·4	16·4	18·3	16·4
Sz. H. Sz. állam — <i>Etat S. H. S.</i>	8·3	17·3	35·7	12·1	14·8	20·0
Szovjet-Oroszország — <i>Russie soviétique</i>	107·1	90·1	91·7	176·5	167·1	131·4
Törökország (Ázsiai Törökországgal együtt) <i>Turquie (Turquie d'Asie comprise)</i> . . .	43·4	23·0	77·1	59·9	37·9	49·5
Többi országok — <i>Autres pays</i>	18·5	10·1	15·4	17·7	17·0	15·1
Európa összesen — <i>Europe entière</i>	310·6	346·2	440·6	491·8	455·0	433·4
Amerikai Egyesült Államok — <i>Etats-Unis</i>	451·8	687·2	567·6	624·4	600·3	619·9
Brazília — <i>Brésil</i>	45·4	61·6	59·1	57·4	74·3	63·1
Kanada — <i>Canada</i>	6·6	9·7	8·5	13·3	13·1	11·1
Kolumbia — <i>Colombie</i>	6·5	11·0	11·9	12·5	12·9	12·1
Kuba — <i>Cuba</i>	33·4	18·1	34·9	21·3	¹⁾ 21·3	23·9
Mexikó — <i>Mexique</i>	12·0	11·0	10·2	9·3	9·2	9·9
Paraguay	8·1	10·4	11·5	11·6	11·5	11·3
Portorikó — <i>Porto-Rico</i>	4·9	10·2	12·7	10·2	15·9	12·2
Szent-Domingó — <i>Saint-Domingue</i>	11·5	16·3	13·2	20·4	¹⁾ 20·4	17·6
Többi középamerikai állam — <i>Autres Etats d'Amérique centrale</i>	1·3	1·5	1·6	1·6	1·6	1·6
Többi délamerikai állam — <i>Autres Etats d'Amérique du Sud</i>	16·8	23·4	26·4	22·7	22·7	23·8
Amerika összesen — <i>Amérique entière</i> . .	598·3	860·4	757·6	804·7	803·2	806·5
Brit-India — <i>Inde brit</i>	225·0	²⁾ 300·0	359·6	352·9	¹⁾ 352·9	341·3
Fülöp-szigetek — <i>Iles Philippines</i>	29·5	32·8	43·3	41·9	45·5	40·9
Holland-India — <i>Indes-Néerland.</i> ²⁾	80·0	55·8	67·1	98·2	98·2	79·9
Japán — <i>Japon</i> ²⁾	43·0	63·4	65·1	66·1	61·0	63·9
Kína — <i>Chine</i> ³⁾	70·0	140·0	170·0	220·0	220·0	187·5
Többi országok — <i>Autres pays</i>	37·3	46·0	53·1	46·7	46·8	48·1
Ázsia összesen (Törökország nélkül) — <i>Asie entière (Sans la Turquie)</i>	484·8	638·0	758·2	825·8	824·4	761·6
Algír — <i>Algérie</i>	10·3	20·9	17·5	29·6	29·5	24·4
Angol gyarmatok — <i>Colonies anglaises</i>	9·1	9·2	11·3	11·8	19·3	12·9
Francia gyarmatok — <i>Colonies françaises</i>	22·0	37·6	41·7	41·2	40·9	40·4
Többi országok — <i>Autres pays</i>	1·2	0·4	0·3	0·4	0·4	0·3
Afrika összesen — <i>Afrique entière</i>	42·6	68·1	70·8	83·0	90·1	78·0
Ausztrália összesen — <i>Australie entière</i>	1·0	0·6	0·4	0·7	0·7	0·6
Világ összesen — <i>Monde entier</i>	1.437·3	1.913·3	2.027·6	2.206·0	2.173·4	2.080·1

¹⁾ Előző évi adat. — *Donnée pour l'année précédente.* — ²⁾ Belföldi fogyasztás mérven kívül — *Sans la consommation intérieure.* — ³⁾ Becslés szerint. — *Evaluation.*

téről, az átlagtermésekről és a termésmennyiségről. Láthatjuk, hogy nálunk úgy a dohányból bevetett terület nagysága, mint a termés mennyisége szempontjából a legnagyobb jelentőséggel az Alföld bír. Elég annyit megemlítenünk, hogy az 1926. évben termelt dohánytermés 70·9%-át, 1927-ben pedig 68·9%-át az Alföldön produkálták. Hazánkban egyébként a dohányból bevetett terület évről évre

nagyobb lett, a termésátlag szintén javuló irányzatot mutat.

Az Amerikai Egyesült Államok ugyan még most is első helyen állanak a világ dohánytermelésében — a világtermés 30%-át itt produkálják — a dohánytermelés itt azonban 1923 óta fokozatosan visszaesett. Főleg két okot lehet erre magyarázatképpen felhozni, az egyik az, hogy az észak-

2. Hazánk dohánytermelése (1925—1927).

Production du tabac en Hongrie.

Ország rész jellegű gazdasági vidék <i>Régions agricoles ayant un caractère de partie du pays</i>	Bevetett <i>Superficiés ensemencées</i>			Learatott <i>Superficiés récoltées</i>			Átlag termés hektáronként <i>Product. moy. par ha</i>			Termésmennyiség <i>Quantité de la production</i>		
	terület hektárookban — ha						q			q		
	1925	1926	1927	1925	1926	1927	1925	1926	1927	1925	1926	1927
Dunántúli dombos vidék — <i>Transdanubie</i>	1.222	2.030	2.876	1.204	1.995	2.868	11.4	13.7	13.7	13.757	27.243	39.417
Alföld — <i>Grande plaine</i>	11.645	15.318	16.384	11.464	14.890	16.273	10.9	12.4	13.3	124.424	184.081	215.984
Északi dombos vidék — <i>Nord</i>	2.827	4.112	4.314	2.774	3.959	4.302	11.8	12.2	13.5	32.765	48.434	58.012
Magyarország összesen <i>Hongrie entière</i>	15.694	21.460	23.574	15.442	20.844	23.443	11.1	12.5	13.4	170.946	259.758	313.413

amerikai dohány fogyasztásának szempontjából igen fontos kiviteli országok, mint pl. Olaszország, Anglia, Franciaország mindjobban törekednek az önellátásra, a visszafejlődés másik oka kétségtelenül az, hogy a keleti világos dohányfajták a sötét dohányfajtákkal szemben a fogyasztásban erősen túlsúlyra tettek szert. A visszafejlődés elég gyors iramát jellemzi, hogy az Unió 1927. évi 561.5 millió kilogrammos dohánytermése 125 millió kilogrammal volt kevesebb, mint az 1923. évi termés. Az Unió legfontosabb dohánytermő területei a délkeleti államokban találhatók. Itt mindenütt próbálkoznak világos színű dohányt termelni; különösen a forró léggel szárított dohányfajták termelése növekedett elég nagy mértékben. Ebből a fajtából állítják elő az Unióban rendkívül népszerű Virginia-cigarettát.

Kanada dohánytermése az 1927. évben az 1913. évi termésnek körülbelül háromszorosa volt. A fel lendülés oka főleg az a vámkedvezmény, amelyben Anglia tengerentúli tartományait a háború befejezése óta a dohánybehozatal terén részesíti. Kanada dohánytermelő területei a nagy tavak partvidékén terülnek el, itt, mondhatni, ugyanazokat a dohányfajtákat termelik, mint az Amerikai Egyesült Államokban.

Közép- és Délamerika azoknak a sötét dohányfajtáknak legfontosabb termőterülete, melyekből a szivar- és pipadohány készül. Kubában a legkedvezőbbek a természeti feltételek a dohánytermelésre, itt főleg elsőrangú szivardohányt termelnek. A legjobb fajták a Havanna vidékén termelt dohányfélések. A kubai dohány selyemhez hasonló külsejű, vékony szövete és erőssége folytán igen értékes szivarborítólappal. A köztársaság dohánytermelése a fogyasztás irányának változása következtében az utóbbi években nem érte el a háború előtti színvonalat, a finom minőségű dohányfajták termelésére kevésbé alkalmas területeken ugyanis a gaz-

dálkodók mindinkább a cukornád termelésére térnek át. A szentdomingói köztársaság területén cigaretták készítésére alkalmas dohányt termelnek. Portorikó dohánytermése az angol vámkedvezmény életbeléptetése következtében az utóbbi években a békeévek termelésének két és félszeresére emelkedett. Brazília, ahol általában nagyon sötét és nehéz dohányt termelnek, az amerikai dohánytermelő államok között a második helyen áll. A dohánytermelő területek itt főleg a keleti part mentén húzódnak, a termésnek jóformán felét Bahia állam produkálja.

Holland-India ültetvényes dohányjai szintén nagyértékű szivardohányok, a kubai szivardohányok mellett a legjobbak a világon. Itt a dohánytermelés főleg a nagy hollandi ültetvényes társaságok kezében van, ezeken kívül a bennszülöttek is tekintélyes mennyiségű, de kevésbé jóminőségű dohányt termelnek. Az ültetvényes társaságok a szivardohány-félékben beállott kereslet csökkenéséhez mérten a dohánytermelést tervszerű együttműködéssel korlátozták, ennek dacára a hollandi gyarmat dohánytermelése a békeévekhez viszonyítva az utóbbi években emelkedett. Az emelkedés kizárólag a bennszülöttek termelésére esik, ezt legjobban bizonyítja az a körülmény, hogy a gyarmat 1909—1913. évi átlagos dohánytermésének csak 20.5%-a esett a bennszülöttek által termelt dohányra, ez az arány az 1922—1926. évek átlagában 46.7%-ra nőtt. A szumátrai szivarborítólappohányok és a jávai szivarborítólappohányok elsőrangú minősége a kedvező természeti feltételek mellett az európai szakemberek vezetése alatt álló gondos művelésre és a nyersdohány szakszerű kezelésére vezethető vissza. A Fülöp-szigetek dohánytermelése főleg a háború befejezése óta az Északamerikai Egyesült Államok befolyása következtében lényegesen emelkedett.

Brit-India, Kína és Japán, melyekben főleg cigaretták- és pipadohányt termelnek, a dohányter-

melésben az utóbbi években ugrásszerűen törtek elő. A termelés feltűnő fokozása a három állam dohányfogyasztásának nagyarányú emelkedésében leli magyarázatát. A fogyasztás emelkedését részben Ázsia ipusztizálása, részben az ópium beszerezhetőségének megnehezítése okozta.

Az afrikai dohánytermelés növekedése tisztára az angol és francia gyarmatpolitikának eredménye. Délrhodéziában az angolok az utóbbi években feltűnő haladást értek el. Afrikában az északamerikai és keleti dohányfajtákat egyaránt termelik, természetesen ezek úgy külsejükben, mint ízükben lényegesen eltérnek a hazájukban termelt hasonló minőségű dohánytól. A gyarmatokon a dohányföldeket európaiak vezetése alatt a bennszülöttek művelik.

B) Nyersdohánybehozatal és kivitel.

A világ nyersdohánykereskedelme, mint a 3. számú táblánk adataiból láthatjuk, a háború befejezése óta körülbelül ugyanolyan arányban emelkedett, mint a dohány világtermése. Ezt bizonyítja az

3. A legfontosabb dohánytermelő országok nyersdohánykivitele.

Exportation du tabac brut dans les principaux pays producteurs de tabac.

Ország P a y s	Moy. des années — 1909 — 1913. évi átlag				Moy. des années — 1923 — 1926. évi átlag	
	1923	1924	1925	1926	1923	1926
	millió kilogramm — millions de kg					
Bulgária <i>Bulgarie</i>	2·5	17·0	31·7	33·6	27·5	27·5
Görögország <i>Grèce</i>	8·2	21·4	41·8	42·2	55·3	40·2
Törökország <i>Turquie</i>	8·9	24·5	26·9	32·0	38·8	30·5
Össz.— <i>Total</i>	19·6	62·9	100·4	107·8	121·6	98·2
Amerikai Egyesült Államok <i>États-Unis</i> . . .	177·9	225·6	261·0	216·6	220·9	231·0
Brazília — <i>Brésil</i>	26·6	36·5	28·4	34·2	27·9	31·8
Kanada — <i>Canada</i>	0·1	0·5	0·9	1·6	1·3	1·1
Kuba — <i>Cuba</i> . .	17·1	13·1	14·4	15·2	18·4	15·3
Paraguay	5·1	8·2	6·5	8·7	5·1	7·1
Portorico <i>Porto-Rico</i> . . .	2·9	9·0	10·6	10·4	11·1	10·3
Szent Domingó <i>Saint-Domingue</i>	10·1	16·3	15·8	22·3	9·8	16·0
Össz.— <i>Total</i>	239·8	309·2	337·6	309·0	294·5	312·6
Brit-India <i>Indes brit.</i> . . .	9·3	14·9	21·5	15·2	15·1	16·7
Fülöp-szigetek <i>Iles Philipp.</i> . .	11·6	23·3	20·9	16·1	14·0	18·6
Holland-India <i>Indes néerland.</i>	73·1	52·6	68·8	91·9	58·3	67·9
Kína — <i>Chine</i> . .	11·6	11·9	12·6	12·5	13·1	12·5
Össz.— <i>Total</i>	105·6	102·7	123·8	135·7	100·5	115·7
Algír — <i>Algérie</i>	5·3	7·9	13·7	11·2	10·5	10·8

a körülmény, hogy az 1923—26. években éppen úgy, mint a háború előtt a világ dohánytermésének jó negyedrésze ment át a nemzetközi kereskedelembe. Tény az, hogy az utóbbi években egyes országokban a termelés fokozása következtében a dohánybehozatal visszafejlődött, ez azonban nem befolyásolta a világ dohánykereskedelmét, mert a cigarettadohány forgalmának terjedése ezt a különbözetet körülbelül kiegyenlítette.

A cigarettadohányt termelő államok közül a nyersdohánykivitel a legnagyobb mértékben Görögországban, Bulgáriában és Törökországban növekedett meg. Ennek a három országnak együttes átlagos évi dohánykivitele a háború előtti öt esztendő átlagos kivitelének éppen ötszörösét tette ki. A három állam részesedése az összkivitelből az 1923—1926. évek átlagában a háború előtti 4%-os arányról kerekén 20%-ra emelkedett. A termelés csökkenésével szemben, tehát ezeknél az államoknál az összes dohánykivitel 1923. év óta is állandóan emelkedik.

Az Amerikai Egyesült Államok részesedése a világ dohánykivitelében jóval nagyobb arányú volt, mint a világ dohánytermelésében való részvételének aránya, a kivitel azonban — éppen úgy mint a termelés — a háború befejezése óta szintén csökkenő irányzatot tanúsít. A háború előtt ugyanis az egész világ dohánykivitelének jó felét az Unió bonyolította le, az 1923—1926. évek átlagában ez a részesedés kétötödrészre szorult vissza. Anglia, Franciaország és Olaszország már többször említett önellátásra irányuló törekvése főképen az Amerikai Egyesült Államok dohánybehozatala ellen irányult. Az angol vámkedvezmény, melyet a „birodalmi dohányok“ behozatala érdekében léptettek életbe (poundonkint 2 shilling, a rendes dohányvámnak egynegyed része), Kanadában a dohánykivitel ugrásszerű emelkedését eredményezte. A közép- és délamerikai dohánytermelő országok nyersdohányexportja Szent-Domingó és Portorikó kivételével a világexport emelkedésénél kisebb volt.

Holland-Indiában a nyersdohánykivitel az utóbbi évek átlagában — éppen úgy, mint Kubában — a háború előtti állapot mögött maradt. Mindkét országban tudvalevőleg a dohánytermelést tervszerűleg korlátozták. Kénytelenek voltak ezt az eszközt igénybevenni, mert az értékes és kiváló minőségű szivardohány iránti kereslet lényegesen csökkent. Brit-India és Algír nyersdohánykivitelének emelkedése az angol és francia behozatali politika eredménye.

A nyersdohány fő behozatali piaca, mint ez a 4. számú összeállításunk adataiból kiviláglik, Közép- és Észak-Európa, ez a terület a világ nyersdohánykivitelének jó kétharmad részét felveszi.

A behozatalra szoruló államok között első helyen Németország, Anglia és Franciaország állanak,

4. A legfontosabb behozatali országok nyersdohánybevitel.

Importation du tabac brut dans les principaux pays importateurs.

Ország — Pays	Moyenne des années 1909—1913 évi átlag	1923	1924	1925	1926	Moyenne des années 1923—1926 évi átlag
	millió kilogramm — millions de kg					
Anglia — Angleterre	57.8	76.5	73.9	80.1	84.5	78.7
Ausztria — Autriche	22.7	15.4	13.9	12.0	13.0	13.6
Belgium — Belgique	10.0	18.8	20.9	19.7	18.9	19.6
Cseh-Szlovákia — Tcheco-Slovaquie	—	17.3	20.0	20.7	18.8	19.2
Dánia — Danemark	4.4	5.4	4.4	4.7	5.6	5.0
Franciaország — France	29.0	29.5	26.6	54.0	44.5	38.6
Lengyelország — Pologne	—	11.9	13.4	22.2	12.4	15.0
Németalföld — Pays-Bas	26.0	28.5	29.9	30.7	32.2	30.3
Németország — Allemagne	74.9	61.7	97.9	120.0	61.1	85.2
Olaszország — Italie	21.7	18.7	16.2	11.6	5.9	13.1
Spanyolország — Espagne	23.1	32.3	32.8	25.6	11.7	25.6
Svájc — Suisse	8.1	10.3	1.9	4.4	5.8	5.6
Svédország — Suède	4.4	4.4	5.7	4.1	5.8	5.0
Összesen — Total	282.1	330.7	357.5	409.8	320.2	354.5
Amerikai Egyesült Államok — Etats-Unis	23.9	26.2	40.6	46.8	45.3	39.7
Argentína — Argentine	6.8	12.8	6.1	9.1	10.9	9.7
Kanada — Canada	7.9	6.6	7.2	6.2	6.8	6.7
Összesen — Total	38.6	45.6	53.9	62.1	63.0	56.1
Kína — Chine	6.9	19.1	41.0	33.4	45.6	34.8
Egyiptom — Egypte	8.6	7.2	7.4	7.6	6.9	7.3
Ausztráliai szövetség — Commonwealth d'Australie	6.2	7.1	11.9	8.7	10.0	9.4

erre a három országra az európai nyersdohánybehozatalnak több, mint fele esik. Anglia teljesen behozatalra van utalva, Németország nyersdohány-szükségletének ötödöt részét, Franciaország felét import útján szerzi. Németország és Svájc dohány-behozatali adatai között látható nagymértékű ingadozásnak az a magyarázata, hogy ezekben az országokban a dohányfeldolgozóipar nagy beruházásokat létesített, a beruházások ideje alatt a gyártás szűkebb keretek között mozgott.

Érdekesek a három fő behozatali országnak dohányimportjára vonatkozó adatok abból a szempontból, hogy lakosságuk ízlésének különfélesége következtében milyen dohányminőségek jótesszák az importban a főszerepet. Németország főleg a görög, bolgár és török cigaretta dohányfélét fogyasztja, ennek következtében ezeknek a dohányfajtáknak részesedése a német behozatalból az 1913. évi 15%-ról az 1926. évben 39%-ra emelkedett. Viszont Anglia és Franciaország a háború előtt is lényegtelen keleti dohánybehozatalukat tovább is csökkentették. Jelentősen csökkent ezenfelül mindkét országban az Amerikai Egyesült Államokból behozott nyersdohány mennyisége is. Úgy Anglia, mint Franciaország dohány-szükségletüket lehetőleg tengerentúli gyarmataikból fedezik, Németalföld dohánybevitel szintén túlnyomólag keletindiai gyarmataiból származik. Olaszország a háború előtt a nyersdohány

behozatalának nagysága szempontjából Európában a negyedik helyen állott, az 1909—1913. évek átlagában 21.7 millió kg-os behozatali átlaga 1927. évben 5.6 millió kg-ra esett vissza, ugyanebben az időben nyersdohány kivitele 1.4 millió kg-ról 2.4 millió kg-ra nőtt, jelenleg tehát csaknem teljes mértékben saját maga látja el nyersdohány-szükségletét. Az olasz behozatal csökkenésének negyötöd része az északamerikai származású dohányra esik. Érdekes jelenség az, hogy Szovjet-Oroszországban a termés egyidejű erős növekedésének ellenére a nyersdohány behozatala nagy mértékben emelkedett, a háború előtti jelentékeny kivitel pedig jóformán teljesen megszűnt.

Az északamerikai Unió, Németország és Anglia után a világ legnagyobb nyersdohánybehozatali országa. Az Unió nyersdohány-szükségletének legnagyobb részét szintén a tengerentúli tartományokból fedezi, ezeken kívül a magas vámteher miatt import útján csak a legértékesebb dohányfajták kerülnek oda. Kínában is az a helyzet, mint Szovjet-Oroszországban, a dohánytermelés erős térhódítása dacára a nyersdohánybehozatal nagyobb mértékben emelkedett, mint a kivitel. Az egyiptomi dohányipar, amelyik finom minőségű cigarettáiról ismeretes, kizárólag külföldi, még pedig keleti nyersdohányt dolgoz fel. A helyzet itt az, hogy 1924. évig Törökországgal kötött egyezmény folytán Egyiptomban tilos

5. Hazánk dohánykülforgalmi adatai az 1926. és 1927. években.

Commerce extérieur du tabac de Hongrie, 1926 et 1927.

Áru megnevezése <i>Désignation des marchandises</i>	1 9 2 6				1 9 2 7			
	Behozatal — <i>Importation</i>		Kivitel — <i>Exportation</i>		Behozatal — <i>Importation</i>		Kivitel — <i>Exportation</i>	
	Mennyiség <i>Quantité</i>	Érték <i>Valeur</i>	Mennyiség <i>Quantité</i>	Érték <i>Valeur</i>	Mennyiség <i>Quantité</i>	Érték <i>Valeur</i>	Mennyiség <i>Quantité</i>	Érték <i>Valeur</i>
	q	P	q	P	q	P	q	P
Nyersdohány — <i>Tabacs bruts</i>	47.325	25,641.428	14.696	1,944.514	35.771	21,438.000	39.721	4,687.000
Pipadohány — <i>Tabacs à pipe</i>	5	3.794	—	—	8	11.000	2	1.000
Szivar, szivar — <i>Ciga- res, cigarettes</i>	96	272.767	1	4.171	1.141	2,226.000	17	27.000
Összesen — <i>Total</i> :	47.426	25,917.989	14.697	1,948.685	36.920	23,675.000	39.740	4,715.000

volt a dohánytermelés, az egyezmény megszűnése óta folytak ugyan termelési kísérletek, de mindedig megfelelő eredményre nem vezettek. A nyersdohánybehozatal csökkenése az egyiptomi dohányipar hanyatlásának következménye.

Megjegyezzük még azt is, hogy a világ legnagyobb nyersdohánytőzsdéi New-Yorkban, Amsterdamban, Brémában, Hamburgban, Drezdában, Londonban és Báhiában vannak. A keletindiai dohányfélések forgalmának központja Amsterdam.

A világ nyersdohányforgalmának vázlatos ismertetése után az 5. sz. táblában bemutatjuk hazánk dohánykülforgalmára vonatkozó fontosabb adatokat. Egy kimutatásban közöljük itt a nyersdohány és az elkészített dohányfélék külforgalmának eredményeit. Örvedetes jelenség, hogy az 1927. évi nyersdohánykivitelünk mennyisége 169·6%-kal túlhaladta az 1926. évi kivitelt. Egyidejűleg az 1927. évi nyersdohánybehozatal mennyisége 24·4%-kal kisebb volt, mint az előző évi behozatal. A cigaretta-

6. A világ nyersdohányfeldolgozása.¹⁾Préparation mondiale de tabac brut.¹⁾

Ország — <i>Pays</i>	Átlag — <i>Moyenne</i>		Ország — <i>Pays</i>	Átlag — <i>Moyenne</i>	
	1909—1913	1923—1926		1909—1913	1923—1926
	mill. kg — en millions de kg				
Anglia — <i>Angleterre</i>	55·7	75·9	Amerikai Egyesült Államok		
Ausztria — <i>Autriche</i>		12·9	<i>Etats-Unis</i>	297·8	428·6
Belgium — <i>Belgique</i>	19·4	25·7	Kanada — <i>Canada</i>	14·4	16·7
Bulgária ²⁾ — <i>Bulgarie</i> ²⁾	3·7	15·3	Argentína — <i>Argentine</i>	12·5	18·9
Cseh-Szlovákia — <i>Tchéco- Slovaquie</i>		19·2	Brazília — <i>Brésil</i>	18·7	31·3
Franciaország ²⁾ — <i>France</i> ²⁾	49·5	69·3	Kuba — <i>Cuba</i>	16·3	8·6
Görögország ²⁾ — <i>Grèce</i> ²⁾	4·5	11·5	Brit-India — <i>Indes Brit.</i>	215·7	324·7
Lengyelország — <i>Pologne</i>		15·1	Fülöp szigetek — <i>Iles Philippines</i>	17·9	22·3
Magyarország — <i>Hongrie</i>		19·5	Japán — <i>Japon</i>	43·0	66·4
Németalföld — <i>Pays Bas</i>	25·0	28·6	Kína ⁴⁾ — <i>Chine</i> ⁴⁾	65·3	209·7
Németország ²⁾ — <i>Allemagne</i> ²⁾	104·6	102·2	Algír — <i>Algérie</i>	6·4	13·5
Olaszország — <i>Italie</i>	30·4	50·5	Egyiptom — <i>Egypte</i>	8·6	7·3
Románia — <i>Roumanie</i>		16·7			
Spanyolország — <i>Espagne</i>	23·1	25·6			
Svájc — <i>Suisse</i>	8·8	5·9			
Sz. H. Sz. Állam — <i>Etat S H S</i>		17·3			
Szovjet-Oroszország — <i>Russie soviétique</i>	97·1	³⁾ 143·7			
Törökország ²⁾ — <i>Turquie</i> ²⁾	34·5	18·9			

¹⁾ Belföldi termelésből számítva, hozzáadva a nyersdohánybehozatalt és levonva a kivitelt — *Calculé de la production intérieure, en y ajoutant l'importation de tabac brut et en déduisant l'exportation.*

²⁾ Mindenkori terület — *Territoire dans les périodes mentionnées.*

³⁾ Becslés — *Evaluation.*

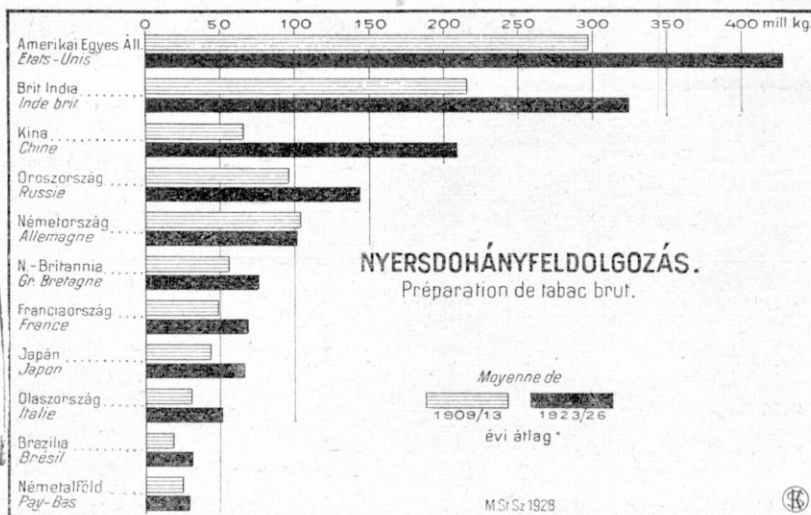
⁴⁾ Termésbecslés — *Evaluation de récolte.*

és a szivarbehozatal ezzel szemben az 1927. évben lényegesen nagyobb volt, mint 1926-ban. Kereskedelmi mérlegünk romlása szempontjából sajnálatos körülmény viszont az, hogy az 1927. évben behozott nyersdohány értéke 357,4%-kal nagyobb, mint a kivitt nyersdohány értéke. Ez a jelenség ugyan érthető, mert nyersdohánybehozatalunk főleg a finom minőségű keleti és tengereöntúli nyersdohányfélésekre szorítkozik, azonban mégis legfőbb ideje, hogy a hazánkban termelt dohányfélések minőségének javítására törekvő kormányintézkedések az egész vonalon keresztülvitessenek.

C) Dohányfeldolgozás.

A dohány feldolgozása a legtöbb országban jóformán kizárólag a belföldi szükséglet kielégítésére irányul. Ennek főoka egyrészt az, hogy a legtöbb állam a dohánygazdaságot bizonyos formában monopolizálja, másrészt a dohányárak, főleg a cigarettafélék nemzetközi forgalmában nagy nehézséget okoz a fogyasztók ízlésének rendkívül nagy különbözősége.

A nyersdohány feldolgozására vonatkozó nemzetközi adatokat a 6. számú kimutatásban közöljük. A nyersdohány feldolgozása, mint látható, a legtöbb államban az 1923—1926. évek átlagában jóval nagyobb méretű volt, mint az utolsó öt békeév átlagában. Kivételt képez ezen téren Németország, Törökország, Kuba és Egyiptom. Németországban és Törökországban a visszaesés főleg a területi veszteségek következménye. Németországban a nyersdohány ipari feldolgozása csak az inflációs években emelkedett a régi Németbirodalom által feldolgozott mennyiség fölé. Kuba és Egyiptom dohányfeldolgozó ipara tudvaleg jóformán teljesen a kivitelre rendezkedett be. A kivitel azonban a háború befejezése után, mondhatni, általánosan végrehajtott vámemelések után lényegesen csökkent. Bulgáriában és Görögországban a nyersdohányfeldolgozásban tapasztalható nagymérvű emelkedés Macedónia elfoglalására vezethető vissza. A többi országban a dohánygyártás fejlődése a belföldi dohányfogyasztás növekedésével magyarázható. Az iparilag kevésbé fejlett országokban, Oroszországban, Kínában, Brit-Indiában, Közép- és Dél-Amerikában a dohánytermésnek egy tekintélyes, de meg nem állapítható hányada minden ipari feldolgozás nélkül kerül a fogyasztóhoz.

A dohány ipari feldolgozása a fogyasztásban mindinkább tapasztalható változásokat természetesen még élénkebben tükrözi vissza, mint akár a dohánytermelés, akár a dohánykereskedelem. A világ szivargyártása, amennyiben a rendelkezésre álló statisztikai adatokból megállapítható, a háború előtti évek adataihoz viszonyítva erősen visszafejlődött, a cigarettagyártás igen nagy arányban emelkedett, a pipadohány előállítás nem igen változott. Németalföld, Svédország és Japán szivargyártása ugyan növekedett, de a mutatkozó többlet jóformán teljes egészében a cigarettagyártásának élénk fellendülésével magyarázható. Ez az emelkedés azonban a három legfontosabb szivargyártó ország — Amerikai Egyesült Államok, Németország, Olaszország — szivargyártmányainak erős csökkenésével szemben alig jöhet számításba.

A cigarettagyártás növekedését nézve viszont az Amerikai Egyesült Államok előtörése példátlan. 1913 óta az Unióban a cigarettagyártás körülbelül hatszorosra emelkedett. A háború előtt itt a cigarettagyártás mértéke csak kevéssel múlta felül Németországot, 1926-ban már kereken háromszor annyi cigarettát gyártott, holott a cigarettagyártás ez idő alatt Németországban is jelentős mérvben emelkedett. Elég nagyarányú a cigarettagyártás térhódítása még Japánban, Olaszországban, Svédországban és Angliában is.

A pipadohánygyártás az Amerikai Egyesült Államokban, Angliában, Bulgáriában és Japánban visszaesett.

A gyártmányok nemenkénti megoszlására vonatkozólag különben 7. sz. táblázatunk adatai tájékoztatnak.

Magyarország dohánygyári munkásviszonyaira és gyártási eredményeire vonatkozólag a legfontosabb adatokat a 8. és 9. számú összeállításban mutatjuk be. A világ dohánygyártási viszonyaira fentebb megállapított helyzet általában Magyarorszá-

7. Dohányárúk előállítása fontosabb országokban.¹⁾
Fabrication d'articles de tabac dans les principaux pays.¹⁾

Ország Pays	Év Année	Szivar	Cigaretta	Pipadohány (finomvágásúval együtt) — Tabac à pipe (y compris le tabac coupé fin)	Burnót Tabac à priser	Szivar	Cigaretta	Pipadohány (finomvágásúval együtt) — Tabac à pipe (y compris le tabac coupé fin)
		Cigares	Cigarettes			Cigares	Cigarettes	
		millió darab en millions de pièces		millió kg. en millions de kg.		1913 vagy az ahhoz legközelebbi év = 100 1913 ou années voisines = 100		
Anglia — Angleterre	1907	⁴⁾ 338	⁴⁾ 13.574	33.3	0.7	100	100	100
	1924	⁴⁾ 130	41.821	25.2	0.2	38	308	76
Ausztria ²⁾ — Autriche ²⁾ . . .	1913	296	2.039	3.9	.	100	100	100
	1926	218	4.568	5.2	0.1	74	224	134
Franciaország ²⁾ — France ²⁾ . . .	1913	⁴⁾ 503	4.838	31.2	4.7	100	100	100
	1925	⁴⁾ 266	10.078	36.4	3.9	53	208	116
Németalföld ⁴⁾ — Pays-Bas ⁵⁾ . . .	1923	1.091	2.146	16.0	.	100	100	100
	1926	1.194	2.527	18.5	.	109	118	116
Németország ²⁾ — Allemagne ²⁾ . . .	1913	⁴⁾ 8.000	12.412	.	.	100	100	.
	1926	6.086	29.113	37.1	2.3	76	235	.
Olaszország ²⁾ — Italie ²⁾ . . .	1913/14	⁴⁾ 2.014	3.669	5.6	1.7	100	100	100
	1926/27	⁴⁾ 1.684	13.738	8.5	1.9	84	374	152
Svédország — Suède	1913	179	384	0.3	6.4	100	100	100
	1926	⁶⁾ 200	1.274	1.0	5.2	112	332	333
Amerikai Egyesült Államok — États-Unis . . .	1913	⁷⁾ 8.531	15.571	186.4	14.9	100	100	100
	1926	⁷⁾ 7.007	89.460	168.7	17.1	82	575	91
Japán — Japon	1913	1	7.396	24.6	.	100	100	100
	1925	2	28.331	23.7	.	200	383	96

¹⁾ Rágódohány nélkül, amelyet csekély jelentősége miatt a legtöbb országban nem tudakolnak. — *Sans la chique, qui à cause de sa petite importance, n'est pas relevée dans la plupart des pays.* — ²⁾ Mindenkeri terület. — *Territoire dans les années resp.* — ³⁾ Darabszám a hivatalos statisztika által megadott súlyszerint számítva (200.000 darab szivar = 1.000 kg, 1 millió darab cigaretta = 1.000 kg). — *Le nombre de pièces est calculé par le poids adopté par la statistique officielle (200.000 cigares = 1.000 kg, 1.000.000 cigarettes = 1.000 kg).* — ⁴⁾ Becslés. — *Estimation.* — ⁵⁾ A belföldön honi fogyasztás céljaira gyártott dohányárú, a kivitelt is beleszámítva. — *Articles de tabac fabriqués dans le pays pour la consommation intérieure, y compris l'exportation.* — ⁶⁾ Ebből cigarillós 157 millió darab. — *Dont 157 millions de cigarillos.* — ⁷⁾ Ebből cigarillós 1913 = 959 millió darab; 1926 = 419 millió darab. — *Dont 959 millions de cigarillos en 1913 et 419 millions en 1926.*

gon sem változik. Az 1927. évben gyártott cigaretta-mennyiség 58.8%-kal volt nagyobb, mint az 1924. évben, de csak 0.2%-kal volt nagyobb, mint az 1926. évben, tehát látható, hogy az emelkedés körülbelül elérte a tetőfokot. A szivargyártás természetesen

8. Dohánygyáraink munkáviszonyai.

Condition des ouvriers des manufactures hongroises de tabac.

Év Année	A dohánygyárak száma Nombre des manufactures de tabac	Munkáslétszám Effectif des ouvriers			Az üzemmunkák száma Nombre des journées d'exploitation	Munkanapok száma Nombre des journées de travail	Egy munkásra eső átlag munkanap Nombre de journées de travail par ouvrier	Egy munkás átlagos évi keresménye P — Salaire annuel moyen par ouvrier, en pengős.
		Férfi — Hommes	Nő — Femmes	Együtt — Ensemble				
1926	10	1.258	3.663	4.921	2.768	1.090.413	222	1.249
1927	10	1.205	4.540	5.745	2.950	1.601.006	280	1.164

szintén a fogyasztáshoz alkalmazkodott, az 1924. évi eredmény teljes 70%-kal nagyobb volt, mint 1927-ben. A zuhanásszerű visszaesés azonban itt már nemcsak hogy megállt, hanem azt is megállapíthatjuk, hogy 1927. évben a mélypontot képező 1926. évhez képest a szivarprodukciónban 20.3%-os emelkedés mutatkozott.

Dohánygyáraink munkáviszonyaira vonatkozólag megjegyezzük, hogy az 1927. évben a munkáslétszám 16.7%-kal nagyobb volt, mint az előző esztendőben. A férfimunkások létszáma egészen jelentéktelen mértékben fogyott, ezzel szemben a nőmunkások száma 23.9%-os emelkedést mutat. Az olcsóbb női munkaerők előtérbe nyomulása okozta azután azt, hogy egy munkás évi átlagos keresete az 1926. évi átlaggal szemben 7.3%-kal kevesebb lett.

D) A dohányárúk behozatala és kivitele.

A dohányárúk nemzetközi forgalma kettősirányú. Az egyik irányzat az iparilag fejletlen országok dohányfogyasztó lakosságának olcsó dohánygyártmányokkal való ellátását bonyolítja le, a má-

9. Dohánygyártásunk az 1926. és 1927. években.

Fabrication du tabac en Hongrie, 1926 et 1927.

Termelési év Année de production	Feldolgozott Matières premières		Készített dohánygyártmányok súly szerint Produits de tabac fabriqués suivant le poids				Gyártott szivarok, szivarkák darab- szám szerint Cigares et cigarettes fabriqués, en pièces		Feldolgozott Matières premières		Készített dohánygyártmányok Produits de tabac fabriqués				Gyártott		Összes dohánygyártmányok Total des produits de tabac	
	külföldi étrangères	belföldi indigènes	Burmát Tabac à priser	Pipadohány Tabac à pipe	Lúgvizkivonat (thianaton) - Thianaton	Összesen Total	szivarok cigares	szivarkák cigarettes	külföldi étrangères	belföldi indigènes	Burmát Tabac à priser	Pipadohány Tabac à pipe	Lúgvizkivonat (thianaton) - Thianaton	szivarok Cigares	szivarkák Cigarettes	Összes dohánygyártmányok Total des produits de tabac		
																métermázsa — q		1000 db — pièces
	nyersanyag employées																	
1926	26.990	93.564	7	120.554	919	121.480	94.622	2.189.673	13.050	9.076	6	65.842	213	7.145	63.541	141.747		
1927	30.179	86.063	9	82.723	541	83.273	113.943	2.193.200	18.278	8.542	4	59.355	130	10.979	71.622	142.090		

sik annak a kiváló minőségű szivarnak és cigaretának elhelyezését végzi, amelyik csak forró párás éghajlaton, hosszú évek tradíciójával rendelkező szakmunkások által állítható elő.

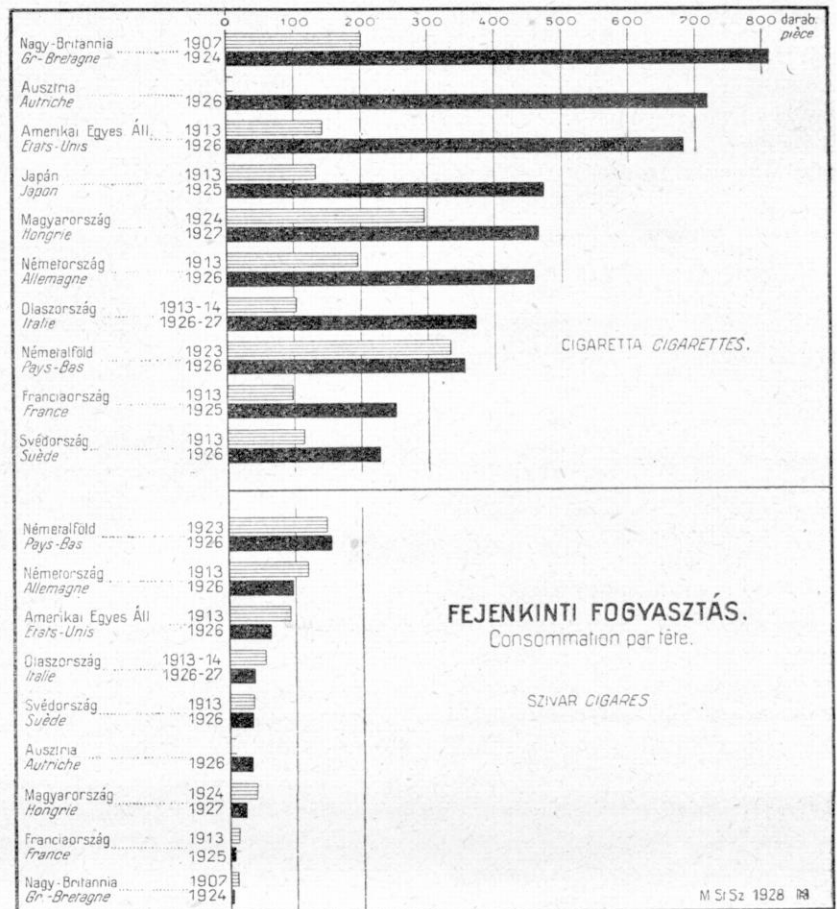
Az első szempontból a legfontosabb kiviteli ország az Amerikai Egyesült Államok, innen kerül Kínába, továbbá Közép- és Dél-Amerikába a kész áru. Anglia és Németalföld tengerentúli gyarmataikat látják el kész dohánygyártmánnyal. Az Amerikai Egyesült Államok cigaretta-termelésének 10%-a, Anglia cigarettagyártmányainak mintegy 15%-a kerül külföldre. Mindkét államban a cigarettakivitel kisebb mértékben emelkedett, mint maga a cigarettagyártás. Hollandia pipadohánygyártmányának egyharmadrésze kerül kivitelre.

A luxusszivarok gyártási országai Holland-India, Fülöp-szigetek, Portorikó és Kuba, gyártmányaikat jóformán teljes mértékben exportálják. Az egyiptomi cigaretták kivitele — a békeévek arányaihoz viszonyítva — 66%-kal visszaesett.

E) Dohányfogyasztás.

Azt már megállapítottuk, hogy a világ dohánytermése az utóbbi években a háború előtti termés kétszeresét tette ki, miután pedig számbavehető dohánykészleteket nem halmoztak fel, önként következik, hogy a világ dohányfogyasztása

a háború előtti fogyasztásnak csaknem kétszerese lett. A fogyasztás nagyarányú növekedésének okát nem lehet a föld népességének szaporodásában keresni, mert a világ lakosságának szaporodása ugyanezen időben mindössze 5%-ot tett ki. Elfogadhatóbb magyarázata ennek a jelenségnek az, hogy a dohányzás szokása a háború alatt nagyon elterjedt, ezt a (talán rossz) szokást

Észak- és Közép-Európában, valamint az Amerikai Egyesült Államokban a nők, sőt a fiatalok is elég nagy számban átvették. A fogyasztásnak ehhez a hatalmas emelkedéséhez az is nagymértékben hozzájárult, hogy a keletázsiai népek a már felsorolt okok következtében mindinkább átérnek a dohánygyártmányok fokozott fogyasztására.

Ámbár a dohányfogyasztás közvetlen mérvére nincsenek adataink, de a termelési, gyártási és külforgalmi adatok figyelembevételével elég megközelítőleg meg lehet állapítani egyes fontosabb országok átlagos szivar- és cigarettafogyasztását. A rendelkezésre álló adatok szerint egy 20 éven felüli lakosra esett átlag:

	Év	Cigaretta	Szivar
		d a r a b	
Angliában	1907	201	12
	1924	811	4
Ausztriában	1926	719	35
Amerikai Egyesült Államokban	1913	143	90
	1926	662	62
Japánban	1913	133	—
	1925	474	—
Magyarországon	1924	294	41
	1927	467	24
Németországban	1913	195	119
	1926	460	96
Olaszországban	1914	104	54
	1927	372	39
Németalföldön	1923	334	147
	1926	354	155
Franciaországban	1913	99	13
	1925	251	8
Svédországban	1913	115	38
	1926	228	36

A fejenkinti fogyasztást ebből az összeállításból nem ismerhetjük meg, igen sokan cigarettát és szivart szíznak, a pipadohány kedvelői sem szerepelnek itten, azonkívül hiányoznak azok a fogyasztók, akik sajátkezűleg készítik cigarettájukat. De az adatok azért elég világosan mutatják a cigarettázás divatjának fellendülését és a szivarozás visszafejlődését. A táblázatban nem jut kifejezésre, de általában megállapítható, hogy a szivarok között is az utóbbi időkben a cigarettához közelálló cigarillos terjedt el legnagyobb arányban, általában ma már a kisebb alakú szivarok örvendenek közkedveltségnek.

F) A nyers dohányárak.

A nyersdohányárakban egyrészt a nagy minőségi különbségek miatt, másrészt a termés nagysá-

gának alakulása szerint évenként igen nagy hullámzásokat állapíthatunk meg. Ez az árhullámzás nemcsak a különböző származási országok termelésére, hanem szűk határok között termelt dohányfélésekre is vonatkoznak. A kiváló Smyrna-dohányok ára pl. ugyanazon termelő országban egyéb dohányfajták árának hatszorosát is eléri. A sumatrai dohány szín, nagyság, esetleg sérülési fok stb. szerint közel száz minőségi osztályba tarthat.

10. Brémai és hamburgi dohányárak.

Manufactures de tabac de Brême et de Hambourg.

Elvámolatlan nyersdohány 50 kg-kint, birodalmi márkában.

Tabacs bruts non dédouanés par 50 kg, en marks de Reich.

Megnevezés <i>Désignation</i>	1924	1925	1926	1927
	évek átlagában — moyennes			
<i>B r é m a</i> ¹⁾ — <i>B r é m e</i> ¹⁾				
Kentucky	155.40	163.13	151.93	132.65
Világos Virginia — <i>Virginie, claire</i>	77.18	66.15	76.32	103.95
Brazília — <i>Brésil</i>	80.97	80.86	89.57	91.96
Domingó — <i>Domingue</i>	59.39	49.50	45.77	47.38
Jáva — <i>Java</i>	77.95	73.75	55.28	68.10
<i>H a m b u r g</i> — <i>H a m b o u r g</i>				
Brazília — <i>Brésil</i>	77.84	68.63	78.48	72.13
Domingó — <i>Domingue</i>	54.09	44.78	42.40	46.68
Virginia — <i>Virginie</i>	63.00	63.00	57.76	56.70
Kentucky	109.20	109.20	108.70	109.20
Görög — <i>Grec</i>	92.18	78.75	75.81	75.92
Török — <i>Turc</i>	149.75	151.87	147.41	147.64
Bolgár — <i>Bulgare</i>	161.71	168.74	164.26	164.51
Orosz — <i>Russe</i>	108.39	95.27	92.66	92.80
Kína — <i>Chinois</i>	100.55	105.47	111.61	102.64

¹⁾ Az árakat becslésen alapulnak. — *Estimation.*

Összehasonlítás céljából a hamburgi és brémai piac dohányárait évek szerint minőségi megkülönböztetéssel a 10. sz. összeállításunkban mutatjuk be. Láthatjuk, hogy azonos elnevezésű dohány ugyanabban az évben egész más árat ér el Hamburgban, mint Brémában. Az áralakulás eltérésének oka az lehet, hogy a minőségi jegyzés a két helyen nem egyforma.

Az árakra vonatkozólag végül még azt jegyezzük meg, hogy a dohányárak a békeévek óta általában nagyobb arányban emelkedtek, mint a nagykereskedelmi indexszámok. A finom minőségű dohány ára erősebben emelkedett, mint a közepes és selejtes dohányfajták ára, a cigarettadohány ára ismét erősebb mértékben nőtt, mint az egyéb dohányfajták ára.

Sajóhelyi István.

A legfontosabb kapásnövények 1928. évi világtermése.

Production mondiale des principales cultures sarclées en 1928.

A Római Nemzetközi Mezőgazdasági Intézet október havi füzeté már tájékoztat a három legfontosabb kapásnövénynek, a tengerfinék, a burgonyának és a cukorrépának 1928. évi világterméséről. A hazánkat közelről érintő adatok közül a következő legfontosabb részeket emeljük ki.

Az 1928. évi tengeritermés, amint a rendelkezésre álló előzetes adatokból látható és a beérkezett jelentésekből következtethető, mennyiségileg valamivel felülmúlja az előző évi eredményt. Ha azonban táblázatunk részletes adatait szemügyre vesszük, rögtön megállapíthatjuk, hogy az egész emelkedés jóformán kizárólag az Amerikai Egyesült Államoknál mutatkozó körülbelül 30 millió métermáza terméstöbbletből származik. A tengeritermelésben szerepet játszó európai államok 1928. évi terméseredménye ugyanis 22%-kal kisebb az előző év eredményénél, sőt 34%-kal maradt az 1922—1926. évek átlagos termése alatt.

A behozatalra szoruló államok tengerivel való ellátása az elég lényeges csökkenés dacára nincs veszélyeztetve, mert Argentína az előző évi termésé-

ből 77·6 millió métermáza tengerit, a folyó évi termésből május hónaptól augusztusig 32·7 millió métermáza tengerit tudott exportálni. Megjegyezzük, hogy Argentína az 1927. évben is első helyen állott a világ tengerit exportáló államai között, 83·4 millió métermázsát kitevő exportját az európai dunai államok 20 millió métermázsás tengerikivitele meg sem közelíti. Az Amerikai Egyesült Államok hatalmas tengeriterméseredménye jóformán teljesen a belső szükséglet kielégítésére szolgál, az Unió ugyanis 1926-ban mindössze 5 millió, 1927-ben pedig csak 2·1 millió métermáza tengerit exportált. Rendelkezésre állanak még ezenfelül a Dél-Afriakai Egyesült Államok jelentékeny készletei, amelyek egyéb kistermelő államok esetleges tengerifellelegével, továbbá az Amerikai Egyesült Államok és a dunai államok tengeriexportjával mindenestre ki fogják elégíteni a mutatkozó szükségletet.

A világ 1928. évi burgonyatermelése, mint ezt a 2. számú tábla adatai mutatják, a rendkívül nagy burgonyatermést produkált 1927. év eredményénél

1. A világ szemestengeritermelése.

Production mondiale de maïs à grain.

Ország — Pays	Bevetett terület — Superficie ensemencée 1000 ha			Termésmennyiség — Production 1000 q		
	1922—1926 átlag — moyenne	1927	1928	1922—1926 átlag — moyenne	1927	1928
*Ausztria — Autriche	60	60	59	969	1.257	896
*Bulgária — Bulgarie	598	672	645	5.895	5.236	4.646
*Cseh-Szlovákia — Tchéco-Slovaquie .	159	159	159	2.705	2.986	2.029
Franciaország — France	337	349	337	3.851	5.263	1)
Lengyelország — Pologne	77	79	81	935	1.027	1)
*Magyarország — Hongrie	1.030	1.068	1.067	17.101	17.361	11.605
*Olaszország — Italie	1.457	1.433	1.410	24.475	21.321	15.821
*Románia — Roumanie	3.684	4.219	4.455	42.159	35.331	25.369
Spanyolország — Espagne	458	462	1)	6.196	6.631	6.055
*Svájc — Suisse	1	1	1	41	39	40
*Sz.-H.-Sz. állam — Etat SHS	2.062	2.276	2.305	30.860	21.085	20.629
Szovjet-Oroszország (európai és ázsiai) — Russie soviétique d'Europe et d'Asie	2.298	2)2.886	4.329	34.792	37.800	1)
*Amerikai Egyesült Államok — Etats-Unis	41.206	40.030	41.432	705.039	704.550	737.460
*Kanada — Canada	112	53	56	2.935	1.083	1.456
Alauti állam — Etat des Alaouites	9	6	6	104	90	1)
*Libanoni köztársaság — République du Liban	9	10	10	142	130	120
*Algír — Algérie	10	10	8	65	61	52
*Francia-Marokkó — Maroc français	193	213	258	1.025	1.216	1.645
*Tunisz 3) — Tunisie	16	13	21	42	25	80
*Mindössze — Total :	50.597	50.217	51.886	833.453	811.681	821.248

* A „Mindössze” rovatban csak a csillaggal megjelölt államok adatai szerepelnek. — Le „Total” ne comprend que les pays marqués par un astérisque.

1) Adatok még nem állnak rendelkezésre. — Les chiffres ne sont pas encore disponibles.

2) 1924—1926. évek átlaga. — Moyenne des années 1924—1926.

3) Tengeri és cirok. — Maïs et sorgho.

2. A világ burgonyatermelése.

Production mondiale de pommes de terre.

Ország — Pays	Bevetett terület — Superficie ensemencée 1000 ha			Termésmennyiség — Production 1000 q		
	1922—1926 átlag — moyenne	1927	1928	1922—1926 átlag — moyenne	1927	1928
*Anglia és Wales — Gr.-Bretagne et Pays de Galles	200	208	198	31.382	31.040	32.361
*Ausztria — Autriche	167	183	184	15.676	26.664	18.341
*Belgium — Belgique	162	168	166	31.443	33.092	29.872
*Bulgária — Bulgarie	9	11	12	365	600	654
*Cseh-Szlovákia — Tchéco-Slovaquie	642	651	674	68.706	91.093	68.712
Eszak-Írország — Irlande du Nord	64	62	63	10.635	10.740	1)
Finnország — Finlande	68	71	70	6.392	7.580	6.585
Franciaország — France	1.461	1.497	1.463	128.493	175.269	1)
*Lengyelország — Pologne	2.311	2.406	2.469	281.751	317.581	279.900
Litvánia — Lituanie	154	139	122	17.065	12.640	1)
*Luxemburg — Luxembourg	16	16	15	1.735	1.424	1.860
*Magyarország — Hongrie	257	261	265	16.746	20.049	12.868
*Málta — Malte	3	3	3	217	286	285
*Németalföld — Pays-Bas	172	173	176	30.731	25.252	37.200
Németország — Allemagne	2.755	2.799	2.845	362.784	375.501	2) 21.881
*Norvégia — Norvège	48	50	50	7.939	6.051	9.418
Skócia — Ecosse	58	60	59	9.654	8.118	1)
Spanyolország — Espagne	312	309	324	27.652	36.101	31.650
*Svájc — Suisse	45	48	48	6.502	6.955	6.567
Sz.-H.-Sz. állam — Etat SHS	225	232	233	10.396	10.210	1)
Szovjet-Oroszország — Russie sovié- tique	3) 4.981	5.536	5.846	412.274	546.810	1)
*Amerikai Egyesült Államok — Etats- Unis	1.430	1.418	1.555	107.170	110.759	126.207
*Kanada — Canada	231	232	243	23.137	21.073	23.040
Alauti állam — Etat des Alaouites	1	1	1	52	75	1)
*Libanoni köztársaság — République du Liban	3	4	4	337	300	300
Algír ⁵⁾ — Algérie	4) 9	10	11	376	378	374
*Tunisz — Tunisie	1	1	1	41	28	45
*Mindössze — Total :	5.765	5.904	6.133	630.270	699.827	654.215

* A „Mindössze“ rovatban csak a csillaggal megjegyzett államok adatai szerepelnek. — Le „Total“ ne comprend que les pays marqués par un astérisque.

1) Adatok még nem állnak rendelkezésre. — Les chiffres ne sont pas encore disponibles.

2) Itt csak a koránérő burgonyafajták szerepelnek, ezeknek 1927. évi terméseredménye 27,009.270 métermázsát tett ki. — Seules les espèces hâtives ; en 1927 elles ont produit 27,009 270 q m.

) 1922—1924. évek átlaga. — Moyenne des années 1922—1924.

4) 1924—1926. „ „ „ 1924—1926.

5) Csak Algír és Oran. — Seulement Alger et Oran.

9,9%-kal, az 1922—1926. évek átlagos termésénél 3,6%-kal kevesebbre becsülhető. Ez a megállapítás valószínűleg nem változik meg azért, mert az összeállításból hiányzik még a burgonyatermelésben kimagasló szerepet játszó Szovjet-Oroszországnak, Németországnak és Franciaországnak az idei burgonyatermés eredményére vonatkozó számszerű becslése, a beérkezett jelentések szerint ezekben az országokban ugyanis lényegesen kisebb burgonyatermésrel kell számolnunk, mint amilyen az 1927. évi termés volt. Az európai államok legnagyobb részében a tartós augusztusi szárazság szeptemberben is folytatódott, ennek pedig az lett a következménye, hogy a burgonyagumók nem fejlődtek, aprók maradtak. Finnországban szeptemberben volt csapadék, de olyan nagy mennyiségben,

hogy valósággal ártott a burgonyatermésnek. Európában egyedül Anglia és Belgium kapott szeptemberben olyan esőt, amelyik jelentékenyen javította a burgonya terméskilátásait.

A világ 1928. évi cukorrépa-termése úgy a Római Nemzetközi Mezőgazdasági Intézet, mint a Bécsben székelő Nemzetközi Cukorbizottság véleménye szerint az előző évi termés nagyságát nem éri el. A cukorrépa fejlődésére határozottan kedvezőtlen augusztus havi időjárás szeptemberben és októberben nem változott meg olyan mértékben, hogy ez alapon a cukorrépa terméseredményében lényegesebb javulást lehetett volna megállapítani. Az egyes fontosabb cukorrépa-termelő országok 1928. évi terméskilátását tartalmazó 3. sz. tábla adatai az előző év adataival szemben visszaesés-

3. A világ cukorrépatermelése.

Production mondiale de betterave à sucre

O r s z á g — P a y s	Bevetett terület Superficie ensemencée 1000 ha			Termésmennyiség Production 1000 q		
	1922—1926 átlag - moyenne	1927	1928	1922—1926 átlag - moyenne	1927	1928
	Anglia és Wales — Grande-Bretagne et Pays de Galles	18	90	71	3.728	17.273
Ausztria — Autriche	17	24	26	3.642	7.227	¹⁾
*) Belgium — Belgique	70	71	63	20.151	19.832	17.700
Bulgária — Bulgarie	14	15	17	2.207	2.420	¹⁾
*) Cseh-Szlovákia — Tchéco-Slovaquie	266	294	270	70.626	81.238	56.312
Dánia — Danemark	32	39	40	8.968	10.950	¹⁾
*) Finnország — Finlande	1	3	3	144	524	472
Franciaország — France	189	239	221	46.172	60.024	¹⁾
Ír szabad állam — Etat libre d'Irlande	4	⁵⁾ 7	6	870	1.364	¹⁾
*) Lengyelország — Pologne	153	202	234	31.753	36.200	44.000
*) Magyarország — Hongrie	59	65	66	11.642	14.554	11.002
*) Németalföld — Pays-Bas	65	70	65	20.599	18.261	23.000
Németország ²⁾ — Allemagne	³⁾ 396	434	453	101.147	108.541	¹⁾
Olaszország — Italie	87	88	109	25.095	20.154	¹⁾
Románia — Roumanie	52	84	76	8.239	12.548	¹⁾
Skócia — Écosse	1	4	1	155	540	¹⁾
Spanyolország — Espagne	95	62	65	15.252	15.198	¹⁾
*) Svájc — Suisse	1	2	2	409	500	530
Svédország — Suède	29	41	41	7.837	9.931	¹⁾
Sz. H. Sz. állam — Etat SHS	34	43	58	5.703	5.987	¹⁾
*) Szovjet-Orosz. ⁴⁾ — Russie soviétique ⁴⁾	378	665	794	45.132	98.627	116.000
*) Amerikai Egyesült Államok — États-Unis	269	292	255	62.173	70.334	61.308
*) Kanada — Canada	14	18	21	3.128	3.547	4.409
*) Mindössze — Total:	1.276	1.682	1.773	265.757	343.617	334.733

*) A „Mindössze“ rovatban csak a csillaggal megjegyzett államok adatai szerepelnek. — *Le „Total“ ne comprend que les pays marqués par un astérisque.*

¹⁾ Adatok még nem állnak rendelkezésre. — *Les chiffres ne sont pas encore disponibles.*

²⁾ A magnak hagyott terület nélkül. — *Non compris les superficies à grains.*

³⁾ 1923—1926. évek átlaga. — *Moyenne des années 1923—1926.*

⁴⁾ A terület nagyságára vonatkozó adat nem hivatalos. — *Le chiffre de la superficie n'est pas officiel.*

⁵⁾ 1926. évi adat. — *Chiffre de 1926.*

ről tanuskodnak. A kimutatás végeredményéből megállapíthatjuk, hogy az idei termés körülbelül 2,6%-kal kisebb ugyan, mint az előző évi termés, de még mindig 26%-kal nagyobb, mint az 1922—

1926. évek átlagos cukorrépatermése, úgyhogy ez a kis visszaesés remélhetőleg az őszi cukorkampány eredményességét nem befolyásolja. S. I.

Ausztráliában helyezi el. Ide 65.000 kocsit vittek ki 1927-ben, az összkivitel 15%-át. Következnek: Argentína 13·5, Kanada 8·8, Dánia és Brazília 7%-os részesedéssel. 1928-ban a kanadai és argentinai kivitel nyomult előre. Bár a kivitel az utolsó években is erősödött, a jövőben a kivitel esökkenésére lehet számítani, minthogy a külállamok felvevőképessége is visszafejlődik.

Nagy-Britannia a világtermelésben 5·5%-kal részesedik. Részesedése felfelé haladó tendenciát mutat. 1927-ben az országban 162.000 személy- és 70.000 teherkocsit állítottak elő. Nagy-Britannia automobilipara az országnak és gyarmatainak szükségletét elégíti ki elsősorban, kivitele az európai országokba csekély.

Franciaország 1925-ben még második helyen állott a világtermelésben s Európában a legnagyobb termelő volt. 1927-ben a világtermelésben harmadik helyre, az európai termelés szempontjából a második helyre szorult le. Az ország automobilipara a háború után erős fellendülést vett. 1927-ben Franciaországban 190.000 automobilt állítottak elő, ami 4·5%-a a világprodukciónak. Az előállított

típusok száma háromszor olyan nagy, mint az Egyesült Államokban. A frank stabilizálása óta a kivitelnek a termeléshez viszonyított aránya visszaesett, de még 1927-ben is a kivitel a termelés 27%-át tette.

A világtermelésben negyedik helyen *Kanada* áll 4·3%-os részesedéssel. A termelés felét exportálja.

Németország az ötödik nagy termelő. Részesedése a világtermelésben 3%. A termelési viszonyok 1924 óta kedvezőbbé váltak, 1927-ben 91.102 személykocsit és 23.707 teherkocsit állítottak elő. Különösen a személykocsik gyártása fejlődik: 1927-ben kétszerannyi személykocsi készült, mint 1925-ben s csaknem háromszorannyi, mint az automobilipar szempontjából kedvezőtlen 1926. évben. Az utolsó években az árak erős olcsóbbodása észlelhető. Míg a nagykereskedelemben az autók ára még 1924-ben is a békeparitás felett volt, 1928-ban az átlagárak 30—40%-kal kisebbek, mint 1913-ban. A német kivitel aránylag kis részét teszi a termelésnek. 1927-ben a termelésnek értékben 7%-a került exportra.

◎ KERESKEDELEM ÉS KÖZLEKEDÉS ◎

Magyarország külkereskedelme 1928 november havában

Commerce extérieur de la Hongrie en novembre 1928.

La valeur des importations ayant été de 112 millions de pengős en novembre 1928 et celle des exportations de 82·6 millions, la balance du commerce extérieur s'est soldée par un excédent d'importation de 29·4 millions.

Par rapport au même mois de l'année dernière, les importations ont augmenté de 7·7 millions de p. et les exportations seulement de 700.000 p.

Dans les onze premiers mois de l'année en cours, la valeur des importations a été de 1.081·4 millions de p., celle des exportations, 735·5 millions et la balance s'est soldée par un excédent d'importation de 345·9 millions, contre 322·7 millions dans la période correspondante de l'année dernière.

A l'importation, les bois bruts et ouvrés ont occupé la première place avec une valeur de 14 millions de p. (contre 10 millions au mois correspondant de l'année précédente), représentant 13% de toute l'importation. Les entrées de cuir brut ont vivement progressé, dépassant de 1·7 million de p. celles de novembre 1927. Les importations de graisses techniques et de machines électriques se sont élevées en valeur chacune de 1·5 million de p. On constate une progression notable pour l'huile minérale, les articles en fer, les métaux bruts, le

coton brut, etc. Les importations de tissus de coton et de laine ont continué à fléchir; la valeur en a été inférieure de 3·7 millions de p. à celle de novembre 1927. On voit une régression aussi pour les fils et fils retors de coton et les fils de laine.

A l'exportation, le froment a fort reculé; on y note une diminution de 2·3 millions de p. comparativement au mois correspondant de l'année dernière. La farine (—1·4 million de p.), le seigle, les produits de volaille et de porc ont également été en diminution. Par contre, on voit une progression pour les sorties de porcs (+1 million et ½ de pengős), de volailles tuées (+1 million de p.), de sucre (+1·5 million), de tabac brut (+ plus de 1 million de p.) et de demi produits en fer (+ plus de 1 million de p.). L'exportation de vin s'est un peu ranimée; on en a exporté pour 2 millions de p. contre 1 million en novembre 1927.

*

A folyó év november havában a behozott áruk értéke 112, a kivitt áruk értéke pedig 82·6 millió pengőt tett ki, a külkereskedelmi mérleg tehát 29·4 millió pengő behozatali többlettel zárult. A múlt évi november havi forgalomhoz viszonyítva a be-

Magyarország külkereskedelmi forgalma az 1928. év november havában.

Commerce extérieur de la Hongrie en novembre 1928.

Az áruk megnevezése <i>Désignation des marchandises</i>	1927	1928	1927	1928	Az érték 1928. nov. ha- vában több (+) v. ke- vesebb (-) ezer pengő- ben — Augment. (+) ou diminution (-) de la valeur en nov. 1928, en milliers de pengős.	Az 1927. évi nov. havi összérték % ^o ában — En % de la valeur totale de nov. 1928.	
	november — novembre		1000 P — pengős				
	q						
A) Behozatal. — A) Importations.							
Nyers és megmunkált fa — <i>Bois brut et ouvré</i>	2,488 008	3,169,356	9,983	14,108	+	4,125	12 60
Szén — <i>Charbon</i>	1,664,025	1,736 610	6,113	6,500	+	387	5 80
Pamutszövet — <i>Tissus de coton</i>	10,839	6,692	8,633	5,662	-	2,971	5 06
Papiros és papirosárúk — <i>Papier et art. en pap.</i>	63,976	69,634	3,929	4,024	+	95	3 59
Gépek és készülékek — <i>Machines et appareils</i>	17,356	14,564	3,666	3,853	+	187	3 44
Nyersfémek — <i>Métaux bruts</i>	20,385	26,820	2,737	3,244	+	507	2 90
Gyapjúsövet — <i>Tissus de laine</i>	2,937	2 252	4,017	3,218	-	799	2 87
Vasárúk — <i>Articles en fer</i>	13,931	16,652	2,397	2,913	+	516	2 60
Asványolaj — <i>Huiles minérales</i>	162,367	175,311	2,094	2,653	+	559	2 37
Technikai zsiradékok — <i>Graisses pour usage technique</i>	10,576	23,537	952	2,494	+	1,542	2 23
Villamosgépek és készülékek — <i>Machines et appar. électr.</i>	1,481	1,664	1,011	2,472	+	1,461	2 21
Nyersbőr — <i>Peaux brutes</i>	2,456	8 107	715	2,459	+	1,744	2 20
Pamutfonal és -cérna — <i>Fils et fils retors de coton</i>	6,170	4 729	3,016	2,364	-	652	2 11
Nyerspamut — <i>Coton brut</i>	8 724	9,828	1,873	2,295	+	422	2 05
Gaze, kreppszövet, tiszta selyemből — <i>Gazes, tissus de soie façon crêpe</i>	199	216	2,239	2 098	-	141	1 87
Gyapjufonal — <i>Fils de laine</i>	3,929	2,406	2,501	1,903	-	598	1 70
Egyéb áruk — <i>Autres marchandises</i>	db — pièce pár — paire q — q	97,947 76,083 1,556 132	99,456 73,539 1,559 025	48,442 49,722	+	1,280	44,40
Behozatal össz. — <i>Import. totales</i>	db — pièce pár — paire q — q	97 947 76 083 6,033,491	99,456 73,539 6,827,403	104,318 111,982	+	7,664	100,00
B) Kivitel. — B) Exportations.							
Liszt — <i>Farines</i>	293,127	228,375	10 722	9,359	-	1,363	11 33
Vágó- és igásáll. — <i>Anim. de boucherie et de trait</i> ¹⁾	19,665	2,546	6,733	8,393	+	1,660	10 16
Ebből — <i>Dont</i> : Szarvasmarha — <i>Bêtes à cornes</i> ¹⁾	4,205	4 770	2 557	2,935	+	378	3 55
Sertés — <i>Porcs</i> ¹⁾	12,653	15,402	3,415	4,937	+	1,522	5 98
Ló — <i>Chevaux</i> ¹⁾	1,979	1,820	732	490	+	242	0 59
Búza — <i>Froment</i>	299 874	264,765	9,596	7,281	-	2,315	8 81
Baromfi — <i>Volaille</i>	²⁾ 24,343	³⁾ 27,616	6,045	7,201	+	1,156	8 72
Ebből — <i>Dont</i> : Élő baromfi — <i>Volaille vivante</i>	⁵⁾ 2,979	³⁾ 3,283	688	760	+	72	0 92
Leölt baromfi — <i>Volaille tuée</i>	³⁾ 21,364	³⁾ 24,333	5,357	6,441	+	1,084	7 80
Cukor — <i>Sucre</i>	103,364	155,624	4,135	5,758	+	1,623	6 97
Nyersdohány — <i>Tabac brut</i>	8,296	11,607	996	2,323	+	1,327	2 81
Bor — <i>Vin</i>	11 670	23,54	1,024	2,270	+	1,246	2 75
Vasfélgyártmányok — <i>Demi-produits en fer</i>	44,988	123,655	867	2,013	+	1,146	2 44
Villamosgépek és készül. — <i>Mach. et appar. électr.</i>	3,741	3,084	2,089	1,978	-	111	2 39
Toll — <i>Plumes</i>	3,104	2,702	2 384	1,955	-	429	2 37
Gépek és készülékek — <i>Machines et appareils</i>	8,456	9,134	1,653	1,630	-	23	1 97
Rozs — <i>Seigle</i>	73,624	64 195	2,135	1,605	-	530	1 94
Olajos magvak — <i>Graines oléagineuses</i>	49 198	31,258	1,638	1,429	-	209	1 73
Vasuti kocsik — <i>Wagons pour chemins de fer</i>	⁴⁾ 4,218	⁵⁾ 4,260	209	1,258	+	1,049	1 52
Egyéb áruk — <i>Autres marchandises</i>	db — pièce pár — paire q — q	2,225 3 029 1,047,269	986 7,174 1,267,329	31,637 28,146	-	3,491	34 09
Kivitel össz. — <i>Exportations totales</i>	db — pièce pár — paire q — q	21,890 3,029 1,915,272	23,532 7,174 2,217,152	81,863 82,599	+	736	100,00

¹⁾ A mennyiség darabokban van kimutatva. — *La quantité est relevée en têtes.* — ²⁾ Az 1927. év november havában az élő baromfi 253,933 darab, a leölt baromfi 1,083,113 darab, összesen 1,337,046 darab. — *En novembre 1927, on a exporté 253,933 volailles vivantes et 1,083,113 volailles tuées; au total 1,337,046 pièces.* — ³⁾ Az 1928. év november havában az élő baromfi 284,400 darab, a leölt baromfi 1,050,162 darab összesen 1,334,562 darab. — *En novembre 1928, on a exporté 284,400 volailles vivantes et 1,050,162 volailles tuées; au total 1,334,562 pièces.* — ⁴⁾ 48 darab. — ⁵⁾ 25 darab. — *48 unités.* — ⁵⁾ 25 unités.

hozatal 7·7 millió pengővel volt több, míg a kivitel mindössze hétszáz ezer pengővel emelkedett.

A folyó év tizenegy hónapjában a behozatal értéke 1.081·4 millió, a kivitel értéke pedig 735·5 millió pengő volt. A tizenegy hónap mérlege 345·9 millió pengő behozatali többletet mutat, a múlt év tizenegy hónapjának 322·7 millió pengő passzívumával szemben.

A behozatalban a nyers és megmunkált fa áll első helyen 14 millió pengő értékkel, míg az elmúlt év ugyanezen hónapjában 10 millió pengőt fizetünk külföldi faért. A fabehozatal 13%-át tette ki az egész behozatalnak. Nagy emelkedéssel tűnik ki a nyersbőr importja, ami 1·7 millió pengővel nagyobb összeget tett ki, mint a múlt év november havában. Egyenként másfélmillió pengő értékkel gyarapodott a technikai zsíradékok, továbbá a vilamos gépek behozatala. Ezenkívül számottevőbb emelkedés volt az ásványolaj, vasárak, nyers fémek, nyers pamut, stb. importjában. A pamut- és gyapjúszövetek behozatalának a múltévi forgalommal

szemben mutakozó állandó visszaesése ebben a hónapban is tartott. A két szövetfajta 3·7 millió pengővel kevesebb értékkel szerepelt, mint a múlt év november havában. A pamutfonál és cérna, valamint a gyapjúfonál is visszaesett.

A kivitelben a búza nagy visszaesése tűnik szembe. A múltévi novemberi kivitelhez képest 2·3 millió pengővel kevesebb búzát tudunk a külföldnek eladni. A liszt 1·4 millió pengővel kisebb összeget tett ki. Rozskivitelünk is hanyatlott, a baromfitermékek és sertés-termékek exportja hasonlóképen rosszabb eredményt mutatott fel, mint tavaly. Ezzel szemben sertés-kivitelünk megnőtt másfélmillió pengő értékkel, leölt baromfikivitelünk pedig egymillió pengő érték többlettel szerepelt. A cukor másfélmillió, a nyersdohány továbbá a vasfélgártmányok exportja egyenként egymillió pengőn felüli értékkel volt több. Borkivitelünk is kezd kissé életre kelni. Az idén novemberben kétfélmillió pengő ára bort helyeztünk el külföldön, míg tavaly csak félmilliót sikerült kivinni.

© IRODALMI SZEMLE ©

A m. kir. közp. statisztikai hivatal könyvtárába érkezett munkák.

Ouvrages arrivés à la bibliothèque de l'Office central royal hongrois de statistique.

Nemzetközi vonatkozású művek és elméleti munkák. (*Publications d'intérêt international et de théorie générale.*) — *Die Wirtschaft des Auslandes. 1900—1927.* Statistisches Reichsamt. Berlin. (Einzelschriften zur Statistik des Deutschen Reichs. 5.)

Jahresbericht, 1927. Internationales Buchdrucker-Sekretariat. Bern.

Wolf, Julius: *Die neue Sexualmoral und das Geburtenproblem unserer Tage.* Jena. 1928.

Boese, Dr. Franz: *Wandlungen des Kapitalismus. Auslandsanleihen. Kredit und Konjunktur.* Verhandlungen des Vereins für Sozialpolitik in Zürich 1928. München. 1929. (Schriften des Vereins für Sozialpolitik. 175.)

Double imposition et évasion fiscale. Rapport présenté par la Réunion générale d'experts gouvernementaux en matière de double imposition et d'évasion fiscale. Société des Nations. Genève. 1928.

Stroomberg, J.: *De beteekenissen der psychotechniek voor het Bedrijf.* Amsterdam. 1925.

Valk, Dr. Willem L.: *The principales of wages.* London. 1928.

Gottl-Ottlilienfeld, Dr. Friedrich v.: *Volksvermögen und Volkseinkommen.* Kritik. Jena. 1928.

Michels, Robert: *Sittlichkeit in Ziffern? Kritik der Moralstatistik.* München. 1928.

Wagemann, Dr. Ernst: *Konjunkturlehre. Eine Grundlegung zur Lehre vom Rhythmus der Wirtschaft.* Berlin. 1928.

Magyarország. (Hongrie.) — Holtzer, Dr. Hans v.: *Die Entwicklung der ungarischen Textilindustrie.* Zürich. 1927.

Ausztria. (Autriche.) — *Statistisches Handbuch für die Republik Österreich.* IX. Jg. (1927.) Bundesamt für Statistik. Wien. 1928.

Bericht über die Industrie, den Handel und die Verkehrsverhältnisse in Wien und Niederösterreich, 1927. Kammer für Handel, Gewerbe und Industrie. Wien.

Cseh-Szlovákia. (Tchéco-Slovaquie.) — Decken, Burghard von der: *Die Wirtschaft der Tschechoslowakei.* München. 1928.

Németbirodalom. (Allemagne.) — *Statistisches Jahrbuch für das Deutsche Reich, 1928.* (47. Jg.) Statistisches Reichsamt. Berlin.

Jahresberichte der Gewerbeaufsichtsbeamten und Bergbehörden, 1927. I—IV. köt. Berlin.

Berufszählung. Die berufliche und soziale Gliederung der Bevölkerung in den Ländern und Landesteilen. 4. Heft: *Provinz Brandenburg.* 7. Heft: *Provinz Niederschlesien.* 8. Heft: *Provinz Oberschlesien.* (Volks-, Berufs- und Betriebszählung vom

16. Juni 1925.) Statistisches Reichsamt. Berlin. (Statistik des Deutschen Reichs. 403/IV., VII., VIII.)

Gewerbliche Betriebszählung. Die gewerblichen Niederlassungen und die technischen Betriebseinheiten in den Ländern und Landesteilen. 12/a., 12/b. Heft: *Land Bayern. Die gewerblichen Niederlassungen. — Die technischen Betriebseinheiten.* (Volks-, Berufs- und Betriebszählung vom 16. Juni 1925.) Statistisches Reichsamt. Berlin. (Statistik des Deutschen Reichs. 417/XII. a., b.)

Landwirtschaftliche Betriebszählung. Einführung. Zahl und Grösse der Betriebe. Besitz- und Eigentumsverhältnisse. Bodenbenützung. (Volks-, Berufs- und Betriebszählung vom 16. Juni 1925.) Statistisches Reichsamt. Berlin. (Statistik des Deutschen Reichs. 409.)

Kriminalstatistik, 1926. Statistisches Reichsamt. Berlin. (Statistik des Deutschen Reichs. 347.)

Statistik des Land- und Forstwirtschaft. Die Ergebnisse der Bodenbenützungsaufnahme von 1927 im Freistaat Preussen nebst Waldeck. I. Teil: *Die Bodenbenützung im allgemeinen und die landwirtschaftlich genutzte Fläche.* Preussisches statistisches Landesamt. Berlin. (Preussische Statistik. 291.)

Die Religionszugehörigkeit in Baden in den letzten 100 Jahren. Badisches statistisches Landesamt. Freiburg im Breisgau.

Die Reichstagwahl am 20. Mai 1928 in Baden. Badisches statistisches Landesamt. Karlsruhe.

Statistisches Jahrbuch der Stadt Altona. 1925/1927. Statistisches Amt. Altona.

Statistisches Jahrbuch der Stadt Magdeburg, 1927 mit 2 Abhandlungen über Die Ergebnisse der Magdeburger Fehlgeburtenstatistik und Die Milchversorgung der Stadt Magdeburg. Statistisches Amt. Magdeburg.

Sváje. (Suisse.) — *Schweizerische Handelsstatistik. Jahresbericht, 1927.* Eidgen. Oberzolldirektion. Luzern.

Olaszország. (Italie.) — *Censimento industriale e commerciale al 15 ottobre 1927.* I. Vol.: *Esercizi industriali e commerciali nei comuni del regno.* Istituto centrale di statistica. Roma.

Movimento commerciale del Regno d'Italia, 1924. Parte seconda. Vol. I.: *Movimento per paesi di provenienza e di destinazione.* Min. delle finanze. Roma.

Franciaország. (France.) — *Annuaire statistique.* 43. vol. 1927. Statistique générale de la France. Paris.

Statistique du mouvement de la population. Tome VI. (Année 1926.) 1. Partie: Mariages, divorces, naissances, décès. Statistique générale de la France. Paris.

Spanyolország. (Espagne.) — *Censo de población de 1920.* Tomo IV: *Clasificación de las mujeres*

casadas y viudas por la edad y el número de sus hijos. Servicio general de estadística. Madrid.

Nagy-Britannia. (Grande-Bretagne.) — *Annual statement of the trade of the United Kingdom with foreign countries and british countries, 1927.* Vol. I. Statistical office of the customs and excise department. London.

Annual statement of the navigation and shipping of the United Kingdom, 1927. Board of trade. London.

Németalföld. (Pays-Bas.) — *Grèves et lock-outs, 1927.* Bureau central de statistique. La Haye.

Marcus, Hendrik Arend: *De kamers van koophandel en fabrieken in Nederland.* Amsterdam. 1927.

Tobi, Egbert Johannes: *Uitschakeling van den groothandel in industriele producten.* Roermond. 1927.

Belgium. (Belgique.) — *Annuaire statistique de la Belgique et du Congo Belge.* 55. Année. — 1925/1926. Min. de l'intérieur et de l'hygiène. Bruxelles.

Statistique des accidents du travail, 1922. I., II. tome. Office du travail. Bruxelles.

Dánia. (Danemark.) — *Les impôts d'Etat sur le revenu et sur la fortune, 1927/8.* II. Partie: *Classement des revenus et des fortunes.* Département de statistique. Koebenhavn. (Communications statistiques. 4. S. 79/V.)

Importation et exportation du Danemark, 1927. Département de statistique. Koebenhavn. (Statistisk Tabelvaerk. V. D/48.)

Norvégia. (Norvège.) — *Annuaire statistique de la Norvège.* 41. Année. 1928. Statistike centralbyrå. Oslo.

Finances des communes, 1925/1926. Statistiske centralbyrå. Oslo. (Norges offisielle statistikk. VIII. 68.)

Elections en 1927 pour le „Storting“. Stortingets kontor. Oslo. (Norges offisielle statistikk. VIII. 69.)

Mouvement de la population, 1926. Statistiske centralbyrå. Oslo. (Norges offisielle statistikk. VIII. 70.)

Statistique de l'alcool, 1926/1927. Statistike centralbyrå. Oslo. (Norges offisielle statistikk. VIII. 71.)

Svédország. (Suède.) — *Arbetsinställelser och kollektivavtal samt förlikningsmännens verksamhet, 1927.* K. socialstyrelse. Stockholm.

Allmän järnvägsstatistik, 1927. Kungl. järn-1927. K. socialstyrelse. Stockholm.

Postverket, 1927. Kungl. generalpoststyrelse. Stockholm.

Rapport de l'Administration de la dette publique de Suède, 1927/8. Stockholm.

Bergshantering. Berättelse, 1927. Kommerskollegium. Stockholm.

Statens järnvägar, 1927. Kungl. järnvägsstyrelse. Stockholm.

Oroszország. (Russie.) — *Matériaux sur l'histoire de la révolution agraire*. I. Tome: *Introduction générale*. — *Région centrale agricole*. Académie communiste. Moscou.

Recensement de la population de l'U. R. S. S., 1926. Vol. II.: *Région de l'ouest*. — *Région centrale industrielle*. Groupes ethniques. Langues. Age. Instruction. Centralnoe sztatizticseskoe upravlenie. Moszkva.

Le travail dans les établissements industriels de l'Ukraine, 1926. Centralne sztatizticszne upravlinnja. Kharkoff.

Finnország. (Finlande.) — *Statistique criminelle de Finlande*, 1927. I. *Infractions dont la police a eu connaissance*. Ministère de la justice. Helsinki. (Suomen virallinen tilasto. XXIII/39.)

Vakaustilasto. Vakaustoimiston kertomus, 1927. (Finn közp. stat. hiv.) Helsinki. (Suomen virallinen tilasto. XIV. B/37.)

Rautatietilasto. Rautatiehallituksen kertomus, 1926. (Finn közp. stat. hiv.) Helsinki. (Suomen virallinen tilasto. XX. 56.)

Rapport sur l'état des associations de bailliage et de paroisse pour assurance contre l'incendie et contre la mortalité des bestiaux, 1926. (Finn közp. stat. hiv.) Helsinki. (Suomen virallinen tilasto. XXII. B/22.)

Lengyelország. (Pologne.) — *Statistique des finances communales*. Administration autonome des arrondissements au cours des années 1919-1922 et en 1924. Office central de statistique. Varsovie. (Statistique de la Pologne. VII.)

Esztorország. (Estonie.) — *Annuaire de la statistique agricole*, 1927. Bureau central de statistique. Tallinn.

Románia. (Roumanie.) — *Annuaire statistique*

de la Roumanie, 1927. Institut de statistique générale. București.

Bulgária. (Bulgarie.) — *Mouvement de la population dans le Royaume de Bulgarie*, 1923., 1924. II. Partie: Naissances, décès et mariages. Direction générale de la statistique. Sofia.

Holland-India. (Indes Néerlandaises.) — *Abstract tables of imports and exports into and from the Netherlands East Indies*, 1926. 2. Vol.: *Outer districts*, 3. Vol.: *Netherlands East Indies*. Central bureau of statistics. Weltevreden.

Verslag van bestuur en staat van Nederlandsch-Indië, Suriname en Curaçao, 1927. Weltevreden.

Délafrikai Unio. (Union de l'Afrique du Sud.) — *Botha, Jacobus Hendrik: Die Arbeidsvraagstuk van Suid-Afrika*. Amsterdam. 1928.

Amerikai Egyesült Államok. (États-Unis.) — *Index numbers of wholesale prices on pre-war base*. 1890/1927. Bureau of labor statistics. Washington.

Labor legislation of 1925. Bureau of labor statistics. Washington. (Bulletin. 403.)

Unemployment in Columbus, Ohio. 1921/1925. Bureau of labor statistics. Washington. (Bulletin 409.)

Wages and hours of labor in the lumber industry in the United-States, 1925. Bureau of labor statistics. Washington. (Bulletin. 413.)

Honduras. (Honduras.) — *Memoria presentada al congreso nacional*. 1926/1927. Secretaria de gobernacion, justicia y sanidad. Tegucigalpa.

Brazília. (Brésil.) — *Recenseamento do Brazil*, 1920. Vol. IV: *População: Directoria geral de estatistica*. Rio de Janeiro.

Chile. (Chili.) — *Anuario estadístico de la republica Chile*. Vol. VIII.: *Mineria y metalurgia*, 1926. Vol. IX. *Comercio exterior*. Dirección general de estadística. Santiago.

Folyóiratszemle.

Revue.

Archiv für Rassen- und Gesellschafts-Biologie (21. köt. 1. f., München 1928, ném.). — *Laier W.*: A faj jelentősége az újkori nemzetgazdaságban. — *Sperling H.*: Vásárlóerő és születések.

Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik (60. köt. 3. f., Tübingen 1928, ném.). — *Michels R.*: Adatok az olasz főiskolák történelméhez és szociológiájához. — *Leontieff W.*: A gazdaság mint körforgás. — *Deutsch J.*: A leszerelés problémája a szocialista munkás-internacionálban.

Buletinul Statistic al României (3. sz., Bukarest 1928, rom.). — *Teodorescu I. és Ru-*

gescu A.: A tüzesetek statisztikája 1927-ben. — *Cazacu Al.*: Szeszecitalok termelése és fogyasztása Romániában. — Románia nyerspetroleum-termelése 1928 januártól augusztusig. — Kikötőforgalom.

Československý Statistický Věstník (9. évf. 9-10. sz., Prága 1928, cseh-fr.). — *Hrase J.*: A forgalomban levő fizetési eszközök mennyiségének szabályszerű ingadozásai.

Commerce Reports (1928. 45. sz. Washington, ang.). — A földrengés által sújtott japán terület újjáépítése. — A német postaszolgálat az 1927/28. évben. — Az egyenes adózás Cseh-Szlovákiában. — Az Egyesült Államok diókvitele. — A vasat nem tartalmazó ércet fogyasztása Németor-

szágban 1928-ban. — A japán gyufaipar. — (46. sz.). — Az angol külkereskedelem a nagy munkanélküliség hatása alatt. — Az olasz ipar térhódítása. — Villamosítás az Ir szabad államban. — Vaj és sajt a nemzetközi forgalomban. — Nagy-Britannia külkereskedelme gumicipörésekben. — Az angol és amerikai prémkereskedelem. — Az Egyesült Államok külkereskedelme vegyipari cikkekben. — (47. sz.). — Az olasz nemzet fejlődési programja. — Az Óvilág országútjai. — A cseh-szlovák gépipar növekvő termelése. — A kanadai gumiipar fejlődése. — A japán selyemipar kiterjedése. — A német szénipar. — Franciaország külkereskedelme vegyipari cikkekben. — A svájci mozgófényképüzemek. — A kontinentális acél-entente belső állapota.

Deutsches Statistisches Zentralblatt (20. évf. 11-12. sz., Lipcse 1928, német.). — *Weigel P.*: A személyállomány-felvétel és a statisztika. — *Kromer T.*: „A statisztika megértésére való nevelés” kérdéséhez. — A Német Statisztikai Társág ülésének ismertetése.

Földrajzi Közlemények (56. köt. 7-8 f., Budapest 1928, m.-fr.). — *Kalmár G.*: Az öntöző kultúra elterjedése Déle Európában. — *Cholnoky, Fodor, Takács, Kéz*: Földrajzi nevek írásmódja. — *Somogyi J.*: A transzpiréneusi vasút.

Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik (74. köt. 5. f., Jéna 1928, német.). — *Wyler J.*: Spann Otmar határhaszon- és értékelmélete. — *Heinrich W.*: A pénzkibocsátás határai. — *Posse*: A legnagyobb kedvezmény. — *Heunig R.*: A háború utáni idők belvízi hajózása. — *Fehlinger H.*: Bérek és munkaidő európai szénbányákban. — *Heyer F.*: Az angol közszéki közigazgatás és a közszéki pénzügyek reformterve. — *Zurkühlen H.*: A nők részvétele a választásban és leadott szavazataik.

Journal of the American Statistical Association (23. köt. 163. sz., New-York 1928, angol.). — *Joy A.* és *Thomas W.*: A mozgóátlagok szerepe a szezonális ingadozások mérésénél. — *Carmichael F. L.*: Az arcus tangens a trendmeghatározásnál. — *Wood E. E.*: A lakászsúfoltóság statisztikája. — *Bacon C. D.*: Az állandó bázis és taghányados szerepe az árak stabilizálásának mérésénél. — *Brandt A. E.*: Gépek alkalmazása a többszörös korreláció számításánál. — *Forsyth C. H.*: A secular trend havi adatai vonatkozásban az ismert évi adatokkal. — *Copeland M. A.*: Az összes személyi számlák tartozik oldalának összegszerű becslése az Egyesült Államokban. — *Willcox W. F.*: Katonai veszteségek a világháborúban. — Nemzetközi Egyesület népesedési problémák kutatására.

Közgazdasági Értesítő (23. évf. 47. sz., Budapest, 1928, m.). — A koncentrációs moz-

galmak a vas- és gépiparban. — Japán gazdasági élete. — Mexikó ipara a mexikói statisztikai hivatal közleménye alapján. — (48. sz.). — A folyamatos munka. (Ipari üzemszabályozás.). — A csepeli kikötő. — Bulgáriai közgazdasági viszonyok. — Oroszország növényi fonóanyagtermelése. — (49. sz.). — Magyarország széngazdasága. — Lengyelország gazdasági helyzete. — (50. sz.). — Lengyelország gazdasági helyzete.

Közgazdasági Szemle (73. köt. 10. sz., Budapest 1928, m.). — *Dorner Z.*: Racionalizálás és gazdaságpolitika. — *Káldor Gy.*: Az angol liberalizmus gazdasági programja. — *Éber E.*: Magyarország tejgazdaságáról. — *Levatic L.*: A magyarországi lakáskérdéshez.

La Musée Social (35. évf. 10. sz., Páris 1928 fr.). — *Vigne P.* és *Gardère Ch.*: Lyon város iskoláinak orvosi vizsgálata. — (11. sz.). — *Charbonneau G. M.*: A sokgyermekes családok és lakásvizonyaik. — (12. sz.). — *Schultz M.*: A matrózok sztrájkja Marseilleben.

Magyar Gazdák Szemléje (33. évf. 11. sz., Budapest 1928, m.). — Az egyesületi jog és az agrárérdekek. — *Cséser L.*: A kertészet a fejlődelmek korabeli Erdélyben. — *Deseő A.*: Agrárpolitika üzemtani alapon. — *Orosz M.*: A Károlyi-kormány és a kommunizmus földreformja.

Magyar Közgazdaság (1. évf. 6-7. sz., Budapest 1928, m.). — *Hankóczy I.*: A magyar búza jövője. — *Angyal D.*: Adatok Magyarország kertészeti viszonyairól. — *Lizska I.*: A gyümölcs- és zöldségtermesztés üzemi problémái. — *Magyar Gy.*: A növénynevelés fontossága gyümölcs- és zöldségkivitelünk szempontjából. — *Tonelli S.*: A szegedi paprika és a makói hagyma. — *Staub E.*: A gyümölcs- és zöldségkivitel kérdése. — *Láng B.*: A konzervipar helyzete. — *Ruttkay L.*: A cseh-szlovákiai földbirtokreform és annak gazdasági hatásai. — (1. évf. 8. sz.). — *Mutschenbacher E.*: A mezőgazdaság nemzetközi kapcsolatai és szervei. — *gr. Norman L.*: Mezőgazdasági terményeink 1927-1928. évi külkereskedelmi forgalma Németországgal. — *Móry B.*: Hazai szénfelhasználásunk értékesítéséről. — *Németh J.*: A balkáni államok agrár birtoklási és termelési viszonyai.

Munkaügyi Szemle (2. évf. 12. sz., Budapest 1928, m.). — *Bikkal D.*: Munkáskamara. — *Giuseppe G. Adorján*: Az olasz balesetbiztosító pénztár fejlődése. — A törvényhozások tevékenysége az egyes országokban a társadalombiztosítás terén az 1927. évben. (A Nemzetközi Munkaügyi Hivatal igazgatójának évi jelentéséből.)

Nation und Staat (2. évf. 3. f., Bécs 1928, német.). — A cseh-szlovák nyelvi jog. — *Regás X.*: Katalonia és az ő nemzeti szabadságának problémája. — Külföldi képviselők kor és foglalkozás szerint.

Népegészségügy (9. évf. 22. sz., Budapest 1928, m.). — *Ratkóczy N.*: Röntgenüzemi sérülések és azok elhárítása. — *Petrilla A.*: Fertőző beteg halálozási statisztikánk állása. — *Torday F.*: A csecsemőtáplálkozási zavarok szerepe csecsemőegészségügyünkben. — *Tasner J.*: A nehéz vasipari üzemi balesetek a statisztika megvilágításában. — (23. sz.). — *Tauffer V.*: Az új Szülészeti Rendtartás. — *Czakó L.*: Az amerikai szesztilalom tanulságai. — *Bíró B.*: A gépjárművekből „kipuffogó” anyagok egészségügyi ártalmai.

Revue internationale contre l'alcoolisme (36. évf. 5. sz., Lausanne 1928, fr.-ném.-ang.). — *Newsholme A.*: Az alkoholkérdés helye a szociális egészségügyben. — *Hercod R.*: Az alkoholkérdés a Népszövetség előtt. — *Schmölders G.*: Mérsékelt alkoholfogyasztás és férfihalandóság. — *Rosenfeld*: Alkohol és közgazdaság.

Revue internationale du travail (18. köt. 4-5. sz., Genf 1928, fr.). — *Olivetti G.*: A munkaadók egyesületének szervezete Olaszországban. — *Pribram K.*: A lakásépítkezések pénzügyi problémái. — A szellemi munkások szervezkedési mozgalma. — *Preuss W.*: A mezőgazdasági munkások szövetsége Palesztinában. — A művészek elhelyezkedése. — A munkabérek hullámozása Németországban. — (18. köt. 6. sz.). — *Tchourchine G.*: A gazdasági kérdések és a nemzetközi munkaügyi szervezet. — *Teltsik R.*: A nemzetközi munkamegegyezés ratifikálása. — *Nixon I. W.*: A baleseti statisztika néhány problémája az angol statisztikák megvilágításában. — Munkabérek és munkahelyzet Németalföld mezőgazdaságában. — A mezőgazdasági munkások lakása Franciaországban. — A munkanélküliség Indiában. — A nők éjjeli munkája az Egyesült Államokban. — A munkabérek hullámozása Ausztriában és Lengyelországban.

Soziale Praxis (37. évf. 44. f., Berlin-Jéna 1928, ném.). — *Wunderlich F.*: Az ipari felügyeleti hatóságok 1927. évi jelentéseiből. (Munkaidő). — *Mleinek K.*: A birodalmi munkaközvetítő és munkanélküliség elleni biztosítóintézet. — (48. f.). — *Schwenger R.*: A „Bat'a-rendszer”. — A háziéledek munkaviszonyainak statisztikai felvétele. — *Wunderlich F.*: Az ipari felügyeleti hatóságok 1927. évi jelentéseiből. (Üzemi tanácsosok. Munkamegegyezés.). — *Meyer E., Krieger H., Israël Cl.*: Szociális gondozás és a háztartások racionalizálása. — (49. f.). — *Simon H.*: Ford rendszere és a munkanélküliség. — *Lipmann O.*: Bérek és munkaidő a kőszénbányákban. — *Wunderlich F.*: Otthonmunka az ipari felügyeleti hatóságok 1927. évi jelentése alapján. — A német birodalmi vasutak üzemi biztosítása. — *Schmidt F.*: Acélházépítkezés Angliában.

Statistische Nachrichten (6. évf. 11. sz., Bécs 1928, ném.). — Az 1928. évi nemzetközi termésstatisztika. — A munkanélküliek foglalkozások szerint való csoportjai az 1928 március 31-i állapot alapján. — A dohánygyártmányok előállítására és fogyasztására 1927-ben.

Társadalomtudomány (8. évf. 6-8. sz., Budapest 1928, m.). — *Ottlik L.*: Az amerikai pártrendszer alapjai. — *Bobula I.*: Diákszociális kérdés és szellemi proletáriátus. — *Trócsányi Gy.*: A német szociológusok zürichi vándorgyűlése. — *Gesztelyi Nagy L.* és *Nagy S.*: A tanyarendszer kérdéséhez.

The Economist (107. köt. 4440. sz., London 1928, ang.). — Az angol munkabérek és a prosperitás. — (4441. sz.). — A bankok és az amerikai válság. — A nemzeti prosperitás mértéke. — (4442. sz.). — A német és angol hajóépítés. — Balesetbiztosítás az Egyesült Államokban. — (Függetl.) — A világ bankügye. — (4443. sz.) — A széntermelés helyzete. — A stabilizáció kérdése Bulgáriában és Romániában. — (4444. sz.). — A világ gabonatermése. — A lancashirei gyapotkereskedelem. — 4445. sz.). — A jelenlegi brit sajtó. — A tulajdon kérdése. — A műselyemipar. — A brit villamosági ipar finanszírozása. — (4446. sz.). — A brit birodalom erdőállománya. — A jelenlegi brit sajtó. — Pénzstabilitás és aranystandard. — (4447. sz.). — A jelenlegi angol sajtó. — A jelenlegi helyzet Ausztriában. — (4448. sz.) — Változások a Bank of Englandnél. — A jelenlegi angol sajtó. — Az amerikai gyapotipar. — A világ tengertermelése. — (Függetl.) — A kereskedelem állása Nagy-Britanniában és a külföldön. — (4449.). — A jelenlegi angol sajtó. — A prosperitás indexe. — Az angol acélipar és a védővám. — Az újságrészvények árfolyama. — (4450. sz.). — Franciaország fejlődése. — Az Új-Dél-Wales-i széntermelés ellenőrző rendszere. — Az angol acélipar és védővám. — Az angol vas- és acélipar pénzügyi kérdései. — (Függetl.) — A Cseh-Szlovák Köztársaság első tíz esztendeje.

The Review of Economic Statistics (10. köt. 3. sz., Cambridge 1928, ang.). — Beszámoló az év második negyedéről. — *Cole A. H.*: Részvényárfolyamok 1825-1866. — *Matthews A. M.*: Tanulmány a bankadósság kérdéséhez.

Városi Szemle (14. évf. 6. sz., Budapest 1928, m.). — *Csorna K.*: Franciaország gyermekvédelmi rendszere és intézményei, figyelemmel Páris különleges helyzetére. — *Szokola L.*: A hatóságok és a társadalom szociális munkájának kapcsolata. — *Lamotte K.*: Budapest pénzügyei. — *Wildner Ö.*: A X. nemzetközi lakás- és városépítésügyi kongresszus problémái. — A német nagyvárosok villany- és gázellátása 1925/26-ban. — Az oroszországi népszámlálás.

Weltwirtschaftliches Archiv (28. köt. 2. f., Jena 1928, ném.). — *Sombart W.*: A kapitalizmus gazdasági rendszerének változásai. — *Michels R.*: Az amerikai nemzetiségi felfogás. — *Berkenkopf P.*: Nemzetközi ipari kartellek és jelentőségük a világgazdasági összeköttetések kialakulásában. — *Studensky G. A.*: A parasztagzaldoklás ökonomikus természete. — *Sommer L.*: A világgazdasági konferencia (Genf 1927) előzményei. — *Rabinowitsch H.*: A Népszövetség első gazdasági tanácsadó ülésének eredményei. — *Griziotti B.*: Az argentinai gazdaságpolitika problémái. — *Heyer F.*: Anglia 1927/28-i gazdasági törvényhozása. — *Schilder S.*: Nyílt területek a gazdasági fejlődés számára 1927-ben. — *Marty H.*: A francia kereskedelmi politika háború utáni krónikája. — *Wegner A.*: A Sz. H. Sz. állam 1926. évi fizetési mérlege. — *Roscher M.*: A nemzetközi posta- és táv-íróforgalom krónikája. — *Lufft H. A. L.*: Az üzemek nagyság-kategóriái az Egyesült Államok iparában. — *Pentmann J.*: A második nemzetközi diplomáciai konferencia a be- és kiviteli tilalom és korlátozás eltörlésére. — *Held J. H.*: A kereskedelmi szerződések krónikája 1925-1928.

Wirtschaftslienst (13. évf. 42. f., Hamburg 1928, ném.). — *Maquenne P.*: A francia kivitel előmozdítása. — *Wesemann O.*: A bérharc a vasiparban. — *Heidecker H.*: Az amerikai árpa-behozatal korlátozása. — *Friedrich A.*: Amerika és Európa egyesült tőkebefektetése elektromos vállalkozásokba. — *Plum G.*: A német bőripar. — A világ kiállításai és vásárai. — A világ olajgazdasági és olajpolitikai krónikája. — *Drews M.*: A világ gőzmozdonyexportja. — (43. f.). — *Hartmann J.*: A kivitel előmozdítása Németországban. — *Krämer C.*: A Németbirodalom pénzügyi helyzete. — *Goldschmidt A.*: A részvényjogi bizottság jelentése. — *Dobbert G.*: A pénzügyi kiegyezés Szovjet-Oroszországban. — A kanadai hajózás. — (44. f.). — *Oberascher L.*: Az amerikai bankárkongresszus. — *Leisse W.*: Népszövetség és ipari statisztika. — *Wesemann H. O.*: Az amerikai abronszkészítőipar. — *Jasny N.*: A római Nemzetközi Mezőgazdasági Intézet feladatai. — *Holzmann M.*: A német szarvasmarhatenyésztés takarmánybázisa. — (45. f.). — *Bertram A.*: Birodalom és országok. — *Bandmann E.*: A krízis a békeltetési ügyekben. — *Leonidoff*: A nikkell világmonopóliuma. — *Plum G.*: A német papíripar. — (46. f.). — *Nedden F.*: A tüzelőanyag-világkonferencia Londonban. — *Asch B.*: Megjegyzések a birodalmi pénzügyi statisztikához. — *Keynes J. M.*: Mc Kenna a bankpolitikáról. — *Oberascher L.*: Az Egyesült Államok mezőgazdasága a háború után. — *Dobbert G.*: A német-országi kereskedelem ügye és szerkezete. — *Weisflog R.*: Elektromos izzólámpák világkereske-

delme. — (47. f.). — *Wesemann H. O.*: Automobilkiállítás. — *Morgenstern O.*: Gazdaságprognózis és stabilizáció. — *Jasny N.*: A traktorok a tengerentúli mezőgazdaságban. — *Plum G.*: A német káliumbányászat az 1927. évben. — (48. f.). — *Gaertner F.*: A jóvátétel kérdésének végső megoldása. — Az 1929. évi porosz költségvetés. — *Leonidoff*: Észak-Afrika vasércéért folyó harc. — A Panama-csatorna az 1928. kincstári évben. — A tank-teherszállító hajózás kedvezőtlen helyzete.

Wirtschaft und Statistik (8. évf. 19. sz., Berlin 1928, ném.). — A külföldiek a Németbirodalomban az 1925. évi népszámlálás szerint. — A föld használati módok szerint való statisztikai felvételének eredményei 1927-ben. — Dohányültetvények és dohánytermés a Németbirodalomban az 1927. termelési évben. — A világ személy- és teherautomobilgyártása és megoszlása a világ fogyasztási területein. — A világkereskedelem az 1928. év 2. negyedében. — A német belvizek hajóállománya 1927 végén. — A német vasúti tarifa állapota 1928 októberében. — A birodalmi fogyasztási adó- és vámbevételek az 1927/28. költségvetési évben. — (8. évf. 20. sz.). — Községi szövetségek (Gemeindeverbände) és községek bevételei és kiadásai 1913/14-ben és 1925/26-ban, a községek nagyság-kategóriái szerint. — A német gépjárműipar 1926-ban és 1927-ben. — A kézművesipar az 1925. évi ipari üzemi számlálás alapján. — A gabonaárak az 1927/28. gazdasági évben. — Nagykereskedelmi árak a külföldi piacokon. — A birodalmi pénzügyek. — A len- és lenkócszövés és a lencérnafonás 1927-ben. — A német kapásnövények termése 1928-ban. — A világ dohánygazdasága. — A német gabonakülkereskedelem az 1927/28. aratási évben. — A német tengerihajópark 1928 január 1-én és a világkereskedelmi flotta. — Külföldi munkabérek. — A német tartományok havi adóbevételei és adóátutalásai 1928 áprilistól szeptemberig. (A birodalmi pénzügyi statisztika eredményei.) — A Németbirodalom népessége anyanyelv szerint. (Az 1925-i népszámlálás alapján.) — A munkabírószági hatóságok működése az 1927. július 1-től december 31-ig terjedő időben.

Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft (85. köt. 3. f., Tübingen 1928, ném.). — *Lucas G.*: Igazságügyi reform. — *Petrushevski D. M.*: A középkori alkotmány- és gazdaságtörténelem vitás kérdései. — *Schams E.*: Az exakt gondolkodásmód története és kritikai áttekintése a társadalomtudományokban. — *Weinberger O.*: Vilfredo Pareto. — *Gras N.*: Vállalkozások és a vállalkozások nagy embereinek történelme.

Zeitschrift für schweizerische Statistik und Volkswirtschaft (64. évf. 3. f., Bazel 1928, ném.). — *Schwarz A.*: A gyári

technika fejlődése és a női munka. — *Bornemann:* A parasztprobléma. — *Huber A.:* Kiegészítő biztosítás Thurgau kantonban. — *Wyss H.:* Az átlagértékek kiszámítása. — *Jacky W.:* Fagyasztott húsfogyasztás Svájcban. — *Bloesch H.:* A svájci ipar-

egyesület és törekvései a svájci vámegységesítésre. — *Wilhelm A.:* A közigazgatási statisztikai szolgálat új rendje Olaszországban. — *Lorenz J.:* „Exakt” vagy „hozzávetőleges” módszer a szezoningadozások kikapcsolásában?

◎ E G Y É B ◎

Összefoglaló helyzetjelentés.¹⁾

Résumé de la situation en Hongrie.¹⁾

Népmozgalom. — Munkanélküliség. — Gépjárműállomány. — Áralakulás. — Pénzüntézeti betétek. — A részvények értéke. — Fizetésképtelenségek. — Váltóóvások. — Gazdasági jelzőtábla.
Mouvement de la population. — Chômage. — Effectif des véhicules à moteur. — Formation des prix. — Dépôts en banque. — Indice des actions. — Insolvabilité. — Lettres de change protestées. — Tableau économique.

Mouvement de la population. En novembre 1928, on a contracté 13.468 mariages (19.3⁰⁰/₀₀). Le nombre proportionnel en dépasse deux fois la moyenne annuelle; d'ailleurs l'augmentation n'est pas extraordinaire: en novembre, les mariages sont toujours plus fréquents. Le nombre des naissances a été de 16.558; la proportion brute (23.7 pour 1000) en a été supérieure de 2.0 au mois correspondant de l'année dernière. Il y a eu 11.091 décès, soit 920 de plus qu'en novembre 1927; la proportion brute de la mortalité a été de 15.9, contre 14.6 au mois correspondant de l'année dernière. La mortalité infantile a également présenté des écarts considérables. Sur 100 naissances vivantes, il y a eu 17.7 décès de moins d'un an, contre 15.8 en novembre 1927. Il paraît qu'aucun mois du IIe semestre ne peut atteindre les nombres proportionnels relativement favorables du Ier semestre et que, dans ces circonstances, la mortalité infantile annuelle sera élevée. Le nombre des décès par tuberculose a été de 1132, soit 1.62 pour 1000 habitants.

L'accroissement naturel de la population a été de 5467 (7.8 pour 1000).

Chômage. En novembre, les Syndicats socialiste-chrétien et social-démocrate ont inscrit 13.154 chômeurs, soit 0.3% de plus qu'au mois précédent et 5.8% de plus qu'au mois correspondant de l'année dernière. Parmi les chômeurs, il y avait 11.650 hommes (88.7%) et 1.504 femmes (11.3%). Le nombre des hommes s'est élevé de 0.4%, tandis que celui des femmes a diminué de 0.1%.

Le nombre des chômeurs de Budapest (7.271) représentait 55.3% de tous les chômeurs; il a baissé

de 1.1% par rapport au mois précédent, cependant que celui des chômeurs de province a augmenté de 2.1%. Au point de vue de la profession, le chômage s'est accru dans l'industrie du bois (+27.4%), dans l'industrie du vêtement (+21.1%) et dans l'alimentation (+10.8%); il a diminué dans l'industrie du cuir (—35.9%), parmi les travailleurs intellectuels (—11.2%) et les employés d'hôtels et de restaurants (—6.6%).

Les Offices de placement ont enregistré 14.927 chômeurs, 6.182 offres et 4.343 placements. On a placé 29.1% des chômeurs (à Budapest 22.7%, en province 42.8%). Sur 100 offres on comptait 241 chômeurs (à Budapest 296, en province 172).

Effectif des véhicules à moteur. En novembre, l'effectif des véhicules à moteur s'est élevé à 24.088, dépassant de 312 unités, soit de 1.3%, celui d'octobre dernier et de 35.9% celui de novembre 1927. C'est le nombre des camions qui a le plus augmenté (+2%); celui des automobiles à personnes s'est accru de 1.4%; celui des automobiles de louage, de 1.3%; celui des autobus, de 1.2%; celui des motocyclettes, de 0.8%.

À Budapest, le nombre des véhicules à moteur s'est élevé à 13.378, présentant une augmentation de 80 unités (+0.6%) par rapport au mois précédent et représentant 55.5% de l'effectif de la Hongrie entière.

Formation des prix. En novembre dernier, l'indice des prix de gros a baissé en Hongrie de 138 à 137, soit de 1 point. Parmi les objets d'alimentation, les céréales ont continué à baisser; en outre, on constate une diminution considérable pour le prix de la graisse, de l'œuf et de la pomme de terre. La viande de boeuf, l'haricot et le beurre ont légèrement augmenté, mais puisque la hausse en a été bien inférieure à la baisse des autres vivres, l'indice des objets d'alimentation a en définitive diminué de 2 points. Dans le groupe

¹⁾ A külkereskedelmi forgalomról Szemlének „Magyarország külkereskedelme 1928 november havában” című cikkben számol be. — Pour le commerce extérieur, voir l'article intitulé „Commerce extérieur de la Hongrie en novembre 1928”.

des matières premières et produits de l'industrie, les prix n'ont pas trop changé. Le coton brut, les fils de coton, la laine brute et le bois de construction ont augmenté quelque peu, tandis que le prix du son et des tissus de laine a légèrement baissé.

L'indice du coût de la vie, y compris le loyer, est descendu de 119·3 à 118·3. Les prix des articles de vêtement, du chauffage et de l'éclairage sont restés stationnaires; l'indice des objets d'alimentation a diminué essentiellement (—2·5 points) par suite de la baisse de la graisse, de la farine à faire cuire, du sucre et de la pomme de terre. Les haricots ont continué à augmenter.

Sans les loyers, l'indice a diminué un peu moins: de 130·1 à 128·4.

Dépôts en banque. Aux 13 principales banques budapestoises et à la Caisse d'épargne postale, les dépôts d'épargne se sont élevés en novembre à 484·9 millions de pengős (+15·4 millions), atteignant 48·4% de l'effectif de 1913.

Les dépôts en comptes courants y ont monté de 865·3 millions de p. à 877·0 millions (+11·7 millions), dépassant de 2·4% l'effectif de 1913.

L'indice des actions, qui montre la formation de la valeur des actions cotées à la Bourse de Budapest, s'est élevé en novembre de 18·8 à 19·1. La tendance à la baisse, ayant duré depuis des mois, s'est arrêtée et la Bourse s'est quelque peu ranimée, mais en général les cours ne se sont pas affermis. Ce sont surtout les actions d'entreprises chimiques, de gaz, d'électricité, de mines et de briquettes qui ont haussé considérablement, tandis que les actions de minoterie et de raffineries de sucre ont légèrement baissé.

Insolvabilités. En novembre, le nombre des nouvelles insolvabilités s'est élevé de 105 à 114, dépassant de 8·6% celles du mois précédent. Le total des actifs a été en chiffres ronds de 5.657.000 pengős; celui des passifs 8.897.000 p. contre respectivement 4.153.000 et 6.909.000 p. au mois précédent. Le nombre des insolvabilités terminées s'est élevé de 62 à 95 (53·2% de plus qu'en octobre). Le total des actifs de celles-là a été de 1.941.000 de pengős; celui des passifs, de 3.605.000 p.

Des nouvelles insolvabilités, 29·8% ont eu lieu à Budapest: 34 cas avec 3.400.000 p. d'actif et 5.593.000 p. de passif. Des insolvabilités terminées, 31 (32·6%) l'ont été dans cette ville avec 976.000 pengős d'actifs et 1.779.000 pengős de passif.

Lettres de change protestées. Le nombre des lettres de change protestées en novembre montre tant en nombre qu'en valeur une diminution par rapport au mois d'octobre. Le nombre (9·844) en a été inférieur de 870 à celui

d'octobre et la valeur de 1.643.157 pengős à celle d'octobre, elle n'était que de 6.811.626 pengős.

A Budapest, il a été protesté 3.573 lettres de change (35·9% du nombre global), d'une valeur totale de 2.799.500 pengős (41·1% de celle de toutes les lettres de change protestées en Hongrie).

*

Népmozgalom. Magyarországon az 1928. év november havában 13.468 házasságot kötöttek, ami 1000 lélekre számítva 19·3-as házassági aránynak felel meg. Az évi átlagot kétszeresen is meghaladó magasságú arányszám, szokásos november havi nagyszámú házasságkötésekkel függ össze.

A születések száma 16.558 volt. A nyers születési arány 23·7 ezer lélekre, ami kerek 2·0-el jobb mint a múlt év ugyanezen hónapjainak születési aránya.

Elhaltak a szóbanforgó hónapban 11.091-en, 920-al többen mint az előző év novemberében, akkor 14·6 volt a nyers halálozási arány, az idei november hóban pedig 15·9.

A csecsemő halálozás arányaiban is jelentős az eltérés: 1927 novemberében 15·8, az idén 17·7, száz élveszületésre számítva. Az év első felének viszonylag kedvező arányszámait, úgy látszik a második félév egyetlen hónapja sem tudja már felmutatni. Ilyenformán az évi csecsemő halálozás magas aránya veti előre árnyékát.

A gümőkórban elhaltak száma november hó folyamán 1132 volt, 1000 lélekre tehát 1·62 az arány.

Természetes szaporodása népességünknek e hónapban 5467 lélek (1000-re 7·8).

Munkanélküliség. Magyarországon a keresztény-szociálista és a szociáldemokrata szakszervezetek által kimutatott munkanélküliek száma 1928 november havában 13.154 volt, tehát 0·3%-kal emelkedett az előző hónaphoz és 5·8%-kal a múlt év ugyanezen hónapjához viszonyítva. A munkanélküliek közül 11.650 (88·7%) férfi és 1.504 nő (11·3%). A férfi munkanélküliek száma 0·4%-kal emelkedett, a nőké esett 0·1%-kal. A budapesti munkanélküliek száma 7.271, 55·3%-a az összes munkanélkülieknek, számuk az előző hónaphoz képest esett 1·1%-kal, a vidékieké emelkedett 2·1%-kal. Foglalkozási csoportok szerint nagyobb emelkedés látható a faiparnál 27·4%, a ruházati iparnál 21·1% és az ételmezési iparnál 10·8%. Csökkent a munkanélküliség a bőriparnál 35·9%-kal, a szellemi munkásoknál 11·2%-kal és a szállodai és étterm. alkalmazottaknál 6·6%-kal.

A Hatósági munkaközvetítők november havában 14.927 munkanélkület, 6.182 munkahelyet, 4.343 munkaközvetítést tartottak nyilván. Munkához jutott a munkanélküliek 29·1%-a, Budapesten 22·7%-a, a vidéken 42·8⁰/₀-a. 100 munkahelyre esett általában 241 munkakereső, Budapesten 296, vidéken 172.

gőről 877·0 millió pengőre, vagyis 11·7 millió pengővel emelkedett s ezzel a folyószámlabetétek álladéka 2·4%-kal lépte túl az 1913. évi álladékot.

A betétek alakulása.¹⁾
Formation des dépôts.¹⁾

Betétek Dépôts	1924		1925	1926	1927	1928				
	VI.	XII.		XII.		VIII.	IX.	X.	XI.	
	1,000.000 P									
Takarékbetétek — Dépôts d'épargne	3·7	30·6	143·0	231·9	364·8	457·3	464·2	469·5	484·9	
Folyószámlabetétek — Dépôts sur comptes courants	85·2	237·5	378·2	502·3	682·2	799·9	790·4	865·3	877·0	

¹⁾ A budapesti 13 legnagyobb pénzintézetnél és a postatakarékpénztárnál. — *Aux 13 principaux établissements de crédit de Budapest et à la Caisse d'épargne postale.*

A részvények értéke. A budapesti tőzsdén jegyzett részvények értékalakulását jelző *tőzsdeindex* november hó folyamán 18·8-ról 19·1-re emelkedett, a már hónapok óta tartó lanyhuló irányzat az elmúlt hó folyamán megállott s a tőzsde némi megélénkülése volt tapasztalható a nélkül azonban, hogy az árfolyamok általános megszilárdulása bekövetkezett volna. Az egyes kategóriák közül főleg a vegyészeti, továbbá a gáz- és villamossági vállalatok, valamint a bányák és téglagyárak részvényei érték el jelentősebb árfolyamemelkedéseket, míg a gőzmalmok és cukorgyárak részvényeinél némi visszaesés mutatkozott. A többi részvénykategóriánál érdemlegesebb változás nem volt.

Részvényindex.
Indice d'actions.
(1913 = 100)

Megnevezés Désignation	1924		1925	1926	1927	1928				
	VI.	XII.		XII.		VI.	VIII.	IX.	X.	XI.
Részvényes-index — <i>Indice d'actionnaires</i>	11·4	13·3	10·2	15·6	20·8	19·8	19·9	19·5	18·8	19·1
Vállalat-index — <i>Indice d'entreprises</i>	—	18·0	14·0	22·4	30·5	30·5	30·7	30·0	29·1	29·5

Fizetési képtelenségek. Magyarországon az új *fizetési képtelenségek* száma 1928 november havában 105-ről 114-re emelkedett, 8·6%-kal lépte túl az előző hónap fizetési képtelenségeit. Az aktíváknak összege 5.657 ezer pengő, (előző hónapban 4.253), a passzíváknak összege 8.897 ezer pengő (októberben 6.909 ezer pengő) volt. A *befejezett fizetési képtelenségek* száma 62-ről 95-re növekedett 53·2%-kal több, mint október havában. A *befejezett fizetési képtelenségek* aktíváinak összege 1.941, passzívái-

nak összege 3.605 ezer pengő volt. Budapestre esett az összes új fizetési képtelenségekből 34, 29·8%-a az összes új fizetési képtelenségeknek, 3.400 ezer pengő aktívával és 5.593 pengő passzívával. Az összes befejezett fizetési képtelenségekből Budapestre esett 31, 32·6%-a az összes befejezett fizetési képtelenségeknek, 976 ezer pengő aktívával és 1.779 ezer pengő passzívával.

Fizetési képtelenségek.
Insolvabilités.

Év, hó Année, mois	Az új fizetési képtelenségek <i>Nouv. insolvab.</i>			A bef. fizetési képtelenségek — <i>Insolv. termin.</i>		
	száma nombre	aktíváinak <i>actifs</i>	passzíváinak <i>passifs</i>	száma nombre	aktíváinak <i>actifs</i>	passzíváinak <i>passifs</i>
összege P-ben <i>en pengős</i>			összege P-ben <i>en pengős</i>			
Összes. <i>Total</i>						
1928. I.	180	10,540.408	15,866.036	55	1,181.429	2,769.304
II.	156	7,656.758	11,368.123	69	6,841.247	10,605.769
III.	171	6,078.971	9,869.785	87	2,509.263	4,312.354
IV.	153	2,913.928	5,046.152	110	2,589.839	4,786.843
V.	176	5,295.772	9,263.534	108	3,651.270	6,294.076
VI.	164	6,250.859	11,248.040	83	2,192.097	4,136.203
VII.	115	3,376.188	5,419.582	85	2,777.133	4,917.539
VIII.	67	2,380.503	3,741.368	139	5,691.183	10,227.488
IX.	59	1,484.643	2,360.621	79	3,316.721	4,871.786
X.	105	4,253.029	6,909.390	62	1,148.717	3,044.701
XI.	114	5,657.069	8,897.314	95	1,940.700	3,604.810

Váltóóvások. Magyarországon az óvatolt váltók 1928 november havában úgy számbelileg, mint értéket tekintve az előző hónaphoz viszonyítva esést mutatnak. Számuk 9.844, 870-nel kevesebb, mint október havában. A bemutatott váltók értéke 6.811.626 pengő, 1.643.157 pengővel kevesebb, mint az előző hónapban.

A magyarországi összes váltók közül Budapest 3.537 darabban szerepel, 35·9%-a az összes bemutatott váltók számának. A Budapesten bemutatott váltók értéke 2.797.500 pengő, 41·1%-a az összes értékeknek.

Óvatolt váltók. — *Lettres de change protestées.*

Időszak — <i>Epoque</i>	Összesen — <i>Total</i>	
	db. <i>pièces</i>	P <i>pengős</i>
1928. I.	10.062	7,814.254
II.	9.243	6,949.589
III.	9.641	6,853.364
IV.	10.549	6,756.663
V.	10.863	7,021.418
VI.	9.335	5,837.878
VII.	9.789	6,354.609
VIII.	10.286	6,732.836
IX.	9.883	6,815.101
X.	10.714	8,454.783
XI.)*	9.844	6,811.626

*) Ideiglenes adat. — *Donnée provisoire.*

Gazdasági jelzőtábla.

Tableau économique.

Megnevezés Designation	Egység Unité	1926.	1 9 2 7				1 9 2 8								
		1926. évhavi átlaga Moyen mens. de 1926	XI.	XII.	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.
1. Népmozgalom — Mouvem. de la population.															
	szám nombre														
Házasságkötés — Mariages ..		6.404	12.746	5.388	6.851	9.452	3.911	5.442	8.061	4.581	3.025	3.927	5.466	7.926	13.468
1000 lélekre — Pour 1000															
ámes	"	9.1	18.3	7.5	9.5	14.0	5.6	7.8	11.1	6.6	4.2	5.4	7.8	10.9	19.3
Élveszülött — Nés-vivants		19.124	15.089	15.589	18.817	18.023	19.157	18.045	18.680	17.714	19.303	19.873	18.745	17.937	16.558
1000 lélekre — Pour 1000															
ámes	"	27.3	21.7	21.6	26.0	26.8	27.4	25.8	25.8	25.3	26.6	27.4	26.8	24.8	23.7
Halálozás — Décès ..		11.659	10.171	11.681	11.964	10.964	12.905	12.396	12.447	11.739	12.726	13.309	11.911	12.016	11.091
1000 lélekre — Pour 1000															
ámes	"	16.6	14.6	16.2	16.5	16.3	18.5	17.7	17.2	16.8	17.6	18.4	17.0	16.6	15.9
Egy éven aluli elhalt — Décé- dés au-dessous d'un an ..		3.203	2.383	2.526	2.593	2.311	2.934	2.994	3.008	3.126	4.285	4.767	3.889	3.328	2.934
100 élveszülöttre — Pour 100															
nés-vivants	"	16.7	15.8	16.2	13.8	12.8	15.3	16.6	16.1	17.7	22.2	24.0	20.7	18.6	17.7
Gümőkórban elhalt — Décès causés par la tuberculose		1.695	1.178	1.316	1.594	1.649	2.019	2.031	2.013	1.782	1.562	1.302	1.162	1.171	1.132
1000 lélekre — Pour 1000															
ámes	"	2.41	1.70	1.82	2.20	2.45	2.89	2.91	2.78	2.55	2.16	1.80	1.66	1.62	1.62
Természetes szaporodás — Accroissement naturel ..		7.465	4.918	3.908	6.853	7.059	6.252	5.649	6.233	5.975	6.577	6.564	6.834	5.921	5.467
1000 lélekre — Pour 1000															
ámes	"	10.7	7.1	5.4	9.5	10.5	8.9	8.1	8.6	8.5	9.0	9.0	9.8	8.2	7.8
Kivándorolt — Émigrés ..		286	127	93	162	286	799	1.150	784	500	718	395	210	171	254
Viisszavándorolt — Emigrés revenus dans le pays		57	49	161	70	41	47	76	83	54	57	76	30	50	81
2. Munkapiac. — Marché du travail.															
Hatósági munkaközvetítők. — Offices publics de placement															
Munkahelyek — Offres d'emploi		5.968	6.678	5.359	5.470	5.271	6.188	6.406	7.231	7.180	9.561	9.488	9.483	9.201	6.182
Munkakeresők — Demandes d'emploi		13.309	15.442	14.231	14.821	14.614	15.187	14.638	14.979	13.469	15.177	14.837	14.997	15.857	14.927
100 munkahelyre esett munka- kereső — Proportion des de- mandes d'emploi pour 100 offres d'emploi		223	231	265	271	245	228	207	187	158	156	158	172	241	
Munkaközvetítés — Placements		3.520	4.314	3.526	3.686	3.415	4.091	4.210	4.806	4.618	6.122	6.086	6.040	6.158	4.343
100 munkahelyre esett közve- títés — Proportion des plac- ements pour 100 offres d'emploi		59.0	64.6	65.7	67.3	64.8	66.1	65.7	66.5	64.3	64.0	64.1	63.6	66.9	70.2
Munkanélküliek — Chômeurs ¹⁾															
Keresztényszocialista szakszer- vezetek — Syndicats soci- alistes chrétiens		1.558	1.375	1.323	1.093	1.029	1.054	1.016	955	1.001	875	832	818	1.003	841
Szociáldemokrata szakszerve- zetek — Syndicats social- démocrates		24.440	11.063	13.045	16.337	16.215	15.194	14.027	13.275	12.860	12.242	12.523	12.134	12.112	12.313
Munkabérek — Salaires ²⁾															
Bádogos — Ferblantiers ..	órabér P salaire à l'heure, P	0.78	0.90	0.70	0.80	0.91	0.75	0.72	0.70	0.78	0.73	0.76	0.73	0.84	0.82
Asztalos — Menuisiers ..		0.61	0.70	0.68	0.74	0.73	0.69	0.71	0.63	0.70	0.70	0.67	0.72	0.73	0.67
Szabó — Tailleurs		0.66	0.61	0.68	0.61	0.55	0.60	0.61	0.61	0.55	0.55	0.60	0.65	0.70	0.67
Kőműves — Maçons		0.76	0.89	0.82	0.89	0.94	0.83	0.86	0.87	0.83	0.83	0.95	0.96	0.91	0.89
Napszámos — Journaliers ..		0.47	0.50	0.48	0.49	0.45	0.45	0.50	0.47	0.47	0.45	0.42	0.47	0.48	0.49
Gyári munkásnő — Ouvrières de fabr.		0.30	0.27	0.27	0.28	0.31	0.27	0.29	0.34	0.23	0.28	0.39	0.26	0.29	0.30
Napszámosnő — Journalières		0.44	0.36	0.44	0.57	0.46	0.38	0.39	0.49	0.40	0.30	0.46	0.47	0.47	0.50
Társadalmi biztosítás — As- surance sociale															
Kötelezőleg biztosított tagok száma — Nombre des mem- bres assurés obligatoirement	havi átl. moy. mens. 1000	929.6	1.003.9	1.084.5	1.001.9	1.016.4	1.046.2	1.053.3	1.078.0	1.072.8					

¹⁾ A hó végén. — A la fin du mois. — ²⁾ A munkaközvetítés alkalmával felajánlott munkabérek mérlegelt átlaga. Csak buda-
pesti adatok. — Moyenne pondérée des salaires offerts aux Offices de placement. Données de Budapest.

Megnevezés Désignation	Egység Unité	1926. évi havi átlaga Moyen, mens. de 1926	1927		1928										
			XI.	XII.	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.
3. Termelés — Production															
Kőszén — Houille ¹⁾	1000 q	689	664	688	669	648	684	576	610	626	715	645	607	733	647
Barnaszén — Lignite ¹⁾	1000 hl	4.852	6.524	6.351	6.348	5.137	5.310	4.306	4.522	4.781	4.727	5.155	5.570	6.626	6.327
Szesz — Alcool	1000 q	26·8	69·2	71·9	55·9	39·0	45·5	29·7	16·9	5·2	3·1	7·1	28·5	49·3	
Cukor — Sucre	1000 q	148·2	697·3	304·9	36·8	0·2	0·1	0·1	0·0	0·0	0·0	4·4	68·1	671·9	822
4. Kereskedelem és közlekedés — Commerce et communie.															
Behozatal — Importations	1,000,000 P	79·3	104·3	108·5	85·0	96·2	107·8	94·8	92·1	91·2	85·9	96·7	104·1	116·1	112·0
Kivitel — Exportations	"	72·5	81·9	79·9	54·2	60·5	73·1	50·1	61·9	59·1	57·5	75·1	71·9	80·5	82·6
Gépjárműállomány — Véhicules à moteur	szám nombre	10.641	17.731	17.906	18.121	18.446	18.819	19.347	19.985	20.640	21.487	22.290	23.163	23.776	24.088
Rádióengedélyesek — Abonnés au Radio	1000	46·8	79·4	83·3	87·9	92·1	95·4	98·0	102·7	108·2	113·4	117·9	124·5	134·5	148·8
5. Pénz és hitel — Monnaie et crédit²⁾															
A pengő zürichi árfolyama — Cours du pengő à Zurich	100 P = s.fr.-fr.s. 100 s.fr. fr.s. = P		90·75	90·60	90·88	90·83	90·70	90·60	90·60	90·50	90·54	90·56	90·58	90·62	90·53
Részvényindex — Indice d'actions	1913 = 100	16·4	20·3	20·8	20·9	20·0	19·8	19·8	20·4	19·9	19·8	19·9	19·5	18·8	19·1
Nagyker. index — Indice de prix de gros	"	124	133	135	135	134	135	136	135	135	133	134	137	138	137
Megélhetési index — Indice du coût de la vie	"	111	112	113	112·3	112·1	113·5	114·1	117·1	118·2	117·8	120·1	121·1	119·3	118·3
Postatakarékpénztári betétek — Dépôts à la Caisse d'épargne post.	1,000,000 P	107·4	152·8	142·6	149·5	140·5	146·7	158·8	142·7	146·1	159·1	162·6	158·9	181·2	177·2
13 legnagyobb pénzügyi betétáll. — Dépôts des 13 établis. de crédit les plus importants	"	604·2	874·9	904·4	926·0	921·5	949·5	957·9	996·7	1.032·8	1.045·8	1.094·7	1.095·7	1.153·6	1184·7
Az új fizetésektelenségek — Nouvelles insolvabilités	szám nombre	209	88	134	180	156	171	153	176	164	115	67	59	105	114
Óvatolt váltók értéke — Valeur des lettres de change protestées	1000 P		7.236	7.814	7.814	6.950	6.853	6.757	7.021	5.838	6.355	6.733	6.815	8.455 ⁴⁾	6.812
Állami bevételek bruttó eredménye — Recettes de l'État, résultat brut ³⁾	1,000,000 P	66·4	97·3	94·4	80·9	81·8	68·8	61·7	83·5	80·4	59·4	90·1	82·2	83·5	103·7
Állami kiadások bruttó előirányzata — Dépenses brutes prévues de l'État	"	55·5	82·4	73·5	64·7	80·9	75·0	67·5	83·1	67·5	70·0	87·3	78·7	73·2	92·0
<i>Magyar Nemzeti Bank Banque Nationale de Hongrie</i>															
Értékpapírok — Encaisse métall. (devizák és valuták — devises et monnaies)	"	254·5	300·4	317·5	311·3	311·5	306·5	291·4	301·4	289·6	264·9	272·6	252·1	260·7	266·7
Leszámtolt váltók és előlegek — Traités escomptés et avances	"	170·6	316·2	332·1	313·2	304·5	301·3	319·5	306·8	314·0	335·6	368·9	398·4	411·4	383·9
Jegyforgalom — BILLETS de banque en circ.	"	422·5	456·4	486·8	467·5	442·1	454·9	479·0	450·9	478·5	496·0	497·0	499·6	541·7	475·6
Kamatláb — Taux en banque	%	6·5	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	7	7

¹⁾ Bruttó termelés. — Production brute. ²⁾ Az állami bevételekre és kiadásokra vonatkozó adatok kivételével hó-, illetve évvégi adatok. — Ces chiffres se rapportent à la fin du mois, respectivement de l'année, à l'exception de ceux relatifs aux recettes et aux dépenses de l'État. ³⁾ A sójövédéknek és a külügyi tárcának közvetlenül kiadásokra felhasznált bevételei nélkül. — A l'exception des recettes du monopole du sel et du ministère des Affaires étrangères, employées directement par eux. — ⁴⁾ Ideiglenes adat. — Année provisoire.

MAGYAR STATISZTIKAI SZEMLE

VI.
ÉVFOLYAM
1928
II. KÖTET

SZERKESZTI ÉS KIADJA
A MAGYAR KIRÁLYI KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL

IGAZGATÓ:
KOVÁCS ALAJOS DR.
H. ÁLLAMTITKÁR, A M. T. AKADÉMIA L. TAGJA

SZERKESZTŐ: DOBROVITS SÁNDOR DR., MINISZTERI OSZTÁLYTANÁCSOS

REVUE HONGROISE DE STATISTIQUE

VI^E ANNÉE

1928

IIE VOLUME

RÉDIGÉE ET PUBLIÉE PAR
L'OFFICE CENTRAL ROYAL HONGROIS DE STATISTIQUE

DIRECTEUR :
DR ALOÏSE KOVÁCS
SOUS-SECRÉTAIRE D'ÉTAT, MEMBRE CORRESP.
DE L'ACADÉMIE HONGROISE DES SCIENCES

RÉDACTEUR : DR ALEXANDRE DOBROVITS, CONSEILLER DE SECTION

TARTALOMJEGYZÉK.

SOMMAIRE.

Terület és népesség.		Territoire et population.	
	Oldal		Page
Az öngyilkosok demografiája. <i>Szél Tivadar dr.</i>	715, 847	Démographie des suicidés de Hongrie. <i>Dr Théodore Szél</i>	715, 847
Középiskoláink az 1926/27. tanévben. <i>Asztalos József dr.</i>	960	Les écoles secondaires de Hongrie dans l'année scolaire 1926—1927. <i>Dr Joseph Asztalos</i>	960
A kiseddévás fejlődése az 1926/27. iskolai évig. <i>Janik Gyula dr.</i>	1057	Le développement des écoles maternelles en Hongrie jusqu'à l'année scolaire 1926—1927. <i>Dr Jules Janik</i>	1057
Képzőintézeteink az 1926/27. tanévben. <i>Tiprovátz Gyula dr.</i>	1145	Les écoles normales maternelles et les écoles normales primaires de la Hongrie dans l'année scolaire 1926—1927. <i>Dr Jules Tiprovátz</i>	1145
Elemi népoktatásunk újabb fejlődése. <i>Asztalos József dr.</i>	1269	Le récent développement de l'enseignement primaire en Hongrie. <i>Dr Joseph Asztalos</i>	1269
Magyarország népmozgalma:		Mouvement de la population de la Hongrie:	
1928 január—június	869	1928 janvier—juin	869
A születések csökkenése	957	La diminution des naissances	957
Szociális statisztika.		Statistique sociale.	
Ipari munkabérek az 1927. évben. <i>Kovács Norbert dr.</i>	872	Salaires industriels de Hongrie en 1927. <i>Dr Norbert Kovács</i>	872
Munkaviszályok 1927-ben	735	Conflits du travail de Hongrie en 1927	735
Lakóházépítkezés:		Construction d'habitations en Hongrie:	
1928 január—március	744	1928 janvier—mars	744
" április—június	987	" avril—juin	987
" július—szeptember	1157	" juillet—septembre	1157
Az Ipari Balesetek és Foglalkozási Betegségek V. Nemzetközi Nagygyűlésének statisztikai vonatkozásai	974	La V ^e Conférence internationale des accidents d'industrie et des maladies professionnelles au point de vue statistique	974
A mezőgazdasági munkásbiztosítás az utóbbi években	983	L'assurance d'ouvriers agricoles en Hongrie dans les dernières années	983
A hatósági munkaközvetítők működése	1308	Activité des Offices de placement	1308
Munkaviszályok Németországban az 1927. évben	743	Conflits du travail en Allemagne (1927)	743
Mezőgazdaság.		Agriculture.	
A mezőgazdasági termelés színvonala Magyarországon a néprajzi és népsűrűségi viszonyok alapján. <i>Fodor Ferenc dr.</i>	745	Le niveau de la production agricole de Hongrie, sur la base de la situation ethnographique et de la densité de la population. <i>Dr François Fodor</i>	745
A magyar földbirtokok jelzálogilag bekebelezett terheinek összeírása és az összeírás ideiglenes eredményei az 1928 június hó 30-i állapot szerint. <i>Konkoly Thege Gyula dr.</i>	1158	L'enquête sur les charges hypothécaires des propriétés rurales de Hongrie et ses résultats provisoires suivant la situation au 30 juin 1928. <i>Dr Jules Konkoly Thege</i>	1158

	Oldal		Page
A fertőző állatbetegségek pusztításai 1927-ben. <i>Szöllősy Zoltán dr.</i>	1168	Ravages des maladies infectieuses des animaux domestiques en Hongrie, 1927. <i>Dr Zoltán Szöllősy</i>	1168
Az áralakulás hatása a mezőgazdaság jövedelmezőségére az 1913—1925. években. <i>Badics József dr.</i>	1310	L'effet de la formation des prix sur le rendement de l'agriculture de la Hongrie en 1913—1925. <i>Dr Joseph Badics</i>	1310
A világ dohánygazdasága. <i>Sajóhelyi István</i>	1349	Production mondiale du tabac. <i>Etienne Sajóhelyi</i>	1349
Állatállományunk 1928-ban	755	Effectif du bétail de Hongrie en 1928	755
A telekkönyvi változások és a telekkönyvi birtoktestek forgalma 1927-ben	760	Changements de registre foncier et mutations immobilières en Hongrie (1927)	760
Az 1928. évi termés:		La récolte de 1928:	
Magyarország 762, 909, 988,	1069	Hongrie 762, 909, 988,	1069
Külföld 764, 910, 990,	1071	Etranger 764, 910, 990,	1071
Méhészeti termelésünk	907	Production de l'apiculture de Hongrie	907
A közfogyasztásra levágott állatok	1068	Animaux abattus pour la consommation en Hongrie	1068
Tenyészállatoknak a köztenyésztés céljaira való kiosztása 1927-ben	1172	Distribution des animaux reproducteurs pour développer l'élevage en Hongrie, 1927	1172
Állami méntelepek	1173	Les haras de l'Etat hongrois	1173
A kultúrmérnöki hivatalok talajjavítási munkálatai	1174	Les travaux d'amélioration de sol effectués en Hongrie	1174
Magyarország területének megoszlása művelési ágak szerint	1343	Répartition du territoire de la Hongrie par branches de culture	1343
Élelmiszervizsgálatok 1927-ben	1346	Analyses de vivres en Hongrie en 1927	1346
A világ kávétermelése és kávéfogyasztása	765	Production et consommation mondiales de café	765
A kalászosok ideai terméseredménye Európában	1072	Résultats de la production des céréales en Europe, 1928	1072
A világ kakaótermelése és fogyasztása	1175	Production et consommation mondiales de cacao	1175
A legfontosabb kapásnövények 1928. évi világtermése	1359	Production mondiale des principales cultures sarclées en 1928	1359

Ipar.

A magyar nyomdaipar statisztikája. <i>Elekes Dezső dr.</i>	991
Elektrotechnikai iparunk és a villamosítás. <i>Bene Lajos dr.</i>	1074
Iparstatisztikai problémák és a gyáripari termelési statisztika 1927. évi eredményei. <i>Farkasfalvi Sándor dr.</i>	1178
A fogyasztási adó alá eső cikkek termelése és forgalma	767, 1079
A világ automobiltermelése	1362

Kereskedelem és közlekedés.

Magyarország külkereskedelme:	
1928 június	769
„ január—június. <i>Kádas Károly dr.</i>	911
„ július	919
„ augusztus	1008
„ szeptember	1081
„ január—szeptember	1186
„ október	1195
„ november	1363

Közúti forgalmi balesetek Magyarországon az 1928. év első felében. *Várszeghy János dr.* 1010

Industrie.

Statistique de l'industrie hongroise de l'imprimerie. <i>Dr Désiré Elekes</i>	991
L'industrie électrotechnique et l'électrification en Hongrie. <i>Dr Louis Bene</i>	1074
Les problèmes de la statistique industrielle et les résultats de 1927 de la statistique de la production manufacturière en Hongrie. <i>Dr Alexandre Farkasfalvi</i>	1178
Production et mouvement des articles soumis aux contributions indirectes en Hongrie	767, 1079
Fabrication mondiale d'automobiles	1362

Commerce et communications.

Commerce extérieur de la Hongrie:	
1928 juin	769
„ janvier—juin. <i>Dr Charles Kádas</i>	911
„ juillet	919
„ août	1008
„ septembre	1081
„ janvier—septembre	1186
„ octobre	1195
„ novembre	1363

Accidents de la circulation en Hongrie, Ire moitié de 1928. *Dr Jean Várszeghy* 1010

	Oldal		Page
Közúti forgalmi balesetek Európa néhány nagyobb városában az 1927. évben. <i>Várszeghy János dr.</i>	1197	Accidents de la circulation dans quelques grandes villes de l'Europe en 1927. <i>Dr Jean Várszeghy</i>	1197
A világ hajóparkja az 1927/28. pénzügyi évben. <i>Somogyi József dr.</i>	1203	Le tonnage mondial pendant l'année financière 1927—28. <i>Dr Joseph Somogyi</i>	1203
Vasutaink teherforgalma az 1927. évben	771	Mouvement des marchandises des chemins de fer hongrois en 1927	771
A világ gépjárműállománya	921	Effectif mondial d'automobiles	921

Árstatisztika és pénzügy.

A magyarországi pénzintézetek 1925-ben és 1926-ban. <i>Szönyi Gyula dr.</i>	772, 1017, 1083
Nagykereskedelmi árak külföldön. <i>Szönyi Gyula dr.</i>	1095
A víziutakra fordított állami kiadások	1207

Konzuli jelentések.

Mexikó	787
Spanyolország	793
Törökország	798
Olaszország	923
Nagy-Britannia	1027
Bulgária	1105
Württemberg	1113
Ausztria	1209

Irodalmi Szemle.

Könyvismertetések:

Az 1920. évi népszámlálás. 5. rész. Részletes demográfia	807
Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara: Előterjesztés a kereskedelmi mérleg passzivitásáról	808
<i>Halász</i> : New central Europe in economical Maps. — Das neue Mitteleuropa in wirtschaftlichen Karten	809
<i>Melly</i> : Budapest rákhalandósága	932
<i>Melly</i> : Az öngyilkosságok Budapesten és az európai nagyvárosokban	934
<i>Lesenyi</i> : A magyar erdőgazdaság	1033
Magyar Biztosítási Évkönyv XX. évfolyam 1927/28.	1034
<i>Ihrig</i> : Internationale Statistik der Genossenschaften	1117
Ungarisches Wirtschafts-Jahrbuch IV. Jahrgang 1928	1120
<i>Müller</i> : Deutsche Kulturstatistik	1121
Magyar Statisztikai Évkönyv. 1926.	1222
A Magyar Vasművek és Gépgyárak Országos Egyesületének Évkönyve 1926—1927.	1223
A m. kir. központi statisztikai hivatal könyvtárába érkezett munkák	935, 1035, 1123, 1224, 1365
Folyóiratszemle	810, 936, 1037, 1124, 1226, 1367

Finances. — Prix.

Etablissements de crédit de Hongrie en 1925 et 1926. <i>Dr Jules Szönyi</i>	772, 1017, 1083
Prix de gros à l'étranger. <i>Dr Jules Szönyi</i>	1095
Les dépenses publiques affectées aux voies d'eau de Hongrie	1207

Rapports consulaires.

Mexique	787
Espagne	793
Turquie	798
Italie	923
Grande-Bretagne	1027
Bulgarie	1105
Wurtemberg	1113
Autriche	1209

Revue littéraire.

Chronique de livres:

Recensement de la population en 1920. 5 ^e partie. Démographie détaillée	807
Chambre de Commerce et d'Industrie de Budapest: Exposé de la passivité de la balance commerciale	808
<i>Halász</i> : New central Europe in economical Maps. — Das neue Mitteleuropa in wirtschaftlichen Karten	809
<i>Melly</i> : Mortalité par cancer à Budapest	932
<i>Melly</i> : Les suicides à Budapest et dans les grandes villes de l'Europe	934
<i>Lesenyi</i> : La sylviculture hongroise	1033
Annuaire hongrois des assurances. Année XX, 1927/1928.	1034
<i>Ihrig</i> : Internationale Statistik der Genossenschaften	1117
Ungarisches Wirtschafts-Jahrbuch IV. Jahrgang 1928	1120
<i>Müller</i> : Deutsche Kulturstatistik	1121
Annuaire Statistique Hongrois. 1926.	1222
Annuaire de l'Association Nationale des Usines sidérurgiques et des Ateliers de construction mécanique de Hongrie 1926—1927	1223
Ouvrages arrivés à la bibliothèque de l'Office central royal hongrois de statistique	935, 1035, 1123, 1224, 1365
Reuves	810, 936, 1037, 1124, 1226, 1367

Egyéb.	Oldal	Autres.	Page
Magyarország mozgóképüzemei 1927-ben. <i>Darvas Gyula dr.</i>	812	Les cinémas de Hongrie en 1927. <i>Dr Jules Darvas</i>	812
A szekuláris- és szezonváltozások kiküszöbölése a gazdasági idősoroknál. <i>Hajdrik Sándor dr.</i>	832	L'élimination des mouvements de longue durée et des variations saisonnières aux séries chronologiques économiques. <i>Dr Alexandre Hajdrik</i>	832
A bécsi Kisebbségstatisztikai Intézet. <i>Vitéz Nagy Iván dr.</i>	1126	L'Institut de statistique des minorités à Vienne. <i>Dr Ivan Nagy</i>	1126
A német statisztika és a német statisztikusok ülésezése Hamburgban. <i>Thirring Lajos dr.</i>	1228	La statistique allemande et les Conférences des statisticiens allemands à Hambourg. <i>Dr Louis Thirring</i>	1228
A konjunktúrakutatás szervezete Lengyelországban	837	Organisation de la recherche de conjonctures en Pologne	837
Régi statisztikai adatok:		Données statistiques anciennes:	
Nemzetiség	939	Nationalité	939
A kölni Nemzetközi Sajtókiállítás statisztikai vonatkozásai	943	L'Exposition internationale de presse de Cologne au point de vue statistique	943
Magyar Kereskedelmi Statisztikai Értékmegállapító Bizottság:		Commission hongroise pour la fixation des valeurs de statistique commerciale:	
Személyi hírek	1040	Nouvelles personnelles	1040
Szakosztályi ülések 1040, 1131,	1255	Séances de section 1040, 1131,	1255
Magyar Statisztikai Társaság:		Société Hongroise de Statistique:	
Előadóülések:		Séances d'étude:	
<i>Szőnyi Gy.</i> : Magyarország pénzügyintézetei	1259	<i>J. Szőnyi</i> : Les établissements de crédit de Hongrie	1258
<i>Thirring L.</i> : A német statisztika és a német statisztikusok hamburgi ülésezése	1259	<i>L. Thirring</i> : La statistique allemande et les Conférences des statisticiens allemands à Hambourg	1258
A Társaság kiadványai	1259	Publications de la Société	1258
Kisebb közlemények:		Petites communications:	
Magyar kir. Központi Statisztikai Hivatal (Statisztikai Szakvizsgáló Bizottság. Kinevezés. Jellegadóományozás. Berendelés. Nyugdíjazás. Vitézzéavatás)	1044	Office central royal hongrois de statistique (Commission d'examen pour la statistique. Nomination. Promotion. Rattachement. Mise à la retraite. Ordre des braves)	1044
Nemzetközi Statisztikai Intézet. (Tagválasztás)	1044	Institut International de Statistique (Election de membres)	1044
A Német Statisztikai Társaság első tiszteletbeli tagjai	1046	Les premiers membres honoraires de la Société Statistique d'Allemagne	1046
Svájci Statisztikai Társaság	1047	Société Statistique de Suisse	1047
Az angol Királyi Statisztikai Társaság	1047	Royal Statistical Society (Londres)	1047
Személyi hírek:		Nouvelles personnelles:	
Würzburger J.	1048	E. Würzburger	1048
Meerwarth R.	1048	R. Meerwarth	1048
Schumann E.	1048	E. Schumann	1048
Schäfer F.	1048	F. Schäfer	1048
Zwick A.	1048	A. Zwick	1048
Stabel F.	1048	F. Stabel	1048
Ney M. †	1048	M. Ney †	1048
A legújabb görög népszámlálás	1048	Le récent recensement de la population en Grèce	1048
A Genfben székelő Nemzetközi Munkügyi Hivatal pályázati hirdetménye	1049	Concours du Bureau International du travail à Genève	1049
Nemzetközi jelzőtábla 1927.	838	Tableau économique international, 1927	838
Az Amerikai Egyesült Államok gazdasági adatai	948	Données économiques des Etats-Unis d'Amérique	948
Németalföld gazdasági adatai	1050	Données économiques des Pays-Bas	1050
Svájc gazdasági adatai	1137	Données économiques de Suisse	1137
Nagy-Britannia gazdasági adatai	1260	Données économiques de la Grande-Bretagne	1260

	Oldal		Page
Összefoglaló helyzetjelentés:		Résumé de la situation en Hongrie:	
Népmozgalom	841, 951, 1052, 1140, 1263, 1372	Mouvement de la population	840, 951, 1052, 1139, 1262 1371
Munkanélküliség	841, 952, 1053, 1140, 1263, 1372	Chômage	840, 951, 1052, 1139, 1262, 1371
Gépjárműállomány	841, 952, 1053, 1140, 1263, 1373	Effectif des véhicules à moteur	841, 951, 1052, 1139 1262, 1371
Áralakulás	842, 952, 1053, 1140, 1264, 1373	Formation des prix	841, 951, 1052, 1139, 1262, 1371
Pénzügyi betétek	842, 952, 1053, 1140, 1264, 1373	Dépôts en banque	841, 951, 1052, 1139, 1263, 1372
A részvények értéke	842, 953, 1054, 1141, 1265, 1374	Indice des actions	841, 951, 1052, 1139, 1263 1372
Fizetésektelenségek	842, 953, 1054, 1141, 1265, 1374	Insolvabilités	841, 951, 1052, 1139, 1263, 1372
Váltóóvások	843, 953, 1054, 1141, 1265, 1374	Lettres de change protestées	841, 951, 1052, 1140, 1263 1372
Gazdasági jelzőtábla:		Tableau économique:	
Havi adatok	844, 954, 1055, 1142, 1266, 1375	Données mensuelles	844, 954, 1055, 1142, 1266, 1375
Rajzok a gazdasági jelzőtáblához	946, 956, 1144, 1268	Graphiques au tableau économique	846, 956, 1144, 1268 1268

MAGYAR ÁLTALÁNOS HITELBANK

BUDAPEST, V., JÓZSEF-TÉR 3.

ALAPÍTTATOTT 1867-BEN • SÜRGÖNYCÍM: HITEL

Alaptőke és tartalékok: 66 millió pengő.

GANZ-féle VILLAMOSSÁGI RT.

BUDAPEST,
II., LOVÓHÁZ-UTCA 39

Elektromos világító- és erőátviteli berendezések minden áramrendszer szerint és minden teljesítményre. Wattóra-számlálók. Meglévő berendezések átalakítása. Elektromos üzemű szivattyúk, emelőgépek, ventilátorok. Bányavasutak, iparvasutak, közúti és nagyvasutak

**Költségvetésekkel szívesen
szolgálunk**

TELEFON: AUT. 501—70

ÉS 22. SZÁM.

Telefon: J. 391—90. Táviratcím: Textilgutmann.

GYÁRTMÁNYAI:

**munkásruha, munkásfehér-
nemű, munkaruha, kötény,
köpeny, sapka.**

KÜLÖN OSZTÁLYOK:

**Mértékszerinti ruhaosztály.
Libéria-osztály.
Közszállítási osztály.
Készruha-osztály.
Bakancs- és cipőosztály.**

Az ország legrégebb munkásruha-gyára!

CONTINENTÁL VASKERESKEDELMI TÁRSASÁG

KERN ÉS TÁRSAI, VASRAKTÁR

BUDAPEST, V. KER., VÁCI-ÚT 20. SZÁM ALATT

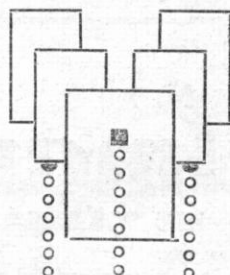
TELEFON: AUT. 905—66, 905—84 ÉS 916—25

Telefon: Aut. 885-27.

*Mössmer
József*

vászonnagykereskedő

*Budapest,
IV. ker., (Koronaherceg-utca)
Petőfi Sándor-utca 12. szám.*

»VULKÁN«
GÉPGYÁR

SÜRGÖNYCÍM: „VULKÁNUS“ BUDAPEST. **RT.** SÜRGÖNYCÍM: „VULKÁNUS“ BUDAPEST.

Budapest, V., Váci-út 66.

TELEFON: L. 906-02, L. 906-28.

Készít mindennemű

szerszámgépeket

fém-, fa- és kőmegmunkálásra, a legújabb szerkezetben is elismert precíz kivitelben. Nyers öntvényeket saját vagy idegen minták után; fogaskerekeket géppel idomítva. Elvállal teljes vasúti, gépgyári, bútorgyári és egyéb műhelyi berendezéseket.

Közlőművek (transzmissziók).

Külön osztály mindenfajta precíziós fogaskerekek készítésére, bármely tetszőleges anyagból.

ALAPÍTVÁ: 1880-BAN

Bien S. Fiai

zsírárugyár

Budapest, VII., Nagydíófa-u. 7

Telefon: József 428-48

Távíratí cím: BIENOL

ECET

**WACK KERESZTÉLY
GORIUP JÓZSEF**

**BUDAPEST, IX. KER.,
RÁKOS-UTCA 4. SZ.**

*SPECIÁLIS ECET-
FAJTÁK KÉSZÍTÉSE*

ECET